

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

DANSKE SLOTTE OG HERREGÅRDE

KORTET ER REDIGERET OG TEJNET AF
HEINRICH MORGENTHAUER
FORHÅNDT MED GEOGRAFISKE INSTITUT

IDERSLEV

LÆSØ

YSSEL

Hjallerup

Dronninglund

Aså

Slot

Klarupgaard

Hals

Høstemark

Egensekloster

lund

Refsnæs

Vildmosegaard

up

Kongstedlund

Randrup

Vorgaard

Dragsgård

Gammel Wifertsholm

trup

orggaard

sund

Havnø

Assens

Overgaard

LAGER

Tydsholm

Demstrup

Sødringholm

llerup

YSSEL

ssinggaard

Støvringgaard

Ørsted

Dronningborg

RANDERS

Allingåbro

Auning

KATTEGAT

DJU'RS LAND

GRENÅ

Danske Slotte
og Herregårde

Danske Slotte og Herregårde

ANDEN UDGAVE

Under redaktion af AAGE ROUSSELL

11

HIMMERLAND OG OMMERSYSSEL

HASSINGS FORLAG

København 1966

Sætning og trykning er foretaget af P. J. Schmidts Bogtrykkeri A/S, Vojens. Farvebillederne er trykt i offset af Th. Laursens Bogtrykkeri, Tønder. Illu-Grafia har forestået klichéarbejdet og Petersen & Petersens Bogbinderi indbindingen. Den grafiske tilrettelægning er varetaget af Viggo Naae.

1. - 3. oplag

Redaktionen har revideret følgende forfatteres artikler:
Aage Brask (†), Svend Egelund, Ejler Haugsted (†),
Chr. Axel Jensen (†), Sigurd Jensen, Sigurd Kristensen,
Vilh. Lorenzen (†), S. Vestergaard Nielsen (†), S. Nygård (†).
De øvrige forfattere har selv revideret deres artikler.

INDHOLD

ALBÆK	285
af overarkivar, cand. mag. <i>C. Rise Hansen</i>	
BUDERUPHOLM	291
af cand. mag. <i>Jens Sølvsten</i>	
DEMSTRUP	201
af bibliotekar, cand. mag. <i>Ejler Haugsted</i>	
DRAGSGAARD	107
af arkivar <i>Flemming Jerk</i>	
DRONNINGBORG	229
af bibliotekar, cand. mag. <i>Ejler Haugsted</i>	
EGENSEKLOSTER	25
af arkivar <i>Flemming Jerk</i>	
GAMMEL WIFFERTSHOLM	117
af overarkivar, cand. mag. <i>C. Rise Hansen</i>	
GJESSINGGAARD	207
af cand. mag. <i>Jens Sølvsten</i>	
GUDUMLUND	33
af lokalhistoriker, skolebestyrer <i>Sigurd Kristensen</i>	
HAVNØ	139
af overarkivar, cand. mag. <i>C. Rise Hansen</i>	
HVANSTRUP	357
af museumsinspektør, cand. theol. <i>S. Vestergaard Nielsen</i>	
HØSTEMARK	29
af arkivar <i>Flemming Jerk</i>	
KJELLERUP	159
af godsejer, cand. jur. <i>Aage Brask</i>	
KLARUPGAARD	19
af lokalhistoriker, skolebestyrer <i>Sigurd Kristensen</i>	
KONGSTEDLUND	89
af cand. mag. <i>Jens Sølvsten</i>	

KORSØGAARD	387
af mag. art. <i>Svend Egelund</i>	
KRASTRUP	333
af mag. art. <i>Svend Egelund</i>	
LERKENFELDT	399
af forfatteren <i>Mogens Lebech</i>	
LILLE RESTRUP	393
af mag. art. <i>Svend Egelund</i>	
LINDENBORG	49
af cand. mag. <i>Jens Sølvsten</i>	
LUNDBÆK	307
af museumsdirektør, cand. mag. <i>Peter Riismøller</i>	
LYNDERUPGAARD	365
af museumsinspektør, mag. art. <i>Chr. Axel Jensen</i>	
MØLGAARD	353
af museumsinspektør, cand. theol. <i>S. Vestergaard Nielsen</i>	
NØRAGERGAARD	381
af overarkivar, cand. mag. <i>C. Rise Hansen</i>	
NØRLUND	263
af cand. mag. <i>Jens Sølvsten</i>	
OVEGAARD	145
af forfatteren <i>Mogens Lebech</i>	
OVERGAARD	173
af overarkivar, cand. mag. <i>C. Rise Hansen</i>	
RANDRUP	79
af museumsdirektør, cand. mag. <i>Peter Riismøller</i>	
REFSNÆS	41
af lokalhistoriker, skolebestyrer <i>Sigurd Kristensen</i>	
SEBBER KLOSTER	317
af overarkivar, cand. mag. <i>C. Rise Hansen</i>	
SKOVSGAARD	153
af arkivar <i>Flemming Jerk</i>	

STORE RESTRUP	299
af cand. mag. <i>Jens Sølvsten</i>	
STØVRINGGAARD	217
af cand. mag. <i>Elin Bach</i>	
SØDRINGHOLM	193
af cand. mag. <i>Jens Sølvsten</i>	
TORSTEDLUND	277
af cand. mag. <i>Jens Sølvsten</i>	
TRINDERUP	235
af stadsarkivar, dr. phil. <i>Sigurd Jensen</i>	
TRUDSHOLM	165
af overarkivar, cand. mag. <i>C. Rise Hansen</i>	
TUSTRUP	71
af lokalhistoriker, skolebestyrer <i>Sigurd Kristensen</i>	
VILDMOSEGAARD	99
af lokalhistoriker, skolebestyrer <i>Sigurd Kristensen</i>	
WILLESTRUP	247
af lektor, dr. phil. <i>Vilh. Lorenzen</i>	
VISBORGGAARD	125
af overarkivar, cand. mag. <i>C. Rise Hansen</i>	
VITSKØL KLOSTER	339
af arkivar, cand. mag. <i>S. Nygård</i>	
VOLSTRUP	241
af arkivar <i>Flemming Jerk</i>	
VORGAARD	111
af stadsarkivar, dr. phil. <i>Sigurd Jensen</i>	
VAAR	325
af cand. mag. <i>Jens Sølvsten</i>	
AALBORG SLOT	9
af museumsinspektør, dr. phil. <i>Otto Norn</i>	

Slotsgården set fra sydvest (fot. Niels Elswing).

Aalborg Slot

Aalborg købstad, Aalborg amt

Som et af de få, fredfyldte områder, der er levnet i det rastløse, moderne Aalborg, ligger det gamle, herregårdsagtige slot bag grønne træer og volde. Omgivet af sin smukke have er det ganske nær byens hjerte havnen, lige syd for den kajplads, som benyttes af rutebådene til København. Det nuværende Aalborg Slot er kun godt fire hundrede år gammelt og anlagt af Christian III som afløser for det middelalderlige *Aalborghus*, hvis historie går langt tilbage i tiden.

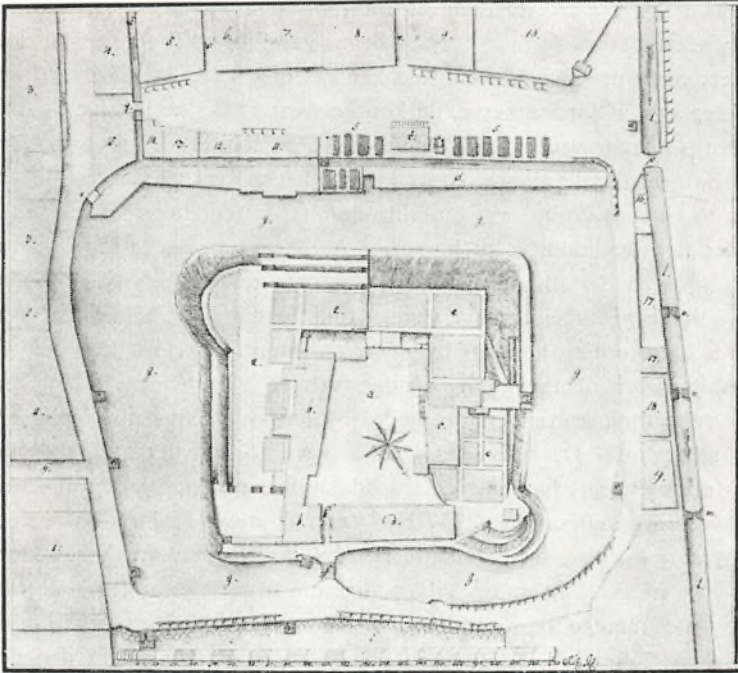
Det gamle Aalborghus nævnes første gang i et dokument fra 1340 ved forliget mellem *Valdemar Atterdag* og hertug Valdemar af Sønderjylland som »det hus til Aalborg med staden og fogedi«. 1414 pantsatte en vis hr. Folmer »Aleburge« til dronning *Margrethe*, der på alle tænkelige måder søgte at sikre sig stormændenes private, be-

AALBORG AMT

fæstede gårde. Herefter synes Aalborg at være blevet i kongens eje, og kong Hans, som 1489 erhvervede en grund øst for slottet, døde på Aalborghus den 20. februar 1513 som følge af sit fald med hesten ved Tarm. Det nævnes på herredagen 1525 blandt de slotte, som fortrinsvis burde befæstes, og ved Grevefejden kom det til at spille en betydelig rolle. Kongens lensmand Peder Lykke måtte den 14. september 1534 flygte herfra for skipper Clement, som efter sin sejr udbedrede borgens og byens medtagne befæstninger; men allerede den 18. december indtog Johan Rantzau slottet og anrettede et frygteligt blodbad på Clements tilhængere.

Aalborghus har sikkert allerede før Grevefejdens tid været tidssvarende, og de voldsomme begivenheder omkring skipper Clements oprør har bevirket, at slottet er blevet ubrugeligt. 1530 tænkte Frederik I da også på at nedlægge det og indrette byens gråbrødre kloster til slot. Først hans efterfølger *Christian III* gjorde alvor af nedlæggelsen og besluttede at opføre et nyt, befæstet slot på kongens egen jord længere mod nord, tæt ved Limfjorden. Endnu i 1676 eksisterede det gamle slot dog delvis endnu, og på grundplanen af Aalborg i Pontoppidans Danske Atlas er stedet markeret. Slottet lå uden for Aalborg bys volde, på en holm i Østeråens grenede udløb i Limfjorden, imellem den nuværende administrationsbygning og brandstation. Af selve slotsbygningerne har man først i det nittende århundrede fundet rester, af et stort, firkantet tårn, og ved gravninger 1916 og senere er tilstedeværelsen af pæleværk og en tredobbelt, kredsround, ca. 2,40 m dyb voldgrav konstateret.

Det nye Aalborghus, hvoraf de endnu eksisterende bygninger er levninger, anlagdes af *Christian III* i løbet af 1540'erne, i strandengene, øst for Østerå, i Frue sogn. Kongen har sikkert tænkt sig, slottet skulle danne et vigtigt led i den kæde af befæstninger, hvormed han søgte at sikre sit erobrede rige. Samtidig måtte det også virke som en stadig trussel mod eventuelle oprørstendenser i selve Aalborg by, hvis befæstning 1535 var befalet nedbrudt som følge af byens holdning under skipper Clements oprør. Opførelsen af det nye Aalborg Slot sattes meget energisk i værk under lensmanden Axel Juul til Willestrup, efter at denne møjsommeligt havde måttet fjerne den af hans forgænger Erik Banner påbegyndte, ubrugelige grundvold.

Aalborg Slot i slutningen af 1770'erne med graven og runddelerne på nordvest- og sydøst-hjørnerne. Nord nedad (Det kgl. Bibliotek).

Få år efter, at slottet var færdigt, måtte det opgives som fæstning. Ved opførelsen synes man efter de fornødne opfyldninger at være begyndt med selve slotsbygningerne. 1539 meddelte Axel Juul, at han havde fuldført bygningen af en teglovn og en tegllade samtidig med, at piloteringen, som var nødvendig i det sumpede, lavtliggende terræn, var udført med flere tusinde læs stammer for lenets egen regning, hvilket han var stolt af. Ved denne lejlighed erklæredes også, at grunden til det nye voldanlæg var udstukket, og nogle runddelvis opførte. Samtidig stod et beboelseshus og en lade færdige. I 1540 måtte kronens bønder i Vendelbo stift og Aalborghus len udføre ægtkørsel og andet arbejde for slottet på egen kost og tæring. Det blev forbudt kalkbrænderierne ved Mariager Fjord at levere kalk til noget andet sted, og borgere i Aalborg, Hobro og Mariager, som

AALBORG AMT

ejede skibe, måtte tage sig af transporten. I 1543 befales det atter bønderne at møde til ægtkørsel, denne gang for at flytte jord til slottets volde og grave. Ret hurtigt kan det dog ikke være gået med anlæggelsen af jordværkerne, da kongen først 1545 i en missive til Aalborgs borgmestre og råd befaler: »At de skulle uden længere forhaling nedbryde alle de boder langs ud med åen, så langt og bredt, som gravene skulle være omkring slottet«. I årene herefter udbetaltes der flere erstatninger til borgere i Aalborg, som måtte afgive deres huse og boder for anlæggelsen af slottets volde og grave. 1547 må vigtige byggearbejder have været i fuld gang, thi det befales på Axel Juuls opfordring kongens bygmester Morten Bussert at begive sig til Aalborg »til den bygning, og der forblive på otte dags tid og undervise tømmermændene og andre bygningsfolk om den bygning på Aalborghus«. Det vil herefter ikke være for dristigt at antage, at Morten Bussert har haft en ledende stilling ved opførelsen af Christian III's Aalborghus. 1547 har været et travlt år i Aalborg Slots bygningshistorie, og der måtte skaffes håndværkere fra Vejle, Horsens, Århus, Randers og Viborg, ligesom materialer af forskellig art bestiltes mange og fjerntliggende steder fra, således måtte provst Svend i Vestervig Kloster skaffe bly, sten og tømmer fra den der nedrevne Skt. Thøgers kirke. Kongen så sig endog nødsaget til hos Otte Krumpen at låne et parti mursten, som han tilbageleverede året efter. I den skikkelse, Aalborghus rejste sig i løbet af disse år, var det tænkt som en fæstning, men i den egenskab kom det som nævnt aldrig til at virke.

Skønt mange enkeltheder i Christian III's slot ikke kendes, fordi en omhyggelig arkæologisk undersøgelse af de bevarede rester aldrig har fundet sted, står dog fast, at Aalborg Slot i sin ældste skikkelse bestod af tre fløje mod øst, syd og vest, medens komplekset mod nord var lukket af en kraftig mur, hvorigennem adgangen til slottet fandtes. Slotsbygningerne var omgivet af firsidede volde og grave; dog ikke mod nord, hvor blot en dæmning adskilte slotsgraven og Limfjorden. Jordværkerne har på hjørnerne været udstyret med runddele, en slags fremskudte bastioner, og i nordvesthjørnet af anlægget er bevaret nogle underjordiske gange, hvoraf den ene, som er ret smal, deler sig i to grene med retning tværs igennem volden. Begge har

Nordre længes gårdside med den nye amtsrådssal i vestenden (fot. Niels Elswing).

indgået i det oprindelige befæstningssystem. Gravene fik vand fra Peder Barkses Å og fik afløb i fjorden gennem en sluse foran nordmuren. Af den egentlige borg er nu kun levnet den stokværks hovedfløj i øst med to (oprindelig tre) karnapper på østsiden mod volden; her er bygningen af knap 1 m tyk grundmur, på et enkelt sted i senere tid udbedret med bindingsværk. På ydersiden rager kun ét stokværk op over jorden, da volden her er kastet op over stueetagen. Dette har også været tilfældet for de andre, gamle fløjes vedkommende, da det var af betydning for forsvaret at byde et så lille mål som muligt for den belejrende fjende. Mod gården er det østre hus 27 fag langt og i fulde to stokværk, af bindingsværk, da forsvarsmæssige hensyn ikke krævede nogen synderlig murtykkelse på inder siden. Denne bygning, som ifølge en synsforretning i 1631 var lensmandens bolig og nu er stiftamtmandens, kan give et begreb om, hvorledes Christian III's slot oprindelig har set ud. Overalt har hensynet til forsvaret gjort sig gældende. Den af forsvarsmæssige grunde lave yderfacade, opført af gule munkesten er nøgtern og prunkløs,

Porten set fra nord. Over buen tavler med Christian IV's og Frederik IV's kronede navnetræk og årstallene for nordfløjens opførelse og istandsættelse (fot. Holt & Madsen).

og murene er mærkværdig tynde undtagen karnappernes, som måler ca. 1 m. Kun nogle fremspringende, kurvehanksbuede fladskifter over vinduerne liver lidt op. Mod gården krager øvre stokværk noget ud over nedre, og bjælkehovedernes ender er nedadtil rundt afhugne. Om husets indre som lensmandsbolig giver synsforretninger til forskellige tider oplysninger, og det ses heraf, at værelserne gennemgående har været meget beskedent udstyrede, således nævnes der 1627 i »Kongens Stue« blot et gammelt egebord og et vægskab. I den søndre ende af fløjen, op til den tykke gavlmur findes endnu i stueetagen slottets gamle brevkammer, stadig godt beskyttet af tykke mure på alle sider. De gamle brevkister og -skabe opbevares nu på Aalborg historiske museum. Sammen med det 27 fag lange hus hører mod

nord en smallere, 7 fags, samtidig bygning også af bindingsværk mod gården med profilerede bjælkeender støttet af simple knægte. Til østfløjen sluttede sig i hvert tilfælde i 1631 en forlængelse, som var et staldhus på 10 fag. Sydfløjen var på 20 fag i to stokværk, vestfløjen 12 fag lang i tre stokværk. Mod nord afgrænsedes slotspladsen af en 2,20 m svær mur, igennem hvilken en port gav adgang til gården. Forbindelsen over graven dannedes af en vindebro, ved hvis nordre ende der i 1631 stod et porthus.

Aalborghus opnåede trods sin fæstningsagtige karakter aldrig at få strategisk betydning. Allerede 1555 besegledes dette eftertrykkeligt ved et syn, som de to rigsråder Otte Krumpen og Holger Rosenkrantz afholdt for at konstatere, hvad der kunne gøres for at øge slottets forsvarsevne; de to adelsmænd betegnede Aalborghus for rent ud ubrugelig som fæstning, da det i tilfælde af belejring ikke kunne forsyne sin besætning med drikkevand. To år efter erklæredes på en herredag, at der ikke burde ofres flere penge på slottet, og i 1597 fandtes kun lidt svært skyts på Aalborg Slot. Slottet kom heller aldrig til at tjene kongen som residens; men hans repræsentanter lensmanden og efter ham amtmanden tog bolig her, og i lange tider gik alle statens afgifter i det meget betydelige len gennem slottets magasiner i form af korn og naturalier. Det blev store stalde, pak-huse og kornlofter, som kom til at give Aalborg Slot en særlig karakter. Der blev trods erklæringen af 1557 bygget meget på Aalborghus. 1568 - 72 opførtes en stor og rummelig magasinbygning, som man lagde oppe på vestre vold, da slottet jo ikke længere skulle bruges som fæstning. De kældre, der endnu er bevaret på dette sted, stammer sikkert fra den tid; de nævnes 1631 under beskrivelsen af vestfløjen »straks derhos inde i volden«, og tjente til opbevaring af flæsk og kød. Den del af vestre magasin, som var over jordens overflade, blev revet ned allerede i 1625, fordi den opfyldte byggegrund satte sig på dette sted. Kældrene, der var uundværlige, afdækkedes med et tegltag, som fjenden ødelagde under svenskekrigen. Hvornår slottets egentlige, gamle vestfløj er blevet nedbrudt vides ikke, men endnu i forrige århundrede fandtes der bygninger på denne side af slotsgården; de tjente fra gammel tid som bolig for amtsforvalteren.

Allerede inden udgangen af 1500-tallet var Aalborghus i forfald;

AALBORG AMT

således havde Syvårskrigen taget hårdt på bygningerne, og 1579 måtte den ny lensmand på slottet Axel Viffert ved sin tiltræden opføre et nyt hus til sig selv samtidig med, at han delvis nedbrød den gamle, søndre fløj. 1631 stod her et tyve fag langt hus med økonomirum. Det var 1750 erstattet med en to stokværk høj magasinbygning af bindingsværk, der under Anden Verdenskrig blev stærkt beskadiget ved bombing, men hurtigt repareret. Den ønskes nu indrettet til kontorer. 1594 måtte man atter skride til større reparationer og ombygninger på Aalborg Slot. Af stor betydning for slottets udseende blev nordfløjen, som opførtes 1633 af lensmanden Otte Skeel efter kongens befaling om at skaffe forøget plads til landgildekorneret; det gamle kornhus uden for slottet havde vist sig utilstrækkeligt. Sandstenspladen over porten, på ydersiden, melder om opførelsen og en større reparation 1705. Men i øvrigt er bygningen bevaret ret uændret. Ved opførelsen benyttede man sig af den gamle, nordre spærremur, som med en mindre tykkelse blev forhøjet for at tjene som husets nordre ydermur. Nær ved bygningens nordende sidder på denne side fire fremspringende granitkonsoller, som må have båret en karnap. Mod gården nøjedes man som i Christian III's tid med ret enkelt bindingsværk. Endnu er i underste etage en stor stald med pikket brolægning bevaret og i nordvesthjørnet, delvis i murtykkelsen, et snævert, skummelt fangehul med de gamle jernlænker og hullerne i døren, som er lysets og luftens eneste adgang.

Aalborg Slots bygningshistorie er efter opførelsesperioden ret indviklet; når øst- og nordfløjen undtages, har talrige større og mindre ombygninger og forandringer fundet sted; men de fleste er af ringe interesse, da alt her er forsvundet. I 16. og 17. århundrede opførtes også adskillige bygninger uden for gravene: varehuse, stalde, smedjer og lignende indretninger af sekundær betydning; de er nu alle ligeledes forsvundne uden at have efterladt sig synlige spor. Til slottet hørte oprindeligt to ladegårde, en på hver side af byen: Vester Ladegaard, på hvis jorder en stor del af det moderne Aalborg er blevet bygget — den solgtes af kronen i 1674 — og Filsted Ladegaard, det senere Sohngaardsholm, der blev skilt fra Aalborghus allerede i 1644.

Kun få og forholdsvis ubetydelige, historiske begivenheder knytter sig til Aalborg Slot. 1612 var det proviantbasis for admiral Jørgen

Aalborg Slot, det nordøstre hjørne af borggården (Jot. Niels Elswing).

Nordfløjens vestre ende før ombygningen i 1960 (fot. Hugo Matthiassen).

Daas flåde, som skulle holde fjenden fra Skagerak. 1626 - 27 var det besat af de kejserlige tropper, i 1644 af svenskerne, der atter måtte fortrække for ilden fra borgmester, major Chr. v. Ginchels spaniensfarer; liggende i Limfjorden bombarderede dette fartøj slottet med sine kanoner. Til minde om denne dåd indmuredes nogle kanonkugler i slottets nordmur. Endnu i 1806 kunne Wedel med interesse bese de forgyldte kugler på sin indenlandske rejse. 1657 besatte svenskerne atter Aalborghus, og en synsforretning 1659 viser, at de efterlod slottet i en ynkelig forfatning. To gange tænkte man på at indrette det gamle slot som bolig til forviste dronninger. Efter Frederik IV's død ville man anbringe Anna Sophie Reventlow på Aalborg Slot, hvorfor bygningerne i foråret 1732 gennemgik en omhyggelig restaurering. Efter Struensees fald 1772 begyndte man at indrette slottet til Caroline Mathilde, men heller ikke denne plan blev realiseret.

Først i 1720'erne beplantedes voldene af stiftamtmand v. Pentz i den herskende havestils smag, og slottets omgivelser skiftede fuldstændig karakter, da voldene udjævnedes, og gravene, som efterhånden var

AALBORG AMT

blevet stærkt tilgroede, fyldtes som en følge af kolera-angsten ved epidemien 1853. Herefter blev en del af grunden bortsolgt til private, hvis bebyggelse fik lov til at trænge altfor nær ind på voldene. Bortset fra nedbrydningen af vest- og sydfløjens sidste rester har kun de nødvendige reparationer fundet sted i nyere tid; nordfløjens søndre side (af bindingsværk) måtte således rettes kraftigt op i 1840'erne, da den foroven hældede stærkt udad. I stiftamtmand Lorck-Madsens embedstid 1952 - 64 er de gamle kornlofter gennemgribende ombygget under ledelse af arkitekt Leopold Teschl. En etageadskillelse er nedtaget, og der er indrettet kontorer og en smuk amtsrådssal. Man må håbe, at slottet stadig pietetsfuldt må blive bevaret og som hidtil opfylde sin del af den mission, til hvilken det blev bygget, at tjene til bolig for kongens og regeringens repræsentanter, amtmændene. Disse har i over 400 år haft deres hjem og virke her og følgende skiftende tiders smag indrettet slottets gamle stuer til bolig og kontorer. Skønt Aalborg Slot nu ikke rummer noget værdifuldt gammelt interiør, byder det fremfor mange af landets amtsgårde muligheder for at skabe et på én gang hyggeligt og repræsentativt hjem.

OTTO NORN

EJERE

1340 Kronen

Ukendte ejere

1414 Kronen

1534 Christian III

1631 Otte Skeel (lensmand)

1849 Staten

BYGNINGER

Voldsted med firkantet tårn kaldt Aalborghus

1535 Bybefæstningen delvis nedrevet
1540'erne Trefløjet bygningsanlæg med portmur i nord bag volde og grave opført ved Morten Bussert

1568 - 72 Magasinbygning opført på vestre vold

1579 Sydfløjen delvis nedrevet
1594 Ombygning og istandsættelse
1625 Magasinbygningen nedrevet, kældrene bevaret

1633 Nordfløjen opført
1705 Nordfløjen istandsat
1732 Grundig restaurering
1750 Sydfløj opført i to stokværk
1800'erne(?) Vestfløjen nedrevet

1853 Gravene opfyldt
1960 Nordfløjen ombygget ved L. Teschl

Hovedbygningen set fra nordøst (fot. Niels Elswing).

Klarupgaard

Klarup sogn, Fleskum herred, Aalborg amt

I slutningen af 13. århundrede skødede *Erik Klipping* Klarupgaard til *Jakob Nielsen Blaafod* (død ca. 1305). Han kom i strid med *Erik Menved*, der uretmæssigt skænkede gården til *Viborg bispestol*, og derefter var gården i bispeej i godt og vel 100 år. År 1422 overdrog bisp Lave Glob den til *Laurids Lunov*, der fik livsbrev på den. 1451 havde *Otto Stampe* Klarupgaard i forlening, og det samme havde *Niels Eskildsen Høg* i 1505, *Mogens Stampe* i 1520 og *Bagge Griis* fra *Slettegaard* i 1534. Under den sidste af disse mænd blev gården brændt af i *Clementsfejden*, og *Bagge Griis* blev dræbt, da han forsøgte at tage livet af skipper *Clement*. — 1540 mageskiftede kronen Klarupgaard til *Erik Høg*, hvis søn *Jørgen Høg*, der døde 1589, var gårdens næste besidder, og efterfulgtes af sønnen, der hed *Erik* efter sin farfar. Han døde 1612, hvorefter søsteren *Else* havde gården.

Hovedbygningen set fra syd (fot. Niels Elswing).

Else Høg var gift med Jacob Vind, der dog ikke opnåede at blive herre til Klarupgaard, eftersom han allerede døde 1607. Men Jacob Vind og Else havde sønnerne Iver Vind, der blev rigsrådsmedlem, og Henrik Vind, der endte som admiral. Efter fru Elses død 1649 bragte Henrik Vinds datter Anne gården til sin mand. Han hed *Hans Diepholt von Dehn Rothfelser* og var kongelig majestæts jægermester. Denne fine mand må have været en meget slet økonom, i hvert fald satte han gården over styr for slægten. I året 1655 lånte han 400 rdl. af mester Hans Zoëga, professor ved Københavns universitet, og to år efter 100 rdl. af en mand ved navn Casper Roluffsen. I 1661 havde han hverken nået at præstere noget afdrag eller at betale renter af lånene, hvorfor han måtte udstede pantebreve til de to herrer, lydende på henholdsvis 544 og 124 rdl. For øvrigt har jægermesteren bortforpagtet Klarupgaard til sin forhenværende foged Jens Mikkelsen for 300 rdl. i årlig afgift. Desværre er det ikke gjort med de to allerede nævnte pantebreve. Den samme dag, da de blev udstedt, måtte han sætte navn under et andet og værre pantebrev, lydende på ikke mindre end 1.552 rdl. I dette tilfælde gjaldt det 4 bøndergårde i Klarup.

Avlsgården, der åbner sig mod hovedbygningen (fot. Niels Elswing).

Dermed var dog Hans Diepholts behov, hvad fremmed kapital angår, endnu ikke dækket. Året efter (1662) lånte han af Albert Itzen, borger og indvåner i København, 1.500 rdl. in specie, og han forpligtede sig selv og sin hustru og sine børn at betale dem tilbage til 11. juni 1663 med et års renter, »nemlig 6 lige så gode rdl. in specie af hvert hundrede«. Som sikkerhed stillede Diepholt 5 af Klarupgaards bøndergårde.

Hans Diepholt fik aldrig sin gæld betalt, og da han døde 1665, fik *Nicolaj kirke* i København gården udlagt for et tilgodehavende. Kirken afhændede dog Klarupgaard 3 år senere til inspektør ved børnehuset på Christianshavn, *Poul Kriesch*. Han ejede gården endnu i 1682; men han var ikke fra begyndelsen ene-ejer af den. Den 23. november 1670 købte han sin svigerindes part i gården, nemlig 1) hendes andel i hovedgårdens takst. 2) en ejendom på 3 tdr. 3 skpr. htk. 3) en gård i Klarup, der skylder årlig 8 tdr. 4 skpr. byg, et svin, et foernød, en gås, 2 skpr. havre og 1 daler gæsteri. Denne svigerinde hed Ellen Heisch, og hendes søn, Nicolaus Heisch, var professor ved »Odense Gymnasio«.

*Kig fra
havestuen
gennem stuerne
(fot.
Bror Bernild).*

Da Poul Kriesch i 1668 købte Klarupgaard, måtte han først underskrive følgende »opbydelsesbrev«: »Efterskrevne Jordegods tilkommer mig underskrevne, som udi gieldig Betaling af velbyrdige adelige Folk her udi Jylland er udlagt og mig nu berettiget, hvilket nu hermed til Viborg Landsting opbiudes, om nogen af forberemelte Stand sig det igen vil tilforhandle«. Det var der ingen, der ville, og en måned senere var handelen en kendsgerning.

Heller ikke Poul Kriesch gik det godt som godsbesidder. 1682 lånte han 2.300 rdl. udi danske kroner af Thøger Lassen til Rødslet med flere gårde. For dette lån pantsatte Poul Kriesch Klarupgaard, både hovedgård og bøndergodset, og det var en naturlig følge heraf, at denne *Thøger Lassen* blev Klarupgaards næste ejer. Om *Thøger Lassen* vides at han var født 1623, formodentlig i Viborg, og at han var

broder til borgmester Peder Lassen i denne by. Han var 1667 ejer af Rødslet og blev 1675 også ejer af Vester Ladegaard. Han ejede tillige Refsnæs samt en gård i Aalborg ved Østerå, hvor han jævnlig opholdt sig. Thøger Lassen var gift 3 gange, første gang med Elsebeth Hansdatter (borgmesterdatter fra Aalborg), anden gang med Magdalene Nielsdatter Foss (datter af dr. Niels Foss og søster til biskop Foss) og tredje gang med Magdalene v. Ginchel, der overtog Klarupgaard efter mandens død. Hun døde 1703, og hendes arvinger solgte 1705 gården til Hans Benzon til Sohngaardsholm, der samme år videre solgte den til oberst (senere generalmajor) Heinr. Rosenauer, som døde den 12. oktober 1729.

Generalmajor Rosenauer nævnes første gang 1675. Da er han sergent. Året efter deltog han i Slaget ved Lund (Skånske Krig), og 1679 blev han løjtnant og steg derefter op gennem graderne. 1701 blev han oberst og 1712 generalmajor. Rosenauer førte en vinranke i sit våben og stammer sikkert fra Tyskland. Han døde 1729, og efter hans enkes død 1736 tilfaldt Klarupgaard ifølge testamente Margrethe Cathrine Schrader, der i 1733 var blevet gift med kancelliråd *Chr. Ulrik Hauch*, der døde allerede 1739. Margrethe Cathrine giftede sig igen 1743 med regimentskvartermester Jørgen Hauch, der 1757 solgte gården med alt tilliggende til kammerråd, amtsforvalter *Christen Christensen* (død 1779), hvis søn Verner Christensen (død 1819) og sønnesøn overkrigskommissær Chr. C. Christensen (død 1857) var de næste ejere. Overkrigskommissæren solgte gården i 1840 til *Chr. Søltoft*, der i 1847 solgte den videre til kammerråd *H. Kalko* og den meget dygtige landmand *Arnold Branth*, der blev eneejer af den 1858 og derefter drev gården i en lang årrække. Han døde 1891. Sønnen C. Branth købte den (med Klarup, Store Vorde og Sejlflod kirker) for 320.000 kroner. Han solgte den igen i 1918 til *P. Buksted*. Der medfulgte da 30 gode heste, men ingen klovbærende dyr, da gården havde været drevet kvægløs i flere år forud. Den nuværende ejer *Søren Just* købte Klarupgaard i 1928. Dens samlede areal er nu 305 tdr. ld. Deraf er 265 tdr. ld. ager, 25 tdr. ld. mose og 11 tdr. ld. skov.

Jorderne er samlede omkring gården med undtagelse af mosen, der ligger 8 km fra gården i Lille Vildmose. Marken består af god dyb lermuld på lerunderlag. Terrænet er fladt, kultur og gødningskraft

AALBORG AMT

god. Jorden er vel drænet og i sig selv kalkholdig. Mosen er lyngbevokset højmoser med første classes tørv. Skovens bestand er bøg, blandet med forskellige andre slags løvtræ.

Hovedbygningen ved Klarupgaard består af en hovedfløj og to sidefløje; den vender mod syd ud mod haven, og den danner en åben gård mod nord mod avlsgården. Alle de tre længer er teglhængte. Hovedfløjen er opført i det 18. århundrede og er overvejende bygget af egebindingsværk, der tidligere stod overpudset, men den nuværende ejer har afrenset tømmeret. Den har frontispice mod nord og åben veranda ud mod haven. — Sidefløjene er opført i årene 1847-48 af grundmur til erstatning for de ældre bindingsværkslænger.

Avlsgården brændte 1858 (lynnedslag) og består nu af tre sammenbyggede grundmurede længer, der er hvidpudsede; men foruden disse længer er der forskellige andre bygninger, der hører avlsgården til.

SIGURD KRISTENSEN

EJERE

Kronen
ca. 1285 Jakob Nielsen Blaafod
ca. 1300 Viborg domkapitel

1536 Kronen
1540 Erik Høg (Banner)
1649 Hans D. v. Dehn Rothfelser
1665 Nicolaj kirke i Kbh.
1668 Poul Kriesch
ca. 1685 Thøger Lassen
1705 - 33 Forskellige ejere
1733 Chr. U. Hauch
1757 Chr. Christensen
1840 Chr. Søltøft
1847 H. Kalko og A. Branth
1858 A. Branth (enejer)

1918 P. Buksted
1928 S. Just

BYGNINGER

ca. 1534 Gården afbrændt

18. årh. Hovedfløjen opført

1847 - 48 Sidefløjene opført
1858 Avlsgården genopført efter brand

Hovedbygningen set fra syd (fot. Niels Elswing).

Egensekloster

Mou sogn, Fleskum herred, Aalborg amt

»Denne gård er uskyldig kommen til klostets navn og aldrig været det, men fordi den i gamle tider, med det meste gods i Mou sogn, har hørt til *Mariager Kloster* og været en avlsgård og hovedgård for det bøndergods, som bemeldte kloster havde der i egnen, er den af almuen bleven kaldet klosteret, og siden har beholdt dette navn«. Således hedder det 1769 i Pontoppidans Danske Atlas, og det rummer vistnok den hele sandhed om gårdens oprindelse.

Mariager Kloster hørte som birgittinerkloster til vore yngste klostre. Det overtog det nedlagte benediktinerkloster Glenstrups gods, heriblandt Mou kirke, og det synes derfor nærliggende at antage, at også det jordegods i Egense, der dannede grundlag for avlsgården, allerede da var gejstlig ejendom. Men intet nærmere kan siges om,

hvornår gården er opstået. Et eget birk udgjorde klosterets gods i Mou lige til 1687. For klosteret har besiddelserne her i kystegnen haft en særlig betydning på grund af fiskeriet, der sikrede de fromme søstre og brødre de nødvendige forsyninger til fastetiden; også senere indgår fisk af alle arter i bøndernes landgilde-afgifter.

Allerede 1524 klagede klosteret til kongen over, at biskop Jørgen Friis i Viborg og hans kapitel så godt som dagligt »lod inddrive i Fjeldmind og Mou skove med 150 vogne og ophuggede og bortkørte skoven og nedkørte engene« — og efter Kejserkrigen 1627-29 var Mou og Egense skove så ganske forhuggede, at det ikke var muligt at tælle stubbene, da alle de bedste træer var fældede. Som en del af Mariager Klosters gods forblev Egensekloster også efter, at *kronen* ved reformationen havde overtaget dette, men 1661 blev »Eigens Clostergaard« tillige med 12 gårde og 16 bol i Mou, 11 gårde i Dokkedal samt huse, steder, enge, Mou egeskov og færgested, foruden ålegårds- og bundgarnsstader ud for Egense, Mou og Dokkedal — ialt 170 tdr. htk. af Mou birk — udlagt til rigsadmiral *Ove Gjeddens arvinger*, til gengæld for jordegods i Skåne, der var afstået til kronen som led i den såkaldte bornholmske ækvivalens.

Ret længe har de næppe beholdt Egensekloster, der allerede 1680 nævnes som en hovedgård, der tilhørte den bekendte landsdommer i Fyn, admiralitetsråd *Jens Lassen*, en af kronens hovedkreditorer, der havde fået udlagt et vældigt fynsk jordegods for sine fordringer, og efter hans død 1706 sønnen, kancelliråd Christian Lassen, hvis arvinger 1727 solgte den med 6 tdr. hovedgårdshartkorn (det dyrkede areal var 1688 blot 24 tdr. ld.) og 110 tdr. bøndergods, endvidere »veiderne« (sømærkerne ved indløbet til Limfjorden) samt to ålegårds- og 24 bundgarnsstader, for 8.000 rdl. cour. til forpagter på Aalborg Vester Ladegaard, *Thøger Lassen*. Denne skøder 1729, efter at have overtaget Høstemark, gård og gods (nu ialt blot 44 tdr. htk. samt veiderne) til sine svogre *Erik* og *Hans Lauritzen Wraae*. Efter sidstnævntes død 1738 solgte Erik Wraae 1748 gården for 4.500 rdl. til søstersønnen *Peder Lassen* på Høstemark, med hvilken gård Egensekloster var forenet til 1813. Erik Wraae forbeholdt sig »skikkelige logemente og ophold min livs tid, med øl og mad, lys og varme« enten på Egensekloster, Høstemark eller Vester Ladegaard, »og om jeg

Kaminstue (fot. Niels Elswing).

skulle forlange en ridehest på foder og græs, må samme mig ikke nægtes«.

Efter Peder Lassens død 1781 beholdt enken gårdene, til hun 1803 ved auktion solgte dem til *Johan Michael de Neergaard*, der 1804 udskiftede og egaliserede Egense bys 20 gårde og 19 huse; han skødede 1813 Egensekloster for 105.000 rdl. til overretsassessor Peder Østergaard, hvis enke 1816 solgte gården til løjtnant Knud Linde. 1826 blev den imidlertid stillet til auktion af panthaveren, etatsråd Peter Johansen de Neergaard til Gunderslevholm, og solgt med 6 og 38 tdr. htk. til forpagter, kystbefalingsmand Christian Mørck, der opdyrkede et areal af skoven. Han døde 1840, og ejerne skiftede nu hurtigt: cand. phil. C. F. Branth, M. Larsen til Rødslet, 1847 agent Hertz, København, der frasolgte godset, 1853 H. C. Grønbeck, men 1865 blev gården af Horsens Sparekasse solgt til oberstløjtnant, kammerherre *Hans Gustav Grüner*, der også ejede Høstemark, og han ofrede meget på ejendommen. De dårligste jorder blev tilplantet, og 1884 opførte han den endnu stående, monumentalt og kønt udformede trefløjede ladegård. Kammerherren solgte året før sin død 1897

AALBORG AMT

Egensekloster for 60.000 kr. til godsforvalter *V. J. N. Sønnichsen*, efter hvis død 1934 boet solgte til forpagter *A. Bruun*, der i 1937 solgte den noget forfaldne ejendom for 99.000 kr. til konsul *Ole Klingenberg*, Aalborg. Han døde 1960, og sønnen, konsul *Hans Ole Klingenberg* ejer nu den 395 tdr. ld. store gård, hvoraf halvdelen er skov.

Siden konsul Klingenberg overtog Egensekloster, er ejendommen blevet meget forbedret; vandlidende jorder er drænet og ladegården moderniseret. Hovedbygningen, en venlig, lav hvidkalket længe med et tårnagtigt indgangsparti mod gården og bred gavlkvist mod haven, er blevet gennemgribende restaureret ved kgl. bygningsinspektør, professor Preben Hansen i to omgange; 1938 udvortes, hvor bl. a. et par af Sønnichsen tilbyggede tårnagtige karnapper fjernedes — og 1962 indvortes, hvor en moderne og smagfuld beboelse er indrettet. Bygningens alder er uvis — antagelig er den opført i tiden omkring 1800, muligvis af J. M. de Neergaard. Over indgangen sidder en gammel kalkstensplade, hvis latinske indskrift (Conv. Sor. Fratr. Mon. Ast. Marie Acer. Clavst. Egense. ANN. MDLX. DC. FVND.) beretter at »Søster- og Brødreklosteret Mariager grundlagde Egense i året 1560«, en næppe helt korrekt meddelelse, som vi ikke kan kontrollere.

FLEMMING JERK

EJERE

Mariager Kloster
 1536 Kronen
 1661 Ove Gjeddes arvinger
 ca. 1680 Jens Lassen
 1727 Thøger Lassen
 1729 E. og H. Wraae
 1748 Peder Lassen
 1803 J. M. de Neergaard
 1813 - 65 Forskellige ejere
 1865 H. G. Grüner

 1896 V. J. N. Sønnichsen
 1935 A. Bruun
 1937 O. Klingenberg

1961 H. O. Klingenberg

BYGNINGER

ca. 1805 Hovedbygningen opført (?)

1884 Ladegården opført

1938 Hovedbygningen restaureret
 ved Preben Hansen

1956 Ladegården moderniseret

1962 Hovedbygningen ombygget ved
 Preben Hansen

Ny Høstemark. avlsbygningerne (fot. Preben Tolstoy Jacobsen).

Høstemark

Mou sogn, Fleskum herred, Aalborg amt

Fjernt fra alfarvej, i det lave fugtige land på Himmerlands nordøstre hjørne, hvor Limfjorden og Kattegat mødes, lå engang den gamle herregård Høstemark ensomt ud til Lille Vildmoses tåger. Alt er nu helt forandret, selv landskabet, der dog gerne længst bærer vidnesbyrd om svundne tider — allé og park er hugget om, en hel bygd af små husmandshuse er vokset op, og kun en rest af den gamle hovedbygning står endnu, men den vejfarende vil næppe bemærke den. Som Ny Høstemark bliver dog det gamle navn videreført, men det af en ganske nøgtern og uinteressant moderne storgård.

»Høgstede March« var en bebyggelse, der 1521 tilhørte *Viborg domkirke*, og som domkapitlets andre besiddelser gik den ved reformationen over til *kronen*, og af den udlagdes den af tre gårde bestående landsby efter svenskekrigene til private, den fallerede Eggert Abildgaard (1665) og Aalborgbispen Mathias Foss (1674). Hvornår

AALBORG AMT

herregården er oprettet, vides ikke, men fra gammel tid angives 1698 at være hovedbygningens opførelsesår; dette holder ganske vist ikke for den nuværende bygnings vedkommende, men med nogen forsigtighed tør vi måske alligevel gå ud fra, at dette årstal angiver gårdens tilblivelse.

Da havde ejendommen dog skiftet herre; 1696 transporterede Karen Foss, Peder Rosenstands enke, den til amtsforvalter *Peter Klein*, der udvidede gården ved tilkøb, og efter hans død 1702 solgte hans børn den 1706 med ikke mindre end 19 tdr. upriviligeret hovedgårdstakst og 92 tdr. fæstegods til kaptajn Frederik von Buchwald på Gudumlund, hvis fader Wulff von Buchwald overtog den og 1707 solgte den til landsforvalter på Læsø Berndt Fallenkamp, der 1719 afhændede den til svigersønnen Eskil Wraae, efter hvem den 1728 kom til svigersønnen, forpagter *Thøger Lassen*, der året forinden havde erhvervet nabogården Egensekloster, som han nu overlod til sine svogre; selv døde han 1746, og enken Karen Wraae skødede 1750 Høstemark til sønnen Peder Lassen, der to år i forvejen havde overtaget Egensekloster. Ejendommenes samlede hartkorn udgjorde 1769 155 tdr. htk. Efter Peder Lassens død 1781 sad enken Margrethe Grotum Wirchmeister på gårdene, til hun i 1804 satte dem til auktion.

Begge gårde blev for 83.500 rdl. købt af *Johan Michael de Neergaard*, yngste søn af kancelliråd Johan Thomas de Neergaard til Ringsted Kloster, men efter at have købt Store Restrup solgte han 1813 Høstemark med den af ham erhvervede Mou kirke for 255.000 rdl. til kaptajn *Poul Ferdinand Mourier* og overretsassessor *Peder Østergaard*, og den solgtes igen 1816 med 19 og 83 tdr. htk. for 126.750 rbd. til landvæsenskommissær Thyge Thygesen til Dalsgaard, dennes svoger, byfoged N. Bassesen, Nibe, og *Erik Christian Andreas Hvass*. Hvass, der var Thygesens stedsøn i hans ægteskab med enken efter Frantz Hvass til Randrup, blev snart enejer, men fik først skøde 1834 umiddelbart før sin død. Han bortsolgte bøndergodset og opførte 1834 en ny hovedbygning, et nobelt trefløjet hvidkalket anlæg, hvis midterfløj fik en lav fronton over en pilasterprydet risalit. 1833 havde han på Vivebrogaard ægtet en datter af gårdens tidligere ejer, Johanne Margrethe de Neergaard — men allerede det følgende år døde han, efterladende sig en nyfødt søn og den kun attenårige enke. Hun

Ny Høstemark. Hovedbygningen fra 1934 (fot. Preben Tolstoy Jacobsen).

lod 1839 Høstemark gå tilbage til stedsvigerfaderen og flyttede til Aalborg, hvor hun 1849 havde den store sorg også at miste sønnen. Helt ensom levede hun selv til 1876.

Efter Thygesens død 1842 erhvervede Hans Jacob Arnold Branth for 42.000 rbd. Høstemark, hvor han indledte sit betydningsfulde kvægavlsarbejde, som han fortsatte på Klarupgaard, som han købte 1847; 1854 solgte han Høstemark for 90.000 rbd. til kammerråd Hans Schou og C. Fraas, der overdrog den til Ph. Davidsen. Gården købtes 1861 med 41 og 12 tdr. htk. af senere kammerherre og oberstløjtnant *Hans Gustav Grüner* fra Kjørup, der 1865 tillige erhvervede Egensekloster; han ofrede meget på de to ejendomme, hvor han opførte ny, solide avlsbygninger, samt drænedede og tilplantede en del af jorderne. Efter kammerherrens død 1897 solgtes Høstemark med 1.800 tdr. ld. samt Mou kirke for 195.000 kr. til fire ejendomsspekulanter. Klokken var hermed faldet i slag for det gamle herresæde, 25 husmandsbrug blev udstykket og ladegården nedrevet; hovedbygningen blev med blot 16 tdr. ld. solgt til *P. Nielsen*. Den sørgelige forvandling fra herregård til husmandssted medførte, at det smukke gamle byg-

AALBORG AMT

ningsanlæg blev fuldstændigt molesteret ; i sydfløjen skabtes rum til stald og lade, og 1915 blev nordfløjen jævnet med jorden. *Gl. Høstemark*, som ejendommen nu kaldes, ejes siden 1949 af Nielsens sønnesøn *Poul Rich. Nielsen*, der har tilkøbt 9 tdr. ld.

Konsortiet havde imidlertid beholdt en del af jorden, mest skov og overdrev, som den ene af medlemmerne, *Jens Kr. Eskildsen* overtog i 1908 ; her opførtes *Ny Høstemark*, der 1928 solgtes til *Rasmus Andersen*, fra hvem den 1933 kom til dansk-amerikaneren, fabrikant *M. P. Knudsen*. Han opførte 1934 ved en lokal murermester en stor villa i skovbrynet lidt nord for avlsgården. Gård og skov kom nu i god drift, 300 tdr. ld. af Vildmosen blev købt til, og en stor del af arealet udlagt til dyrehave med et højt vildthejn om. Efter Knudsens død 1940 arvede sønnen, fabrikant *John A. Knudsen*, U. S. A., ejendommen, som enken (af 2. ægteskab) fru *Ingeborg Knudsen* dog har brugret til. *Ny Høstemarks* areal udgør nu ca. 1.100 tdr. ld., heraf 710 tdr. skov og dyrehave og 200 tdr. ld. højmose.

FLEMMING JERK

EJERE

1521 Viborg domkirke
 1536 Kronen
 1665 Forskellige parthavere
 1696 Peter Klein
 1706 - 28 Forskellige ejere
 1728 Thøger Lassen
 1803 J. M. de Neergaard
 1813 P. F. Mourier og P. Østergaard
 1816 E. Chr. A. Hvass m. flere

 1839 - 61 Forskellige ejere
 1861 H. G. Grüner
 1898 Et konsortium
 1898 P. Nielsen (Gl. Høstemark)

 1949 P. R. Nielsen (Gl. Høstemark)
 1908 J. K. Eskildsen (Ny Høstemark)
 1928 Rasm. Andersen
 1933 M. P. Knudsen
 1940 John A. Knudsen

BYGNINGER

1698 Herregården oprettet (?)

 1834 Trefløjet hovedbygning opført

 Ladegården opført
 Ladegården nedrevet

 1915 Nordre fløj nedrevet

 1908 Avlsgård opført

 1934 Hovedbygning opført

Hovedbygningen set fra indkørselen (foto. Niels Elswing).

Gudumlund

Gudum sogn, Fleskum herred, Aalborg amt

I gamle dage hed gården Guthum eller Guthumlund. Chr. Brønnum, der for 75 år siden var forpagter af Gudumlund, forklarer i en længere beretning om gården, at den ligger på den mindste af de mange holme, der findes her, og som i en meget tidligere tid var en ø. Denne ø var ca. 150 tdr. ld. stor og må have haft en forholdsvis talstærk befolkning, hvad man kan slutte af den kendsgerning, at der er fundet to ikke ubetydelige køkkenmøddinger på den. Det falder da også godt i tråd hermed, at der er fundet mange oldsager på »øen«. Så hævede landet sig efterhånden, men Gudumlunds holm blev dog ved med på det nærmeste at være en ø, og det langt opad mod vor egen tid, idet vandet fra Lindenberg Å overskyllede det lave terræn omkring gårdens »højmark«.

Herregården Gudumlund kendes fra Valdemar Atterdags første regeringsår. Da ejedes den vistnok af en adelsmand ved navn Johan-

AALBORG AMT

nes Rynning, der solgte den til *Peder Ludvigsen Eberstein* og jomfru *Margrete Ludvigsdatter*. De var søskende og børn af marsken *Ludvig Albertsen*. *Peder Ludvigsen* blev ikke på *Gudumlund* til sin død. Han solgte den igen, uden at vi dog ved til hvem. Men inden udgangen af århundredet er *Niels Johansen Slet* (væbner) ejer af gården, og derefter hans søn *Johannes Nielsen* (også væbner). I året 1425 skænkede *Niels Slets* enke, fru *Ide Lydersdatter Holck*, *Gudumlund* til *Viborg domkapitel* for sjælemesser for hendes familie i domkirken. I 1503 hører *Niels Jensen Seefeld* til på *Gudumlund*, rimeligvis som lensmand. Det var ham, der på samme tid var ejer af det nærliggende *Refsnæs*. Efter reformationen kom gården under kronen og blev givet i len til fru *Anne Friis*, der var en søster til *Hans Tavsens* bitre modstander biskop *Jørgen Friis* i *Viborg*, og senere til *Jens Kaas* til *Vorgaard* i *Bælum sogn* (*Hellum herred*), der endte med at blive ejer, idet han købte den af kronen i 1573. Han havde nogle år tidligere høstet berømmelse ved sit tapre forsvar af fæstningen *Elfsborg* i krigen mod svenskerne. *Jens Kaas* må sammen med sin hustru *Margrethe Eriksdatter Lange* have boet på *Gudumlund*. Både deres navne og våben sammen med årstallet 1569 findes på to pulpiturer i kirkens vestende, tidligere også på de øverste stole, men de blev fjernet i 1879. *Jens Kaas* døde 1578, og hans enke giftede sig anden gang, med *Knud Brahe* til *Engelsholm*, en broder til *Tyge Brahe*, og så blev det da ham, der kom til at eje *Gudumlund*. *Knud Brahe* døde 1615, og fru *Margrethe*, der levede til 1622, blev således enke for anden gang. Efter hendes død blev *Jens Kaas'* brodersøn, rigsråd *Mogens Kaas* til *Støvringgaard*, idet han købte sine medarvinger ud, eneejer af *Gudumlund*, og ved hans død (1656) overtog sønnen *Jørgen Kaas* den, men han solgte den i 1674 til *Wulff v. Buchwald* til *Lundgaard* (død 1708), og med ham er der så kommet en slægt til gården, som bliver der i ca. 125 år, og hvis sidste mand fik en ejendommelig og afgørende betydning ikke blot for herregården, men for den hele egn.

Da *Wulff v. Buchwald* døde, efterfulgtes han af sin søn kaptajn *Frederik v. Buchwald*, som i 1738 (han døde to år senere) solgte *Gudumlund* til sin svigermoder, fru *Anne Lasson* til *Rødslet*. Den var da på 45, 54 og 665 tdr. htk. Efter hendes død 1747 overdrog arvingerne den til hendes dattersøn, major *Peder Mathias v. Buchwald*.

Hovedbygningen set fra syd (fot. Niels Elswing).

I Frederik Buchwalds tid havde Gudumlund besøg af den berømte Christian Drachenberg, som da var 108 år gammel. Det besøg er der sort på hvidt for i Gudum kirkebog, idet han nemlig under sit besøg der på stedet stod fadder til hyrdens barn. Major v. Buchwald døde 1753, og hans enke Ida Ilsebe v. Bassewitz afstod den 1777 til sin søn, kammerherre, amtmand *Friedrich v. Buchwald*, som 1798 solgte den med 45, 54 og 507 tdr. htk. til grev *Heinr. Ernst Schimmelmann* for 180.000 rdl., og han indlemmede to år senere Gudumlund i grevskabet Lindenberg.

I rækken af ejere ved navn v. Buchwald var den sidste, kammerherre *Friedrich v. Buchwald*, den betydeligste. Den tidligere omtalte forpagter på Gudumlund, Chr. Brønnum, siger om ham og om forholdene på godset ved hans »tiltrædelse«: *Friedrich v. Buchwald* var en af sin tids mest oplyste og intelligente adelsmænd. I sin ungdom havde han rejst meget, set meget og lært meget. Da han i 1776 (?) overtog administrationen af sit fædrenegods, som i over et århundrede havde tilhørt familien i nedstigende linie, var det vist langt fra nogen værdifuld ejendom. Højmarken, såvel til hovedgården som bønder-

godset, var langt fra af de bedste, og navnlig var de meget store kærstrækninger, der hørte til godset, omtrent værdiløse; gennemstrømmede af flere bække og åer med et højest uregelmæssigt løb dannede det hele et morads, der den største tid af året stod under vand.

Det var altså ikke misundelsesværdige kår, den nye godsbesidder gik ind til, med mindre man da vil se dem ud fra det synspunkt, at »ødet er skaberens gave til den, der vil prøve sit mod«. I så fald hørte han unægtelig til de meget begunstigede. Og Friedrich v. Buchwald gik da også straks i gang med at bringe orden af kaos. Sammen med sin eftermand grev Schimmelmann har han opnået, at »der i stedet for bundløst morads blev skabt bugnende kornmarker, og i stedet for usle landsbyer smukt opbyggede og velhavende bøndergårde«.

Friedrich v. Buchwald udskiftede og udflyttede bøndergårdene, i 1778 fritog han dem for tiende, og i 1781 begyndte han på at afløse hoveriet. Desuden »regulerede han vandløb, byggede dæmninger, gravede kanaler og grøfter samt anlagde veje over kæret . . . Han omformede agerbruget, opførte nye stalde og mejeribygninger, merglede, indførte at pløje med stude, overrislede engene og påbegyndte opdyrkning af kær og moser, hvor han endog indførte og dyrkede Sankt Hans rug, ja, selv dræning var han ikke ukendt med«. (Chr. Brønnum). — For dette sit udmærkede arbejde fik han 1789 tilkendt Landhusholdningsselskabets guldmedalje.

I året 1778 opførte v. Buchwald Tiendegaard, om hvilken Trap oplyser, at den blev oprettet »af en gård i Sejlflø og 7 gårde i Gudum og Lille-Vorde sogne, så at beboerne blev tiendefri«. Rentekammeret nedlagde forbud mod oprettelsen af denne gård og ville desuden bl. a. tvinge v. Buchwald til at flytte udflyttergårdene tilbage til landsbyerne igen. Hvis han skulle have gjort det, ville han være blevet ruineret. Han indgav derfor den ene ansøgning efter den anden om at slippe, da alle de interesserede parter var tilfredse. Ansøgningerne hjalp imidlertid ikke, og v. Buchwald tilbød da kongen hele godset til købs for spotpris. Da endelig blev der nedsat en kommission til at undersøge forholdene ved Gudumholm nærmere, og nu viste det sig, at så sige alle godsets bønder erklærede sig godt tilfredse med tilstandene, som de var, og så faldt der endelig i 1782 den afgørelse, at alt måtte forblive, som det var. Ved sit arbejde på godset og sin utrættelige vilje

til at hjælpe bønderne til stadig bedre kår erhvervede v. Buchwald sig hædersnavnet »bondevennen Buchwald«.

Et meget ejendommeligt og interessant kapitel i Gudumlunds historie er de store og mangeartede fabriksanlæg, som Friedrich v. Buchwald satte i gang, og som grev Schimmelmans fortsatte, da det blev ham, der kom til at stå for styret. Hvad disse forsøg og arbejder angik, nød v. Buchwald i høj grad regeringens bevågenhed, hvad jo i det hele ethvert forsøg på at skabe en industri gjorde i de dage. Ved selve gården blev der anlagt et garveri og også en handskefabrik, og dertil kom i 1781 - 82 en linnedfabrik, hvilket nødvendiggjorde opførelsen af mange forskellige bygninger og anlæg af en blegeplads på 12 tdr. ld. I tilknytning til linnedfabrikken forsøgte man sig med hør dyrkning for at få billigere råmateriale, men forsøget mislykkedes. Mens spindingen foregik ude i landsbyerne, fandt heglingen, vævningen og blegningen sted på fabrikken.

Der er fra v. Buchwalds tid særlig grund til at nævne kanalgravningen. Formålet med dette arbejde var fra begyndelsen at afvande de store kær- og mosearealer, men mens arbejdet stod på, opstod hos ham tanken om fabriksanlæggene, og derefter blev kanalernes retning, deres dybde og bredde bestemt af hensynet hertil. Denne kanalgravning blev en overordentlig stor og bekostelig historie, som desværre i det lange løb oversteg v. Buchwalds kræfter. Skønt han fik understøttelse af statskassen til sine fabrikker, og soldater fra garnisonen i Aalborg hjalp til med kanalgravningen, endte det dog med, at den virksomme mand kørte fast og blev nødt til at sælge. Foruden det allerede nævnte havde han oprettet et kalkværk (1778), men alle de mange andre anlæg stammer fra grev Schimmelmans tid.

For øvrigt var der ikke blot det i vejen for v. Buchwald, at udgifterne blev for store. Indtægter, der burde have været sikre, svigtede, idet f. eks. restancer af skatter og landgilde i løbet af 14 år beløb sig til 5.219 rdl. Disse penge ville der have været god brug for. I 1805 besøgte professor Begtrup Gudumlund, og han udtalte efter besøget, at »paa ingen anden Ejendom i Danmark er der i de sidste 32 Aar kostet saa meget som paa denne«.

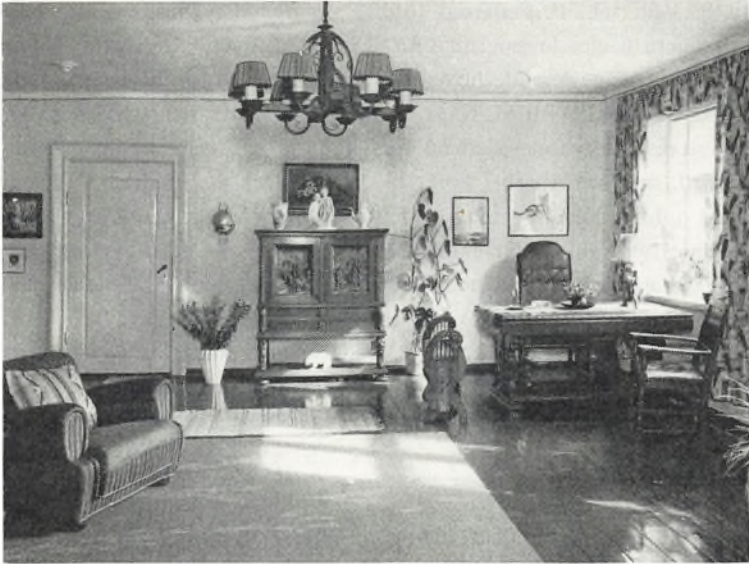
Da grev Schimmelmans 1798 blev ejer af Gudumlund, fortsatte han ufortrødent med fabriksvirksomheden ved gården, og det ene nye

område efter det andet blev forsøgt. I 1799 anlagde han et teglværk og i 1803 et glasværk. Derefter et saltværk og et sæbesyderi. Desuden en kemisk fabrik og en stentøjs- og fajancefabrik. Af alle disse forskellige virksomheder var det kun kalkbrænderiet og teglværket, der viste nogen levedygtighed; de andre blev opgivet efter kortere eller længere tids forløb, og om en enkelt kan man vist sige, at den døde i starten. Linnedfabrikken, der næst kalkværket var den ældste, klarede sig forholdsvis længe og nogenlunde godt. Der er opbevaret et regnskab fra 1799, der viser et mindre overskud, men så er det vist også slut med den slags, og ti år efter er det helt forbi med både blegeriet og væveriet, og spinderne omkring i hjemmene kan delvis standse rokene. Den første begyndelse til et glaspusteri blev gjort i 1803, men allerede et par år efter, da man er midt i opførelsen af bygninger til et rigtigt stort glasværk, standser grev Schimmelmans pludselig byggeriet og afgør, at han intet sådant værk ønsker bygget, og så blev der ikke lavet flere glas i Gudumlund.

Grev Schimmelmans havde i sin tjeneste en dr. Friese, der var tysker. Han var en stor projektmager, og alt, hvad han havde med at gøre, gik dårligt. Det var ham, der forestod sæbe- og saltkogeriet. Sæben var der det i vejen med, at den lugtede ilde, og det er vist omtrent det værste, der kan siges om sæbe. Saltet var også noget tarveligt stads. Når der alligevel for en tid kom gang i handelen med dette hjemlige produkt, skyldtes det udelukkende, at landet kom ud i den forfærdeligste saltmangel, da englænderne 1807 - 14 blokerede vore kyster.

Men det værste af alt, hvad dr. Friese lavede, var dog hans virksomhed i den kemiske fabrik. Da han var færdig med at eksperimentere her, havde han formøbet 46.621 rdl. 80 sk., og af indtægter havde der ingen været, der var værd at tale om. Det var praktisk talt underskud det hele. Virksomheden her var begyndt i 1798, og i 1803 blev den standset og de store bygninger revet ned til grunden. Så gik det dog bedre med stentøjs- og fajancefabrikationen, men godt gik det ikke, og da disse virksomheder også hørte op, var kun teglværket og kalkbrænderiet tilbage, og de har med udbytte kunnet fortsætte op til vor tid, bl. a. takket være gårdens store tørvemoser.

Det nyttigste af de gamle anlæg er så da uden al tvivl den store kanal, der efterhånden har fået afgørende betydning for egnens land-

Dagligstue (fot. Niels Elswing).

brug ved udtørring og kultivering af kærstrækningerne, og den bonde, der nu kan bringe en stor høst i hus fra de forud uanvendelige moser, bør sende den gamle Friedrich von Buchwald en venlig tanke.

Gudumlund gik under grev Schimmelmann over til at være en forpagtergård, men indtil midten af det 19. århundrede kunne ingen af forpagterne, der i reglen kom fra Tyskland, klare sig ved gården. Også tegl- og kalkværket bortforpagtedes til sidst. I disse år blev ca. 100 tdr. ld. gamle tørvegrave kultiveret og opdyrket og lagt ind til det andet landbrug, som derved steg i betydning. En af de sidste forpagtere, der drev både gården og fabrikken, var Christian Brønnum, der ikke blot er kendt som en af Mosesagens foregangsmænd, men også som Gudumlunds og fabrikkernes historiker.

Da grevskabet Lindenberg i 1923 gik over til fri ejendom, overtog Statens Jordlovsudvalg Gudumlund med et tilliggende på ca. 560 tdr. ld. Jordlovsudvalget oprettede 13 statshusmandsbrug, der hver blev på fra ca. 10 til 18 tdr. ld. jord, og solgte i 1924 hovedparcellen med ca. 250 tdr. ld. til gårdejer Jens Vognsen, som igen i 1926 solgte den

AALBORG AMT

til P. Pedersen. P. Pedersen foretog en ny udstykning, så der blev yderligere 6 ejendomme med 16 - 18 tdr. ld. hver, og derefter solgte han den tilbageværende hovedparcel med kun 30 tdr. ld. ager og eng og 33 tdr. ld. skov til M. Kaasgaard. Således er da den på flere måder så interessante gamle gård nu forsvundet, og tilbage er kun en bondegård, der oven i købet hører til de små. Den af Friedrich v. Buchwald opførte hovedbygning er delvis bevaret ; af det noble trefløjede bindingsværksanlæg står endnu de to fløje. I haven nord herfor ligger et lille, cirkelrundt voldsted, hvor der ved gravning er fundet murværk. Avlsgården brændte 1892. Også Tiendegaard, der var på ca. 520 tdr. ld., blev udstykket i forbindelse med lensafløsningen ; derimod eksisterer endnu den 550 tdr. ld. store gård Louisendal, der udskiltes fra Gudumlund i 1800-tallets begyndelse. Gudumlund ejes nu af P. Nielsen.

SIGURD KRISTENSEN

EJERE

ca. 1354 Johannes Ryning
Peder og Margrete Eberstein
Ukendt ejer
1373 Niels Johansen Slet
1425 Viborg domkapitel
1536 Kronen
1573 Jens Kaas
Knud Brahe
1622 Mogens Kaas
1674 Wulff v. Buchwald
1738 Anne Lasson
1747 P. M. v. Buchwald
1777 Fr. v. Buchwald
1798 H. E. Schimmelmann
1923 - ca. 61 Forskellige ejere
1961 P. Nielsen

BYGNINGER

Voldsted

Hovedbygning og avlsgård
opført

1892 Avlsgården nedbrændt

Hovedbygningen set fra syd (fot. Niels Elswing).

Refsnæs

Komdrup sogn, Hellum herred, Aalborg amt

Refsnæs hed i gamle dage slet og ret Refs (Reffs). Dens historie kan føres tilbage til det 14. århundredes første halvdel. I 1337 boede der på gården en mand ved navn *Niels Pedersen*, og i året 1434 hed manden på Refsnæs Morten Jepsen Seefeld, men allerede hans fader *Jep Mogensen Seefeld* skal have ejet gården omkring 1400, og gården hørte derefter hans efterkommere til i de næste to hundrede år, men ejerforholdene kan godt være lidt indviklede, idet flere søskende, ja undertiden søskendebørn, i perioder ejede gården samtidig. Morten Jepsen døde 1477 og efterlod sig fem børn, tre sønner og to døtre. Sønerne hed Oluf, Jørgen og Jens Mortensen, og den ene af døtrene hed Sophie; hun var gift med Knud Thomesen Vognsen, som hun overlevede. Af denne søskendeflok levede Jens længst; han døde 1502. Derefter ejedes Refsnæs af Morten Knudsen Vognsen og Niels

AALBORG AMT

Jensen Seefeld (død 1518) og bagefter af en ny søskendeflok. Laurids Nielsen Seefeld (død 1552) udkøbte i året 1542 sin broder, der hed Jens. Af andre ejere nævnes Otto Lauridsen Seefeld (død 1565), Viffert Lauridsen Seefeld (død 1565) og Christoffer Lauridsen Seefeld. Viffert Seefeld deltog i Syvårskrigen mod Sverige, og under Daniel Rantzau kæmpede han ved Svartå, hvor han faldt. Efter 1612 ejedes Refsnæs af Christoffer Seefelds børn, nemlig Enevold, der dog 1627 solgte sin part til broderen Viffert (død 1662) og Jørgen Seefeld, der blev medlem af rigsrådet. Også han døde 1662, og både han og hans broder var barnløse. Deres søster Marine var ugift, og da hun døde i 1678, var godset forgældet, og der blev gjort udlæg i det. Det blev derfor »ærlig og velfornemme mand Christoffer de Hemmer, borger og købmand udi Aalborg«, der overtog herregården for 4.596 rdl. Denne *Christoffer de Hemmer* døde 1684, og hans enke Magdalene von Ginchel, der for øvrigt året efter giftede sig med Thøger Lassen til Rødslet, og hendes sønner ejede gården i fællesskab, indtil sønnen Christoffer de Hemmer i 1695 udkøbte sin moder. 1702 udkøbte han desuden broderen Christian og var dermed enejer den korte tid, han endnu levede. Han døde 1704 og efterfulgtes af sin søn, der hed ligesom faderen. Ham gik det ikke så godt på Refsnæs, for som det hedder om den ting: »Hans opbudsbo solgte gården ved auktion 1730«, og det betyder, at han ikke har kunnet klare sine kreditorer på reglementeret vis.

Auktionsprotokollen har sin glæde af at oplyse os om, at der mødte »mange højst respective liebhavere af højædle og velbårne, velædle og velbyrdige, ædle og højagtbare og velfornemme gode mænd«, og ud af den fornemme flok trådte *Friedrich von Arenstorff* som den nye herre til Refsnæs for et bud på 13.500 rdl. Ret og rigtig herre til gården blev han nu for resten ikke lige straks. Han måtte først igennem et par drøje år fulde af slemme bryderier, før han kom i lovformelig besiddelse af gården. Det viste sig nemlig, at han ikke kunne præstere de udbetalinger, han havde forpligtet sig til, og der blev indvarslet til både anden og tredje auktion, som begge blev afholdt. Men Arenstorff overlevede det alt sammen.

I slutningen af 1732 rejser prokurator Munch fra Viborg til Refsnæs som fuldmægtig for landsdommer Enevold Heug og borgmester

Hovedbygningen set fra haven (fot. Niels Elswing).

Christian Solberg (Aalborg). Hans ærinde er at gøre indførsel i Refsnæs. Det blev en rejse, der tog tid. Han tog fra Viborg lørdag den 29. november og kom til Hobro om aftenen, men så måtte han ligge over der i staden næste dag, fordi ingen ville køre for ham en søndag. Mandag den 1. december nåede han endelig Refsnæs, men først om aftenen, og forretningerne måtte vente til næste dag, og denne forløb efter prokuratorens egen beretning således: »Indførselen skulle have taget Anfang, (men) blev ej noget af, formedelst Hr. Etatsraad Arenstorff, som Debitor ved den aparte der ved Gaarden foretagne Forretning trenerede Tiden med Disputer om paastaende Credit etc., indtil Dagen var forløben, saa at min Tilstedeværelse ved Gaarden den Dag derover blev mig forgiæves«. Dagen efter kunne imidlertid ingen vel-talenhed redde etatsråden, og »gik Indførselen for sig«. Derefter rejste prokurator Munch hjem til Viborg, men da havde turen også taget ham 7 dage. Indførselen fik ingen skæbnsvangre følger for Arenstorff. På en eller anden måde blev han i stand til at klare for sig.

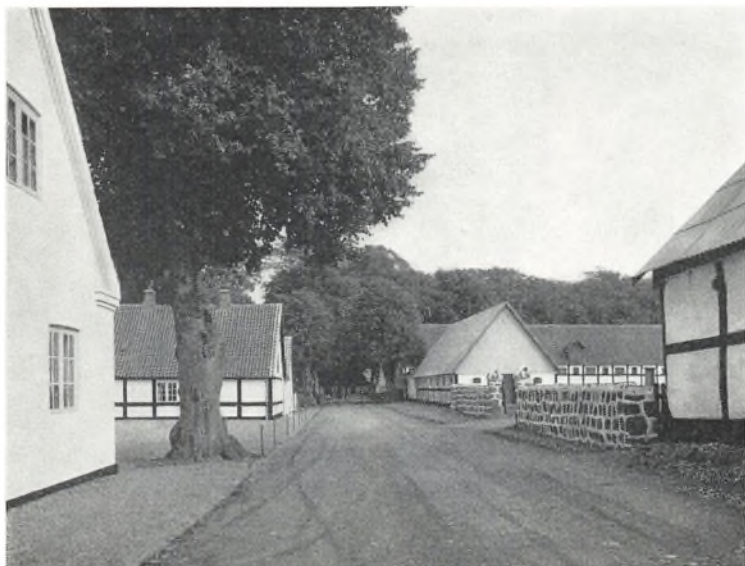
De penge, Arenstorff betalte sine kreditorer med, har han ikke

AALBORG AMT

tjent på Refsnæs. Regnskabet for 1732 - 33 slutter med denne opgørelse: beholdning: rug 5 tdr., byg 3 tdr., havre 14 tdr., ærter 7 skpr., malt 1 skp., »grotning« 1 td. Samme år den samlede indtægt i penge 2.770 rdl. 2 mk. 6 sk., men udgifterne var på 2.805 rdl. 10 sk. Derfor hedder det da også til sidst: »Mig (ridefogeden) til gode 34 rdl. 4 4 mk. 4 sk.«. Af hvad art gårdens tilliggende overvejende var (og er), får vi besked om ved at høre, at i sommeren 1732 havde assessor Hauch fra Aalborg 50 stude på græsning ude på Refsnæs fra Philippi Jacobi til Michely og yderligere fra 1. august samme sommer endnu 80 stude, og dertil kom 60 får med deres lam.

Friedrich von Arenstorff døde i 1739, og i 1742 solgte hans sønner gården (med 57, 19 og 240 tdr. htk.) til en mand ved navn *Hans Fædder*, der angives at være fra Horsens, men havde været forpagter på forskellige større gårde, bl. a. på Visborg, Aldrup (under Frijsenborg), Demstrup og Sødringholm. Købesummen var 5.300 rdl. »grof courant Myndt«, »og er aparte lovet, at Kiøberen skal niude af Sælgeren 5 tienlige Egetræer til Hjælp til Gaardens Opbygning«. Det er også udtrykkelig nævnt, at alle gårdens protokoller og brevskaber skal følge med. En mølle hører også til, med »stene og materialer samt fiskegarn og ruser, skibe (!) og videre, samt kirkens forefindende ornamenter«. Fædderne angives at være af en købmandsslægt i Århus, men skal ellers være af skotsk oprindelse. Hans Fædder døde i 1753, og hans enke, Mette Cathrine Bay, skødede i 1765 Refsnæs til den ældste af sine stedsønner, og det gjorde hun med denne motivering: »Jeg Mætte Catrine Bay sal. Hans Fædders efterleverske til Refsnæs kender og hermed vitterliggør, at eftersom min gode sal. Mand afgl. Hans Fædders Ynske, Attro og særdeles hans sidste Villie stedse gik derhen, at Refsnæs med underliggende Tiender og Gods, som han ved sin Flid og Møje haver indkiøbt og samlet og af et øde og arm Gods med anselig Bekostning bragt i nogenledens Stand, ikke skulde komme i fremmedes Eje, men at hans Søn Jens Jørgen Fædder maatte høste Frugt af hans Vindskibelighed og efter ham nyde Godset, imod at hans øvrige 2de Børn for deres Part bekom Penge«. Så afhændedes gården altså til Jens Jørgen, der også for sit eget vedkommende var trofast imod den.

Jens Jørgen Fædder blev etatsråd, og i 1785 blev han adlet. Han

Vejen, der går mellem hovedbygningen og avlsgården (fot. Niels Elswing).

var gift med Anne Marie Dorothea Carisius fra Constantinsborg, og hendes navn antog han sig og kaldte sig i sine sidste år Fædder Carisius. Hans søn var Hans Friderich de Fædder, som arvede stamhuset Constantinsborg og i 1799 blev tysk-romersk rigsgreve.

Da Jens Jørgen de Fædder på Refsnæs var død (i 1798), lod arvingerne gården sælge ved auktion. Auktionen fandt sted den 27. juni og var i forvejen »bekendtgjort i de københavnske Berlingske Aviser, den altonaske Mercur, Fyhns Avertissements Tidender, Aarhus Avis og de aalborgske jyske Efterretninger. Ejendommen blev opråbt for 70.900 rdl., hvorpå blev højstbydende hr. kammerråd Gundorph fra Palstrup, hans bud 81.000 rdl., hvilket bud arvingerne ville approbere. Næste dag blev auktionen efter samtlige vedkommendes begæring atter opråbt, ifølge de dagen i forvejen bekendtgjorte conditioner«. — Gundorph blev atter højstbydende, men måtte gå op til 83.500 rdl. Det viser sig bagefter, at Gundorph var i kompagni med Hans Hansen til Timgaard. Hans Hansen trak sig imidlertid straks ud af foretagendet, så Gundorph blev ene om købet, men det kunne ingen have

Etatsråd Jens Jørgen de Fædder († 1798) og Anne Marie Dorothea de Fædder, f. Carisius († 1794). Malerier af W. Ellermann på Gammel Estrup.

noget imod, da han havde let ved at klare betalingen. Hans Gundorph døde i 1801, mens han var på besøg i Ribe. Det hedder herom i Ribe domsogns kirkebog: »Den 11. september 1801 blev Hans Gundorph til Refsnæs og Drakesgaard, rangerende Kammerraad, som døde den 7. September hos Hr. Leutenant Ramsing her i Staden — 59 Aar gl. — begravet paa Lindegaarden«.

Gundorphs enke Cecilie Bødker ejede nu gården, til hun døde i 1805. Så kom den påny til auktion og solgtes denne gang for 116.200 rdl. til generalauditør H. J. Lindahl til Avnsbjerg og major J. C. Schuchardt til Nøragergaard. Hartkornet var da 57, 46 og 250 tdr.; men disse to sidste ejere skilte godset fra, så de kun beholdt hovedgården, som de umiddelbart efter solgte (med tiender) til major I. A. L. Juul for 71.000 rdl. Major Juul døde 1853, men havde allerede 1840 overdraget Refsnæsgaard til sin svigersøn Jos. Thor Straten for 45.000 rbdl. sølv + forskellige »præstationer«. Straten solgte gården videre 1852 til Erik Chr. Storm, der 1853 solgte den til *Rolf Krake Westenholz*, og dermed faldt der ro over den gamle gård. R. K. Westenholz døde 1882, og hans enke *Ane Kirstine, f. Hjorth* drev gården

helt til 1904, da hun overdrog den til sønnen Frederik Thomas Westenholtz, der døde 1923. Derefter drev fru Agathe Westenholtz, f. Hjorth, Refsnæs med sønnen R. Westenholtz som inspektør. I 1941 afstod hun den til sønnen, således at *Rolf Westenholtz* er Refsnæs' nuværende ejer.

Refsnæs' samlede areal er 750 tdr. ld. ; deraf er 200 tdr. ld. ager, 250 tdr. ld. eng og kær, 100 tdr. ld. skov. Gårdens hartkorn er 35,6 tdr. Agerjorden er dyb og frugtbar muldjord, overvejende på kridtunderlag. Jorden er sund og behøver ingen dræning. Mergling er unødvendig, da jorden i sig selv er kalkholdig. De store eng- og kærarealer består af humusblandet jord på lerunderlag. Af kæret dyrkes en mindre del, mens resten anvendes til høavl og afgræsning. Skoven består væsentlig af bøg.

Hovedbygningen ligger mod nord ud til den store have og park. Den består af tre fløje. Den grundmurede midterfløj er opført 1791 af Jens Jørgen de Fædder; østfløjen, der er af bindingsværk og delvis i to etager, stammer fra 1840'erne, medens den enkle grundmurede vestfløj først blev opført 1899. Imponerende er den store trefløjede bindings-

Salen med malerier af fantasi-landskaber fra 1871 (fot. Niels Elswing).

AALBORG AMT

værksavlsgård, der tidligere var stråttækt, men desværre nu har fået eternittag. Den 100 m lange bindingsværkslade skal efter traditionen være opført af Christoffer Seefelds hustru i 1612 under Kalmarkrigen og intet i bygningen taler imod denne datering. Pontoppidans Danske Atlas angiver Viffert Seefeld, der døde 1662, som avlsgårdens bygherre, men det kan kun gælde de øvrige længer. Samme sted meddeles, at (den tidligere) hovedbygning var opført af Hans Fædder i bindingsværk. Den skulle i så fald kun have haft en levetid på ca. 50 år, før den blev udskiftet.

På Refsnæs mark findes et mærkeligt fortidsminde af uvis alder bestående af to 80,5 m lange, parallelle stenrækker med 4 m afstand.

SIGURD KRISTENSEN

EJERE

1337 Niels Pedersen
Ukendte ejere
ca. 1400 Jep Mogensen Seefeld
ca. 1565 Christoffer Seefeld (eneejer)

1679 Christoffer de Hemmer
1730 Fr. v. Arenstorff
1742 H. Fædder
1765 J. J. Fædder

1798 - 1853 Forskellige ejere

1853 R. K. Westenholz
1882 Ane Kirstine Westenholz

1941 R. Westenholz

BYGNINGER

1612 Laden opført

1791 Nordfløjen opført

ca. 1845 Østfløjen opført

1899 Vestfløjen opført

Hovedbygningen set fra indkørselen (fot. Niels Elswing).

Lindenberg

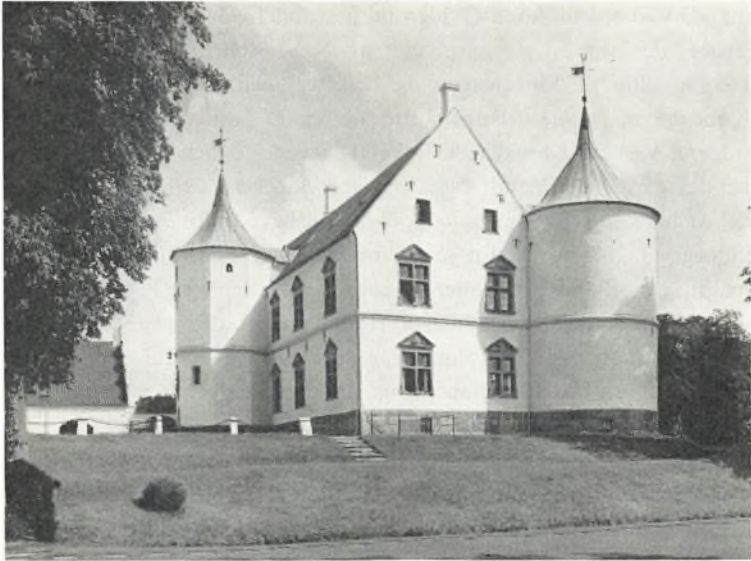
Blenstrup sogn, Helligum herred, Aalborg amt

Hovedsædet i det tidligere grevskab Lindenberg, det nordlige Jyllands største gods, ligger i den brede dal, hvorigennem Lindenberg Å flyder mod Limfjorden, lige syd for broen, der fører Aalborg-Hadsund landevej over åløbet. Slottet, der er omkranset af voldgrave, skærmes af gamle, ærværdige træer og en tæt plantning mod den barske himmerlandske blæst og synes ligesom at ville løsrive sig fra det omkringliggende landskabs noget tunge og træge ensformighed.

Hvor Lindenberg Å nu går, omgivet af brede engdrag, strakte der sig oprindeligt en arm af havet eller en fjord ind i landet, og endnu i det 18. århundrede var åen af en langt aneligere bredde end nu. På det sted, dalens smalleste, hvor landevejen går over åen, gik også tidligere færdselen mellem Aalborg og Østhimmerland, indtil midten af 18. århundrede ved færgefart. Det første vidnesbyrd om en større

gård her ved færgestedet i dalen stammer fra 1367. Gården kaldes da *Næsholm* og ejes af en *Niels Kirt*. Den lå i Næs sogn, som i lang tid har eksisteret ved siden af Blenstrup, og det gik her som mange andre steder, den store gård opslugte hele byen, som den lå i, og blev til en herregård. Muligvis er det en mand af slægten Kirt, der i de urolige tider i 14. århundrede har anlagt en befæstet gård på en holm i eller ved åen. I 1376 skødede Niels Kirt Næsholm, der nu kaldes Næs, til sine sønner Jakob og Palle Kirt. Den første blev eneejer og skænkede i 1416 hovedgården Næs med tilliggende gods i sognet til *Viborg bispestol*, for at der indtil dommedag skulle holdes messer i domkirken for hans, hans hustrus og hans forældres sjæles frelse. I gavebrevet forbeholdt Jakob Kirt sig dog vistnok gården for sin livstid. Indtil reformationen hørte godset nu under Viborg bispestol, og bisperne holdt embedsmænd og præster dér, således nævnes Sti Vestenier på Næs 1480 og Mikkel Krabbe 1499 og 1503. I 1504 fik Mogens Thomesen Kaas i Næs tingsvidne på et sandemandstog ved et markskel. Disse tre har sikkert været bispelige lensmænd på gården. I 1534 delte Næs skæbne med mange andre nordjyske gårde, da den røde hane galede over de forhadte herresæder. I den nordlige længe af den nuværende hovedbygning findes der velbevarede kældre, og i den østre længe betydelige rester af en bygning, der har overlevet branden.

Ved reformationen kom Næs under *kronen*, og 1544 fik Iver Friis til Haraldskær gården i pant for 1.500 joachimsdaler, han havde lånt kongen. Til Næs lå der da af gods 7 gårde og 1 mølle, i Blenstrup sogn; men Iver Friis fik tillige af kronens bøndergods, som tidligere havde ligget under Hald, 12 gårde og 1 mølle i Brøndum sogn. Landgilden af det samlede bøndergods udgjorde derefter 167 tdr. htk. Iver Friis, der var en broder til den sidste katolske biskop i Viborg, Jørgen Friis, døde 1557. Allerede før hans død havde kongens staldmester *Holger Tønnesen Viffert* imidlertid fået tilladelse til at indløse Næs. På grund af Friis' død kom afløsningen dog ikke i stand. Derimod fik Holger Viffert gården ved et mageskifte med kronen 1561. Foruden bøndergodset på 167 tdr. htk., som Iver Friis havde fået i 1544, fulgte nu med gården herligheden af 8 kirkegårde, d. v. s. gårde, hvis landgilde svarede til kirken. Holger Viffert tilbyttede sig Næs for sit mødrene gods i Skåne. Han deltog i Ditmarskerkrigen og fik

Hovedfløjen set fra vest (fot. Niels Elswing).

en kugle gennem armen. Han døde dog ikke heltedøden, men bukede under for sygdom i Landskrona under Den nordiske Syvårskrig. Han havde været forlovet med Anne Gyldenstjerne, datter af den rige Knud Gyldenstjerne til Vosborg. Efter hans død overtog broderen Corfitz både fæstemøen, som han ægtede 1571, og gården Næs.

Corfitz Viffert hørte til tidens indflydelsesrige adelsmænd. Han fik betydelige len, 1565 Katsløse, senere Hald, Helsingborg, Malmøhus, Lundegaard og endelig Kalundborg. I 1586 blev han medlem af rigsrådet. Godstilliggendet til Næs forøgedes i hans ejertid betydeligt. Ved mageskifter med kronen 1579 og 1583 erhvervede han for strøgods i Jylland og Skåne ialt 31 gårde, 6 bol og 2 huse i Blenstrup og omkringliggende sogne. Hertil føjede han i 1591 kongetienden af Blenstrup, Fræer og Brøndum sogne. Foruden at samle gods til Næs gav Corfitz Viffert også gården en ny hovedbygning, den stod færdig i 1583, og af det smukke bygningsværk er hovedfløjen bevaret i noget ændret tilstand.

Corfitz Viffert døde 1592 på Kalundborg Slot, hvor han var lens-

AALBORG AMT

mand. Ved enken Anne Gyldenstiernes død 1595 blev datteren Christence, der var eneste barn, ejer af Næs. Hun var først gift med Henrik Bille til Mogenstrup og derefter med rigsråd, statholder i København, *Breide Rantzau*, der var en af landets største godsbesiddere. Ved fru Christences død 1604 arvede sønnen Frantz Rantzau hendes gårde, deriblandt Næs, og efter faderens død 1618 tillige en del af hans. Frantz Rantzaus godser skal have indbragt ham en årlig indtægt af 20.000 rdl. En så rig mand måtte naturligvis få politisk magt og indflydelse. Og allerede som ganske ung steg han højt i graderne, blev rigsråd, statholder og rigshovmester, det sidste 1632. Glæden blev imidlertid kort. Samme år drak han sig for fuld i et selskab på Rosenborg hos Christian IV og druknede i slottets voldgrav, kun 28 år gammel.

Gården gik vistnok derefter over til Frantz Rantzaus halvbroder Cai Rantzau enke Anne Lykke, der gjorde sig bekendt ved sine for åbenlyse tilnærmelser til tronfølgeren og senere blev gift med *Knud Ulfeldt* fra Ulfeldtsholm. Han solgte nemlig i 1637 Næs til rigsmarsk *Jørgen Urne*, der havde gården til sin død 1642.

Året efter lod hans enke Margrethe Marsvin male et billede af sin salig mand, sig selv og deres 13 børn, 5 sønner og 8 døtre; for at tilkendegive, at den ene af sønnerne var død, blev han malet i hvide klæder. Billedet, der er et betydeligt kunstværk, hang oprindeligt i sognekirkens kapel, men blev senere flyttet til Lindenborg. Margrethe Marsvin afrundede ved mageskifter, bl. a. med kronen, det bøndergods, der lå til Næs, og 1647 fik hun jus patronatus til Blenstrup kirke. Hun døde 1650 på Marsvinsholm på Turø, men blev bisat i Blenstrup kirke ved sin mands side.

Ved sin død efterlod Margrethe Marsvin sig en stor gæld, og for at dække denne måtte børnene afhænde Næs. Gården blev købt af rigsråd *Jørgen Seefeld*, landsdommer på Sjælland og lensmand på Ringsted Kloster. Han var søn af Christoffer Lauridsen Seefeld til Refsnæs, en nabogård til Næs, og født 1594. Hans embeder holdt ham på Sjælland, og han har sikkert kun fået lidt tid tilovers for sin jyske herregård. Han gjorde sig bemærket ved at være kvindehader og bibliofil. Mest kendt er han for sin store bogsamling, over 26.000 bind, som han havde på Ringsted Kloster. Den gik imidlertid tabt

*Vindue
på sydsiden af
hovedfløjen
(foto.
Niels Elswing).*

under svenskekrigene, da Corfitz Ulfeldt fik den svenske konge til at forære sig den og senere lod den føre til Malmø.

Jørgen Seefeld udvidede Næs' tilliggende af gods betydeligt. I 1650'erne forstrakte han kongen med store summer i kontanter og naturalier og fik derfor udlagt jordegods i pant. Af sin broder købte han deres mødrenegård Tustrup, som derved blev knyttet til Næs for en tid. Fra hans dødsår 1662 opgiver en fælles jordebog for Næs og Tustrup hovedgårde, at den første var ansat til 54 og den sidste til 8 tdr. htk. og tiender, bøndergods, møller og skove til 1.333 tdr. htk. i Aalborghus len. Hertil kom 476 tdr. htk. pantegods fra kronen i

AALBORG AMT

samme len og 129 tdr. htk. (mest pantegods) i Dronningborg, Hald, Ørum, Skivehus og Kalø len. Af det ordinære bøndergods lå langt det meste naturligtvis til Næs. Jørgen Seefeld har åbenbart tidligere besiddet endnu mere pantegods, idet han nogle år før sin død kom i økonomiske vanskeligheder og måtte viderepantsette en del gods til sine kreditorer. Om gårdens drift oplyser jordebogen, at der på Næs hvert år kunne sås 44 tdr. rug, 42 tdr. byg og 140 tdr. havre, og at der kunne avles 250 læs hø og fanges en fjerding ål i ålegården. Seefelds godsrigdom synes at have hvilet på en ustabil basis. Ved opgørelsen af hans bo viste det sig, at han var ganske ruineret. Svenskekrigene bidrog deres til at fuldstændiggøre hans ruin. Da svenskerne rykkede frem over Sjælland mod hovedstaden, måtte Seefeld flygte til København, og her boede han til sin død hos auktionsforvalter Caspar Rollufs, som han derved kom i en betydelig gæld til. Til boet efter Jørgen Seefeld meldte der sig et halvt hundrede kreditorer, hvoraf kun Corfitz Ulfeldt var adelig, resten borgerlige. Ved delingen blev bøndergodset til Næs spredt for alle vinde. Hovedgården blev delt mellem hovedkreditorerne magister *Hans Zoëga*, der var professor i logik ved Københavns universitet, og hans svoger, auktionsforvalter *Caspar Rollufs* i København. Af disse har *Zoëga* vistnok af og til opholdt sig på gården. De ejede Næs, indtil *Claus Olufsen Daa* til Borreby og Vedtofte i 1671 - 72 købte den.

Claus Daa forandrede straks gårdens navn og kaldte den *Daasborg*. Samtidig omdøbte han Vedtofte til Brahesholm efter sin moder Anne Brahe. Navneforandringen bekræftedes ved et kgl. brev af 1673. I 1674 blev Daa gift med *Sophie Amalie Lindenov*, datter af Hans Lindenov til Iversnæs og Christian IV's datter med Kirsten Munk, Elisabeth Augusta. Såvel hovedgård som bøndergods var i en yderst dårlig forfatning efter svenskekrigene. Hvor meget bøndergods, der lå til Daasborg i begyndelsen af 1670'erne, vides ikke med bestemtthed; men det lykkedes Daa i løbet af få år at samle det meste af det forrige tilliggende igen. Midlerne hertil har han åbenbart skaffet sig ved lån; med bøndergårdens antal voksede også kreditorernes; men bøndergodset var jo den nødvendige forudsætning for herregårdens drift. Var Claus Daas økonomiske situation dårlig, så var hans ægte-kabelige forhold dog værre. Svigerfaderen, Hans Lindenov, skrev i et

Hovedfløjen set fra nord (fot. Niels Elswing).

brev til sin hustru: »Jeg må bekende, at jeg er blevet gift i en fandens måde«; disse ord kunne Daa bruge med endnu større ret. Hans ægteskab med Sophie Amalie Lindenov var overordentlig ulykkeligt, og konflikten fik sin dramatiske udløsning derved, at Sophie Amalie en december aften i 1678 efter sigende lod sin mand myrde af en snigskytte, da de sammen kørte hjem til Daasborg efter et besøg i omegnen. Ved den undersøgelse, der blev sat i gang, lykkedes det ikke at opklare mordet, og gerningsmanden blev aldrig fundet. Det var dog den almindelige mening, at det var »den onde frue«, som havde anstiftet ugerningen; men bevise det kunne man ikke. På sit dødsleje skal hun imidlertid have tilstået at være anstifteren af mordet på Claus Daa.

Efter at det eneste barn i ægteskabet, en et år gammel søn, var død kort efter mordet på faderen, besad den unge enke nu Daasborg helt for sig selv. Og lige så energisk hun skal have været med hensyn til at skaffe manden af vejen, lige så virksom var hun nu for at udvide og styre godset. I årene efter 1678 købte hun 12 bøndergårde, 2 bol

AALBORG AMT

og 5 huse i Blenstrup, Store Brøndum og Siem sogne foruden gods i Gunderup sogn. Den energiske adelsfrue havde vidtrækkende planer med godssamlingen. Og planerne lykkedes. Ved patent blev hun 1681 optaget i friherrestanden som friherreinde af *Lindenburg*, idet Daasborg samtidig oprettedes til et friherreligt len under dette navn. Der blev dog sat den betingelse, at hun ikke måtte gifte sig igen, og at Christian V's ældste uægte søn Christian Gyldenløve skulle indsættes som arving til baroniet. Efter forordningen om friherrernes privilegier 1671 var det kongens hensigt at ophøje visse personer, som var velmeriterede og kvalificerede ved lang og tro tjeneste, til friherrers ære og værdighed. Det synes vanskeligt at forstå, hvorfor Sophie Amalie Lindenov, der med nogen grund mistænkt for at være morderske, havde gjort sig fortjent til denne udmærkelse. Afgørende var dog naturligvis, at kongen på denne måde sikrede sit uægte afkom. Det nyoprettede baroni havde langtfra det hartkornstilliggende, som udkrævedes: 1.000 tdr. Efter jordebogen fra 1681 var det samlede gods ansat til godt 500 tdr. htk., hvoraf selve hovedgården 54 tdr. Hertil kom 187 tdr. tiendehartkorn. Bøndergodset lå i Blenstrup, Brøndum, Siem, Gjerding og Gunderup sogne. Hovedgårdens dyrkede areal udgjorde ca. 360 tdr. ld. I de følgende år fortsatte friherreinden godssamlingen og nød herunder kronens fulde bevågenhed. Til Lindenburg lå da patronatsretten til en del kirker, og i 1683 købte fru Lindenov retten til endnu nogle kirker, beregnet til 100 tdr. htk., af kronen, som i den følgende tid skænkede hende 50 tdr. korntiende i Sønder og Nørre Tranders, 37 tdr. bøndergods i Skibsted sogn og 30 tdr. i Brøndum sogn, med skattefrihed i nogle år (der har sikkert været tale om øde gods), og desuden fik hun i adskillige tilfælde skatter og afgifter eftergivet. Alt i alt beløb disse gaver og afkortninger i afgifter sig til mindst 7.000 rdl. Det lader sig ikke gøre i enkeltheder at følge udvidelsen af selve bøndergodset, der i 1702 efter den nye matrikel opførtes til 536 tdr. htk.

Om friherreindens privatliv efter hendes mands død har sagnene spundet et væv af malende beretninger. Det er vist hævet over enhver tvivl, at den livshungrende, unge enke ikke har ført nogen klostertilværelse; men om antallet af hendes elskere, uægte børn og daglige ugeringer har været så stort, som folkesnakken berettede, er vel

*Byggeindskrift
på
trappetårnet:
LOD E OG W
MANT
CORVETS
WEFFERT
OCH ANNE
GILDENSTERN
BOGIE THSE
HVOS 1583,
og derunder
ægteparrets
våbener (fot.
National-
museet).*

tvivlsomt. Om hendes sidste dage fortælles det, at da hun, som så ofte før, var blevet frugtsommelig, førtes hun i barnsnød til Aalborg for at få lægehjælp. Da hun ikke kunne tåle en vogns rystelser, måtte hun transporteres i et dækket, der var udsædelt mellem fire heste; under rejsen ledsagedes hun af et orkester, som skulle overdøve hendes skrig. Hendes liv stod imidlertid ikke til at redde, og hun døde under forfærdelige lidelser. Siden har hun spøgt på Lindenberg, hvor hendes grå skikkelse ved nattetide bevæger sig på trapper og gange med udslået hår og klappende tøfler. Virkeligheden svarer næppe til det dramatiske sagn. Rigtigt er sikkert kun, at friherreinden døde i Aalborg. I begyndelsen af juli 1688 blev hun syg på Lindenberg, og

en månedstid efter døde hun i assessor Thøger Lassens gård på Ny Torv i Aalborg, hvor hun havde en lejlighed. Dødsårsagen var »vattersot og hidsig feber«. Ved skiftet opgjordes hendes ejendele, møbler, klæder o. s. v. til ialt 1.254 rdl.

Efter fru Lindenovs død gik baroniet over til grev *Christian Gyldenløve* af Samsø og efter hans død 1703 til sønnen, den kendte bog-samler *Christian Danneskiold-Samsøe*. For disse to ejere var Lindenberg ikke meget mere end et navn og en årlig indtægt, og gårdens bygninger og de mange tilhørende kirker forfaldt i denne tid i betydelig grad, hvilket blandt andet ses af en højesteretsdom af 1718 om brøstfældigheden på godsets bygninger. Heller ikke Christian Danneskiold-Samsøes søn, Frederik Christian Danneskiold-Samsøe, fattede større interesse for Lindenberg, og efter kgl. tilladelse nedlagde og solgte han 1753 baroniet, uden at noget fideikommis trådte i stedet; de friherrelige rettigheder skulle dog bevares for godset, så længe der levede en Danneskiold. Det var Frederik V's indflydelsesrige rådgiver, grev *Adam Gottlob Moltke* til Bregentved, som nu overtog Lindenberg. Også for hofmanden Moltke var gården for langt borte i provinsens udørk til, at han personlig kunne beskæftige sig med godset i større udstrækning. Da hovedgårdens avl i 1756 blev bortforpagtet for 6 år, oplystes det, at udsæden var 80 - 90 tdr. rug, 100 - 110 tdr. byg og 140 - 150 tdr. havre. Høavlingen var 3 - 400 læs og kreaturholdet 200 stude, 100 køer, 40 heste og 150 får. Gården var da ansat til 63 tdr. htk. I Moltkes ejertid blev færgen over Lindenberg Å afløst af en bro. I 1759 skænkede kongen den Lille Vildmose til sin yndling mod, at Moltke forpligtede sig til at påbegynde en kultivering af mosen. Allerede året efter igangsattes dette arbejde under ledelse af teknikeren dr. Johan Gottfried Erichsen og slesvigeren Peter Beftoft. Arbejdet med at udtørre de fire søer, der lå midt i mosen, var omtrent fuldført, da Moltke i 1762 solgte Lindenberg til Schimmelmann. — *Heinrich Carl Schimmelmann* udgør et helt kapitel af 18. århundredes Danmarkshistorie; men dette kapitel er endnu ikke skrevet. Gennem 20 år ledede han statens økonomiske politik og udførte samtidig som financier alle de transaktioner, som hans politik gjorde nødvendig. Da han døde, efterlod han sig en formue på mellem 5 og 10 millioner rdl. Schimmelmann var født 1724

Hovedbygningens nord- og østfløj (fot. Niels Elswing).

i Demmin i Pommern. Efter at være uddannet i købmandsfaget fulgte han 1774 Frederik II's hær ind i Bøhmen, grundlagde senere en materialhandel i Dresden og overtog 1756 fourageringen af den preussiske hær. Midt under Syvårskrigen flygtede han 1759 pludselig med sin store formue og nedsatte sig i Hamborg. Her blev han i 1761 knyttet til den danske resident med ret til at blive hans efterfølger. Efter i 1762 at have skaffet den danske regering store lån blev han samme år medlem af overskattedirektionen og senere af kommercekollegiet. I 1768 fik han titel af skatmester. Med undtagelse af en kort periode under Struensee ledede han til sin død 1782 statens finanser og havde megen indflydelse på mange områder også uden for finanserne. I 1759 havde han købt det Rantzauske slægtsgoods Ahrensburg, der lå på dansk grund lige uden for Hamborg. Og 1762 erhvervede han godset Wandsbeck i Holsten samt Lindenberg. Foruden godsdrift havde også industrien hans interesse. Han ejede plantager i Dansk Vestindien og drev et sukkerraffinaderi på Christianshavn og en geværfabrik i Hellebæk. I hovedstaden førte han et helt lille hof i sit palæ i Bredgade.

AALBORG AMT

H. C. Schimmelmänn var i 1762 blevet ophøjet i den danske friherrestand, og i 1764 fik han Lindenberg oprettet til et baroni, skønt de friherrelige rettigheder stadig var gældende for godset. Men Schimmelmänn har åbenbart haft lyst til at få dem pudset op påny. Som den dygtige forretningsmand, han var, viste han stor interesse for godsets drift og førte en omfattende korrespondance med sine godsforvaltere Grabhorn, Lang og siden Niss Andkier om dets forhold. Nabogodsejerne har åbenbart ment, at Schimmelmänn agtede at opkøbe hele Himmerland; man skulle tro det efter de mange salgstilbud, der strømmede ind til forvalterne på Lindenberg. Den store finansmand var imidlertid meget forsigtig i sine godskøb og slog ikke til, før han var sikker på, at prisen var den rigtige. Pladsen tillader ikke i enkeltheder at følge Schimmelmännns erhvervelse af gods til Lindenberg. Her skal kun gives nogle eksempler. Han købte de to små nabosædegårde Tustrup og Tulsted på hver 10 tdr. htk. og anlagde 1774 i Thorup og Siem bys hede Thorup Hedegaard, som samme år fik tillagt adelige sædegårds-privilegier. 1777 må have været et gunstigt købeår, thi i dette år købte Schimmelmänn 37 tdr. bønderjord i Als sogn, som sammenlagdes med Vildmosegaard, der var anlagt på det udtørrede terræn i Vildmosen, endvidere 65 tdr. i Gunderup sogn, hvorved han blev enelodsejer i Vårst by, endelig 35 tdr. htk. fra Gudumlund. I årene 1773 - 80 erhvervede han hele Fræer by, ialt 58 tdr. htk. Om hele godsets størrelse oplyser en matrikelsekstrakt fra 1773 følgende: hovedgårdens takst var stadig 63 tdr.; Vildmosegaarden var ansat til 30 tdr. htk.; af bøndergodset var 100 tdr. htk. privilegeret og ca. 700 tdr. uprivilegeret. Tiender udgjorde 278 tdr. htk. Om gårdens drift oplyser et dokument fra 1771, at dens jord var inddelt i 11 vange, hvoraf hvert år 5 tilsåedes. Til godset hørte da 150 bønder og 122 husmænd. Af bønderne forrettede de 107 hoveri, og de øvrige var fritagne derfor mod en pengeafgift, ialt 90 rdl. Samme år var bøndernes landgilde til Lindenberg ialt: 146 tdr. rug, 126 tdr. byg, 156 tdr. havre og 787 rdl. i penge. I 1785, altså 3 år efter skattemesterens død, var antallet af bønder til Lindenberg 204 og husmænd 181.

Som den dygtige forretningsmand var H. C. Schimmelmänn interesseret i landbrugets tekniske fremskridt, og ved hjælp af sine rådgiv-

*Kalkmalet
dekoration
med det
Danne-
skioldske
våben (fot.
National-
museet).*

vere gennemførte han forskellige forbedringer i hovedgårdens drift ; disse forbedringer betød imidlertid forøgede krav til hovbønderne, som skulle drive hovedgårdens marker. Han lod samtidig indrette et udmærket hollænderi ved gården. Schimmelmann var også tidligt interesseret i bøndergodsets udskiftning. Som forberedelse hertil blev alt bøndergods under Lindenberg i årene 1771-72 opmålt og hver bonde inden for byfællesskabet så vidt muligt ansat lige i hartkorn. Der foretoges også i begyndelsen af 1770'erne enkelte udskiftninger med påfølgende udflytning ; men det drejede sig kun om enkelttilfælde. Således siges det i en indberetning til rentekammeret af 1774, at de fire bønder, som forrige år blev udflyttet af Brøndum by, viser flid og energi. I længden klarede de udflyttede bønder sig imidlertid

mindre godt, da de havde fået dårlig jord, og denne udflytning virkede derfor nærmest som et skræmmende eksempel. I indberetningen fra 1774 meldes det også, at i alle de landsbyer, hvor Schimmelmänn var eneejer, havde hver bonde fået en toft ved sin gård af 2 - 3 tdr.s udsæd, og disse tofter havde næsten alle bønder ladet indhegne. I 1777 meddeles det, at man endnu »er beskæftiget med at fuldføre de efter forrige åringers indberetninger foretagne betydelige forandringer og forbedringer i landvæsenet på Lindenborg«. Lindenborgs bønder måtte ikke alene drive hovedgårdens marker; de måtte også tjene som arbejdsreserve for skatmesterens industrielle virksomheder. Når der her manglede arbejdskraft, blev den rekvireret fra Lindenborg. Således fik forvalteren på godset i flere tilfælde ordre til at »udse sig egnede karle til sukkerraffinaderiet på Christianshavn«. I slutningen af 1770'erne begyndte Schimmelmänn at arbejde ivrigt på at fremme hjemmeindustrien blandt bønderne på godset. I 1779 blev således et »fruentimmer« sendt til Lindenborg for at undervise i fabrikmæssig bomuldsspinderi. Resultatet skal have været godt, og bomuldsgarnet leveredes til fabrikken i Ahrensburg og Blaagaards fabrik. 1781 påbegyndtes et linnedspinderi, som senere fik et betydeligt omfang.

Af magt og indflydelse havde Schimmelmänn forlængst opnået det menneskeligt mulige; men på rangstigen manglede han endnu et tillokkende trin. Dette nåede han i 1779, da han blev ophøjet i grevstanden. To år efter blev Lindenborg, der efter Schimmelmännns overtagelse atter var ophøjet til baroni, gjort til et lensgrevskab. Til et grevskab krævedes 2.500 tdr. htk.; men på dette tidspunkt udgjorde Lindenborgs tilliggende, hovedgårde, bøndergods, tiender etc. ialt kun 1.691 tdr. Det var derfor nødvendigt at henlægge en kapital på 100.000 rdl. til komplettering. I 1782 døde H. C. Schimmelmänn, og hans ældste søn overtog Lindenborg.

Heinrich Ernst Schimmelmänn, der var født 1747, kom ved faderens indflydelse ind i statsstyrelsen og ledede som finansminister landets pengevæsen i årene 1784 - 1813. Han blev derved en af de mænd, på hvem der lagdes et medansvar for statsbankerotten, som afsluttede denne periode. Såvel i sin statsmandsgerning som i sin forretningsvirksomhed nåede Ernst Schimmelmänn aldrig faderens format. Til gengæld havde han mere sans for kulturelle foreteelser end faderen.

Pejsestue med udsigt til voldgraven indrettet i den tidligere portgennemkørsel midt i hovedfløjen (fot. Bror Bernild).

Som godsejer var Schimmelmänn tilhænger af de reformbestræbelser, som tiden var opfyldt af, og som udviklingen havde gjort nødvendige. På Lindenberg fulgte han her i faderens fodspor og havde en udmærket medarbejder i Niss Andkier, som fra 1771 til 1812 var forvalter på godset. Schimmelmänn selv kom meget sjældent på Lindenberg. Kun én gang hvert tiende år kunne han i de 49 år, han ejede godset, løsrive sig fra hovedstaden eller fra landstedet Sølyst.

Under et sådant besøg i 1783 synes Schimmelmänn at have været virksom for en påbegyndelse af bønderjordens udskiftning på godset. I en indberetning til rentekammeret fra godsforvalteren 1784 hedder det, at sidste efterår, da »imidlertid mit herskab opholdt sig på grevskabet«, forlangte bønderne i landsbyen Blenstrup deres jorder udskiftede, og dette skete straks på herskabets bekostning. Indberetningen meddeler videre, at der er antaget en habil gartner til at bistå alle godsets bønder i anlæg af nyttehaver, plantning af levende hegn, kartoffelavl m. m. Gartneren skulle tillige opelske alle slags nyttige frugt-

trær i et stykke jord, som var udlagt til dette brug ved hovedgården. Frugttræerne skulle uddeles blandt godsets bønder for at fremme frugtavlens. Om spinderiet fortælles der, at der var blevet opført to grundmurede og teglhængte huse, som var bekvemt indrettede både til læse- og spindestuer. I spindestuerne nød allerede en stor del unge og gamle fri undervisning og forsynedes med spinderedskaber og råmaterialer, og 50 personer fandt her deres udkomme. Om besøget i 1783, det nye herskabs første på godset, fortæller grevinde Charlotte Schimmelmänn i et brev til grevinde Reventlow på Christianssæde: festen, der blev givet for godsets bønder, var meget vellykket, men måtte gentages, da ikke alle kunne være med første gang; der blev serveret et måltid for gæsterne, d. v. s. kun for gårdmændene; de andre måtte nøjes med at drikke og danse. Schimmelmänn foranstaltede en fugleskydning og lod uddele præmier, »hvad der var til stor fornøjelse for det arme godtfolk«. Husmændene har sikkert formået at slukke sorgen over det måltid, de gik glip af, i nådigherrens øl, men gårdmændene har forhåbentlig også, for at blive i datidens stil, takket Gud og det ædelttænkende, nådige herskab for den lykke, de nød.

Da begyndelsen var gjort med Blenstrup, fulgte de øvrige byer under Lindenberg i de følgende år dens eksempel med hensyn til udskiftning. Uden modstand og vanskeligheder foregik reformerne dog ikke, og f. eks. i en så stor by som Fræer var gennemførelsen særlig besværlig. Schimmelmänn havde planer om at bortarvefæste alle godsets bøndergårde; men de blev ikke virkeliggjort. Derimod bortarvefæstedes Tustrup, Tulsted og Thorup Hedegaard samt de to parcelgårde, Ernstpris og Henriksdal, som oprettedes efter år 1800 på Lindenburgs marker. I 1798 købte Schimmelmänn Gudumlund med Tiendegaard og en del bøndergods af Friedrich v. Buchwald. Grevskabet blev herved forøget med ca. 630 tdr. htk., hvad der dog ikke bragte det op på de 2.500 tdr.; men ved en kgl. bevilling af 1800 blev det alligevel godkendt som værende komplet med hensyn til hartkorn.

Omkring århundredskiftet var reformerne på Lindenberg nogenlunde grundfæstede. En opgørelse fra disse år viser, at indtægterne af grevskabet var 12.000 rdl. årlig. Efter fradrag af udgifter til administration m. m. androg nettoindtægten 10.000 rdl. Reformerne var andet og mere end humanisme og filantropi. Hovedgårdens jord ud-

Lindenberg, set fra syd (fot. Niels Elswing).

Spisesal ved hovedfløjens vestgavl (fot. Bror Bernild).

gjorde 1805 63 tdr. htk. eller 650 tdr. sædeland. Agerjorden var som tidligere inddelt i 11 vange, hvoraf de 5 dreves og 6 lå i græs. Hove-riet bestredes af 81 bønder. Til gården hørte et hollænderi med 220 køer. Indtægten af bøndergodset var 3.200 rdl. i hoveripenge og 1.118 rdl., 164 tdr. rug, 156 tdr. byg og 158 tdr. havre i landgilde.

Efter at have overtaget Gudumlund fortsatte Schimmelmann i nogle år de store industrielle anlæg, der fandtes her; 1805 oprettede han tilmed en stentøjsfabrik og et glasværk. Virksomhedernes overskud svandt imidlertid hurtigt ind, og de mange store anlæg måtte standse. Foruden linnedspinderiet på grevskabet, som opnåede gode resultater, var der i begyndelsen af 19. århundrede bosat 8 smede på dets område, som ved siden af grov- og kleinsmedearbejde forfærdigede høleer og skæreknive, der afsattes viden om. Tillige boede der på grevskabet 20 pottemagere, som havde lov at sælge deres varer på alle købstadsmarkeder i mange miles omkreds.

For at fremme sundhedsvæsenet ansatte Schimmelmann en læge på Lindenberg og indrettede et sygehus til gratis benyttelse for god-

AALBORG AMT

sets bønder. Skolevæsenet havde imidlertid hans særlige interesse. I høj grad under indflydelse af den skoleindretning, som svogeren Johan Ludvig Reventlow på Brahetrolleborg havde påbegyndt i 1783, indrettede Schimmelmann med bistand af Niss Andkier et nyt skolevæsen på Lindenberg. De Schimmelmannske skoler, der byggede på de nye Rousseauske opdragelsesprincipper, approberedes ved en kgl. resolution af 1786. Greven ansatte en skoleinspektør J. C. G. Claussen som leder af undervisningen i de første år, og det lykkedes denne at overvinde den modstand, som den nye indretning vakte hos bønderne.

Landbrugskrisen, som fulgte efter Napoleonskrigene, betød også hårde tider for bønderne til Lindenberg. Med de stærkt faldende priser på landbrugsprodukter blev det næsten umuligt for bønderne at udrede skatter og afgifter. Henstand og lettelser var nødvendige. I disse år viste det sig tillige, at Ernst Schimmelmann ikke havde formået at stabilisere eller forøge den uhyre rigdom, han arvede efter faderen. Tværtimod smuldrede den efterhånden bort, og efter hans død 1831 viste det sig, at boet var insolvent; de private kreditorer måtte nøjes med 45 pct. af deres tilgodehavende.

Da Schimmelmann døde barnløs, overgik Lindenberg til brodersønnen Joseph Frederik Carl Schimmelmann. Han døde imidlertid allerede 1833, og grevskabet overtoges af sønnen Ernst Conrad Ditlev Carl Joseph Schimmelmann. Denne fik i 1853 bevilling på at sælge bøndergodset til fri ejendom. Salget tog dog først fart i 1870'erne, og i 1914 var bortsolgt ialt 213 gårde og bol med 972 tdr. htk. Efter hans død 1885 arvede sønnen *Carl Gustav Ernst Schimmelmann* Lindenberg. Han restaurerede slottet, som så længe havde stået ubeboet. Ved hans død i 1922 overtoges godset af den nuværende ejer, lensgreve *Heinrich Carl Schimmelmann*, til hvem grevskabet i 1923 overgik til fri ejendom efter lenslovens bestemmelser, hvorved der blev afstået ca. 1.350 tdr. ld. til udstykning. Under Lindenberg hører nu det tidligere Mylenberg gods, og det samlede areal beløber sig til 14.806 tdr. ld., hvoraf skoven udgør ca. 9.000 tdr. ld. og parten i Lille Vildmose godt 4.000 tdr. ld. Den nordlige del af mosen med Vildmosegaard, ialt ca. 6.000 tdr. ld., blev 1936 solgt til Statens Jordlovsudvalg til udstykning.

Foruden ejernes skiftende række og godsets udvikling hører også

Salen med det grevelige Schimmelmannske våben over kaminen og Pilos portræt af dronning Juliane Marie (fot. Bror Bernild).

til Lindenburgs historie hovedbygningens vekslende skæbne gennem tiderne. På hovedfløjens ottekantede tårn inde i borggården findes der på en tavle over døren en indskrift, som beretter, at ærlig og velbyrdig mand Corfitz Viffert og Anne Gyldenstjerne lod bygge dette hus 1583. Om opførelsen fortæller sagnet, at Anne Gyldenstjerne, som egentlig ikke nærrede stærkere følelser for Corfitz Viffert, stillede som betingelse for ægteskabet, at han skulle rejse en bygning ude i sumpen ved Næs. Denne betingelse blev til hendes store forbavselse opfyldt, og der rejste sig en prægtig bygning op af moradset. Sagnet er et udpræget vandresagn og er vel kun knyttet til Næs på grund af de store forarbejder, som har været nødvendige for at få engbunden til at bære den store bygning. Det store hus, gårdens søndre fløj, som Corfitz Viffert byggede, rejstes i to stokværk, over hvilke der anbragtes et lavt halvstokværk. Bygningen opførtes af mursten i krydsskifte og hvilede på en svær kampestenssokkel. Under huset strakte sig anseelige hvælvede kældre. Ved sydøst- og sydvesthjørnet rejste sig runde hjørnetårne, og mod syd flankeredes gennemkørselen af to karnap-

tårne. På gårdsiden hævdede sig et ottekantet vindeltrappetårn. Mellem de to hovedstokværk strakte der sig omkring hele bygningen et profileret murstensbånd, der ligesom gav huset mere fasthed og rejsning. Alle vinduerne havde sandstenskarmer, og i de trekantede vinduesspejl fandtes sandstensskulpturer. Facaden har sikkert oprindeligt været rød eller rødmalet mur.

Af de to fløje, den østre og den nordre, der sammen med hovedfløjen udgør Lindenburgs hovedbygning, er den østre den ældste. Dens alder lader sig dog ikke bestemme med sikkerhed. Den rummer murværk fra den katolske tid, men en ældre beretning hævder, at den er opført af Jørgen Urne. Hans og Margrethe Marsvins navne fandtes i 1769 på en muret port mellem østre og søndre hus. Den nordre længe opførtes måske som ny af Corfitz Viffert samtidig med det søndre hus. Både øst- og nordfløjen blev imidlertid væsentligt ombygget i det 19. århundrede.

I en taksering af Lindenburg 1688 indeholdes adskillige oplysninger om gårdens bygninger. Der nævnes heri det halvstokværk på den søndre bygning, som senere forsvandt ved en reparation i 1764. Det østre hus, som var stald, var af bindingsværk, 21 bindinger, og det nordre hus ligeså, 30 bindinger. Dette sidste var en del forfaldent. Fra søndre og til nordre hus gik en lang brandmur, overdækket af tagsten. Endvidere omtales vindebroen og to fiskekamre. Under ladegården omtales et østre og vestre hus og 2 øksen-huse, alt af bindingsværk. Den nødvendige reparation af borg- og ladegård ansattes til ca. 160 rdl. Om haven siges det, at den i forrige tider havde været lukket med diger, men disse var nu lagt øde; tillige havde haven »i år og forrige åringer« været tilsået med korn, og det tilføjes, at hvis den skal blive til have igen, må den påny tilplantes og opelskes. I et skifte fra samme år efter fru Lindenov oplyses det, at færgen og et »fiskeskib« var bygget for bøndernes penge og derfor ikke kunne medtages i skiftet. Dette skifte giver også en del oplysninger om hovedfløjens indretning, bl. a. at den østre runddel i stueetagen anvendtes som et lille opholdsværelse, medens der i den vestre runddel var indrettet slottets prægtigst udstyrede sengested. Det synes, som bygningerne allerede under fru Lindenov har været i en mådelig forfatning. I den følgende tid forfaldt de imidlertid ganske. Ejerne opholdt sig ikke

mere på gården, der styredes af forvaltere. Der førtes gennem lang tid proces mellem arvingerne om godsets brøstfældighed, og i en beskrivelse af tilstanden i Himmerland 1735 siges det om Lindenberg, at gården er meget forfalden, men »har været af en meget smuk bygning med grundmur endog i hestestalden«. I marts 1715 gik et voldsomt uvejr hen over Himmerland, og bygningerne på Lindenberg blev meget stærkt medtaget. På hovedfløjen blæste 700 tagsten ned, og der var ikke et helt vindue tilbage i bygningen. På det nordre hus manglede 500 tagsten, og halvdelen af ladegårdens tag blæste af; de frønnede bygninger var flere steder sunket i knæ under stormens angreb. Reparationen, der blev foretaget samme år, kostede 525 rdl.

Fra dette tidspunkt findes oplysninger om gårdens indretning. I hovedfløjens nederste etage fandtes: det vestre store gemak med runddel, et køkken, et sengekammer med »en liden udbygget runddel« og endelig det øverste gemak med den østre runddel. I øvre etage lå et vestre, mellemste og østre gemak, hver med tilstødende runddel. I det nordre hus boede forvalteren; og i den østre længe var hestestald og vognskjul. I 1764 lod H. C. Schimmelman hovedfløjen underkaste en gennemgribende reparation. Ved denne fik bygningen i det store og hele det udseende, den har i dag. Det øverste halve stokværk forsvandt, og hele tagkonstruktionen fornyedes. Gavlene ombyggedes ligeledes. De to tårne eller runddele på østre og vestre ende af bygningen »proportioneredes efter huset«, hvorved deres tidligere rejsning afløstes af deres nuværende tykmavede undersætsighed. Endvidere tilmuredes deres vinduer, så der kun blev ét tilbage i hver etage. Corfitz Vifferts festlige renæssancebygning mistede ved disse forandringer noget af sin tidligere stolte rejsning. For at øge Lindenburgs anvendelighed som jagtslot lod Carl Schimmelman slotets indre opdele i en mængde mindre rum. Desuden lod han gennemkørselsporten tilmure for at skaffe mere plads i bygningen. I 1925 - 27 lod den nuværende ejer foretage en omfattende restaurering af slotets indre, der delvis bragtes tilbage til sin gamle skikkelse.

Blandt slottets indbo findes en række kostbare møbler fra det 18. århundrede, samt et fransk skrivebureau indlagt med rosentræ, som ifølge overleveringen skal have tilhørt dronning Christina af Sverige. Der er muligvis her tale om et skrivebord, som fandtes blandt fru

AALBORG AMT

Lindenovs efterladenskaber. Af gårdens malerier bør nævnes en Madonna malet af Rafael, Pilos billeder af Frederik V og dronning Juliane Marie, af Christian VII som barn og af skatmester Schimmelmann. Af Pilos elev Peder Als hænger to billeder på Lindenborg, nemlig »Noahs Ofring« og »Joseph modtager sine Brødre«.

JENS SØLVSTEN

EJERE

- 1367 Niels Kirt
1416 Viborg bispestol
- 1536 Kronen
1561 Holger Tønnesen Viffert
1571 Corfitz Viffert
- 1595 Breide Rantzau
- 1632 Knud Ulfeldt
1637 Jørgen Urne
1650 Jørgen Seefeld
1662 Hans Zoëga og Caspar Rollufs
1672 Claus Olufsen Daa
- 1678 Sophie Amalie Lindenov
- 1688 Chr. Gyldenløve
- 1703 Chr. Dannekiold-Samsøe
1753 A. G. Moltke
1762 H. C. Schimmelmann
- 1885 C. G. E. Schimmelmann
- 1922 H. C. Schimmelmann

BYGNINGER

- Kaldt Næsholm
- 1534 Gården afbrændt
- 1583 Sydfløjen og ottekantet trappe-tårn samt nordfløjen(?) opført på voldsted
- ca. 1616 Østfløjen opført
- 1673 Kaldt Daasborg
- 1681 Kaldt Lindenborg
1688 Trefløjet anlæg, samt fire bindingsværks avlsbygninger
- 1764 Hovedbygningen gennemgribende istandsat
Hovedbygningen restaureret
- 1903 Avlsgården genopført efter brand
- 1925 - 27 Omfattende restaurering af hovedbygningen
- 1959 Avlsgården genopbygget efter brand

Hovedbygningen set fra nordvest (fot. Niels Elswing).

Tustrup

Fræer sogn, Hellum herred, Aalborg amt

Tustrups historie kan føres tilbage til 1422. Da ejedes den af en mand ved navn *Jep Jensen Benderup*; men så ved vi heller ikke noget om gården før 1556, da tolder *Peder Beck* i Aalborg fik brev på den tiligemed en vandmølle. Siden kom den i *kronens* eje og blev i 1566 pantsat til Palle Griis, der stammer fra Slettegaard. I 1571 blev Tustrup overdraget til Corfitz Viffert fra Næs (d. v. s. Lindenborg), som var meget anvendt i udenrigstjenesten. Ind imellem var han lensmand forskellige steder, sidst på Kalundborg, hvor han døde pludselig 1592.

1575 mageskiftede kronen Tustrup til *Niels Mouridsen*, og dermed vendte den tilbage til den gamle Jep Jensens slægt, thi også Niels Mouridsen tilhørte slægten *Benderup*, idet han var en sønnesønnesønne-søn af Jep Jensen. Niels Mouridsen ejede i forvejen Kvottrup og Skovbygaard, og det var denne sidste gård han byttede bort til kongen. Niels Mouridsen gjorde som de andre Syvårskrigen med, og

han gjorde mere end det, for i 1568 var han indviklet i en drabssag, hvad han dog slap godt ud af. Senere hedder det om ham, at han i 1580 »forseglede hyldningen«. Han døde 1605 som sidste mand af slægten, og Tustrup kom så til hans døtre, jomfruerne Johanne og Abel, og fra dem 1627 til deres gifte søster fru Else, der var enke efter Christoffer Lauridsen Seefeld, og da hun døde, arvede hendes sønner den ved skiftet efter hende; De hed *Viffert*, *Enevold* og *Jørgen*. Af dem var Jørgen Seefeld, der var rigsrådsmedlem, utvivlsomt den betydeligste og i det hele en meget ualmindelig mand. Det sikreste udtryk for den anseelse, han nød, må det vist siges at være, at han blev udset til at deltage i fredsforhandlinger i Brømsebro 1645. Ved enevældens indførelse kan Jørgen Seefeld ikke have stået i særlig stærk modsætning til Frederik III. I hvert fald hedder det, at han i november 1660 fik tilbud om at blive rigskansler. Det blev han nu ikke, men han blev assessor i højesteret. Kort tid efter døde han, den 28. februar 1662, i København. Han døde fattig, hvilket måske kan hænge sammen med hans passion for bøger. Han havde en bogsamling på 26.000 bind, deriblandt ting af største værdi. Desværre bortførte Corfitz Ulfeldt denne enestående bogsamling til Malmø, hvorfra den senere flyttedes til Stockholm Slot, hvor den delvis gik til grunde ved slottets brand.

Jørgen Seefeld havde i 1641 solgt sin part i Tustrup til sin broder Viffert, der døde barnløs samme år som Jørgen Seefeld, hvorefter kommissærerne i Jørgen Seefelds bo gjorde udlæg i Himmerlandsgården den 11. juni 1663. Udlægsforretningen afslører en betydelig uorden i salig Jørgen Seefelds pengesager. Det var væsentlig kirke- og skolepenge, det drejede sig om, og det var Jens (Hans) Frantsen Trojel, sognepræst ved Roskilde domkirke, der repræsenterede kreditorerne, som var først Snesere kirke, hvis »beholdning salig Jørgen Seefeld hos sig på rente haffuer indbeholdet«, nemlig 1.960 rdl., og dertil kom så renter, der beløb sig til ca. 1.380 rdl., og dernæst kirkens årlige indkomst fra sidste marts 1650, som var 939 rdl. + renter 397 rdl., ialt 4.678 rdl. Dertil kom hans skyld til Skt. Mikkels kirke i Slagelse og en kapital på 150 rdl., »som af Peder Sørensen, rådmænd i Ringsted er perpetueret til Ringsted kirke og fattige skolebørns underholdning«, og en anden noget større kapital, der er »perpetueret«

Hovedbygningen set fra haven (fot. Niels Elswing).

af Axel Urne til samme formål. Der er endnu flere beløb, bl. a. til »Skolemestere och Hørere udi Ringsted Skole for deres resterende Løn, som de aarlig bekommer af Closteret«. Når det hele taltes sammen, kom man op på et så artigt beløb som lidt over 7.733 rdl., og til dækning af dette var det så, at Tustrup blev udlagt. Disse kirker og skoler havde imidlertid ikke til hensigt at drive gods i Jylland, og Tustrup blev derfor solgt kort efter til kammerråd *Peder Bülche*, som året efter solgte den til ridefogeden på Næs *Mads Jensen Binderup*. Mens han var ejer af gården, brændte den delvis (1678). Næste ejer var hans søn *Jens Madsen*, der døde 1730. Hans enke drev gården i en årrække og solgte den så i 1743 (med tiender og gods ialt 67 tdr. htk.) til forpagteren på Nørlund, *Mads Vognsen Hvas*.

Mads Vognsen Hvas var født 1685 og blev i 1722 ridefoged på Ulstrup, der tilhørte grev Scheel til Gammel Estrup. Her var han i 18 år, altså til 1740, da han forpagtede Nørlund, og det var herfra, han ved skøde af 22. april 1743 blev ejer af »den lille ukomplette sædegård Tustrup«. På Tustrup boede *Mads Vognsen Hvas* i 11 år, indtil han afhændede den til *Nicolai Boye* af Dronninglund. Han

*Kammerråd
Jens Christian
Hjorth († 1869).*

var da mellem 68 og 69 år gammel og træt af det brydsomme gårdbrug. Han tog derfor op til sin søn Jens Hvas, der var sognepræst i Durup og Tøndering i det nordlige Salling, og her boede han i præstegården til sin død i juli 1770, 85 år gammel.

Nicolai Boye solgte atter Tustrup i 1758 til *Jesper Østergaard* i Aalborg, som beholdt den til 1775, da den blev købt af skatmester *H. C. Schimmelmann*, der indlemmede den i grevskabet Lindenberg. Prisen var ved denne handel 19.000 rdl. og 100 dukater, og gårdens hartkorn var 13 tdr. og desuden mølleskyld 9, tiender 19 og gods 37 tdr. I 1795 blev Tustrup arveforpagtergård. Den første arveforpagter var Mads Olesen (død 1796), og den næste Markus Achton fra Oxholm, der døde 1805, og hvis enke Erika Jørgensen havde den til sin død i 1811. I 1812 blev gården derefter solgt ved auktion og købt af brødrene købmand *Selgen Bjerring* og mølle ejer *Rasmus Bjerring* i Støvring, af

*Ane Agathe
Hjorth,
f. Kjeldsen
(† 1897).*

hvem den igen i 1818 blev solgt til forpagter *Jakob Hjorth* fra Albæk for 21.666 rbdl. sølvværdi, og i den slægt er den så forblevet siden, idet den er gået i arv fra fader til søn. Den nuværende ejer er fjerde generation. Disse mænds navne er: *Jakob Hjorth* (død 1846), kammerråd *Jens Chr. Hjorth*, der overtog gården i 1835 og døde 1869, *Jens Laursen Hjorth* (død 1924) og den nuværende ejer *Knud Bierberg Hjorth*, der overtog den 1921.

Da *Jakob Hjorth* i 1818 købte Tustrup, var den en overmåde forsømt gård. De to trediedele af marken lå udyrket hen, bevokset med lyng og pors, og kun på de laveste steder fandtes der lidt dårligt græs til ungkreaturene. En del af lyngarealerne var der overgået stor fortræd, idet man havde benyttet dem til at skære lyngtørv på, hvad man havde været fristet til, fordi der var over en mil til nærmeste skudtørvemose. Men derved blev jo skjolden bortført og brændt, og

det dårlige underlag, som fandtes, kom øverst og kom til at udgøre pløjelaget. Det var en mishandling, som vist kun vanskeligt kan forvindes. På gården var der, da Jakob Hjorth overtog den, en besætning på 10 heste, 10 malkekøer og 20 stk. ungkreaturer og magre stude. Der var derimod intet at fodre dem med. Alle husene var tomme, og da han overtog gården til den 1. april, var det jo lige tidligt nok at sende dyrene på græs. Men Jakob Hjorth klarede både den og mange andre vanskeligheder. — Han tog fat på opdyrkningen ved hjælp af mergling, der viste god virkning straks, og dræning af lavningerne, hvor det var tiltrængt. Jorden blev rensed ved helbrakning og dybpløjning fandt sted; men helbrakningen ophørte, da dyrkning af kartofler og roer blev taget op. Jakob Hjorth har efterladt sig en fortegnelse over sine medhjælpere på Tustrup i det første vanskelige år, fra 1. november 1818. Det fremgår deraf, at han har haft 6 karle, hvoraf den ene dog kun var på gården et halvt år, og så har han haft i sin tjeneste drengen Thomas og Eskes søn i Askildrup og desuden 2 møllersvende, der var de dyreste af hans medhjælpere. Den første af dem fik 60 rbdl., mens de højest gagerede karle fik henholdsvis 20 rbdl. + 1 td. rug og 1 td. byg og 30 rbdl. Folkeholdet omfatter dertil 6 piger, og så slutter rækken med ammen Marie, hvis betydningsfulde hverv husbond og madmoder har haft den fulde forståelse af. Hun lønnedes med omtrent det dobbelte af, hvad en fuld-god pige ellers fik. I 1840 - 41 er folkeholdet større både for karlenes og pigernes vedkommende, men pengelønnen ligger lavere.

Flid og udpræget dygtighed gjorde efterhånden Tustrup med dens lette, sandblandede muldjord til en første klasses god avlsgård. Hertil bidrog også den udstrakte studefedning, som Jakob Hjorth gik i gang med, og som nu i mere end 125 år har været drevet på gården. Den har været af et sådant omfang, at Tustrup »i en lang årrække har kunnet betegnes som landets største fedegård«. Omsætningen har til tider været oppe på ca. 600 stk. fedekvæg årlig, men efterhånden som afsætningsforholdene blev vanskeligere, og kødpriserne faldt, gjordes antallet mindre. I tiden lige før 2. Verdenskrig angaves det til 150. 1896 fededes 5 - 600 stk. fedekvæg årlig, alle af jysk race. Studene var, når de indkøbtes, i en alder fra 3 til 5 år og kom fra Vendsyssel eller fra egnen omkring Løgstør og de store enge langs Limfjorden, eller

Salen (fot. Bror Bernild).

de købtes på markeder. En del skal for øvrigt også være blevet købt hos egnens opdrættere. I tidligere tid gik alle fedestudene til England, men denne eksport var ophørt i halvfemserne. Da solgtes studene dels til København og dels til Hamborg. Forholdet var det, at de kreaturer, hvis vægt lå under 500 kg, afsattes til København, medens de større stude og desuden mange tyre sendtes til Hamborg. At denne opfedning af kvæg i så stor stil har haft fremmede betydning for Tustrups agerbrug, siger sig selv, da gården jo derved har rådet over en større gødningsmængde end normalt. Naturligvis har det store kreaturhold nødvendiggjort ekstra stort indkøb af foder. Man har været oppe på indkøb af kraftfoder for henved $\frac{1}{4}$ mill. kr. årlig.

Tustrups areal er 472 tdr. ld., deraf 345 tdr. ld. ager og 40 tdr. ld. eng og skov. Den tidligere ejer J. L. Hjorth købte kort efter århundredskiftet ca. 100 tdr. ld., som blev lagt ind under gården, hvorved den fik sin nuværende størrelse. — Jorderne er samlede omkring gården og består af god muldjord på sandblandet lerunderlag. Terrænet er jævnt og bekvemt, og markerne er i særdeles god kultur og gødningskraft. I ældre tid blev jorden merglet og har af den nuværende

AALBORG AMT

ejer fået tilført kalk. Skoven består for størstedelen af gran og rød-el, dog er der også en del bøg. I den sidste fjerdedel af forrige århundrede blev jorden drevet i 9 skifter således: 1) rug, 2) rodfrugter (kartofler, turnips, kålrabi), 3) byg, 4) vikkehavre, 5) ren havre med udlæg, 6, 7 og 8) græs, 9) græs til 1. juli, da jorden blev pløjet til halvbrak.

Bygningerne er ældre, men velholdte. Hovedbygningen ligger mod syd ud til den store have og park. Den var oprindelig opført i én etage af bindingsværk engang i 1700-tallet, men er blevet ombygget flere gange, først i 1825, da den blev fornyet i grundmur, dernæst blev i 1855 den østre sidefløj opført, og endelig blev i 1888 et grundmuret midterparti i 2 etager opført. Det maleriske bygningsanlæg ligger overmåde kønt i en lille lund ud til den gamle mølledam. De tre sammenbyggede avlslænger stammer fra 1876 - 80.

SIGURD KRISTENSEN

EJERE

1422 Jep Jensen Benderup
Ukendte ejere
1556 Peder Beck
Kronen
1575 Niels Mouridsen Benderup
1642 Viffert, Enevold og
Jørgen Seefeld
ca. 1663 Peder Bülche
1664 Mads Jensen Binderup

1743 M. Vognsen Hvas
1754 Nicolai Boye
1758 J. Østergaard
1775 H. C. Schimmelmann
1812 S. og R. Bjerring
1818 J. Hjorth

1835 J. Chr. Hjorth

1869 J. L. Hjorth

1921 K. B. Hjorth

BYGNINGER

1678 Gården delvis nedbrændt

Lav bindingsværksfløj

1825 Hovedfløjen opført i ét
stokværk af grundmur

1855 Østlige sidelænge opført

1876 - 80 Avlsgården opført
1888 Grundmuret midterparti opført
på hovedbygningen

Hovedbygningen set fra øst (fot. Niels Elswing).

Randrup

Skibsted sogn, Hellum herred, Aalborg amt

Helt op imod middelalderens slutning var Randrup en landsby. I 1396 nævnes en gård i Randrup, i et tingsvidne, og endnu i 1490 er der intet tegn til samling af gårdene til én. I det nævnte år arvede Jep Andersen Mus det halve Randrup efter sin fader Anders Jacobsen Bjørn til Stenalt i Ørsted sogn, Rougsø herred og Vorgaard i Bælum sogn, under hvilken Randrup vel har hørt som bøndergods. Jep Andersens moder var Anne Lavridsdatter Mus, med hvem faderen havde fået Stenalt ved giftermål, og han valgte altså at kalde sig ved moderens slægtsnavn, som den rigere af forældrene. Som tredie søn fik Jep Mus ikke nogen hovedgård, og han tog da fat på at skabe sig en selv. Som ejer af det halve Randrup lagde Jep Mus disse gårde sammen til én. Men denne gård kunne ikke blive komplet, når ikke resten af landsbyen kunne tages ind, og her var

Hovedbygningen set fra nord (fot. Niels Elswing).

Jep Mus så uheldig, at ejeren af den anden halvdel var det rige Vor Frue Kloster i Aalborg. Det var ikke at vente, at Vor Frue Kloster ville afhænde gods, og så tog Jep Mus selv. I 1506 måtte klosteret indgive »klagemål på, at halve Randrup i Skibsted sogn er dem vædeligen tagen fra«. Hvorledes striden endte, ses ikke af de få bevarede aktstykker, men det er sikkert ikke lykkedes Jep Mus at komplettere Randrup i sin levetid. Han døde 1509, og det er da sandsynligt, at den mand, det tilfaldt at samle Randrup, blev *Jens Tygesen Seefeld* til Dalsgaard.

Da Jep Mus ikke efterlod sig livsarvinger, gik Randrup over til hans søster Ingerd Andersdatter Bjørn, som var gift med Niels Jensen Munk (af vinranke-Munk'erne) til Visborggaard og efter hendes død giftede sig med Jens Tygesen Seefeld, som nævnes som ejer af Randrup allerede i 1521. Slægten Seefeld blev dermed en af de virksomste godssamlerslægter i Himmerland. Jens Tygesen var ved sit giftermål med Ingerd Andersdatter blevet eneejer af både Randrup og Visborggaard, foruden sin stamgård Dalsgaard i Vive

sogn, Hindsted herred. Men Grevefejden ryddede op blandt de himmerlandske herresæder, og af de tre blev kun Randrup sparet, måske fordi denne gård endnu var så ny og endda sandsynligvis uden egentlig hovedbygning. Fra 1509 er det usikkert, om ejerne har boet på Randrup, eftersom de havde både større og bedre gårde foruden, og da der i 1526 er strid mellem Jes Jenssen Ooppelstrop og Randrup om et markskel, som Jes Jenssens tjener skal have pløjet for nær, er det ikke ejeren, men en »... Nielsen i Randrup« der nævnes, så i hvert fald Jens Tygesen har nok haft bestyrer på gården.

Ved Jens Tygesens død i 1538 arvede sønnen *Enevold Jensen Seefeld* de tre herregårde. Han var gift med Agathe Pogwisch af den rige holstenske slægt, atter et avancement for den ærgerrige himmerlandske familie. Enevold Jensen synes at være den, der først har givet Randrup en hovedbygning, idet de bevarede dele af denne bærer umiskendelige præg af tiden mellem middelalder og ungrenæssance. De mørke, tøndehvælvede kældre er endnu helt middelalder, med uhyre tykke mure af munkesten og rå kamp; men huset er af bindingsværk, elegant og lidt spinkelt i tømmeret, med mønstermuring i tavlene som i de samtidige borgergårde i Aalborg. Hovedbygningen rejstes i kun ét stokværk, men med fine udskårne knægte under bjælkehovederne i facade og gavle. Randrups samhørighed med Visborggaard og Dalsgaard er vel grunden til, at gården fik en så beskeden hovedbygning. Men er Randrups bygning end uden slotspræg og uden fjerneste ønske om at tage sig ud som fæstning, er den til gengæld enestående som eksempel på, hvorledes den gennemsnitlige danske herregård så ud i årene efter Grevefejden. Som det så ofte går i kulturhistorien, er det undtagelserne, der er bevarede, netop fordi de udhæver sig på gennemsnittets bekostning. Her er den ene af alle de »menige herregårde«, der endnu kan studeres i sit eksteriør, næsten som da den blev bygget.

For den næste ejer var Randrups hovedbygning dog lidt for beskeden i sit ydre. Enevold Jensen døde i 1557, og Agathe Pogwisch i 1568. Deres søn, rigsråd *Jakob Seefeld*, ejede derefter Randrup til 1599, og ham må det være, der har bygget det runde tårn af grundmur på midten af hovedfløjens gardside, der giver anlægget præg af borggård og ranker hele bygningen. Spændingen mellem den lave

længes ro og tårnets vagtsomme retstilling er arkitektonisk meget fint beregnet. Jakob Seefeld var sin slægts kulmination, men som slægtnes stigning havde været rask, blev nedgangen det også.

Rigsrådets søn Enevold Seefeld blev Randrups næste ejer. Han var gift med Hilleborg Daa, et af de talrige hofægteskaber, som særlig Frederik II yndede at stifte mellem de unge adelige, der var i hans og dronningens tjeneste. De fordelte i 1636, mens de endnu begge var i live, deres godser mellem deres sønner, og ved dette skifte fik Jakob Seefeld den Yngre Randrup. Men allerede Jakob Seefeld den Ældre havde nok belastet godserne med mere gæld, end de kunne bære nu med de nedadgående konjunkturer under de hyppige krige, og den ny ejer kunne ikke klare sine forpligtelser. Allerede i 1637 solgte han Randrup til *Iver Krabbe* til Albæk, og forsøgte derefter at hugge sig igennem på Ovegaard i Hindsted herred, men måtte gå derfra forgældet og fattig.

Iver Krabbes skøde 1637 giver for første gang en lejlighed til overblik over Randrups tilliggende af hovedgårdsjord og bøndergods. Som det var at vente, er ingen af delene imponerende. Hovedgården står til 16 tdr. htk., og af bøndergods er der 5 gårde i Skibsted, 4 i Smidie, 1 i Lille Brøndum og 1 gadehus. Iver Krabbe havde foruden Randrup også købt gårdens nærmeste adelige nabo, Kongstedlund i Sønder Kongerslev sogn, af Axel Juul. Denne gård blev sædegård for Iver Krabbe og hans hustru Dorthe Juul, idet den af alle parrets tre gårde havde langt den bedste hovedbygning. Men Iver Krabbe glemte dog ikke at forøge Randrups gods, og efter hans død i 1641 fortsatte Dorthe Juuls anden mand, *Erik Høg* til Bjørnholm, udvidelsen. Hans jordebog viser under Randrup: 12 gårde i Skibsted, 4 i Svanfolk, 5 i Smidie, 1 i Lille Brøndum, 1 i Øster Korup med skov til 200 svins olden, 2 gårde i Tvorup og Lundsgaard i Terndrup med skov til 100 svins olden. Ved skiftet efter Iver Krabbe blev bygningerne vurderet af Manrup Due og Axel Urne; de to herrer satte Randrups bygninger til 500 sletdaler og Kongstedlunds til 1.600.

Erik Høg og Dorthe Juul lod gårdene gå i arv til sønnen Iver Juul Høg, der i 1675 solgte begge komplekser til *Peder Pedersen Brønsdorff*. Ved skifte i 1686 blev de to gårde skilt, idet Peder Brønsdorff lod Randrup overgå til sine børn af første ægteskab: Anders, Jacob

Hovedbygningen med »den italienske fløj« set fra syd (fot. Niels Elswing).

og Severin, samt Dorthea Elisabeth, gift med Laurits Christensen Westerhof. Randrups egentlige leder var i de første år Anders Brønsdorff, gift med en datter af Eiler Holm til Høgholt, men da dette ægteskab skaffede ham stor driftskapital, og hans hu stod til ejendomshandel, afstod han i 1695 sin part i Randrup til den yngste af brødrene, Severin Brønsdorff. Da de andre parthavere samtidig lod sig udkøbe, blev *Severin Brønsdorff* således enejer af Randrup, og han føjede hertil i 1704 atter Kongstedlund. Men i modsætning til tidligere ejere foretrak Severin Brønsdorff Randrup som sædegård. Han begyndte at bygge til på Randrups hovedbygning, til dels med materialer fra nedbrydninger på Kongstedlund, hvis alt for vidtløftige bygninger var blevet slemt forfaldne; og hans svigersøn og efterfølger, major *Hans Georg von Deden*, fortsatte hermed efter overtagelsen i 1751. Omkring denne tid må de to karnapper med svejfede gavle være bygget til, efter at gårdsiden af hovedbygningen er muret op i grundmur og forsynet med barokke vinduer. Borggården nåede dermed i det væsentlige sit nuværende udseende. I forhallen i tårnets

nedre rum lod H. G. von Deden opsætte et hvælvet stukloft, prydet med spejlmonogrammer i tidens stil, og opnåede hermed at eliminere tårnummets noget rå karakter og få det til at falde ind i det øvrige senbarokke ensemble.

H. G. von Deden var første gang gift med Anne Kirstine Brønendorff, og en søn af dette ægteskab fik i 1772 Kongstedlund, som herefter definitivt skiltes fra Randrup. Anden gang giftede han sig med Elisabeth Benzon, som overlevede ham og ejede Randrup fra hans død i 1778 til 1786. For at kunne skifte i 1772 optog H. G. von Deden et lån på 20.000 rdl. Synsforretningen i den anledning giver et godt billede af den rige virksomhed med at afrunde godset, de sidste ejere havde udfoldet, efter at Randrup fra at være avlsgård var blevet sædegård. Hyppige mageskifter havde fundet sted, særlig med Lindemborg, så bøndergodset på 269 tdr. htk. nu lå samlet omkring gården i Skibsted, Lyngby og Tvorup byer. Hovedgården selv havde godt 26 tdr. htk., og hertil kom 13 tdr. tiendehartkorn af Skibsted og Lyngby kirker. Skovskylden var på 6 tdr. 7 skpr. htk. Den årlige landgilde var på 524 rdl. 5 mk., samt 42 høns, 21 lam og 22 gæs. Hovedgårdens besætning var på græs 60 - 70 stude, 24 - 26 køer og 20 - 24 heste, samt ikke mindre end 150 - 200 får. På grund af en ikke ringe kornavl og en høavl på 300 læs kunne gården føde adskilligt flere stude og køer om vinteren end om sommeren, hvilket gav en af gårdens bedste indtægter. Jagt og fiskeri til gården roses for mængde og kvalitet.

Trods gårdens gode tilstand sad H. G. von Deden, og efter ham hans enke, i ret trykkede omstændigheder. Deres arvinger solgte derfor i 1787 Randrup til Aalborgkøbmanden *Christen Ryberg*. Denne var bondesøn fra Salling og broder til konferensråd Niels Ryberg, der startede sit landskendte bankierhus i København. Købet af Randrup var vel dels spekulation, dels lyst til at følge den mode, det var i tidens fornemme handelskredse at blive godsejer. Men Christen Ryberg var ikke landmand og har vist aldrig boet på Randrup, og i 1794 solgte han gården til forpagter *Frantz Hvass*. Ryberg havde givet 40.000 rdl. og fik 42.000. Den ny ejer var af gammel embedsfamilie og havde ifølge sin slægts traditioner akademisk grad; han var teologisk kandidat, men slog sig tidligt på landbrug og blev forpagter forskellige steder. I en alder af 56 år giftede han sig med Cecilie Færch af den

Bibliotek med Severin Brøndorfs familiebillede (fot. Niels Elswing).

rige købmandsslægt fra Nibe, og dette ægteskab skaffede ham kapital til købet af Randrup. Han var grebet af tidens ideer om bondefrigørelsen, og et af de første resultater heraf var udskiftningen af Skibsted og Lyngby, hvorved han fordelte jorden bedre og byggede 8 store udflyttergårde langs ådalen ved Skibsted Å. Hans store godgørenhed mod bønderne mindes endnu på egnen.

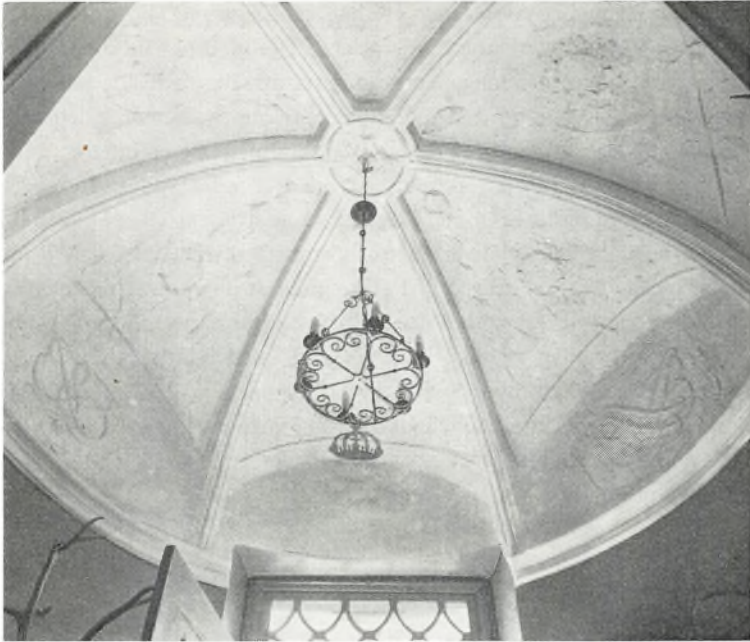
Frantz Hvass døde i 1806, og året efter ægtede Cecilie Færch Thyge Thygesen af Dalsgaard. Denne var af bondestand, men hans fader havde købt den nu stærkt reducerede Dalsgaard, og Thyge Thygesens moder var beslægtet med flere af datidens rigeste proprietærslægter. Som ganske ung lærte Thygesen administration på byfogedkontoret i Nibe og som forvalter på Buderupholm, samtidig med at han handlede med stude, og denne virksomhed holdt han ved, også efter at han var blevet godsejer. Thygesen ejede efterhånden foruden Randrup og Dalsgaard tillige Høstemark i Mou sogn, Ny Vraa i Kær herred, Aas i Børglum herred, avlsgården Henriksdal under Lindenberg, Hals

Nørreskov og øen Fur, foruden 28 fiskestader ved Nibe og flere kirke-tiender. Som om alt dette ikke var nok, forpagtede han hovedgårdene Willestrup i Astrup sogn, Buderupholm i Buderup sogn og Sæbygaard ved Sæby. Resultatet af denne uhyre virksomhed var da også, at han blev en meget rig mand, indtil statsbankerotten i 1813 og landbrugs-krisen efter 1818 reducerede formuen til en brøkdæl. Efterhånden realiserede han sine mange sysler og ejendomme, og i 1837 solgte han ved auktion Randrup til sin stedsøn *Marcus Pauli Hvass* for 79.456 rbdl. for selv at flytte til Høstemark, hvor han døde i 1842. Som sin forgænger mindes han som en human og retsindig jorddrot, hvis minde æres på egnen.

Marcus Hvass var ikke oprindelig udset til godsejer. Han tog, som slægtens tradition bød, teologisk embedseksamen, men gik, efter at have erhvervet universitetets guldmedalje, over i diplomatiet. Gennem stillingen som legationssekretær, i hvilken egenskab han berejste Tysk-land, Schweiz og Italien, blev han ved hjemkomsten førstekancellist i udenrigsdepartementet. Denne glimrende karriere blev imidlertid af-brudt, da Hvass af Frederik VI blev beskyldt for at have sviret sam-men med prins Frederik (VII). Øjeblikkelig afskedigelse fulgte, skønt Hvass kunne bevidne sin uskyld.

Randrup blev i Marcus Hvass' tid den gård, den nu er. Han byg-gede ladegården op og tilbyggede hovedbygningen den toetages fløj i sydsiden, »den italienske fløj«, der så smukt føjer sig til de gamle byg-ningsdele. Haven havde hans store interesse, og for første gang blev Randrup rammen om et virkeligt forfinet herregårdsliv. Bøndergodset solgte han efterhånden ligesom kirkerne, skønt han en overgang be-gyndte på at samle større bøndergods, men så, at det ikke var løn-nende, eller ikke lå for hans evner. Langt mere interesse nærrede han for det offentlige liv; han blev således hovedgårdsejernes repræsen-tant ved stænderforsamlingen i Viborg og stillede sig til den grund-lovgivende rigsforsamling, hvor han dog ikke blev valgt. I 1849 blev han udnævnt til hofjærgemester.

Marcus Hvass handlede som stedfaderen med stude i stor stil. I 1864 havde han det uheld, at preusserne opbragte en stor drift stude, og på vej til København for at søge erstatning for tabet faldt han over bord fra damperen og omkom. Hans enke Eline Margrethe

Loft med spejlmonogrammer i tårnværelset (fot. Bror Bernild).

Hvass, født Wandel, drev gården med hjælp af sin søn Franciscus Hvass, som i 1889 blev ejer af gården for 190.000 kr. Fr. Hvass var som sin fader stærkt interesseret i det offentlige liv, ligesom han arbejdede med plantning og anlagde to store plantager på Randrups jord. Hans offentlige virksomhed tillod ham ikke i de senere år at passe gården, som han ønskede det, og hans søn *Alexis Hvass* forpagtede derfor Randrup og fik den i 1910 til ejendom. Den ny ejer solgte derefter i 1913 gården til A/S »Vildmoserne«, som ville rejse en tørvebriketfabrik. Denne plan blev stoppet af 1. Verdenskrig, og aktieselskabet solgte i 1919 Randrup til J. C. Welling og Chr. Rendbeck for 620.000 kr. Dette interessentskab frasolgte derefter 260 tdr. ld., hvoraf blev oprettet 16 statshusmandsbrug og en mindre gård. Hovedgården købtes derefter i 1924 af *W. B. Hjorth* af den kendte proprietærslægt fra Tustrup i Fræer sogn. Arealet er nu 335 tdr. ld., heraf 45 skov.

En del værdifulde møbler og malerier fra Randrup er nu på Aalborg

AALBORG AMT

historiske Museum. Avlsgården er flere gange fornyet, brændt i 1912, 1926 og 1936 og hver gang moderniseret. Derimod har ild og ombygning sparet hovedbygningen, som i dag fremtræder med sine fire byggeperioder så vel sammenstemte, at de tilsammen danner billedet af gårdens historie og dens ejeres smag og kultur. Der er intet at undvære og intet at tilføje, efter at en restaurering i 1935 er foretaget med kgl. bygningsinspektør E. Packness som arkitekt.

Når helhedsbilledet bliver så udelt smukt, skyldes det også Randerups ideelle beliggenhed på sydøstskrænten af de yderste bakker, før Østhimmerland fortaber sig i de vidtløftige enge foran Lille Vildmose. Bagved gården den vældige have og park med hundredårige træer, foran den brede dal, hvor Smidie Sø lå, med udsigt til Kongstedlund, Smidieholm og Bælum Møllebanke, et landskab med hele Østhimmerlands mægtige stigninger og spring i billedet, men også med al dets grønne ynde.

PETER RIISMØLLER

EJERE

1521 Jens Seefeld
1538 Enevold Seefeld

1568 Jakob Seefeld

1637 Iver Krabbe
1647 Erik Høg
1675 Peder Brønsdorff
1695 Severin Brønsdorff
1751 H. G. v. Deden
1787 Chr. Ryberg
1794 F. Hvass
1807 Th. Thygesen
1837 M. P. Hvass

1913 - 24 Forskellige ejere
1924 W. B. Hjorth

BYGNINGER

ca. 1550 Vestfløjen opført
ca. 1570 Tårnet opført

Hovedbygningen udvidet
Hovedfløjen omsat i grundmur

ca. 1840 »Den italienske fløj« og
ladegård opført
1865 - 69 Syd- og nordfløj opført

1935 Hovedbygningen restaureret
ved E. Packness
1936 Avlsgården genopført efter
brand

Hovedbygningen set fra indkørselen (fot. Niels Elswing).

Kongstedlund

Sønder Kongerslev sogn, Helligum herred, Aalborg amt

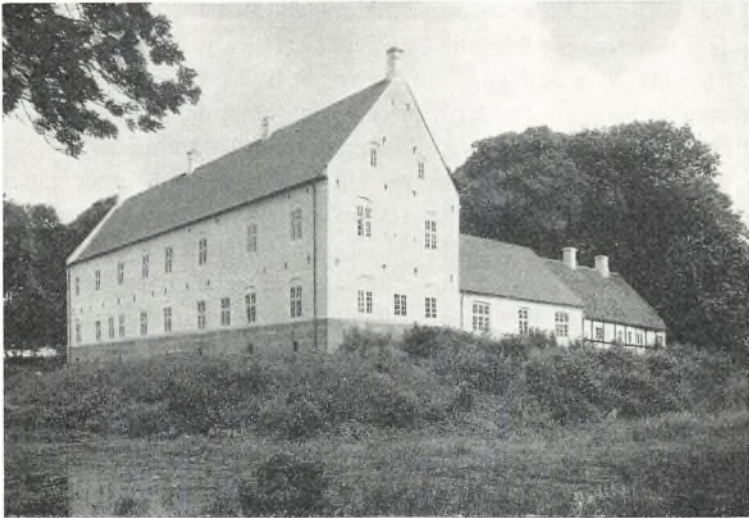
Blandt de himmerlandske hovedgårde hører Kongstedlund til de store herregårdsanlæg fra det 16. århundrede. Dens historie går dog meget længere tilbage i tiden. Efter sagnet skal den være oprettet af en gammel dansk sørøverkonge, der havde sin bopæl på gården og blev bisat i højen Store Mogens, der ligger vest for Sønder Kongerslev by. Om Kongstedlund virkelig har været en sørøverborg lader sig ikke afgøre, men givet er det, at byggestedet, på grænsen af den Lille Vildmoses vestlige rand, er valgt ud fra forsvarsmæssige synspunkter.

Gården, hvis oprindelse uden tvivl er en enestegård, anlagt af en høvding eller storbonde uden for landsbyfællesskabet, hed oprindelig *Kongslevlund*. Det er først i slutningen af 16. århundrede, at navnet Kongstedlund træder frem, samtidig med at gårdens egentlige historie

begynder. Fra Arild Huitfeldt stammer oplysningen om, at den før reformationen tilhørte Viborg bispestol. Dette er dog næppe rigtigt, thi vi er i stand til at opstille en ejerrække, der går fire generationer tilbage fra den hidtil først kendte ejer, hr. Anders Jacobsen Bjørn, der 1469 tog et tingsvidne på »at det var (hans morfader) hr. *Anders Ovesens (Bjørn)* rette arvegods efter hans moder Marie Oves«. Denne Marie Oves var Anders Jacobsens oldemoder, gift med hr. *Ove Stigsen Hvide*, og med ham er vi nået tilbage til det 14. århundrede.

Efter Anders Jacobsen sad endnu et par generationer af slægten Bjørn på Kongslevlund; således nævnes sønnesønnen Henrik Bjørnsen Bjørn til Stenalt hertil 1538. Han blev dræbt 1540 af fogeden på Hald, holsteneren Heinrich Blome, hvorefter hans søstersønner *Jens Kaas* og kongens kansler *Niels Kaas*, samt hans halvsøskende *Christoffer* (til Odden), *Iver* (til Tirsbæk) og *Kirsten Lunge (Dyre)* fik parter i gården. Kirsten Lunge var gift med rigsråd Axel Juul til Willestrup (død 1577).

Ingen af de mange ejere synes dog at have haft nogen nærmere tilknytning til gården, ej heller Axel Juul. Derimod fik hans søn *Niels Juul* overordentlig betydning for gårdens videre udvikling. Han var født 1557, opholdt sig en tid hos landgreve Vilhelm af Hessen og deltog i krigen i Nederlandene. Efter det noget vidtløftige udenlandsophold vendte han hjem i 1570 og overtog derefter faderens part i Kongslevlund. Han fattede særlig interesse for besiddelsen og arbejdede energisk på at samle de spredte dele på én hånd. I årene omkring 1590 fremtræder han som eneejer af *Kongstedlund*, som gården nu kaldes. Der forestod ham dog et brydsomt arbejde med at få tilvejebragt nøjagtigt skel mellem sin egen og naboernes jord. Og herunder synes han ofte at være faret hårdt frem. Gudumlunds bønder i Nørre Kongerslev klagede over, at Niels Juul uden videre bemægtigede sig deres jorder for at tilså dem med »usædvanlig sæd«. Et gammelt skel mellem Kongstedlund og Smidie, som Henrik Bjørnsen i sin tid havde ladet sandemænd sætte, nægtede Juul pure at anerkende, og først efter langvarige processer blev han tvunget til at give efter. Traditionen betegner ham som despotisk og selvrådig. Den fastslår tillige hans økonomiske tilstand som overordentlig tarvelig. Dette sidste kan dog ikke være rigtigt. I 1592 opførte Niels Juul en ny hoved-

Hovedbygningen set fra sydvest (fot. Niels Elswing).

bygning på Kongstedlund, og et så stort og prægtigt bygværk, som der her var tale om, kunne kun rejses af en herremand, der rådede over endog ret betydelige midler. Han fik kun lejlighed til at bruge den nye hovedbygning i få år, idet han under en strid med Albret Skeel til Jungetgaard blev dræbt på pinsemarkedet i Aalborg år 1600. Der var øjensynlig her tale om en af de dueller mellem adelsmænd, som datiden kender adskillige eksempler på. Dette synes at fremgå af, at sagen afgjordes med, at Skeel bødede 2.000 daler til den dræbtes arvinger og gjorde knæfald for disse. Til gengæld udstedte arvingerne derefter et sikkerhedsbrev (årfejdebrev) til ham.

Niels Juuls enke Anne Thomesdatter Stygge overtog gården sammen med sønnen Axel Juul. Om fru Anne hører vi i 1608, at hun fik tilladelse til »for denne ene gang toldfrit at føre 40 stk. kvæg, hopper og heste gennem Ribe fra hendes gård Kongstedlund til hendes gård Vesterbeck syd for Ribe«. Axel Juul, der var gift med Riborg Arenfeldt fra Palsgaard, ejede foruden sin fædrengård tillige Bjørnsholm og Gunderupgaard (ved Løgstør). I 1634 fik han stadfæstelse på livstid på kronens og kirkens part af korntienden i Sønder Kongerslev og

kronens part af korntienden i Lyngby sogn. Men allerede tre år efter solgte han Kongstedlund til *Iver Krabbe*. Hovedgårdstaksten var da 27 tdr. htk., den tilliggende skov var ansat til 80 svins olden, og bøndergodset bestod af Sønder Kongerslev bys 17 gårde, 1 bol og 1 gadehus i Nørre Kongerslev, 1 gård i Romdrup og 1 i Astrup.

Iver Krabbe til Albæk, der var gift med Niels Juuls broderdatter Dorthé Juul, er mest kendt for sin virksomhed som lensmand på Mariager Kloster. Han var så heldig at kunne forbinde sin embedsvirksomhed med en aktiv interesse for sine himmerlandske gårde. Han købte i 1637 ikke blot Kongstedlund, men tillige nabogården Randrup af Jakob Seefeld. De to gårde havde derefter til 1772 med enkelte afbrydelser fælles ejer. Iver Krabbe satte sig et overordentligt smukt mindesmærke på Kongstedlund i den skønne dørportal af sandsten, som han lod opføre i 1640, året før han døde. Ved enkens senere giftermål i 1649 med *Erik Høg (Banner)* til Bjørnholm på Djursland blev denne store godssamler ejer af Kongstedlund. For den nye ejer, som boede på Bjørnholm, var gården dog kun et fjerntliggende led af en stor godsbesiddelse, og der foreligger intet vidnesbyrd om hans virksomhed på Kongstedlund. Foruden ved at samle på gods gjorde Erik Høg sig særlig bemærket gennem sine mange ægteskaber. Han nåede at blive gift fem gange. Med Dorthé Juul havde han sønnen Iver Juul Høg, der ved hans død 1673 arvede alle godserne i Himmerland og Djursland. Som faderen boede denne på Bjørnholm og havde mest interesse for de djurslandske besiddelser. Kongstedlunds hovedgårdstakst var i hans tid 27 tdr. htk., og til gården lå, som tidligere, en skov på 80 svins olden. Det meste af bøndergodset lå i Sønder og Nørre Kongerslev og Lyngby sogn, men desuden fandtes strøgods i Mou og i Thisted og Als i Hindsted herred og i Hornum i Onsild herred. For bedre at kunne iværksætte sine godsplaner i Djursland afhændede Iver Høg i 1675 Kongstedlund og Randrup. Køberen var den tidligere slotsskriver *Peder Pedersen Brønsdorff*. Det var første gang, en borgerlig blev ejer af Kongstedlund. Hovedgårdens htk. var da 33 tdr. Bøndergodset bestod af 32 gårde, 3 bol og 6 huse. Fra 1683 ved vi, at godset da nøjagtig beløb sig til 200 tdr. htk., d. v. s. netop hvad der var nødvendig for sædegårdsfriheden. Brønsdorff fik ved kgl. bevilling af 1686 den adelige frihed for sin gård bekræftet. I

Dagligstue (fot. Niels Elswing).

slutningen af 1680'erne og begyndelsen af 1690'erne erhvervede han en del gods til Kongstedlund, men dog ikke mere, end at bøndergodsets hartkorn, efter den nye matrikels omvurdering, i 1703 lige netop nåede op på 201 tdr.

Efter Brønsdorffs død i 1701 gik Kongstedlund i arv til hans tre sønner og svigersønnen, *Laurits Christensen Westerhof*, der umiddelbart efter udkøbte svogrene og blev enejer. Han udviste dog ingen særlig interesse for gården og afhændede den allerede tre år efter til sin svoger *Severin Brønsdorff* for 14.000 rdl. Bøndergodset udgjorde som nævnt på dette tidspunkt godt 200 tdr. htk. Den nye ejer boede på Randrup, som han nogle år tidligere havde erhvervet ved at udkøbe sine søskende. Hans hustru *Charlotte Amalie Wiegandt* var datter af den kendte københavnske storhandelsmand *Gisbert Wiegandt Michelbecker*, hvis store rigdom sikkert ikke var uden betydning for svigersønnens godskøb. I 1723 blev *Severin Brønsdorff* optaget i adelsstanden og kronede derved sin slægts position med det eftertrag-

tede adelsmærke. Senere opnåede han titel af kancelliråd. Om hans virke på Kongstedlund ved vi ikke meget. Måske har gården i det meste af hans ejertid været bortforpagtet. Omkring midten af århundredet hører vi om en monsieur Houmann som forpagter på Kongstedlund. Denne har muligvis også haft gården i Severin Brønsdorffs sidste tid. Kancellirådens økonomiske situation forværredes betydeligt i hans sidste leveår, og han måtte optage et temmeligt stort lån i Kongstedlund, 8.000 rdl. I 1746 nåede kvægpesten, der omkring midten af 18. århundrede hjemsøgte landet, til Kongstedlund. Hvor stor en del af besætningen, der ramtes, vides ikke, men et begreb om sygdommens virkninger får man ved at erfare, at halvdelen af Hellum herreds kvægbestand døde i tidsrummet 1746 - maj 1748.

Severin Brønsdorff døde i 1748, og to år efter fulgte hans enke ham i graven. Da den eneste arving datteren Anne Kirstine, der var gift med major *Hans Georg von Deden*, også døde 1750, stilledes Kongstedlund og Randrup i 1751 til auktion og overtoges af ovennævnte major von Deden. Som Brønsdorff boede denne på Randrup og interesserede sig mest for denne gård. Han omgikkes også med planer om at afhænde Kongstedlund. I et brev fra godsforvalter Grabhorn på Lindenberg til Schimmelmänn findes oplysninger om, at von Deden i 1769 foranstaltede auktion på Kongstedlund, som han ønskede at sælge. Det højeste bud, der faldt, var på 25.500 rdl., og for denne sum ville von Deden ikke sælge, hvorfor der ikke skete noget hammerslag. I sit ægteskab med Anne Kirstine Brønsdorff havde von Deden sønnen *Severin Brønsdorff von Deden*. Denne havde efter moderens død sin mødrene arv stående i Kongstedlund og overtog 1772, 22 år gammel, gården for 25.500 rdl., altså netop den sum, der var blevet budt ved auktionen i 1769. Hovedgårdstaksten var som tidligere 37 tdr. htk. Hertil kom Sønder Kongerslev kirke med korn- og kvægtiende, der udgjorde 13 tdr. Det tilliggende bøndergods var på 222 tdr. htk. Medens Kongstedlund under de forrige ejere kun havde været beboet af forpagtere eller forvaltere, rykkede der nu i 1772 herskab ind på gården. Brønsdorff von Deden var gift med en datter af amtsforvalter Christensen i Aalborg. De fyrré år, han ejede Kongstedlund, 1772 - 1812, falder inden for en af de betydningsfulde perioder i dansk landbrugs historie. Vi har ingen sikre data for de

*Kig gennem
stuerne
(fot. Niels
Elswing).*

begivenheder og ændringer, som de store landbrugsreformer bragte med sig for Kongstedlunds vedkommende, men fra midten af 1780'erne giver en indberetning nogle glimt af den daværende tilstand. Til hovedgårdstaksten lå en lille smule skov, som havde overlevet tidernes ugunst. Det bemærkes, at den øvrige skov »forlængst af ælde var udgået«. Hovedgårdsmarken var ude af ethvert fællesskab med omliggende jorder. Den var inddelt i 9 vangskifter og dreves ved hoveri. Under gården hørte 37 bøndergårde og 30 huse. Herren til Kongstedlund var enlodsejer i Sønder Kongerslev med dens 87 tdr. htk.

Efter et langt og virksomt liv døde Brønsdorff von Deden i 1812 på Kongstedlund. Året før havde han afhændet de 64 tdr. htk., der lå til gården i Svanfolk by. Om årsagen hertil ved vi intet, men muligt er det, at von Deden i de sidste år af sit liv har fået en forsmag på de

*Iver Krabbes
portal fra
1640 på
hovedfløjens
østside (fot.
Niels Elswing).*

økonomiske vanskeligheder, som hans efterfølger på Kongstedlund for alvor fik at føle. Det var hans svigersøn *Sigvard Altelwelt Færch* til Vivebrogaard, der overtog gården efter ham. I hans ejertid faldt den store landbrugskrise, der efterfulgte Napoleonskrigene, og han havde ikke økonomisk evne til at stå den igennem. Efterhånden måtte han pantsætte store dele af det bøndergods, der lå til Kongstedlund, og når gælden forfaldt til betaling overlade godset til kreditorerne. Således afstod han i 1826 hele Sønder Kongerslev til arvingerne efter herredsfoged Claus Nissen, der før sin død havde forstrakt Færch med 8.000 rbdl. Selve hovedgården var i en temmelig dårlig forfatning ved Færchs død i 1839. Ved en påfølgende auktion købtes den (uden bøndergods, besætning og løsøre) af *Ole Michael Kjeldsen* fra Lerkenfeldt for ca. 28.000 rbdl.

Kongstedlund, set fra sydøst (fot. Niels Elswing).

Den nye ejer, hvis slægt er kendt fra adskillige himmerlandske herregårde, var gift med Johanne Henriette Ahnfeldt. I sin lange ejertid, han besad Kongstedlund i 60 år, styrede han gården med sikker hånd og skabte sig en grundfæstet position som godsejer. I sine sidste år optog han sin søn Johan Henrik Ahnfeldt Kjeldsen som medejer. Kort efter hans død overtoges gården i året 1900 af Kreditforeningen af jyske Landejendomsbesiddere for 86.000 kr., men afhændedes dog umiddelbart efter til et interessentskab bestående af medlemmer af familien Kjeldsen. Dette udstykkede en del af jorden til husmandsbrug og solgte derefter i 1906 gården med godt 24 tdr. htk. (ca. 450 tdr. ld.) til *Søren Chr. Nørgaard* fra Vesløsgaard for 156.000 kr. I hans tid brændte ladegården og blev genopført 1909. Efter at dennes broder Carl Nørgaard havde ejet Kongstedlund fra 1912 til 1915, købtes den af løjtnant Christian Kjellerup for 275.000 kr. Denne solgte to år senere gården til departementschef, senere viceadmiral Hjalmar Rechner, af hvem hofjægermester, kammerjunker *Jørgen Carl Gustav Castenskiold*, gift med prinsesse Dagmar, i 1922 købte den for 331.000 kr. Den nuværende ejer er godsejer *Axel M. Horsens*, der overtog Kongstedlund i 1963. Gårdens tilliggende er i dag 248 tdr. ld. ager, 160 tdr. eng, 25 tdr. mose og 20 tdr. skov.

Af den hovedbygning, Niels Juul lod opføre på Kongstedlund, står nu den vestlige fløj, hovedfløjen, tilbage. Jerntal på en af gavlene angiver byggeåret til 1592. Denne bygning, der har to stokværk over hvælvede kældere, er opført af røde mursten i krydsskifte og bæres af en høj sokkel beklædt med huggen kamp. Vinduerne sidder vistnok stadig i det store og hele på de oprindelige vinduers plads, og deres uregelmæssige anbringelse viser, at gårdens bygmester ikke har villet skabe en bevidst opbygget facade, men har fulgt den gotiske tradition, der lod vinduerne følge ruminddelingen. Den høje, slanke bygning afsluttes af et meget stejlt teglstenstag. Facaderne, der oprindeligt stod i rød mur med forskellige forsiringer, men senere blev hvidtede, er forsynede med murankre, der har form som den Juulske lilje. Af den oprindelige udsmykning er nu kun de to vandrette murstensbånd på den nordlige gavl tilbage. Til Niels Juuls prægtige renaissancehus slutter sig nu en lavere sydføj, der delvis stammer fra slutningen af 18. århundrede. Oprindeligt har borggården på Kongstedlund dog vistnok

AALBORG AMT

været trefløjet, idet den foruden hovedfløjen og en ældre énetages sydfløj af bindingsværk tillige har haft en portbygning på nordsiden. I 1640 lod Iver Krabbe som omtalt opsætte en prægtig sandstensportal på hovedfløjens gårdside. Portalen, der består af et arkitrav- og et topstykke, båret af en asiat og en antik kriger, er forsynet med bogstaverne I. K. N. (Iver Krabbe Nielsen) og D. J. (Dorthe Juul) foruden de fire våben: Krabbe, Ulfstand, Juul og Parsberg.

Hovedbygningen på Kongstedlund var i flere perioder udsat for vanrøgt og forfald. I begyndelsen af dette århundrede var dens tilstand således meget dårlig. Jørgen Castenskiold lod umiddelbart efter overtagelsen bygningen restaurere udvendigt, samtidig med at det indre moderniseredes. Den nuværende ejer har imidlertid måttet nyrestaurere hovedbygningen og delvis forny og modernisere avlsbygningerne. Ligeledes er parken og voldgraven istandsat.

JENS SØLVSTEN

EJERE

Ove Stigsen Hvide
ca. 1420 Anders Ovesen Bjørn

1540 Jens og Niels Kaas, Christoffer,
Iver og Kirsten Lunge (Dyre)
ca. 1590 Niels Juul (eneejer)

1637 Iver Krabbe

1649 Erik Høg (Banner)
1675 Peder Pedersen Brønsdorff
1701 L. Christensen Westerhof
1704 S. Brønsdorff
1751 H. G. v. Deden
1772 S. Brønsdorff v. Deden

1812 S. Altelwelt Færch
1839 O. M. Kjeldsen
1900 - 1906 Forskellige ejere
1906 S. C. Nørgaard

1915 - 22 Forskellige ejere
1922 J. C. G. Castenskiold
1963 A. M. Horsens

BYGNINGER

Kaldt Kongslevlund

ca. 1590 Kaldt Kongstedlund
1592 Vestfløjen opført i to stokværk
samt sidefløje og porthus i nord

1640 Dørportal opsat

ca. 1772 Sydfløjen opført i bindingsværk og nordfløjen istandsat

1909 Avlsgården genopført efter brand

Hovedbygningen restaureret
1964 Hovedbygningen gennemgribende restaureret og avlsbygningerne delvis fornyede

Hovedbygningen set fra syd (fot. Niels Elswing).

Vildmosegaard

Mou sogn, Fleskum herred, Aalborg amt

Vildmosegaard ligger næsten midt ude i Lille Vildmose, og dermed er omtrent alt sagt om dens beliggenhed. Lille Vildmose er 55 kvadratkilometer stor og er opstået på gammel havbund. Den hæver sig indtil 8 meter over havet, og dens tørvelag har en tykkelse på henved 4,5 meter. Den er adskilt fra Kattegat ved en ret smal sandtange, der i Mulbjergene når en højde på 48 meter. Mosen afvandedes tidligere af en bæk, kaldet Strebæk, som leverede drivkraft til Stridt vandmølle. Langt inde i Vildmosen lå der forhen 4 søer af forskellig størrelse, nemlig (taget sydfra) Toftesø, Birkesø, Lillesø og Møllesø, der var den største. Disse søer er tørlagt i det 18. århundrede.

Fra arilds tid havde Lille Vildmose ligget urørt og efter så godt som alles mening også urørlig hen. Langs udkanten havde de omkringboende bønder dog så småt begyndt at arbejde sig ind i den, men det var kun med små bidder, der nærmest bekræftede den an-

AALBORG AMT

tagelse, at mosen ikke egentlig var til at røre ved. Bøndernes hensigt var da heller ikke at prøve på at vinde nyt land. De gravede lidt tørve og slog nogle læs lyng af, og så for resten lod de deres kreaturer søge lidt dårligt græs mellem tuerne, hvilket sidste næppe var uden en vis risiko. Ejendomsforholdene langs moseranden var der ingenting skrevet om, og ingen skelsten eller stabel viste grænser og skel.

I midten af det 18. århundrede ønskede regeringen at få rede på, hvem der egentlig havde ejendomsretten til den vældige mose, med en eventuel kultivering af den for øje. Der blev så nedsat en kommission, der skulle anstille de første nødvendige undersøgelser. Denne kommission kom til at bestå af greve Christian Frederik Levetzow til Store Restrup m. fl. gårde, kammerråd Niels Schelde, der var regimentsskriver over Dronningborg rytterdistrikts gods, og Christian Solberg, borgmester i Aalborg, alle tre mænd med tilknytning til egnen. Disse tre gode mænd skulle undersøge beskaffenheden af Vildmosen, »bemeldte mose overalt efterse«, hvilket var lettere sagt end gjort, og »nøje undersøge, om og hvorvidt denne mose Os tilhørende befindes . . . og hvorledes samme til Vores interesse bedst kunne være at benytte eller udbringe«. — Kommissionens formand blev naturligvis grev Levetzow, der var en af landets højeste embedsmænd, men dens dygtigste og virksomste medlem var Niels Schelde, der var af bondestand, og som ved sine rige evner og udmærkede karakteregenskaber havde arbejdet sig opad i samfundet, og som til sin ære aldrig glemte eller fornægtede sin oprindelse. Man kunne nok med ret stor sikkerhed gå ud fra, at det var staten, der var ejer, ud fra den gamle retsregel, at kongen ejer, hvad ingen anden ejer. Man ønskede altså at få sat skel mellem offentligt og privat eje. Hvad mulig kultivering angik, var det jo ikke så mærkeligt, at et areal på 55 kvadratkilometer, der tilmed lå ret godt hævet over havet, kunne friste til et forsøg.

Arbejdet begyndte med, at Niels Schelde lod gøre et kort over mosen, og da det var gjort, begav den samlede kommission sig en tidlig forårsdag ud til mosen, og længere kom de af gode grunde heller ikke, thi »da man hverken ridendes eller kørendes kan komme fra sted til andet og med megen vanskelighed samt yderste besværlighed til fods«, nøjedes de herrer med at bestige adskillige høje steder i nærheden, og derfra »confronterede« de kortet med virkeligheden.

Det næste, der skete, var, at stiftsbefalingsmanden, baron Ivar Holck, og de stedlige herredsfogeder på kommissionens vegne tilsagde de omkring mosen boende proprietærer og andre lodsejere at møde eller i hvert fald lade sig repræsentere for at påvise »deres ejendommens formenende skel eller grænser til eller i mosen«, og så skulle de have med sig de breve eller adkomster, de eventuelt var i besiddelse af, til ret og rigtig orientering. Til også at give møde indkaldtes desuden et vist antal af de forholdsvis mobile »ældste og vigtigste« mænd fra de nærmeste sogne for at afgive forklaring om forholdene i mands minde.

Dette møde mellem lodsejerne og kommissionen og de »vittige« mænd fandt sted på Randrup den 11. juli 1752, og her fremkom da alle egnens godsejere med deres krav og bevisligheder. Der kom en stor og repræsentativ forsamling ud af det, og de herrers bevisligheder sammen med, hvad de vittige oldinge forklarede, kom så til at danne grundlaget for den betænkning, kommissionen fremkom med allerede samme sommer. Heri forklares først, at mosens østre side ikke er så »væskefuld« som den vestre, og at der under den tykke og svampige tørveskorpe er vand, og især er da hele den sydlige strækning »så nedrig«, at åen dér hyppigt går over sine bredder, og derfor kan man jo ej andet slutte, »end at den plads, hvor Vildmosen ligger, er ved syndflodens virkning eller anden betydelig jordens forandring bleven til en indvig af havet, som har haft sit udløb i Mariager Fjord«. Efterhånden har så denne indvig udviklet sig til den Vildmose, som de kendte. Efter denne videnskabelige udlægning går kommissionen over til at udtale sig om ejendomsforholdene og slår fast, at Vildmosen måtte anses som en alminding, der tilhørte kongen, for så vidt den da ikke allerede var delt mellem undersætter »til skattens svarelse og det gemeene bedste«. Altså gik der nogle randarealer fra til lodsejerne omkring mosen, men derudover gaves der ingen privat mand lod eller del i mosen, hverken til tørvegravning, græsning, jagt eller anden udnyttelse.

Så blev kongen altså det rigere! Men derefter kom spørgsmålet, hvad majestæten skulle bruge sin store mose til, om den da ellers på nogen måde kunne gøres nyttig. — Kommissionen mente, at »det var ganske muligt at forandre den til en bedre og nyttigere ejendom«.

Men hvis det skal ske, så må først Stridt mølle nedlægges, så det ad den vej blev muligt at afvande mosen. Men når man så var nået så vidt, hvad så? Ja, så ville kongen alligevel ikke få megen glæde af det vundne land. Mosen er rent ud sagt ikke værd at beholde for Hans Majestæt, som »ejer slet intet jordegods i den egn«. Det bedste ville efter kommissionens skøn være, om kongen solgte hele ørkenen til de omboende lodsejere, der jo er på stedet og derfor må formodes bedst at kunne arrangere det nødvendige afvandingsarbejde. Men sidst som først må det understreges, at Stridt mølle skal nedlægges, inden der kan komme så meget som for to øre ud af hele historien. Kongen fulgte kommissionens råd og udbød Vildmosen til salg, delt eller samlet, men der var ingen, der havde lyst til at købe hverken småstumper af eller hele det store syndflodsminde, og da der ikke var det, så forærede kongen ganske simpelt hele sumpen væk. Han skænkede den 1759 til sin kære ven grev *Adam Gottlob Moltke* på følgende vilkår: 1) frihed for alle skatter og »påbude« i 20 år, hvorefter der skulle svares skat af 290 tdr. htk. ager og eng. 2) Greven og hans efterkommere har ret til at afvande mosen gennem vandløbet forbi Stridt vandmølle, der altså skal nedlægges. 3) Fri vejret til og fra mosen. I øvrigt må greven og hans efterkommere gøre sig mosen så nyttig, som de ved og kan og vil.

Ved denne vidtstrakte gave var det så da pålagt grev Moltke at vække mosen af dens tusindårige nytteløse tilværelse og gøre den til et produktivt foretagende, en smuk, men vanskelig opgave, der af alle de omkringboende bedømtes som umulig, hvad den jo da egentlig også viste sig at være. Ellers faldt nu planen om at gøre Vildmosen dyrkbar godt i tråd med andre af den tids bestræbelser. Man behøver blot at tænke på forsøgene på Alheden og på Randbøl hede.

Lederen af disse hedeopdykningsforsøg hed Johan Gottfried Erichsen, og han fik nu også af Moltke overdraget at gå i gang med Vildmosen. Han rejste op til mosen i forsommeren 1760 for at undersøge den og planlægge dens kultivering, og arbejdet blev sat i gang allerede samme sommer i august; men det blev ikke Erichsen, der kom til at trække læsset; det gjorde hans fuldmægtig og medhjælper, en mand ved navn Peder Beftoft. Der skulle først graves en kanal fra Møllesø til havet og dernæst en anden kanal fra Møllesø til de andre søer, og

*Statsminister
greve Heinrich
Carl Schim-
melmann
(† 1782).
Maleri i
privateje.*

disse to kanalers samlede længde blev nøjagtigt en dansk mil. At der var brug for mange arbejdere til dette store arbejdes udførelse er en selvfølge, men det lykkedes ikke at få fat på dem. Man begyndte med to mand, der ankom til mosen den 2. august. Dagen efter sejlede den ene af dem ud på Møllesøen og konstaterede, at søen ingen steder var over 2 alen dyb, og at der overalt var god fast sandbund.

Befolkningens indstilling til foretagendet var om ikke ligefrem fjendtlig, så dog hånende. Men som Erichsen sagde: »Hvad Gud vil have frem, kan ingen intriger undertrykke længere; de har undertrykt sandheden længe nok til rigets største svækkelse angående moser og heder«, og i løbet af efteråret blev Møllesø sat i forbindelse med havet, og inden jul var denne sø tappet tør, og der var tilmed gravet

en grøft mellem Møllesø og dens nabosø. Det var et godt resultat, og næste år gik det endnu bedre, og Erichsen glædede sig. »Nu har Gud gjort det så vel, at man vinder både mosen og søerne«.

Da man var kommet så langt, skete der imidlertid det, at grev Moltke 1762 solgte den kongelige gave til *Heinrich Carl Schimmelmann*, en købmandssøn fra Pommern, der ved sin store forretningsdygtighed havde tjent sig en formue og derefter var kommet til Danmark, hvor man havde god brug for hans finansielle støtte. Schimmelmann købte Lindborg af grev Moltke, og i den handel var det, at Vildmosen var indbefattet. Den nye ejer fortsatte kultiveringsarbejdet, og der var ingen fare for, at pengevanskeligheder skulle standse det.

Da søerne var udtørrede, og mudderet på deres bund var størket, viste det sig ved dyrkning så utroligt frugtbart, at man kunne vente sig de rigeste afgrøder, og man kunne karakterisere det indvundne areal ved at sige om det, at det var et af Jyllands »allerædleste og frugtbareste«.

Det var altså et fint resultat, man var kommet til, men længere kom man heller ikke. Man havde udtørret søerne som et middel til at få mosen under kultur, men mosen kunne man ikke magte. Man måtte lade den ligge, og den har ligget i det store og hele urørt hen siden, hvad den form for udnyttelse angår. Man fik altså gevinsten, hvor man ikke havde ventet den.

Den 29. april 1767 ansøgte baron Schimmelmann om, at den gård, han nu ville anlægge ude i Vildmosen, måtte blive regnet for en hovedgård, og det blev ham bevilget 20. maj samme år. Desuden havde han fået yderligere 20 års skattefrihed, altså 40 år i alt, så nu var der sådan set tid til at komme i orden derude. — Den nye hovedgård blev bygget i den forhenværende Møllesøs sydvestlige del, og det store bygningsarbejde udførtes 1767 - 68. Bygningerne dannede en firlænget gård. Stuehuset var i ét stokværk og 50 alen langt og 21 alen bredt. Der er senere bygget til dets vestlige ende. I øst og vest lå der stalde, hver længe på 115 alen i længde og 22 alen i bredde. Laden i syd blev 80 alen lang og 22 alen bred. Desuden byggedes der mindre bygninger, bl. a. til smedie og mølle. Der blev hurtigt anskaffet en stor besætning, og de første års avl var særdeles god. I 1768 høstedes der 48 travet rug (à 60 neg), 6 travet sommerrug, 98 travet byg og 110

Dagligstue med Christian VIII-møbler (fot. Niels Elswing).

traver havre. Dertil kom 150 læs hø, og i umoden tilstand bjærgedes 18 læs rug, 2 læs sommerrug, 30 læs byg, 40 læs havre og 2 læs ærter. Omkring den nye gård blev der anlagt en meget stor have med mange frugttræer. Der skal efter sigende være plantet ikke mindre end 600 kirsebærtræer. Haven blev i nogen grad ødelagt ved en brand i 1875.

Da Vildmosegaarden var blevet erklæret for en hovedgård, blev der henlagt hoveripltigt bøndergods under den, og det var ikke småting, mange af de omkringboende fæstebønder og husmænd måtte yde.

Det havde været dyrt at lave en gård ude i den store mose, men det havde ikke været for dyrt. Man anslår de samlede udgifter til ca. 24.000 specier, men pengene var godt anbragt og gav gode renter. »Gid staten havde mangan rigmand, der på den måde ville gøre sine kapitaler frugtbringende«, skriver Chr. Christensen, Klarupgaard, i 1832. I en beretning fra samme år hedder det om gårdens tilliggende, at der er 400 tdr. ld. ager og 300 tdr. ld. eng. Men det hedder også, at grøfter og bigrøfter tilsammen dækker ialt 60 tdr. ld. Hvor meget liv,

AALBORG AMT

der var skabt ude i den forhen så øde stormose, får man et indtryk af, når man får at vide, at ti år efter starten var der på gården 156 malkekøer og 60 får, foruden heste.

Vildmosegaardens ejere har for øvrigt indtil for nylig været de samme som Lindemborgs, nemlig greverne Schimmelmann.

Grevskabet, hvorunder Vildmosegården altså hørte, overgik den 8. juni 1923 til fri ejendom, og Vildmosegården blev efter 1931 drevet af en forpagter. 1936 blev den sammen med hele den nordlige del af Vildmosen, ialt ca. 6.000 tdr. ld., overtaget af *Statens Jordlovsudvalg*, der udstykkede 500 tdr. ld. af Vildmosegården og 1956 solgte hovedparcellen til *P. J. Rasmussen*, som 1960 videresolgte halvdelen til direktør *Aage L. Rytter*, men efter dennes død 1961 købte proprietær Rasmussen halvdelen tilbage, således at han nu er ene-ejer af den ca. 200 tdr. ld. store gård.

SIGURD KRISTENSEN

EJERE

Kronen
1759 A. G. Moltke
1762 H. C. Schimmelmann

1936 Statens Jordlovsudvalg
1956 P. J. Rasmussen

1960 A. L. Rytter (halvparten)
1962 P. J. Rasmussen (ene-ejer)

BYGNINGER

1767 Hovedgården oprettet og en
firlænget gård opført

1959 Avlsgården genopført ved
Carlo Odgaard efter brand

Hovedbygningen set fra indkørselen (fot. Niels Elswing).

Dragsgaard

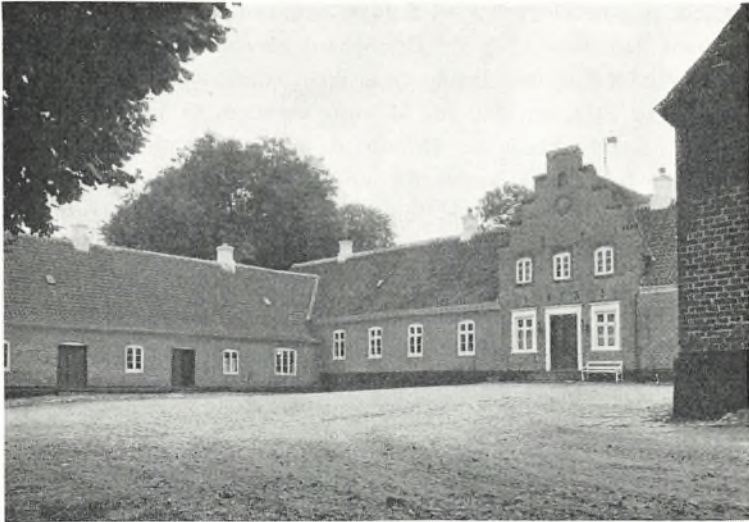
Bælum sogn, Hellum herred, Aalborg amt

Dejligt ligger Dragsgaard mellem runde bakker, næsten helt skjult bag grønne skovbryn. I dette yppige land på randen af Lille Vildmoses store, ensformige øde har en ukendt middelalderlig væbner lagt sin gård i skovens udkant, hvor en lille bæk kommer rislende — og den ligger her endnu, og endnu trækker bækken sin smalle fure gennem det store gårdsrum, som en fin grænse mellem bolig og ladegård.

1404 nævnes *Nis Ovesen* af »Draff«; han mageskifter 1422 den nærliggende sædegård Gerholm til Viborgbispens Lave Glob og skal være død 1437. Senere nævnes *Anders Stifeld* til Dragsgaard; datteren Margrethe har vistnok bragt gården til *Jørgen Prip*, der døde mellem 1495 og 1499. De navne, der i det følgende hundredår knyttes til Dragsgaard, er ikke adelige, og gården er vel blevet lagt under en af sognets andre gamle sædegårde, Vorgaard, Gerholm eller Nørgaard. 1623 lå Dragsgaard i hvert fald under Vorgaard, hvis ejerinde, fru

Anne Krabbe, Erik Kaas' enke, dette år pantsatte den til Falk Gjøe til Bratskov. To år efter døde hun, og skønt hendes ejendom var takseret til 895 tdr. htk., fragik arvingerne arv og gæld. *Falk Gjøe* overtog pantet til ejendom, og 1635 afhænder han gården til *Palle Rodsteen* til Lundsgaard, hvis enke, Ingeborg Albertsdatter Skeel, 1652 måtte pantsætte Dragsgaard til Gregers Krabbe, men gården blev dog bevaret for familien og efter fru Ingeborgs død 1655 overtaget af halvsøstrene Anne Dyre og Ingeborg Rodsteen. Anne Dyre var datter af Ingeborg Skeel i hendes første ægteskab med Claus Dyre og selv gift med Folmer Urne til Linderumgaard; deres datter Anne ægtede 1661 oberst *Hartvig Otto Petersen von Deden* af den gamle sønderjyske slægt, og han genoprettede 1666 gården som hovedgård. Thi Dragsgaard havde gennem mere end et århundrede vistnok ikke haft adelig beboelse og havde da også mistet sin status som herregård. Den nævnes som afbrændt og øde, og et par bøndergårde lå på dens grund, men de blev ikke liggende der længe, for 1662 opretter obersten en jordebog over Dragsgaard, hvori han skriver: »Effftersom ieg vnderschreffuene . . . haffuer mig forretagen End Bundegaard . . . weid Naffuen Dragsgaard, Som ieg sielff will besiede Och bou paa, Effthter som ieg icke anden Seedegaard haffuer . . .«. Foruden Dragsgaards 22 tdr. htk. ejede han 17 gårde rundt om i Nordjylland samt en lille mølle, ialt 105 tdr. htk. Obersten, der længe arbejdede ved Fredericia fæstningsværker, indtil han 1679 gik af efter tre år som Rendsborgs kommandant, søgte at genvinde marker og engskifter, der med rette eller urette angives som tidligere at have tilhørt Dragsgaard; trods al sin virksomhed kaldes han alligevel 1687 en fattig mand, der bor på en bondegård, men han havde dog 1675 kunnet erhverve Vorgaard, og de to gårde hørte sammen i de næste hundrede år. På Dragsgaard blev han boende til sin død 1703, og efter ham enken, der 1717 overdrog Dragsgaard til sønnen, oberstløjtnant Claus Jørgen von Deden til Vorgaard; efter hendes død 1727 blev gården vistnok udlejet til honnette folk som ritmester Frantz Ahlefeldt, der dør her 1736, og efter ham til justitsråd Severin Benzons enke Anne Kjærulf.

1750 solgtes Dragsgaard til krigsråd H. L. Meulengracht, der før 1767 solgte den til konsistorialråd L. J. Jelstrup, der imidlertid nævnte år også erhvervede Vorgaard; han beboede dog Dragsgaard, som

Hovedbygningen set fra nord (fot. Niels Elswing).

han 1773 solgte med 28 og 36 tdr. htk. til kancelliråd Jens Jørgen Fædder til Refsnæs, der døde 1798 på Dragsgaard, og gården blev det følgende år ved auktion solgt til kammerråd Hans Gundorph, hvis enke 1803 skødede Dragsgaard til svigersønnen *Hans Juul Glud*, der var født på Jensgaard. Glud ejede gården lige til sin død som 87-årig i 1850, hvorefter den overgik til sønnen *Hans Julius Marinus Nicolaus Glud*, der straks gik i gang med at sælge den sidste rest af fæstegårdene i Lille Brøndum og opføre ny, grundmurede bygninger både på hovedbygning og ladegård. Det fortælles, at han havde vundet det store lod i lotteriet, og i hvert fald vidner hans byggearbejder om betydelig velstand; til den trefløjede hovedbygning, der står i rød, blank mur, slutter sig vinkelfløje, så anlægget bliver femfløjet, og midt på hovedfløjen er som et højt tværhus rejst en gennemgående risalit med kamtakker. Her er årstallet 1855 anbragt, men byggeriet har nok stået på i nogen tid; i hvert fald tyder gesimsens uensartede udformning på flere byggeperioder. Samtidig opførtes den endnu stående, omend stærkt ombyggede avlsgård, på hvis gavl der står 1854. Glud, der var en driftig og formuende mand,

AALBORG AMT

flyttede på sine ældre dage til Bælumgaard, som han havde erhvervet, og hvor han døde 1898, og Dragsgaard blev overdraget til sønnen Hans Peter Glud, men denne ejede ikke faderens praktiske blik, og han solgte 1911 den 540 tdr. ld. store ejendom til forpagter *P. A. Bache*, der udstykkede ca. 150 tdr. ld. og 1922 solgte gården uden besætning for 242.000 kr. til den nuværende ejer, forpagter på Nør-lund *Kjeld Bierberg Hjorth*, født 1892 som søn af J. L. Hjorth på Tustrup. 1924 blev desværre en smuk gammel stråttækt bindingsværks-lade — antagelig stammende helt fra oberst von Dedens tid — for-nyet, og 1940 blev hovedbygningen moderniseret og restaureret; den rummer en stor og herskabelig beboelse. Også avlsbygningerne er moderniseret, bl. a. 1950. Arealet er nu 390 tdr. ld., hvoraf ca. 50 tdr. skov. Til gården hører tre arbejderhuse.

Kønt ligger Dragsgaard; den store have går i ét med skoven, hvor bøg, el og ask danner en tæt væg om de røde længer. Heri ligger, nogle hundrede meter syd for gården, en stor krum, ca. 75 m lang vold med foranliggende grav — et gådefuldt og uforklarligt minde. Om selve Dragsgaard er der ikke, og synes der aldrig at have været, befæstningsanlæg, og højst sandsynligt skal ej heller volden opfattes som et krigersk levn fra en ukendt fortid.

FLEMMING JERK

EJERE

1404 Nis Ovesen
Anders Stifeld
ca. 1490 Jørgen Prip
Ukendte ejere
1623 Anne Krabbe
1625 Falk Gjøe
1635 Palle Rodsteen
1661 Hartvig Otto von Deden

1750 - 1803 Forskellige ejere
1803 Hans Juul Glud
1850 H. J. M. N. Glud

1911 P. A. Bache
1922 K. B. Hjorth

BYGNINGER

Hovedgården opløst

1666 Hovedgården genoprettet

1854 Ladegården opført
1855 Hovedbygningen opført

1940 Hovedbygningen restaureret
1950 Ladegården moderniseret

Hovedbygningen set fra gårdspladsen (fot. Bror Bernild).

Vorgaard

Bælum sogn, Hellum herred, Aalborg amt

Der nævnes en ejer af gården fra midten af 15. århundrede med navnet *Jep Kalv* og en anden med navnet *Mogens Kolde*; men med sikkerhed vides kun lidt om disse mænd. Mere fast grund under fødderne har vi, når vi kommer til ejerne af slægten Bjørn, hvoraf den først kendte er *Anders Jacobsen* (eller *Jachimsen*) *Bjørn*. Om ham vides, at han var lensmand og rigsråd og dertil en meget rig mand, der gav flotte gaver til kirker og klostre. Anders Bjørn døde 1490, og hans søn Jacob Bjørn overtog Vorgaard. Han trådte i sin faders fodspor, samlede sig len og godser og skænkede gaver til kirken. Han døde ca. 1525, og Vorgaard tilfaldt sønnen Anders Bjørn, der havde godset i godt en halv snes år, hvorefter han ret pludselig døde, kort før sit bryllup. Vorgaard arvedes af hans søster, Dorte Jacobsdatter Bjørn, der var gift med Oluf Glob. Da hun var død i 1562, gik Vorgaard til en fjern slægtning, hendes søskendebarns søn *Jens Kaas*.

Jens Kaas, der levede 1516 - 78, indskrev sit navn i Danmarkshisto-

AALBORG AMT

rien under Syvårskrigen mellem Danmark og Sverige, et navn på godt og ondt. Han var den typiske landsknægthøvding, dristig og brutal, dygtig til sit krigerhåndværk, hård mod sine undergivne, ikke særlig lydige overfor sine overordnede og i stand til at bruge alle midler, hvor det drejede sig om at skaffe sig bytte. Han havde været blandt de ivrigste krigshetzerne før krigsudbrudet, udmærkede sig under krigen især ved forsvaret af det vigtige knudepunkt, fæstningen Elfsborg (ved det nuværende Göteborg) og var i krigens sidste måned øverstkommanderende over lejetropshæren, der opererede i Sverige. Samtidig var han parthaver i et sørøverskib, der gjorde Østersøen usikker. Efter krigen blev han begavet med store len, og han døde som en rig mand. Medens han for frem med bål og brand ovre i Sverige, sad hans hustru, den lærde Margrethe Eriksdatter Lange, i ægteparrets barnløse hjem og oversatte gudelige skrifter. Den østre fløj menes at være opført i tiden 1550 - 75, altså omtrent i Jens Kaas' ejertid.

Efter Jens Kaas' død overgik Vorgaard til hans broder, rigsråden Bjørn Kaas. Denne var også en landsknægtype, og også han havde spillet en rolle under Syvårskrigen. Han havde således over længere perioder et hovedansvar for den danske hær tilførsel af forsyninger, og han synes ikke altid at have løst denne vanskelige opgave fuldt ud tilfredsstillende. Han var meget rig, bl. a. takket være store forleninger og et rigt giftermål.

Da han var død (1581), tilfaldt Vorgaard to af Bjørn Kaas' børn. Sønnen Erik Kaas var først gift med Birte Seefeld og efter hendes død med Anne Krabbe. Da han imidlertid døde barnløs i 1598, beholdt fru Anne hans part til sin død 1625. Hele godset tilhørte derefter søsteren Helvig Kaas, der var enke efter Hannibal Gyldenstjerne. Fra hende kom det 1638 til broderdatteren Anne Nielsdatter Kaas, gift med Albert Rostrup. Efter hendes død i 1649 blev det delt mellem arvingerne Kirsten og Ingeborg Skeel, søskendebørn af afdøde, og i den følgende tid er ejendomsretten til godset på flere hænder. Ingeborg Skeels datter Elisabeth Rodsteen og Kirsten Skeels mand Peder Bille ejede i fællig Vorgaard i årene omkring 1660, dog således at fru Elisabeth ejede de to trediedele, Peder Bille én trediedel. Nogle år senere er de to trediedele i fru Elisabeths broder, Markor Rodsteens, besiddelse, medens den sidste trediedel er sluppet slæg-

Hovedbygningen set fra syd (fot. Niels Elswing).

ten af hænde. Den ejedes bl. a. en tid af forpagter J. Simonsen på Bjørnsholm. Først i midten af 1670'erne blev Vorgaard igen samlet på én hånd, efter at de to trediedele havde været ejet af Markor Rodsteens enke Karen Juul, og af hendes anden mand, amtmand Hugo Lützwow.

Den mand, der derefter fik hele godset i sin hånd, var oberst *Hartvig Otto v. Deden* til Dragsgaard (af en gammel slesvigsk adelsslægt, der oprindelig slet og ret havde heddet Petersen eller Peitersen). Hans løbebane som officer havde været den i datiden almindelige, bl. a. havde han som så mange andre erhvervet sig militære kundskaber ved krigstjeneste i Tyskland under Trediveårskrigen.

Det er først fra 17. århundredes sidste halvdel, da matriklerne udarbejdedes, at vi kan begynde at danne os et billede af Vorgaard. Vi ser da, at det var en ret lille herregård, i 1664 ansat til knap et halvt hundrede tdr. htk., og denne ansættelse sattes ved ommatrikuleringen i 1688 til et betydelig lavere tal. Man skelnede mellem det egentlige Vorgaard og en gård, Nørgaard, som var så snævert tilknyttet det

egentlige Vorgaard, at man i realiteten kan tale om én enkelt gård. Til godset lå ikke mindre end fire vandmøller ; men de to af dem lå øde hen. Skov havde godset ikke meget af, hvad der ikke alene betød, at det ikke selv kunne skaffe sig nødvendigt træ, men også, at dets svinehold måtte blive meget begrænset. En del gårde og huse, bl. a. i selve Bælum, ejedes af Vorgaard og beboedes af dens fæstere.

H. O. v. Deden døde 1703. I nogle år derefter var godset igen på flere ejeres hænder ; men sønnen Claus Jørgen v. Deden, der var officer ligesom faderen, udkøbte sine medarvinger, og han sad som gårdens ejer indtil 1750. Det var en vanskelig tid for landbruget, og v. Deden skal have forladt Vorgaard som en fattig mand, til trods for at han foruden Vorgaard også ejede Dragsgaard, således at han tilsammen ejede 32 tdr. htk. hovedgårdstakst og 270 tdr. bondejord.

Den nye ejer var krigsråd *Harboe Lassen Meulengracht*, der tidligere havde været kgl. vejer, måler og vrager i Aalborg. Han afhændede i 1767 Vorgaard til konsistorialråd *Laur. Joh. Jelstrup*, der kun beholdt godset et års tid. I denne korte tid nåede han dog — efter at have fået kongelig bevilling — at afhænde det meste af fæstegodset.

Den næste ejer, *Søren Thestrup* til Wiffertsholm, sad her også kun ganske kort tid. 1772 var gården påny i handelen, og denne gang erhvervedes den af forpagter *Henrich Schou* på Trudsholm. Han døde 1775, og hans enke Cathrine Wagaard solgte året efter Vorgaard til løjtnant *Hans Joachim Rodenburg*, en ganske ung mand, der senere gjorde en smuk karriere inden for hæren. Ved sin død i 1820 var han generalmajor. Om ham kan det i øvrigt oplyses, at han var hele fire gange gift.

15. marts 1785 indsendte Rodenburg en indberetning til rentekammeret, der havde afæsket landets godsejere oplysninger om en række forhold på godserne angående forbedringer, udskiftning, skovenes tilstand, mølle- og teglværksdrift etc. I indberetningen oplyses, at gården havde 13 tdr. 6 skpr. 2 alb. ager og eng og 1 skp. 1 alb. skov fri hovedgårdstakst samt 10 fæstegårde og 15 fæstehuse, alle liggende i Terndrup. Ca. 12 tdr. af hovedgårdstaksten blev drevet af ejeren selv ved hoveri af de nævnte fæstere. Resten af den hørte til en afbyggergård, hvorunder der tillige var en »stampe- eller valkemølle« i brug. Hovedgårdsmarken var ikke lagt i fællig med de tilgrænsende bønder-

Hovedbygningen set fra nordvest (fot. Niels Elswing).

jorder, men adskiltes fra dem ved grøfter. Den var på det tidspunkt delt i 12 vange, hvoraf 5 var i brug, medens 7 lå i brak. Afbyggergårdens lod lå samlet om dens bygninger og var ligeledes indgrøftet og adskilt fra ethvert fællesskab. Det oplystes endvidere, at hvad der havde været af skov, var blevet forhugget af tidligere ejere; men Rondenborg udtalte samtidig, at han havde planer om at plante nogle tønder land til med træer.

Vi får ved samme lejlighed at vide, at den afbyggergård, Nørgaard, der nævnes under Vorgaard i 17. århundrede, nu er blevet selvejergård. Ved denne gård havde der en overgang været et teglbrænderi; men det var blevet nedlagt, da der ikke var mere træ tilbage i skoven — og derved får vi tillige et vink om, hvordan det er gået til, at Vorgaards skov er blevet forhugget.

Overdrevene spillede dengang en vis rolle til græsning af kvæget. Indberetningen indeholder derfor også et par ord om dem. Her er herregårdens part ikke udskilt fra bøndernes, »siden det i fællig nyttes

AALBORG AMT

sparsommere og bedre end om deling var skeed«. De overdrev, der her er tale om, var forøvrigt ikke meget værd, hverken til græsning eller til andet. Det meste var lynghede med spredte kær samt hist og her et lille stykke lidt frodigere eng.

Rodenborgs enke Constance Frederikke, f. v. Moltke, ejede Vorigaard til sin død i 1824. Derefter kom den i hænderne på sønnen Carl Rodenborg, der dog først blev nominel ejer af gården, da han i 1831 havde afkøbt boet den på auktion. Så beholdt han den imidlertid kun få år; allerede 1835 solgte han den igen. Heller ikke de næste ejere sad her længe ad gangen, først C. A. von Deden, der ejede Vorigaard 1843 - 75, var dens ejer over en længere periode. I 1850'erne frasolgt det meste af fæstegodset.

I årene 1835 - 1963 skiftede Vorigaard hyppigt ejer under stadig udstykning, således at det nuværende areal blot er 260 tdr. ld. Ejer er siden 1963 ejendomsmægler *Ejnar Flensted*. Gårdens maleriske hovedbygning består af to bindingsværksfløje, opført over vistnok ældre, hvælvede kældre. Som nævnt går østfløjen antagelig tilbage til Jens Kaas' ejertid, medens sydfløjen er opført i 1770'erne af Schou, der skal have nedbrudt den gamle to stokværk høje nordfløj, samt forkortet vestfløjen, der først forsvandt helt i 1890'erne.

SIGURD JENSEN

EJERE

ca. 1450 Jep Kalv og Mogens Kolde
1489 Anders Jacobsen Bjørn
1562 Jens Kaas
1649 - ca. 1675 Mange parthavere
ca. 1675 Hartvig Otto v. Deden
1750 H. Lassen Meulengracht
1767 L. J. Jelstrup
1768 S. Thestrup
1772 H. Schou

1776 H. J. Rodenborg
1835 - 1963 Forskellige ejere
1963 E. Flensted

BYGNINGER

1550 - 75 Østre fløj opført

1770'erne Sydfløjen opført, øst- og vestfløjen ombygget og nordfløjen nedrevet

1890'erne Vestfløjen nedrevet

Hovedbygningen set fra øst (fot. Niels Elswing).

Gammel Wiffertsholm

Solbjerg sogn, Hllum herred, Aalborg amt

Gammel Wiffertsholm ligger i det bakkede og skovrige Østhimmerland. Det er ikke en herregård, der kan føre sin historie langt tilbage i middelalderen, således som så mange andre himmerlandske adelsæder kan det; gården er først oprettet i sidste halvdel af det 16. århundrede.

Dens skaber var *Axel Tønnesen Viffert*. Han var af den bekendte Viffert-slægt, hvis hjemsted var Torstedlund; men hans gren var tidligere udvandret fra Himmerland. Faderen skrev sig til Brolykke i Bjerger herred på Fyn. Selv havde Axel Viffert meget stærk tilknytning til Skåne; her ejede han herregården Skotterup, som han dog 1579 bortbyttede med det ligeledes i Skåne beliggende Møllerup. I Skåne oprettede han også herregården Axelvold. På Landskrona var han 1560 - 66 lensmand, og under Den store nordiske Syvårskrig træf-

fer vi ham først som ritmester ved den skånske fane, senere som oberst for de skånske bønder. Men nogle år efter krigens slutning mageskifter han i 1576 en del af sit gods, beliggende i Syd- og Sønderjylland med kronen og får i stedet bøndergods i Himmerland; det meste beliggende i Solbjerg sogn i Helligum herred, nemlig Korupgaard og 3 gårde, 2 bol og 1 hus i Korup by, i Solbjerg by 11 gårde og kronens rettighed i en kirkegård, desuden i samme sogn de to gårde Nørre og Sønder Tvedskov og i Kyttrup by 4 gårde, i Als sogn 3 gårde og 3 huse i Hurup by og i Als by 3 gårde og kronens rettigheder i 4 jordegne bondegårde og 1 jordegent bondebol med ret til at tilkøbe sig ejendomsretten af selvejerbønderne, når de ville sælge den. Axel Viffert havde, indtil dette skete, ret til at kræve hoveri af disse bønder, men derimod ikke landgilde, så længe han ikke ejede gårdene. Det er dette mageskifte, der danner grundlaget for Wiffertsholm; de 4 gårde i Kyttrup nedlægges nemlig helt, og deres markjorder kommer til at udgøre hovedgårdsmarken.

Vi ved ikke, hvilke bevæggrunde Axel Viffert har haft for sin tilbagevenden til slægtens gamle egn; mærkeligt er det at se, at hans broder Holger Viffert allerede i 1561 havde erhvervet sig en hovedgård i Himmerland, idet han ved mageskifte med kronen fik Næs (nu Lindenberg). Ved begge mageskifter var det gods, der før reformationen havde tilhørt Viborgbispen, som kronen nu skødede fra sig. Allerede i 1578 får Axel Viffert fri birkeret for sig og sine arvinger til de i Solbjerg sogn beliggende gårde; året efter lægges de 3 gårde og de 3 huse i Hurup by ind under birket. Da var Axel Viffert vel i færd med at bygge på sin nye herregård. Hvornår den har stået færdig, og hvordan den har været, derom vides intet; men bygherren har selv næppe boet her til stadighed; han var en optaget mand, der 1574 var blevet medlem af rigsrådet. Han var da lensmand på Nyborg. Senere havde han et års tid — 1579 - 80 — Aalborghus i forlening; han havde således ikke megen lejlighed til at være i sin nye hovedgårds nærhed. 1580 blev han forflyttet til Malmøhus, hvor han kort efter døde; han mentes forgjort af en heks.

Axel Viffert efterlod sig ingen sønner, men 3 døtre; af dem arvede Margrethe Wiffertsholm; det er med hende, at det adelige herskab tager fast bopæl på gården. Hendes første ægteskab med *Evald Sehe-*

Hovedbygningen set fra sydvest (fot. Niels Elswing).

sted, der døde 1589, var kun kortvarigt og barnløst; men om hendes tilknytning til Wiffertsholm vidner det, at hun lod ham begrave i sognekirken i Solbjerg; et gravkapel under alteret opførtes i denne anledning. Fru Margrethe giftede sig igen 1597 — med *Jørgen Urne* til Brobygaard, og i dette ægteskab fødtes 1598 på Wiffertsholm Axel Urne, der efter moderens død 1622 arvede gård og gods; han ejede dog også Brobygaard og Skavange. For Wiffertsholm nærede han næppe nogen interesse; denne gård kom da også ca. 1630 til hans søster Anne Urne, der var gift med *Enevold Christoffersen Seefeld*. I hans tid forøgedes bøndergodset til gården, idet Frands Lykke til Overgaard afstod ham nogle ejendomme i Solbjerg. Ægteparret levede i øvrigt fredeligt og stiltfærdigt på Wiffertsholm; de fik ingen børn, og han havde ikke noget administrativt hverv. Han døde 1643, hun 1651. Deres ejendom tilfaldt hans søskende; af disse blev Viffert Seefeld enejer af Wiffertsholm. Han besad gården til sin død 1662, men var stærkt forgældet. Tiderne var dårlige, og han havde været uheldig med kaution for sin broder *Jørgen Seefeld*, den bekendte bog-samler. Den nærmeste arving var »en vankundig, fattig, skrøbelig sø-

Stue med malede tapeter fra den gamle hovedbygning (fot. Niels Elswing).

ster ved navn Maren, som aldrig haver kundskab, sandhed eller fornuft til noget godt at forrette eller sig selv at regere«. Hun fik derfor til formynder Ove Juul til Willestrup ; det lykkedes ham, der var en dygtig administrator, at holde hende ved gården, lige til hun døde 1678 — efter datidens opgivelse næsten 100 år gammel. Den ovennævnte *Ove Juul* indløste gården fra kreditor ; men da han snart efter døde, solgte hans børn den 1680 til *Laurids Kjærulf*, der tidligere havde været forvalter og forpagter på Wiffertsholm.

Laurids Kjærulf var en dygtig mand, som — uden at være særlig kræsen i valget af sine midler — samlede sig en stor formue. Han var hård mod sine bønder og forfulgte dem ad rettens vej med et utal af processer. Bortset fra hans dygtighed som landmand er der næppe meget godt at sige om ham ; det skulle da være, at han lod oprette en skole i Solbjerg sogn, hvor børnene skulle lære at læse dansk og skrive nogenlunde læselig skrift, og ligeledes få visse kundskaber i regning. Da *Laurids Kjærulf* var kommet til års, lod han sig sammen med sin broder optage i adelsstanden ; det skete i 1724 ; hans eneste søn

Jakob var da død nogle år i forvejen ; så det har vel nærmest været for hans svigersønners skyld, at ophøjelsen skete. Laurids Kjærulf havde nemlig 2 døtre ; den ene gift med Jesper Jespersen til Høgholt, den anden, Anne Kjærulf, fandt sine bejlere i nabolaget. Første gang var hun gift med Johannes Svane til Visborggaard, anden gang med den 1717 adlede Severin Benzon til Havnø, der døde insolvent. Laurids Kjærulf døde 1728, men hans enke, Karen Jakobsdatter Geesmann, fik lov til at hensidde i uskiftet bo ; så længe hun levede, måtte svigersønnernes kreditorer tilbringe tiden med glubsk afventen, parate til at kaste sig over døtrenes arv. Laurids Kjærulfs enkes sidste år blev alt andet end lystelige, selv om hun selv i sin levetid sad sikkert på Wiffertsholm. Da hun døde 1739, var det givet, at hendes gård måtte på auktion, og det kom den det følgende år.

Wiffertsholm kom på denne auktion ved køb i herredsfoged *Christen Sørensen Thestrups* eje. Han, der var født 1685, var en bonde-søn, men tilbragte nogle år i sin ungdom til søs. Senere tjente han penge ved studehandel på Holland, blev så godsforvalter på Lerkenfeldt, fra 1730 herredsfoged. Han skildres som en klog og dygtig mand, der også, da han var blevet godsejer, nød den største respekt hos sine bønder ; de beundrede ham, fordi han i den grad havde formået at arbejde sig op, og vel ikke mindst fordi han trods dette alle dage bevarede sin jævnhed og ligefremhed over for dem. Når der var lejlighed til det, støttede han bønderne og gav dem gode råd. Han gjorde sig også fortjent som forfatter, bl. a. til »Rinds Herreds Krønike« ; flere af hans skrifter har endnu værdi som historisk kilde. På Wiffertsholm samlede han sig et bibliotek, der dog senere spredtes for alle vinde.

Det er forståeligt nok, at fortællinger om denne mand formåede at leve på egnen helt op til den nyere tid. Om hans optræden på auktionen over Wiffertsholm fortælles det, at de tilstedeværende til at begynde med overså den jævne bondemand ; man nægtede ham endog at få hans heste i stald. Da han begyndte at byde, vakte det nærmest forargelse. For at lave spas med ham skal auktionslederen have givet ham hammerslag på et alt for lavt bud — i den hensigt at vise ham bort, når han ikke kunne stille kaution for beløbet. Da Thestrup så blev spurgt, om han kunne stille kautionen, svarede han til almindelig

Hovedbygningen fra 1845, nu forpagterbolig, set fra øst (fot. Niels Elswing).

latter nej; gården forlangtes så råbt op på ny; men herimod nedlagde Thestrup protest og skal have svaret: »A tror nok, kaution er unødvendig, når a har skillingen at betale med«. Han råbte så til sin kusk: »Jens, kom ind med det bitte røde skrin«, hvorpå han udbetalte købesummen kontant. På denne måde blev han ejer af Wiffertsholm. Hans slutreplik skal have været: »Nu må a vel bede om at få mine heste i stalden«. Hvor megen historisk kærne, der er i fortællingen, får være usagt; men den skildrer i hvert fald Thestrup som en mand med meget lune.

Thestrup'erne besad Wiffertsholm i tre generationer. Den gamle Christen Sørensen døde 1761, og hans enke Maren Nielsdatter Lynderup solgte den 1764 til sin søn *Søren*, der var en anset mand. Hans søn Christen Michael Thestrup overtog gård og gods 1799, men blev i de dårlige tider i begyndelsen af 1800-tallet stærkt forgældet. Da han døde 1824, var hans bo insolvent, og Wiffertsholm måtte 1826 atter på auktion; den kom så i to generationer igen i en families eje, der havde sit udspring fra bondestanden. Køber på auktionen blev amtsforvalter *Hans Svanholm*, der også i disse år købte Sebber

Kloster og Vraa ; han var begyndt som svinedreng på Gudumlund, men endte som godsejer. Han døde ugift 1835. 1841 deltes Wiffertsholm i Gammel Wiffertsholm og Ny Wiffertsholm. Førstnævnte arvedes af broderen Laurids Svanholm, der døde allerede næste år, hans enke fik siden Bælumgaard som enkesæde, og sønnen *Jens Svanholm* ejede Gammel Wiffertsholm til sin død 1880, hvorefter hans broder, Laurids Svanholm, der i forvejen ejede Ny Wiffertsholm, arvede den. Begge gårdene gik i 90'erne over i familien Dinesens eje, idet den senere kammerherre *Jens Kraft Jacob Sophus Dinesen* (til Kragerupgaard) købte dem i årene 1890 og 1899 ; da han døde i 1910, blev de to gårde overtaget af hans stedsøn, den senere hofjægermester *Axel Wilhelm Dinesen* ; efter hans død i 1932 ejede dennes enke, hofjægermesterinde *Ida Dinesen*, f. van Deurs, Gammel Wiffertsholm til sin død i 1964, hvorefter hendes sønnetatter, fru *Birthe Alvilde Lindegaard*, der allerede i 1950 havde overtaget Ny Wiffertsholm, arvede godset, som hendes mand, kaptajn T. E. R. Lindegaard havde været forpagter af siden 1959. Godset, der omfatter Gammel og Ny Wiffertsholm samt Sønderholt, har et samlet areal på 1.385 tdr. ld., hvoraf 800 er ager og eng, 450 skov og 135 hede og mose. Store grundforbedringer har i de senere år fundet sted, bl. a. er ca. 200 tdr. ld. blevet drænet. Driften er nu kvægløs.

Gårdene Porsgaard, Fredenslund og Ravnborg, der alle er parcelgårde fra Gammel Wiffertsholm, ejes — ligesom de store skove ved Solbjerg — endnu af medlemmer af slægten Svanholm ; alt i alt omfatter disse ejendomme ca. 1.900 tdr. ld.

I Christen Sørensen Thestrups tid opførtes en ny borggård til Wiffertsholm i tre fløje ; sidefløjene brændte senere. En rest af hovedbygningen derimod benyttedes af hofjægermester A. W. Dinesen, da han 1914-15 opførte den nu stående hovedbygning i gammel bindingsværksstil med ottekantet trappetårn ved arkitekt Jens Ingwersen, der også forestod opførelsen af den korte nordfløj i 1948. Over hoveddøren sidder en gammel stentavle med Christen Thestrups og hans kones navne.

De af Søren Svanholm 1799 opførte grundmurede ladegårdsbygninger brændte 1937, og nye avlsbygninger opførtes. Den ældst bevarede bygning er nordfløjen i ladegården ; den stammer fra Enevold Seefelds

AALBORG AMT

og Anne Urnes tid og er opført 1630. Også Svanholm'erne har bygget på Wiffertsholm. 1845 opførtes ud til ladegården, nordøst for bindingsværkshovedbygningen, en hovedbygning (nu forpagterbolig) i én etage med tre kviste. Da Dinesen byggede sin bindingsværksborg, lod han den Svanholmske hovedbygning gennemskære, så der dannedes en vej gennem ladegården og videre op ad en af den første Thestrup anlagt lindeallé hen til den ny hovedbygning. Forpagterboligen er i 1955 restaureret og udvidet med en sidefløj ved arkitekt Ole Fyhn. Bygningerne på Wiffertsholm er således præget af skiftende ejeres byggelyst.

C. RISE HANSEN

EJERE

1576 Axel Tonnesen Viffert
1580 Evald Sehested
1597 Jørgen Urne
ca. 1630 Enevold Seefeld
1678 Ove Juul
1680 Laurids Kjærulf
1740 Chr. Sørensen Thestrup

1764 S. Thestrup

1826 H. Svanholm

1842 J. Svanholm

1890 J. K. J. S. Dinesen

1910 A. W. Dinesen

1932 Ida Dinesen

1964 Birthe Alvilde Lindegaard

BYGNINGER

Gården opført

1630 Lade opført

1750 Trefløjet bindingsværkshovedbygning opført

1799 Ladegården opført

1841 Gården delt

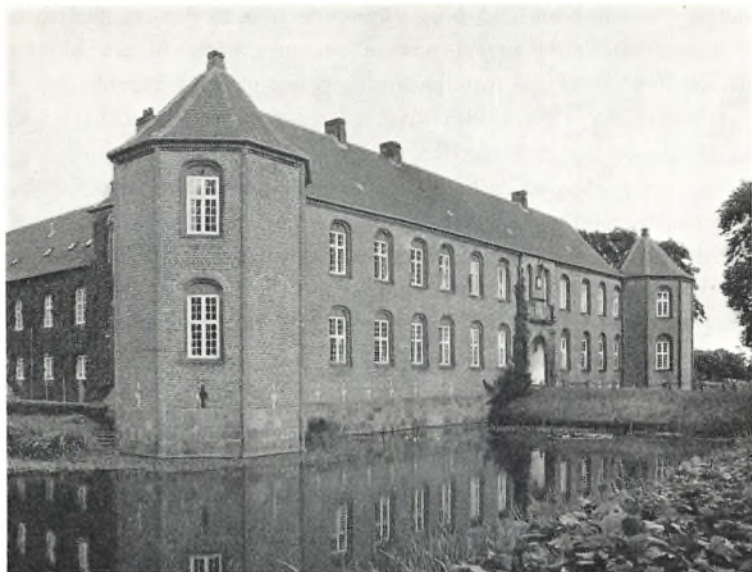
1845 Hovedbygningen i ét stokværk opført (nu forpagterbolig)

1914 - 15 Nuværende hovedbygning opført ved Jens Ingwersen

1937 Avlsgården genopført efter brand

1948 Hovedbygningens nordfløj opført ved Jens Ingwersen

1955 Forpagterboligen restaureret og udvidet ved Ole Fyhn

Hovedbygningen set fra sydvest (fot. Niels Elswing).

Visborggaard

Visborg sogn, Hindsted herred, Aalborg amt

Himmerlands Kattegatskyst er blottet for herregårde. Mod nord ligger den Lille Vildmose og spærrer; længere sydpå hører mosen vel op, og sandmuldet agerland når helt ud til kysten; heller ikke dette har dog været tilstrækkelig gunstigt. Herregårdene holder sig alle en god mils vej inde i landet — i det bakkede og skovrige terræn, som findes dér; men her ligger de da også på række og rad: Gudumlund, Refsnæs, Kongstedlund, Wiffertsholm og længst mod syd Visborggaard og Havnø; flere af disse er ældgamle herresæder.

Visborggaard — eller *Visborg*, som gården oprindelig har heddet — nævnes første gang ved midten af 14. århundrede. I et brev udstedt af Valdemar Atterdag i Aalborg 1351 bekendtgøres det, at Palne Jonsen som formynder for sin afdøde broder *Torbern Jonsens* børn pant-

AALBORG AMT

sætter det dem i byen Visborg tilhørende gods til Anders Nielsen til Visborg; alle de i brevet nævnte personer hørte til adesslægten *Munk*, der i sit skjold førte en bjælke belagt med en vinranke.

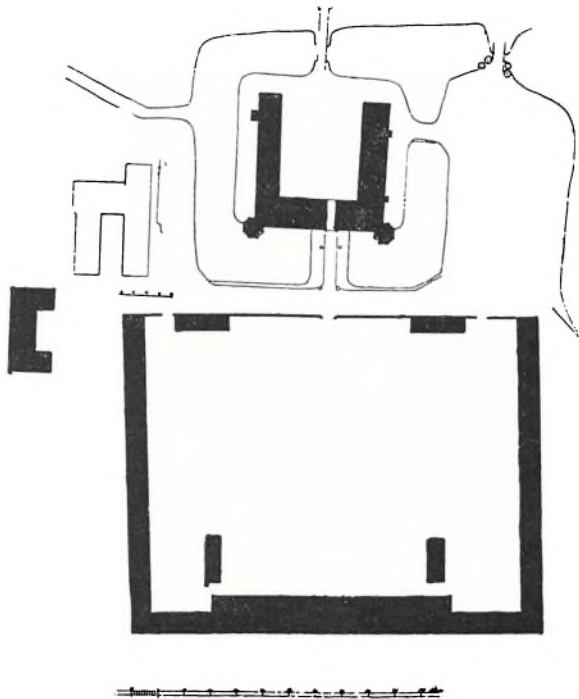
I brevet fra 1351 kaldes såvel herregården som landsbyen, der havde dannet sig omkring den, Visborg. Efter navnet at dømme må borgen være ældst af de to. I dokumentet findes navneformen »Wisborgh«; hyppigt træffer man det også skrevet: Vessboreg, Wesborgh, Wæsburgh, og det bliver naturligt at forklare det første led i navnet som det gamle danske »Vese«, der betød sump. Da nu Visborg virkelig ligger i en lavning, skulle også terrænforholdene tale for, at navnet tolkes som »borgen i sumpen«.

Om den ovenomtalte Anders Nielsen vides i øvrigt intet nærmere. Næste gang Visborg nævnes, ejes gården af Jens Nielsen. I vidner af Rinds og Gislum herredsting 1401 omtales han som Johannes Nicleson de Wæseburg; han hørte som den tidligere ejer til familien Munk og havde i sit skjold den vinrankebelagte bjælke, måske var han Anders Niensens broder. Jens Nielsen nævnes i 1408 som nærværende på Viborg landsting; formodentlig er han snart efter død, og Visborg gået i arv til sønnen Mads Jensen. Denne omtales 1422 og skriver sig i en vidisse af 1428 på 3 breve, oplæst i franciskanerkirken i Randers, til »Wææsborgh«. 1442 optræder han på Viborg landsting. Enebesidder af Visborg synes Mads Jensen ikke at have været, en Niels Andersen — muligvis hans fætter — havde andel i gården.

Hvornår Mads Jensen er død, kan ikke nøjagtigt fastlægges; men det er vel sket omkring 1400-tallets midte. Han efterlod sig — i ægteskab med Karen Jensdatter (Udsen) — kun én søn: Jens Madsen. Med ham kom der en herremand på Visborg, der var af større format end de tidligere ejere. Han besad flere herregårde, således Rugaard i Djurs sønderherred og Kollerup i Galten herred; den sidste var nedarvet fra moderens familie. Allerede ved sin første forekomst i bevarede aktstykker — i 1445 — omtales han som ridder. I de følgende tiår århundredet ud støder man hyppigt på hans navn; han var en anset mand, der benyttedes af standsfæller og andre ved afgørelse af tvistigheder. 1466 indvordede hr. Jens alt sit gods i Als sogn, nemlig 4 gårde og et bol i Als by og 3 gårde i Helberskov. 2 år senere indvordede han Visborggaards og Havnøs enemærker og desuden 10

gårde og 12 bol i Visborg by, som han for størstedelens vedkommende havde arvet efter sin fader og moder. I aktstykkerne herom 1468 kaldes borgen Visborggaard ; man har fundet det nyttigt således udtrykkeligt at skelne mellem borgen og byen. Jens Madsen ejede også andet gods, i Skelum og Buddum og — længere vestpå — i Glerup by og Astrup sogn. På alt sit gods fik han 1477 kongen til at udstede et låsebrev ; han havde således søgt at beskytte sit gods mod andres krav.

På sine gamle dage opgav Jens Madsen sin herremandstilværelse og tog ophold i en gård, han ejede ved Mariager Kloster. Sin eneste søn Munk Jensen — eller som han egentlig skal have heddet: Niels Jensen — overlod han Visborggaard. Svigersønnen Hans Lykke, der var gift med hans datter Eline, fik Havnø. Oprindeligt havde denne lokalitet kun været et areal omgivet af lavtliggende enge og vandløb ved Mariager Fjord ; i senmiddelalderen opstod der her et herresæde,

*Beliggenhedsplan
1916, nord opad.
Det meste af
den imponerende
ladegård er nu
nedrevet.*

Hovedbygningen set fra nordvest (fot. Niels Elswing).

hvortil henlagdes en del af Visborgs jorder. Udsondringen af Havnø fra Visborggaard kom til at forårsage mange retslige stridigheder mellem de to herresæder i den følgende tid ; men på Hans Lykkes tid var Havnø ikke meget bevendt som herregård ; den bestod vist endnu kun af 3 bol ; men den havde i sig spiren til noget mere. I 1495 skænkede Jens Madsen — med sin hustrus samtykke — 6 gårde og et øde bol i Skringstrup i Skals sogn til et kapel, som han lod opføre på sydsiden af klosterkirken i Mariager. Da han selv i 1501 døde, højt oppe i årene, lod han sig begrave i denne kirke, hvor også hans hustru havde fundet sit hvilested. På hans gravsten kan man endnu — om end med vanskelighed — læse en latinsk indskrift, der i oversættelse lyder: Her ligger hr. Jens Madsen af Visborg, ridder, med sin hustru fru Anna. Bed for dem.

Samme år skiftedes der i Mariager i boet efter Jens Madsen og fru Anna Jensdatter. Sønnen Niels Jensen var da død nogle år i forvejen ; han omkom på Sverigestogtet 1497 ; men hans enke fru Ingerd Andersdatter af slægten Bjørn fik så Visborggaard med al gårdens

Visborggaard, set fra sydøst (for. Niels Elswing).

ejendom og enemærke, Korrup mølle, 10 gårde og 8 bol i Visborg by, 6 gårde og 1 bol i Glerup, 1 gård og 1 bol i Vedдум (Skelum sogn), 1 gård i Øster Korup (Solbjerg sogn), 1 gård og 1 bol i Buddum (Als sogn), 2 gårde og 1 bol i Bælum by, desuden 16 gårde og 4 bol, der lå længere fra herregården. Fru Ingerd giftede sig igen, med en herremand i nabolaget ved navn *Jens Tygesen*. Han var af slægten *Seefeld*, en gammel himmerbo-adelsfamilie, og ejede herregården Dalsgaard, der lå et par kilometer vest for Hadsund. Med Niels Jensen havde fru Ingerd 5 sønner og en datter; kun en af dem synes at være blevet gift; men han døde allerede 1512 uden at efterlade sig afkom. En anden af sønnerne, Jakob Munk, deltog sammen med stedfaderen i den jyske adels opstand mod Christiern II; han levede endnu 1527. Vi kender ikke hans dødsår; men med ham må det sidste af Niels Jensens børn være gået i graven. Visborggaard gik i arv til fru Ingerd, der bragte gården til sin anden mand.

Fra ca. 1530 til 1671 var Visborggaard i familien Seefelds eje, og i denne tid falder gårdens storhedstid. Jens Tygesen selv hørte nu langt fra til højadelen; han skrev sig til Dalsgaard, og det var kun en herregård af de små. Erhvervelsen af Visborggaard har derfor været en kærkommen forøgelse af familien Seefelds aktiver. Uheldigvis blev både Dalsgaard og Visborggaard afbrændt under Clementsfejden; Jens Tygesen var vist endnu da i live; men allerede 1538 var han død. Også ham overlevede fru Ingerd. Ved en restaurering i 1913 fandtes der lige uden for broen, der fører over til porten i hovedfløjen, murester, der bar tydelige spor af brand. Disse rester lader sig bedst forklare som levninger af et brohoved, der har været skudt frem foran den vindebro, der førte over graven til Jens Tygesens herregård. Ved samme restaurering opdagedes i øvrigt inde i borggården omtrent lige ud for porten et meget gammelt palisadeværk, der vistnok stammede helt fra ca. 1300. Det er alt, hvad vi kender til det middelalderlige Visborggaards bygninger.

Efter Jens Tygesen kom gården til sønnen Enevold Jensen Seefeld; han havde i sin ungdom været i tjeneste hos den udvalgte ærkebisp i Lund hr. Aage Jepsen Sparre og blev senere hofsinde hos Christian III. Derefter lå han i nogle år i borgeleje på Øm Kloster og på Kalø Slot. I 1541 opnåede han endelig at blive lensmand — over Sejlstrup

len; han indehavde posten til 1544, da han trak sig ud af statstjeneren og derefter helt helligede sig styrelsen af familiens godser. Efter moderens død havde han foruden Visborggaard også Dalsgaard og Randrup (Hellum herred) under sig. Hans sidste år forbitredes af sygdom; allerede 1552 siges det, at han lå på sottesengen, hvorfor der beskikkedes hans hustru en værge. Han døde dog først 1557 og begravedes i Visborg kirke, efterladende sig foruden enken Agathe Pogwisch tre sønner, hvoraf de to dog døde ugifte; den tredje var den senere så bekendte Jakob Seefeld.

Jakob Enevoldsen Seefeld var født 1545 på Visborggaard. Sin skolegang påbegyndte han hjemme på gården. Moderen var holstener, og det var en tysker, der blev hans skolemester. Da Jakob var 12 år gammel, døde hans fader, og samme år sendte moderen ham med den tyske skolemester til Itzehoe, hvor hendes søster Cathrine Pogwisch var abbedisse; her fortsattes skolegangen endnu 3-4 år, hvorefter den unge Seefeld trådte i tjeneste hos adelsmanden Lauritz von Siem og i nogle år fulgte ham på rejse i Tyskland; først 1564 var Jakob Seefeld atter tilbage på Visborggaard. Det var i disse år, at Den nordiske Syvårskrig udkæmpedes, og naturligvis måtte også den unge Seefeld melde sig under fanerne; han deltog da også i det store togt ind i Sverige 1567-68; 1568 døde imidlertid moderen. Jakob Seefeld tog så straks afsked af militærtjenesten og vendte hjem til Visborggaard. Under sit ophold ved hoffet havde han lært Birgitte Gjøs plejedatter Sophie Rosenkrantz at kende, og i 1570 fejredes deres bryllup på Dronningborg Slot. Dette ægteskab blev dog kun kortvarigt; hun døde året efter ved en fødsel. Han giftede sig efter to års forløb igen; denne gang med rigsråd Peder Billes datter Sophie. Det synes ikke at have voldt Jakob Seefeld vanskeligheder at knytte ægteskabsforbindelser i højadelen; han var da også allerede nu en velhavende herremand. Visborggaard var hans vigtigste herregård, hvortil han 1571 (1573) fik birkeret, der udvidedes 1587; men i Himmerland ejede han desuden Dalsgaard, Møllerup, Vraagaard og Randrup. Efter sin første kones forældre fik han senere Skærvad på Djursland, og i denne landsdel erhvervede han sig desuden i 1580'erne herregården Sostrup.

Sidste halvdel af 1500-tallet medførte et vældigt opsving i herregårdsbyggeriet, og også Jakob Seefeld besluttede at bygge sig et herre-

*Portalen
kronet af
Seefelds,
Rosenkrantz's
og Billes
våbener (fot.
Niels Elswing).*

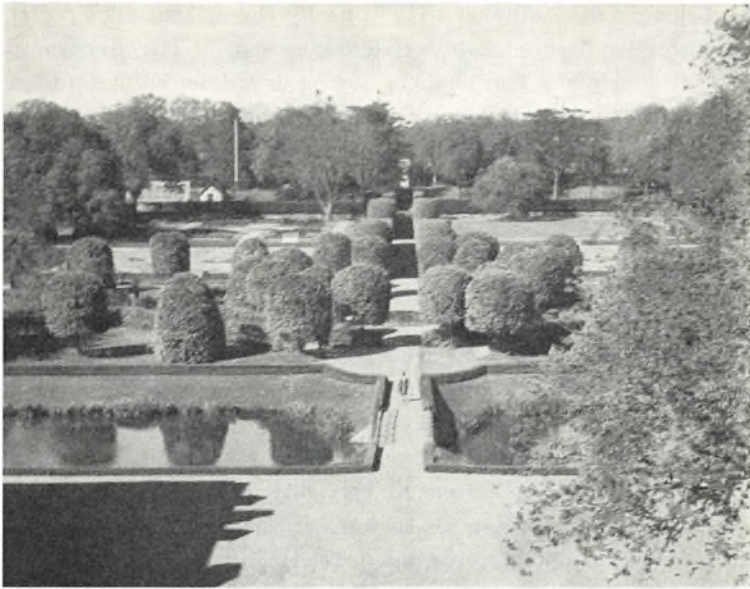
sæde. Opførelsen af dette fandt sted 1575 - 76 ; resultatet blev en af vort lands smukkeste renæssancebygninger. Visborggaard, som vi kender den i dag, afviger såvel i det ydre som i det indre meget stærkt fra Jakob Seefelds gård. Kun sydfløjen er bevaret ; bygningen fra 1575 - 76 var trefløjet ; men de oprindelige sidefløje er forlængst nedrevne. Også sydfløjen er imidlertid undergået store forandringer. En gammel overlevering fortæller, at den oprindelig har haft 3 stokværk og 7 tårne med kobbertækte spir ; denne overlevering underbygges af, at der på et på gården ophængt maleri af Claus Seefeld, malet 1668, findes en afbildning af Visborggaard, som det da så ud. Mest iøjnefaldende på dette billede er det store porttårn, hvis mure går op i højde med tagryggen ; det er forsynet med et mægtigt, tredobbelt løgspir. Hvert af de ottekantede hjørnetårne er forsynet med dobbelt

Broen til parken (fot. Niels Elswing).

løgsfir ; på sydfløjen findes små kviste over gesimsen. På billedet ses yderligere to spir fra tårne i gårdspladsens hjørner. Sydfløjen hviler på en kvaderstenssokkel, der rejser sig umiddelbart op af gravens vand ; murværket er udført i røde munkesten og prydet med en prægtig sandstensportal ; over soklen sidder en række skydeskår. Som en rigtig renæssanceborg har også Visborggaard haft svungne kamgavle. Tydeligt nok mangler sydfløjen i sin nuværende skikkelse ganske den festlighed og rejsning, den engang har haft.

Jakob Seefeld kunne da også med rette være stolt af sin herregård ; ikke længe efter, at den var fuldført, aflagde kong Frederik II besøg på Visborggaard ; det skulle ikke vare længe, inden han fik yderligere anerkendelse. Da rigsrådet 1581 udvidedes, blev Jakob Seefeld medlem af det, og året efter stiftslensmand i Århus stift, et meget betydeligt embede, som han dog kun beholdt et par år. 1584 ombyttede han lenet med Mariager Klosters len. Der ligger ikke heri nogen tilside-sættelse af Jakob Seefeld ; hans nye len var vel administrativt af langt

Udsigt fra hovedbygningen over parken (fot. Bror Bernild).

ringere betydning end Aarhusgaard ; men for ham lå Mariager dejligt nær hans nyopførte herresæde. Han fik dog ikke lov til udelukkende at hellige sig sit len og sine herregårde ; statsstyrelsen lagde i de kommende år hyppigt beslag på ham. Han kom på embedsrejser til Norge og Nordtyskland ; han fulgte Christian IV til hyldingen i Flensborg 1593. Samme og følgende år var han med til at repræsentere rigsrådet under forhandlinger med enkedronning Sophie. Sit livs højdepunkt nåede han i 1595, da han blev medlem af formynderregeringen, en stilling han indehavde godt et års tid indtil Christian IV's kroning. Dog beholdt han også efter den tid stor indflydelse ved hoffet. 1598 blev han således udnævnt til dronning Anna Cathrinas hofmester og bar kronen ved hendes kroning.

Sine døtre fik Jakob Seefeld godt gift, Birte af første ægteskab med Erik Kaas til Vorgaard ; af døtrene af hans sidste ægteskab blev Agathe gift med Niels Skram til Urup, Sophie med den rige Hans Johansen Lindenov til Gavnø. Disse sidste to pars bryllup fejredes

med stor pragt i København 1599 i nærværelse af kongen og hoffet. På hjemvejen lagde Jakob Seefeld rejsen om ad svigersønnen på Gavnø, og her blev han pludselig syg og døde efter en uges forløb. Hans lig førtes til Visborg kirke, hvor det bisattes. Et malet epitafium i kirken viser ham med hans 2 koner og samtlige 11 børn. Der kan ikke være tvivl om, at Jakob Seefeld var en dygtig mand, ladet med energi. Særlig interessant er det at se, hvorledes godsdrift ikke var ham nok, også fabriks- og grubedrift slog han sig på. Allerede faderen havde ejet en glashytte ved Visborggaard (minder herom er endnu bevaret i stednavnet Glargaarde); den fortsatte sin virksomhed under Jakob Seefeld og leverede vinduesglas til Visborggaards ruder. Da Frederik II besøgte Visborggaard skal — efter sagnet — glarmesteren have forlystet kongen med at spille på glastrompet. Vigtigere end glashytten var imidlertid kalkbruddene, som Jakob Seefeld ejede, og hvorfra han solgte store mængder kalk, ikke mindst til kronen. Hans rigdomme skriver sig nok for en stor del herfra. Det fortjener også at nævnes, at han havde privilegium på færgeoverfarten ved Hadsund. Han var en mand af betydelig praktisk og økonomisk dygtighed, men en noget hårdhændet stræbernatur. Han havde været sin egen lykkes smed og var ikke blevet det uden at bruge albuerne.

Efter mandens død styrede Sophie Bille de mange godser, der var ansat til omkring 4.000 tdr. htk. Da hun døde 1608, fik sønnen Enevold herregårdene i Himmerland, sønnen Hans Sostrup og Skærvad. Hans Seefeld skal ifølge sagnet have spillet begge sine gårde væk til Jørgen Skeel; givet er det, at han 1612 - 13 bortskødte dem til denne. Heller ikke Enevolds økonomi udviklede sig heldigt. Han havde ganske vist 1621 købt Havnø; men 1630 måtte han ved kgl. missive afkræves kost- og skolepenge for sine børns ophold ved Sorø Akademi. Hans gæld voksede med årene; det var formodentlig bevæggrunden til, at han ret tidligt afstod sine ejendomme til sønnerne. Af disse fik Jørgen Enevoldsen Seefeld Visborggaard.

Han var den betydeligste af børnene, og med ham kastes der atter glans over Seefelderne. Begge hans giftermål var med højadelige kvinder, første gang med en datter af kansleren Christen Friis til Kragerup, anden gang med Hannibal Sehesteds søster Karen, der 1631 - 34 havde været hofmesterinde for fru Kirsten Munks børn. Jørgen

Enevoldsen Seefeld havde fået en god uddannelse ; han havde studeret ved forskellige tyske universiteter og ved det berømte universitet i Leyden, hvorefter han blev hofjunker. 1637 begyndte hans karriere som lensmand på Hald Slot ; her sad han indtil 1648 ; derefter var han et par år norsk lensmand, men fik allerede 1651 det vigtige Koldinghus len. Da han forflyttedes derfra til Holbæk 1653 og senere til Dueholm Kloster på Mors, var han på retur ; han døde 1666. For enken var de følgende år ikke lystelige ; familiens dårlige økonomi gjorde sig atter gældende. 1668 mistede hun en af sine herregårde, Vaar i Slet herred, ved indførsel. Sønnen Claus Seefeld havde fået Visborggaard efter faderen ; det på gården op til vor tid bevarede, tidligere omtalte maleri af ham viser billedet af en ubegavet, ung adelsmand. 1671 var Claus Seefeld død, og enken — den omtrent 25 år ældre Birgitte Urne — sad tilbage med gælden ; hendes kamp for at blive ved gården viste sig forgæves. 1681 gjordes der indførsel i Visborggaard for et beløb af 9.200 rdl., og Viborgkøbmanden *Henrik Jørgensen Schwichtenberg* rykkede ind som den første borgerlige ejer.

Schwichtenberg døde allerede 1686 ; efter hans enke, Mette Olufsdatter, kom gården 1702 til dattersønnen *Johannes Svane* ; hans enke, Anne Kjærulf, bragte den i sit andet ægteskab 1718 til den nybagte adelsmand *Severin Benzón*, der ønskede at skabe et stort samlet godsområde på egnen. 1718 kom Havnø, 1724 Mariager Kloster i hans besiddelse ; han havde dog slået et større brød op, end han kunne bage. Kun hans tidlige død 1726 frelste ham fra fallitten. Det blev enken, det kom til at gå ud over ; Mariager Kloster solgtes omgående ; efter endnu nogle års håbløs kamp fragik hun så arv og gæld, og Visborggaard tilfaldt kreditorerne, der satte den til auktion 1729.

På auktionen købte *Friedrich von Arenstorff* Visborggaard og Havnø. Han ejede Overgaard på den anden side af Mariager Fjord og Refsnæs i Høllum herred og havde næsten tilstrækkeligt til at danne et grevskab ; men det gælder om ham, som om Benzón, at han havde gabt for højt og ansprændt sin økonomi for hårdt. Også ham friede dog døden ud af økonomiske vanskeligheder, og det lykkedes hans børn at beholde det meste af godsområdet, kun Refsnæs solgtes fra. Ved skiftet efter ham 1742 fik sønnen *Andreas* godserne nord for Mariager Fjord: Visborggaard, Havnø og avlsgården Haslevgaard

(Als sogn). Andreas von Arenstorff var for en stor del opdraget i Tyskland og var gået i sachsisk, senere i preussisk krigstjeneste ; hans hustru Maria Sophie von Schiebell var en sachsisk adelsdame. Da han overtog Visborggaard, var den meget forfalden ; han gik derfor i gang med en restaurering af hovedfløjen ; denne gennemførtes overordentlig radikalt. Tårnene nedreves, med undtagelse af de to ottekantede hjørnetårne, og i stedet opførtes 1748 en ny østfløj i 2 stokværk.

Ægteskabet med Maria Sophie von Schiebell havde oprindeligt ikke været efter familiens ønske ; men Andreas drev det igennem ; hans forelskelse i hende synes fra første færd at have været ægte nok. I et brev fra 1736 berømmer han hende som en artig og dyderig frøken, en klog og god husmoder. Han tilføjede: »Jeg ryger ingen tobak mere, jeg drikker ingen vin, og jeg bærer mit eget hår«, alle sine laster synes han at have ofret på sin dyderige frøkens alter. Ægteskabet blev dog trods dette ikke lykkeligt. Hun synes tidligt at have vist tegn på sindssyge, hvorfor hendes mand lod hende indespærre. Dette var en meget normal fremgangsmåde overfor sindssyge i datiden ; men på egnens almue, der næppe har forstået, at fruene var unormal, gjorde indespærringen et stærkt indtryk, og det forstærkedes ved, at »den franske mamselle« på samme tid — i hvert fald fra 1751 — dukkede op på Visborggaard. »Mamsellen« var børnenes guvernante Susanne Blambois ; Arenstorff lod hende optræde som husfrue på gården ; i folkesnakken hed det sig naturligvis, at der bestod et forhold mellem de to, og at indespærringen af husets retmæssige frue var sket, for at de to elskende bedre kunne pleje forholdet. Det er nu ikke muligt at afgøre, hvor meget eller hvor lidt heri der er fakta ; men det kan dog anføres, at mamsellen 1760 indgik ægteskab med en kaptajn C. F. Castonier. Den indespærrede frue døde 1761 ; Arenstorff indlod sig i nyt ægteskab, men døde allerede 1764. Et minde om ham og hans hustruer findes endnu i salen på Visborggaard: i loftet er anbragt fire malerier, som efter sigende skal forestille obersten, hans 2 hustruer og »mamsellen« ; det sidste billede er dog vist et portræt af sønnen af første ægteskab *Frederik von Arenstorff*, der arvede godset og var dets ejer gennem 65 år. Han byggede 1768 ff. en mægtig ladegård, der nu er næsten helt nedrevet, og 1796 den énetages vestfløj i borggården, der ved nyindretningen i 1938 blev forhøjet med en etage.

Visborggaard 1857, set fra sydost. Efter Richardt og Secher.

Efter hans død 1829 købte Aalborgkøbmanden *Jakob Kjellerup* 1830 Visborggaard. Han var en dygtig købmand, der i de gode år havde samlet en stor formue og i de dårlige havde forstået at holde fast på den. Han anbragte en del af den i Visborggaard. Selv blev han dog boende i Aalborg. Hans søn *Niels Winde Kjellerup* arvede gård og gods ved faderens død 1831, men døde allerede 1835; hans enke *Caja Kruse* besad derefter Visborggaard til 1847, da den overdroges til sønnen *Jakob Kjellerup* (død 1891); hans enke *Magdalene Kjellerup* døde i 1912, og godset gik ud af familien *Kjellerups* eje; det meste af fæstegodset var da bortsolgt; hovedgården med ca. 2.150 tdr. ld. solgtes til grev *Knud Danneskiold-Samsøe*, der gjorde meget for ejendommen; i hans ejertid fandt der en stor restaurering af gården sted, forestået af arkitekt *Gotfred Tvede*. I 1931 solgtes godset til et konsortium af spekulanter, der frasolgte en række ejendomme, bl. a.: *Høgholt*, den tidligere skovridergård med ca. 450 tdr. ld., og det ca. 500

AALBORG AMT

tdr. ld. store skovdistrikt. 1938 købte *Statens Jordlovsudvalg* hovedgården, der blev udstykket, og den meget anselige gamle ladegård med undtagelse af en enkelt længe nedrevet. Slottet blev ombygget og indrettet til plejehjem for ca. 100 sindssyge kvinder.

Endnu i grev Danneskiold-Samsøes tid var hovedbygningen prægtigt udstyret med kostbare tapeter på væggene og det Danneskioldske våben i stuk over kaminen i spisesalen. I galleriet og i værelserne stod mange fine møbler, der naturligvis nu ikke mere findes på stedet.

C. RISE HANSEN

EJERE

ca. 1350 Torbern Jonsen (Munk)
ca. 1530 Jens Tygesen Seefeld

1568 Jakob Enevoldsen Seefeld

1681 Henrik Jørgensen
Schwichtenberg
1702 Johannes Svane
1718 S. Benzon
1729 Fr. v. Arenstorff
1742 A. v. Arenstorff

1764 Fr. v. Arenstorff

1830 J. Kjellerup
1913 K. Danneskiold-Samsøe

1931 Konsortium
1938 Staten

BYGNINGER

1534 Gården afbrændt

1575 - 76 Trefløjet hovedbygning
opført i to stokværk og med
syv tårne

1748 Hovedbygningen gennemgri-
bende ombygget og reduceret,
østfløjen fornyet

1768 Ladegården opført
1796 Vestfløjen fornyet

1913 Hovedbygningen restaureret ved
Gotfred Tvede

1938 Størstedelen af ladegården
nedrevet, slottet indrettet til
plejehjem for sindssyge,
vestfløjen forhøjet

Hovedbygningen set fra nord (fot. Niels Elswing).

Havnø

Visborg sogn, Hindsted herred, Aalborg amt

På Mariager Fjords nordside, nogle kilometer øst for Hadsund ligger herregården Havnø. Medens mange af Sydøsthimmerlands herregårde har oprindelse i ældgammel tid, gælder dette ikke Havnø. De arealer, som kom til at høre under den, lå oprindeligt til det nærliggende Visborggaard, og det var først ved en arvedeling hen imod middelalderens slutning, at de blev skilt fra.

Gennem hele sidste halvdel af 1400-tallet ejedes Visborggaard af *Jens Madsen Munk*, ridder og en ret betydelig herremand; han indvordede 1468 Visborggaards og Havnøs enemærker. Allerede inden sin død, der indtraf 1501, havde han delt sit gods mellem sine børn. Sønnen *Niels Jensen* fik Visborggaard; datteren *Eline*, der var gift med *Hans Lykke*, fik Havnø, som han skrev sig til; allerede 1502 og 1503 omtales han i dokumenter som *Hans Lykke »i Havnø«*; han har

Hovedbygningen set fra haven (fot. Niels Elswing).

da vistnok på denne tid opført sig en borg på det sted, hvor det nuværende Havnø ligger, og omgivet den med volde og grave.

Allerede i Hans Lykkes levetid kom det til stridigheder med ejeren af Visborggaard om skellene mellem de to herregårdes områder, og således blev det ved med rettergang om markskel og ejendomsret i de følgende århundreder.

Hans Lykke selv døde ret hurtigt — før 1511 — efterladende sig som arvinger to sønner Peder og Erik. Af disse var Peder Lykke langt den betydeligste. Han indehavde vigtige len og var blandt dem, der sendte Christiern II opsigelsbrevet. Ved udbruddet af Skipper Clementsfejden sad Peder Lykke som øverstbefalende på Aalborghus, men måtte opgive slottet uden kamp, da borgerne gik over til fjenden. Til Havnø havde han kun ringe tilknytning; han kom til at eje andre og større herregårde og døde 1535 på sin svigersøn Anders Billes gård Søholm. Havnø havde Peder Lykke kun ejet i fællesskab med sin broder Erik Lykke; dennes enke Anne Kaas var 1541 ejer af gården; men selv skrev hun sig — ligesom hendes mand havde gjort det — til det nu forlængst nedbrudte Skovgaard. Ved hendes død fik søn-

nen Hans Havnø og tog ophold her, han døde dog allerede 1553, men overlevedes i næsten 25 år af enken Johanne Nielsdatter Rotfeld, der efter sin broders død arvede Eskjær i Grinderslev sogn og derefter skriver sig til den ; om hendes fortsatte tilknytning til Havnø vidner dog en mængde retstrætter. Sønnen Erik Lykke arvede både Havnø og Eskjær ; men også han foretrak Eskjær som opholdssted. Efter at han var død 1602, synes enken fru Dorothea Krabbe derimod at have boet på Havnø, som hun solgte til Iver Christoffersen Lykke ; men hans tid på Havnø blev ikke lang. Ca. 1620 solgte han gården med alt dens tilliggende til *Enevold Seefeld* til Visborggaard, og Havnø lagdes nu under Visborggaards birk og forblev derunder til 1675.

Enevold Seefelds økonomi var hårdt anspændt ; det var formodentlig de trykkende kår, der gjorde, at han lod sine gårde skifte mellem børnene allerede i sin egen levetid. Sønnen Jakob fik part i Havnø, datteren Sophie strøgods ; men Jakob byttede sin arvepart med broderen Peders part i Randrup. Det synes, som om Enevold Seefeld har boet på Havnø i sine sidste år til sin død. Hans enke *Hilleborg Daa* blev ligeledes boende dér og opførte her i sin enkestand en hovedbygning, vist af meget beskedent omfang ; en indskrift fortalte, at huset var bygget af Hilleborg Daa 1654. De øvrige af gårdens bygninger, herunder hele ladegården, var endnu 1769 af mur og bindingsværk.

Sønnen Peder Seefeld var gift med Margrethe Rosenkrantz og havde boet på Dalsgaard, som han havde købt, indtil moderens død, så flyttede han til Havnø og bortforpagtede Dalsgaard. I hans tid indsendtes flere jordebøger til regeringen ; de viser, at Havnøs hovedgårdstakst da var 65½ tdr. htk., herunder gårdens endel, enge og fiskeri samt Havnølund, halvparten af Lovenkjær og 2 gårde og 18 gadehuse i Søndergårde opbyggede. Til Havnø hørte bl. a. følgende bøndergods: i Visborg 11 gårde, i Veddam 3 gårde og 6 huse, i Glerup 4 gårde og 2 huse, i Helberskov 3 gårde og 2 huse, i Buddum 4 gårde, desuden færgegården i Hadsund og en del mere spredt gods. Hovedgårdens udsæd var omkring 1660 24 tdr. rug, 12 tdr. byg, men ingen havre ; der kunne avles 400 læs hø, og der var olden til 360 svin.

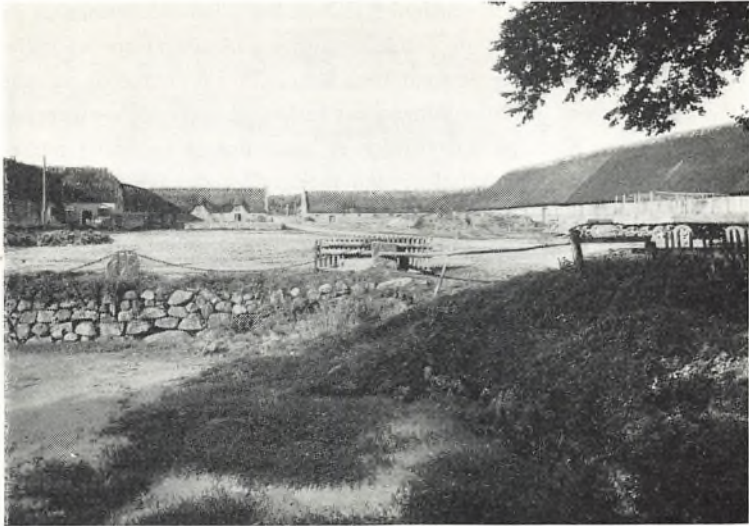
Peder Seefeld fortsatte i øvrigt den nedadgående linie inden for familien ; hans gæld voksede ; krigene havde ødelagt meget, og han

fik da også 1663 kgl. bevilling til at afhænde af sit gods og benyttede sig i nogen grad heraf. Oftest søgte han dog at undgå salg; godset blev så i stedet pantsat, og da han havde et par velstående svogre, var det gerne dem, der måtte holde for. 1672 overtog enken efter en af dem, *Vibeke Rosenkrantz*, såvel Havnø som Dalsgaard; en stor del af bøndergodset fulgte dog ikke hovedgårdene. Peder Seefeld fik lov til at blive boende på Havnø til sin død 1674.

I begyndelsen af 1675 søgte og fik Vibeke Rosenkrantz bevilling til, at hendes to hovedgårde Havnø og Dalsgaard med alt tilhørende jordegods, bønder og tjenere, som hidtil havde ligget under Visborg birk, herefter skulle svare til Hindsted herredsting; det samme gjaldt det gods, hun selv eller de, som fik gårdene efter hende, måtte købe i birket. Allerede samme år solgte fru Vibeke Havnø til *Niels Benzon*, den senere generalprokurør; men han videresolgte 1676 gård og gods til sin broder Peder Benzon; begge var sønner af dr. med. Niels Benzon, der i sine unge dage i studieårene i Venedig var blevet slået til ridder af Skt. Marcus og nobileret som venetiansk adelsmand; han var en efter datidens forhold fremragende læge. Ved arv var han blevet en meget velhavende mand, der ejede flere herregårde; børnene fik da også en vellykket start, og begge adledes 1679 af Christian V.

Peder Benzon ejede foruden Havnø flere andre herregårde, omend ikke af de største, således f. eks. Aagaard og Aggersborggaard. Da han anden gang indgik ægteskab — 1688 — tog han fast bopæl på Havnø. I hans ejertid foretoges vurdering af gården til den store matrikel af 1688 med opmåling. Gårdens areal viste sig at være 173 tdr. ld. med knap 51 tdr. htk. På gårdens takst fandtes nu 21 gadehuse, Sønderhuse kaldet, hvoraf en del havde lidt, en anden del intet sæde-land i leje. Om en del af gårdens skove siges det, at de er ganske op-huggede og en del deraf oprudt i agerjord. Efter Peder Benzons død 1701 og efter at hans søn Niels Benzon havde taget ophold på gården, kom der nogle ualmindelig gode år for Havnø.

Den nye ejer havde et godt ry som en dannet og kultiveret mand; han var en lærd bogsamler, der tillige optrådte som forfatter, men ikke opnåede at folde sig helt ud, inden en lungesygdom gjorde det af med ham 1709. Hans enke, Alhed Magdalene Schwanewede, giftede sig nogle år efter med *Iver Nikolaj Sehested*, der 1718 solgte

Avlsgården (fot. Niels Elswing).

Havnø med tilliggende til *Severin Benzon*, der netop samme år ægtede Visborggaards ejerinde, enkefru Anne Kjærulf. Benzon lagde an på at samle et større godsområde; men hans økonomiske kræfter slog ikke til; kun hans tidlige død 1726 frelste ham fra fallitten. Hans enke fragik arv og gæld, og Havnø solgtes på auktion 1729 til *Friedrich v. Arenstorff* på Overgaard. Hans søn Andreas fik 1742 Visborggaard og Havnø og besad begge gårde til sin død 1764. Sønnen *Frederik v. Arenstorff* fik da Visborggaard, enken *Johanne Augusta Dietrich* overtog Havnø; hun begyndte ihærdigt at forbedre gårdens bygninger; der opførtes en ny énetages vestfløj på hovedbygningen, 28 fag lang, en hestestald og en kostald, alle af rødstensgrundmur (kostalden brændte ved lynnedslag 1880).

I begyndelsen af 1796 døde enkefruen, og godset solgtes til *Severin v. Deden*, fra hvem det kom til to godsslagtere *Søren* og *Niels Fr. Hillerup*. Havnø kom i den følgende bevægede tid ud for adskillige ejerskifter, indtil gården 1816 købtes af den hidtidige forpagter *Christen Juul Kjeldsen* i forbindelse med dennes svoger *Christen Dinesen*; først 1842 blev *Kjeldsen* eneejer af Havnø; men han forestod vistnok

AALBORG AMT

fra første færd driften af gården. Kjeldsen lod 1846 - 47 opføre en ny hovedbygning og nedrev de gamle bygninger, bl. a. resterne af Hilleborg Daas. Den ny bygning var i tre fløje, alle i én etage og af gule sten ; gravene om hovedbygningen var forlængst tilgroede og tørre, de tilkastedes nu. Midt på hovedfløjen er siden opført en høj, gennemgående frontispice. Også ladegården moderniseredes i Kjeldsens tid.

Først 1867 døde Chr. J. Kjeldsen, men allerede i 1863 havde sønnen Jens Kjeldsen fået skøde på gården ; han besad den til sin død 1903. Hans enke overdrog 1905 Havnø til svigersønnen kunstmaler Sv. Schou, der 1927 solgte til kammerherre, hofjægermester *Knud Iuel* fra Hverringe, men selv beholdt en del af gårdens areal (1.050 tdr. ld. med 22½ tdr. htk.). Havnø har nu 728 tdr. ld. med 31 tdr. htk. og er vurderet til 1.050.000 kr. i ejendomsskyld. Siden 1962 er kammerherrens søstersøn godsejer *Carl Lüttichau* ejer af gården.

C. RISE HANSEN

EJERE

1468 Jens Madsen Munk
1501 Hans Lykke
ca. 1621 Enevold Seefeld
ca. 1650 Hilleborg Daa (Seefeld)

1672 Vibeke Rosenkrantz (Krag)
1675 Niels Benzon
1711 I. N. Sehested
1718 S. Benzon
1729 Fr. v. Arenstorff
1765 Johanne Augusta Dietrich
(v. Arenstorff)

1797 - 1816 Forskellige ejere
1816 Chr. J. Kjeldsen og
Chr. Dinesen
1842 Chr. J. Kjeldsen (eneejer)

1905 Sv. Schou
1927 K. Iuel
1962 C. Lüttichau

BYGNINGER

Borg opført på voldsted

1654 Hovedbygning opført

Ny vestfløj og avlsgård
opført

1846 - 47 Hovedbygningen opført og
avlsgården moderniseret

Hovedbygningen set fra syd (fot. Niels Elswing).

Ovegaard (Ouegaard)

Ove sogn, Hindsted herred, Aalborg amt

Det er ingen kunst at købe en ko, når halen kan betale kroppen og skindet to gange! Sådan skal Niels Fuglsang have sagt, efter at han havde købt Ovegaard af den adelige frue Lene Rosenkrantz. Han var selv en husmand fra nabosognet Vive, der »ved favnebrænde-handel havde fortjent sig 1.000 slettedaler«, nok til at erhverve den gamle hovedgård med noget bøndergods. Om både Vive og Ove sogne, såvel som om det tredje under præstekaldet, Valsgaard hed det ellers, at de var »i armod og fattigdom mere og mere tiltagende«. »De fleste beboere . . . var hove- og trælbønder, hvilke dyre nok med deres svare arbejde fortjene den lille rugkærne, der vokser af disse i bund og grund mest sandagtige, få steder kalkagtige, allevegne skarpe marker«. I Ove sogn navnlig havde bønderne ellers en ekstra indtægtskilde: »De brænder kalk, hvilket når det er vel brændt, endog holdes

AALBORG AMT

for bedre end gullandsk kalk. Men det første fejler ofte, fordi tiltagende armod forbyder at købe det fornødne træ til kalkovens ild, og fordi der findes i Ove by en privilegeret kro, der oftere besøges end kirken og er til mange bønders forsømmelse og ruin«.

Det var den stedlige sognehyrde, som i 1755 udtalte denne hårde dom. Men skylden for det hele forfald var næppe bøndernes alene. Herremændene havde deres del af ansvaret, ikke mindst den ny, der vel havde forstået at hæve sig op fra sine standsfællers armod, som allerede nævnt ved at handle med favntræ, men efter købet af herregården begik rovdrift. »Til Ovegaard skal for 20 à 30 år siden have været så stor overflødighed af skov, som næppe skal have været til nogen anden herregård der omkring i egnen«. Det var jo denne rigdom, Niels Fuglsang havde hentydet til, og det var den, han forstod at udnytte på noget hensynsløs måde, idet han ikke alene forhuggede skoven, han ryddede den og lagde de tidligere skovjorder under ploven.

Sådan var det imidlertid efterhånden gået i hele egnen med det resultat, at kalkbrændingen til sidst måtte høre op på grund af manglende brændsel, og de ladesteder, der havde været, bl. a. Vivebro og Ovebro, og som i begyndelsen af det 18. århundrede var »beboet af rige folk«, lå ved midten af samme århundrede »øde og husene nedbrudte«.

Den første »ufri« ejer af Ovegaard satte altså resterne af de herligheder over styr, der tidligere havde øget gårdens værdi, skønt der ikke lader sig noget nærmere oplyse herom, udover at det lyder som et dårligt varsel, når en af de 5 kalkovne under gården i 1683 ikke havde været brugt i 20 år.

Ovegaards historie er ellers bekendt, fra den tilbage i det 15. århundrede lå under *Viborg bispestol*. Det må bero på en forveksling eller fejlskrivning, når det siges, at gården i 1479 tilhørte Mariager Kloster, for både før og efter den tid nævnes hr. Ejler Iversen som præst og provst i Ovegaard, det vil sige, han var biskoppens officialis, hans bestyrer, lensmand, hvad man nu vil kalde det. Og de adelige væbnere, som endnu før boede i Ove, Niels Jensen 1428 og Christen Andersen 1458, måske også Bugge i Ovegaard 1468, må have været biskoppelige fogder eller lensmænd. Førnævnte hr. Ejler Iversen vides knyttet til Ovegaard fra midten af 1460'erne og århundredet ud. 1506.

Hovedbygningen set fra haven (fot. Niels Elswing).

havde hr. Jacob Hansen indtaget hans stilling som provst og official, snart efterfulgt af hr. Jep Lavesen. Men henimod reformationen fik Ovegaard en verdslig og mere fornem besidder, idet den bekendte Viborgbisp Jørgen Friis, altid emsig for at begunstige sin familie, satte sin broder ridderen Christen Friis til lensmand på gården. Han, der havde tjent Christiern II som hofsinde, gik, trods sit udtrykkelige tilsagn om fortsat troskab, i 1523 over til oprørerne, blandt hvilke netop den stridbare broder i Viborg var en af hovedmændene. Men da det store skisma kom i 1536, vidste Christen Friis igen at redde sig over på den sejrende side. Efter at have sikret sig et nyt lensbrev af broderen, sluttede han sig til den ny magthaver Christian III og fik af ham efterhånden andre forleneringer, navnlig andet fhv. kirkegods, ligesom han i 1540 modtog kgl. stadfæstelse på den fortsatte besiddelse af Ovegaard. Han døde der i 1561, og gården blev enkesæde for hans efterladte frue Else Rosenkrantz, som lensbrevet havde lovet. Det lød yderligere på et af deres børn, »om Gud giver dem det«, men det gjorde han ikke, og Ovegaard blev, som den gamle præsteberetning siger, »købt og beboet af den adelige familie Lykke,

*Dagligstue
(fot.
Niels Elswing).*

og iblandt dem mest af den rige Frans«. Hvordan det nu skal forstås, så har hr. *Jørgen Lykke* til Overgaard, som først fik pantebrev og 1564 skøde på Ovegaard, måske næppe holdt hus på den, så snarere hans enke *Beate Brahe*, eftersom hun »skrev sig« til den i 1599, da hun lod klokken i Ove kirke omstøbe. »Den rige Frans« var deres sønnesøn *Frands Lykke*, der med tiden blev ejer af en ustyrlig masse herregårde, og har han boet på Ovegaard, har det snarest været, før han arvede sine brødre. Han skilte sig forøvrigt inden sin død af med den, for 1638 tilhørte den *Jakob Enevoldsen Seefeld*, som 1650 solgte den til sin broder *Jørgen Seefeld*, lensmand på Hald og gift med *Karen Sehested*, kendt som hovmesterinde for *Christian IV's* og *Kirsten Munks* børn, den brutale dame, der risede *Leonora Christine*, så hun bar mærker deraf til sin død! En søn *Christen Seefeld* afhændede 1668 Ovegaard til sin svigerfader *Mogens Rosenkrantz* til Glimminge, som i 1683 søgte at få den anerkendt som fri hovedgård, tiltrods for det utilstrækkelige bøndergods. Men den

havde »nu udi nogle hundrede år været holdt for en fri adelig sædegård, og kongen burde i nåde anse, hvor lidt det kunne være for Hans Majestæt, enten dens 9 tdr. htk. blev bøndergods eller ikke«. Det hjalp dog ikke. Forordningen af 1682 skulle efterleves.

Mogens Rosenkrantz, statens tjener både i militære og civile charger, skal før sin død 1695 være blevet en gerrig særling. Datteren Lene Rosenkrantz — manden Christen Seefeld var død 1685 — var det, som i 1720'erne kort før sin død solgte Ovegaard til den først omtalte *Niels Fuglsang*, der som ligeledes nævnt ødelagde skovene, men ellers ikke var som andre af sine lige, der var kommet til ære og ophøjelse. Han blev rost »for gavmildhed mod de fattige, lemfældighed med sine bønder og ydmyghed imod enhver«. Gård og gods efterlod han til sin svigersøn kancelliassessor *Lars Christensen*, død 1736, og efter hans enke Anne Nielsdatters død 1751 blev den købt af deres svigersøn, kammerråd *Frederik Munch*, næppe så mild mod bønderne som Fuglsang. Nu lød der høje klager: de sukkede over trældomsåget ved Ovegaards hoveri. Efter Munchs død 1769 blev

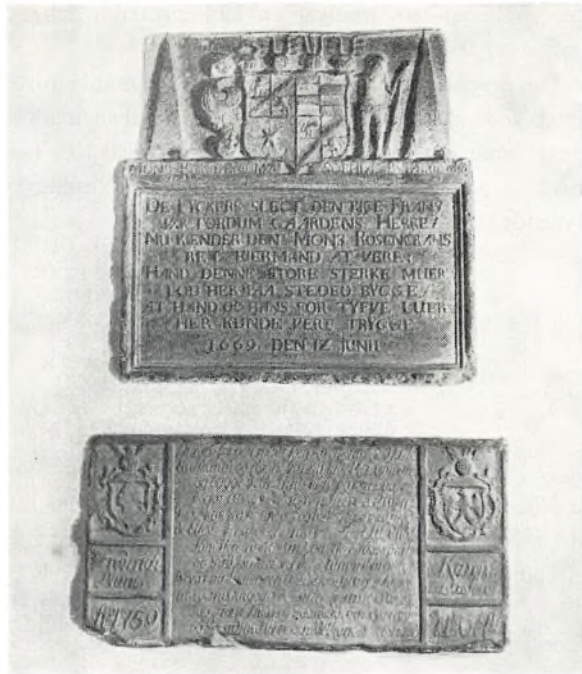
Spisestue (fot. Niels Elswing).

AALBORG AMT

købmand i Hobro *Niels Kirketerp* ejer, og hans dødsbo solgte 10 år senere godset til forpagteren *Jens Clausen Foss*, hvis enke *Anne Elisabeth Hasselbalch* 1797 overdrog det til sønnen *Jens Jensen Foss*, som var ejer til 1822, da *Ovegaard* på tvangsauktion blev erhvervet af amtsforvalter *H. Svanholm*. Allerede to år efter købte kammerråd *J. Petersen* hovedgården med mølle og to bøndergårde. Han efterlod den 1859 til sønnen exam. juris *Carl Emil Petersen*, og dennes enke *Hansine*, f. *Neergaard*, besad den 1883 - 86, hvorefter den overgik til sønnen *Erik Chr. Andreas Neergaard-Petersen* (død 1949), hvis sønner *Caj Neergaard-Petersen*, *Carl Neergaard-Petersen*, *Kjellerup* samt direktør, cand. jur. *Frantz Carl Lauritz Neergaard-Petersen* nu besidder den.

Allerede 1480 hørte 9 gårde i Ove by under hovedgården, som da *Jørgen Lykke* købte i 1564, og dertil kom andre spredte gårde i nabolaget, foruden Ove mølle og den fiskegård, som endnu i det 18. århundrede blev nævnt som »et profitabelt ørredspring«, det som man 1454 betegnede »Wos Å fra Wos mølle til fjorden, begge lande imellem og 40 favne begge veje fra åen i det salte vand«. 1664 tilhørte gården *Barsbøl* og *Hovtved* by *Jørgen Seefeld*, foruden alle gårde i Ove by. Matriklen tegner et interessant billede af den selvforsynende enhed, som et gods dengang var. I byens gadehuse boede foruden nogle mænd, der betalte huslejen med ugedagsarbejde, tillige smeden, der skulle »arbejde til gården efter husbondens minde«, bødkeren, der skulle udføre »hvad bødkeri sig belanger«, skomageren, der »skulle rede huder til og sy sko til gården«, en mand, der skulle holde ploven, og endelig en tømmermand og en skrædder. Det samlede htk. for gård og gods var da 216 tdr. htk. Inden 1683 var godset splittet ad. Endnu på *Danske Atlas'* tid var gården »ukompletteret«, *Niels Fuglsang* og de nærmeste efterfølgere ejede den med ialt ca. 100 tdr. htk., hvoraf de ca. 30 faldt på *Ovegaard*, hvis skyldsætning således var blevet klækkelig forhøjet ved ommatrikuleringen. *Frederik Munch* købte imidlertid en del fæstegårde, så *Ovegaard* i 1769 kunne stilles på auktion med 147 tdr. htk. bøndergods og en betydelig besætning, 160 stude og køer, 250 får og 30 heste. Og *Kirketerp* gjorde den komplet med 203 tdr. htk. bøndergods. 1785 boede der 74 bønder og 41 husmænd på godset. Medens der var tre selvejere i selve Ove by, var

*Byggeinskriftion
i hallen;
overst Mogens
Rosenkrantz's
fra 1669,
nederst
Frederik
Munch's fra
1759 (jot.
Bror Bernild).*

herremanden nu ene lodsejer i Hovtved og Kelstrup, samt udensogns i Herridsdal, Kirketerp, Vebbestrup, Stokholm og Vester Doens, mens der ellers lå gårde i Røkkendal, Frisdal, Tofte, Hørby, Tobberup, Gandrup, True, Høndrup, Øster Doens, Hedegård og Vive under Ovegaard.

Efter århundredskiftet gik det nedad bakke igen; Svanholm købte 1822 med 162 tdr. htk. og havde som nævnt afhændet alle fæstegårde på to nær, da han to år senere solgte til J. Petersen.

Ovegaard er endnu et stort landbrug med et areal på 320 tdr. ld. ager, 80 eng, 40 græsning og 120 tdr. ld. skov og 20 uopdyrket jord. 1683 var der 190 tdr. ld. under plov, foruden 9 tdr. ld. skovjord, som krævede lang hviletid mellem kærvene. Under gårdens takst lå dengang foruden nogle huse, bl. a. ved Ovebro, Ove mølle med et underfaldshjul og kun søgning af Ove by og nogle gårde i Hovtved, hvor-

AALBORG AMT

for mølleren var bevilget en kalkovn, som årlig kunne brænde 2 gange 40 læster.

Om bygningerne på Ovegaard vidste man i fortiden kun lidt og intet godt at sige. Danske Atlas kalder dem mådelige, og bindingsværk både på borge- og ladegård, borgegårdens huse føjet sammen med en grundmur, hvorpå i midten var en udhuggen sten med sålydende inskription:

DE LYCKERS SLECT DEN RIGE FRANS
VAR FORDUM GAARDENS HERRE /
NU KIENDER DEN MONS ROSENCRANS
RET EIERMAND AT VERE:
HAND DENNE STORE STERKE MUER
LOD HER PAA STEDEN BYGGE /
AT HAND OC HANS FOR TYFVE LUER
HER KUNDE VERE TRYGGE.
1669. DEN 12. JUNII.

Siden byggede Frederik Munch på borgegården, men i første halvdel af det 19. århundrede forsvandt efterhånden det gamle anlæg, og en bindingsværks forpagterbolig blev brugt til beboelse, indtil der 1911 blev opført en ny herskabelig hovedbygning i én etage med frontispice og en tagrytter med ur.

MOGENS LEBECH

EJERE

Viborg bispestol
1536 Kronen
1564 Jørgen Lykke
ca. 1638 Jakob Enevoldsen Seefeld
1668 Mogens Rosenkrantz
ca. 1722 N. Fuglsang
1728 L. Christensen
1751 Fr. Munch

1769 N. Kirketerp
1779 J. Clausen Foss
1822 H. Svanholm
1824 J. Petersen
1886 E. Chr. A. Neergaard-Petersen

1949 C., C. og F. C. L. Neergaard-Petersen

BYGNINGER

1669 Byggearbejder

1759 Byggearbejder

Nordlige del af østfløjen opført

1911 Hovedbygningen opført

Hovedbygningen set fra indkørselen (fot. Niels Elswing).

Skovsgaard

Skjellerup sogn, Onsild herred, Randers amt

Når Skovsgaard i det kønne bakkeland øst for Hobro i dag kan regnes blandt vore herregårde, beror det først og fremmest på en enkelt mands værk. Borgmester i Mariager *Hans Nielsen Drostrup*, en vindskibelig og retskaffen mand, der fra jævne kår arbejdede sig frem til velstand og stor reputation, samlede ved 1600-tallets midte en betydelig ejendom i landet omkring Mariager Fjords vestende; han gjorde Skovsgaard til herregård. Ingen livskraftig, talstærk herremandslægt udgik fra Hans Nielsen, som fra hans samtidige, Benzonerne og Lassonerne — hans efterslægt uddøde vistnok allerede med hans oldebørn — men den gård, han skabte, viste sig levedygtig, og Skovsgaards historie er mere end noget andet beretningen om den gamle borgmesters og finansmatadors virke.

Men selve gården er ældre. Allerede 1462 nævner et nu forsvundet

tingsvidne i *Mariager Klosters* arkiv, at sandemænd havde gjort skel imellem Skjellerup og Skovsgaard mark — denne lå altså uden for landsbyfællesskabet og var antagelig blevet til ved særbrud i udyrket skovland. Gården tilhørte vistnok klostret, og kom i hvert fald siden til *kronen*, men blev opgivet — 1648 fik Hans Nielsen bevilling på, at »et stykke øde hedejord og skovsland, som kaldes Skovsgaard i Skjellerup bys mark, og som ingen udi tresindstyve år og længere har villet fæste, men ligger endnu med lyng, sten og rødder, og Hobro mænd findes indskrevet her for en daler årlig«, må følge ham, der allerede havde et selvejerhus ved samme jord, for sædvanlig landgilde. Fire år senere fik han den fulde ejendomsret, »da han med grøfter og i andre måder stor bekostning derpå skal have anvendt«, og i den følgende tid ser vi, hvorledes Hans Nielsen skridt for skridt nærmer sig sit åbenbare mål: at samle et velarronderet gods i den smukke egn syd for Mariager Fjord, hvor jorden ganske vist ikke var overvættet frugtbar, men til gengæld let at dyrke. Han køber og mageskifter sig til gård efter gård i Skjellerup, hvor han til sidst ejer det meste af sognet, samt kirken, foruden gods i flere nærliggende sogne, bl. a. Fyrkat vandmølle, på hvis jord den vældige vikingeborgs kredsrunde vold lå. 1653 havde han fået særlig kgl. tilladelse til — skønt borgerlig — at måtte besidde bøndergods, og med kronen handler han ofte og gerne; således fik han 1661 ejendomsret til seks gårde i Skjellerup sogn, samt 42 jordstykker under Mariager by »med sådan frihed, højhed og herlighed, som ellers adelsgods følger og følge bør« — til gengæld for bl. a. værdien af et ham tilhørende skib, der under Københavns belejring var blevet sænket ud for byens havn efter kgl. befaling. 1662 ejede han henved 170 tdr. htk. jordegods, foruden et tiendehartkorn på 100 tdr. Hertil kom så hans mange udestående fordringer.

Hans Nielsen Drostrups levnedsløb interesserer ikke mindst, fordi det rummer så mange træk, der er karakteristiske for den borgerlige godsejerstand, der efter enevældens indførelse i løbet af få årtier kom i besiddelse af en væsentlig del af landets hartkorn. Hans Nielsen må være født i 1600-tallets første år som søn af fæstebonden Niels Hansen på Drostrup i Rud sogn mellem Århus og Randers. Vi møder ham første gang da han 1631 som skriverdreng på Mariager Kloster kvitterer for dækning af sine udlæg »på rejser til Horsens og Riberhus

Hovedbygningen set fra syd (fot. Niels Elswing).

med kgl. Majestæts skatter«, og var, som det ses, tilsyneladende alt da en betroet mand. Skrivergerningen på de store lensgårde var for mangen borgerlig eller bondefødt vejen til social fremgang — placeringen her i selve hjertet af den lokale økonomiske forvaltning var en overmåde gunstig udgangsposition for den, der vidste at forene nidkærhed i embedet med blik for handel og profit, og dertil måske kunne føje talent for at omgås de højættede herremænd. En sådan mand synes Hans Nielsen at have været. Allerede i 1630'erne drev han privat handel og havde 1640 - 41 store leverancer af bygningsmaterialer til Mariager kirke. Lensskriveren var 1639 blevet ridefoged på Mariager Kloster og blev snart efter rådmænd i byen, hvor han 1650 blev borgmester. Han var en af borgerstandens repræsentanter på stændermødet 1660, der fik enevældens indførelse til følge. Hans interesser var mange: handel, skibsfart, kalkbrænding — men det er først og fremmest som pengeudlåner, vi møder ham i dokumenterne. Han synes at have stået på en udmærket fod med egnens herremænd, som han i de vanskelige år i 1650'erne og 60'erne forstrækker med betydelige summer — navnlig havde han mange forretninger med de

godsrige Seefeld'er, som han vistnok også personligt var knyttet nært til, især til Jacob Seefeld på Visborggaard. Under slægtens økonomiske sammenbrud efter 1660 ses han, kreditoren, at være oprådt som dens befuldmægtigede i en række transaktioner, en dobbeltstilling, han ikke synes at have udnyttet til egen berigelse; ved indførsel hos dårlige betalere tog han således ikke rentes rente. Blandt hans mange klienter finder vi også den ulyksalige Valdemar Daa til Bonderup, Hack Vind til Aggersborggaard og Børge Rosenkrantz til Sørup og Kokkedal (alene hos disse to havde han 1663 ikke mindre end 5.367 rdl. til gode), Eggert Abildgaard til Lynderupgaard, ja, selv Norges statholder, den godsrige Ove Juul til Willestrup. Men efter alt, hvad vi kan se, var Hans Nielsen Drostrups færd præget af hæderlighed og sundt mådehold — det er påfaldende, så få retssager han indblandes i, og under disse angribes hans personlige retsindighed aldrig. Ikke uden grund nød han stor anseelse — hos øvrigheden som hos de ofte stærkt reducerede højættede herremænd, der i en usikker tid måtte stive deres økonomi af ved Hans Niensens hjælp.

Fra borgmesterposten trak Hans Nielsen Drostrup sig tilbage 1667 og levede til sin død 1684 på Skovsgaard, der 1673 nød frihed som adelig sædegård, og som han havde forsynet med »en smuk og teglhængt bygning«. 1666 havde han erhvervet den gamle hovedgård Kollerup til sin eneste søn, og medens de to døtre fik 200 tdr. htk. gods og tiender udlagt ved skiftet, overgik Skovsgaard med Skjellerup og Andrup byer, samt kirketienden og ni bundgarnsstader udfor Nibe, til hans enke af andet ægteskab Else Cathrine Heldvad. Ved hendes død 1710 kom gården til hendes søsterdatters mand, *Peder Jensen Vintmølle*, efter hvem den 1733 ved auktion blev købt med 10½, 11 og 51 tdr. htk. af svogeren, borgmester i Århus *Ditlev Eggers*, hvis enke 1740 solgte Skovsgaard til forvalter på Clausholm og Tustrup *Hans Thornsohn*, den detroniserede dronning Anna Sophie Reventlows betroede mand. Som godsejer fik han lov for at være en mild og omsorgsfuld herre, i modsætning til så mange andre tidligere ridefogeder, der blev proprietærer. 1756 havde han erhvervet Skæring Munkgaard, hvor han døde 1766, efter at have overladt Skovsgaard (med 10, 45 og 88 tdr. htk.) til datteren Christence, Peder Borre til Hjortshøjlands enke. I de følgende 100 år vekslede ejerne meget hyp-

Forpagterboligen opført 1919 ved arkitekt Jens Ingwersen (fot. Niels Elswing).

pigt. Fra Christence Borre kom gården snart til Christoffer Rougtved, der efter at have tilgiftet sig Odden 1770 solgte Skovsgaard til købmand Niels Kirketerp til Ovegaard; derefter fulgte amtsforvalter Fr. Chr. Lanng, 1773 kammerjunker Hans von Benzon, dennes fader, konferensråd Johs. von Benzon til Sohngaardsholm, 1777 købmand Poul Møller, 1786 N. S. Wirenfeld, forpagter Mathias T. Blegvad på Mariager Kloster, 1812 dennes svigersøn *Jens Christensen* til Ørndrup, der frasolgte godset, 1820 møller Th. Sørensen, 1821 Simon Jørgensen, 1823 Fr. J. Schuchardt, 1828 godsforvalter på Bremersvold exam. jur. Frederik Friis, 1839 J. M. Secher, tidligere til Østergaard. Efter endnu tre ejerskift erhvervedes gården 1860 af kammerherre *August Th. Schütte* til Nørlund, Torstedlund og Bygholm, der 1875 solgte den til forpagter Laursen, men måtte tage den tilbage, hvorefter han 1878 afhændede den til svigersønnen, kommandør H. E. Bluhmes broder, kaptajn *Just Eiler Bluhme*. Denne, der var en kavaler af den gamle skole, var mere militær end landmand; han døde 1934, men overdrog 1917 Skovsgaard til sin søsterdatter, kammerherreinde Ag-

RANDERS AMT

nete Tesdorpf født Bruns tre døtre, af hvilke *Karen Margrethe Tesdorpf* sammen med sin mand, ambassadør *Wilhelm Eickhoff*, i 1935 blev eneejer; efter fruens død 1955 ejer ambassadøren den 413 tdr. ld. store gård. Af arealet er 125 tdr. skov, der står på det stejle bakkehæld ned mod Mariager Fjord, samt 90 tdr. lyngbakker og forstrand.

Skovsgaards trefløjede hovedbygning stammer vistnok fra 1800-tallets begyndelse og er muligvis opført af Jens Christensen, der i hvert fald 1819 - 20 opførte vestre sidefløj og en stor lade nord i gården. Kammerherre A. V. Tesdorpf lod 1919 - 20 anlægget gennemgribende ombygge ved arkitekt Jens Ingwersen; hovedfløjen, der har høj kælder, fik en gennemgående toetages midterrisalit med valm mod gården, men med trekantsfronon mod haven, og samtidig blev spåntaget erstattet med tegl. Allerede tidligere var de to af bindingsværk opførte sidefløje blevet omsat i grundmur. Bygningerne står gulkalkede med hvide enkeltheder (hjørne-pilastre, gesims m. v.); de har siden 1954 været udlejet til major L. Fr. Blixenkron-Møller. Avlsgården er opført af kampesten, til dels af Schütte. Skønt den gamle borgmester selv længst er historie og glemsel, er den gård, han byggede, endnu liv og virkelighed.

FLEMMING JERK

EJERE

1462 Mariager Kloster (?)
 1536 Kronen
 1648 Hans Nielsen Drostrup

 1710 Peder Jensen Vintmølle
 1733 Ditlev Eggers
 1740 Hans Thornsohn
 1766 - 1812 Forskellige ejere
 1812 Jens Christensen

 1820 - 60 Forskellige ejere
 1860 Aug. Th. Schütte
 1876 J. E. Bluhme
 1917 Karen Margrethe Tesdorpf
 m. flere

 1935 W. Eickhoff

BYGNINGER

Herregården oprettet,
 hovedbygning opført

 Nuværende hovedbygning
 opført (?)

 Avlsgården opført (?)

 1919 - 20 Hovedbygningen gennemgribende ombygget ved
 J. Ingwersen

Hovedbygningen set fra syd (fot. Niels Elswing).

Kjellerup

Svenstrup sogn, Onsild herred, Randers amt

Det er en gammel ejendom. Den nævnes så tidligt som i 1299, da *Erik Menved* under et forsøg på at slippe ud af sin strid med *Jens Grand* tilbyder paven »en femtedel af besiddelserne i Kjellerup«. I 1300-tallet tilhørte Kjellerup *Jens Ubbesen* og *Thomas Jensen*, og i 1390 har dronning *Margrethes* bekendte rådgiver i økonomiske og kirkelige forhold biskop *Peder Jensen Lodehat* en vis ret til gården. Fra denne tid stammer måske det kapel, der tidligere har ligget tæt syd for gården.

1415 ejes gården af *Jens Thomesen*, og i 1430 er Kjellerup i hænderne på en ret ukendt jysk adelsslægt, *Hegedalerne*. Den gives da af ejeren *Jep Hegedal* delvis i pant til hans hustru *Gese Hamedropsdatter*, og af de anvendte beskrivende udtryk har vi nogen ret til at forestille os en stenbygning på Kjellerup, der afgav en standsmæssig

RANDERS AMT

beboelse, og som var indrettet til forsvar. Gården pantsattes 1483 af Chresten Hegedal til Tyge Jensen Seefeld, hvis svigersøn *Christoffer Kruse* fra den nærliggende Ballegaard 1511 skriver sig til Kjellerup. Et endnu bevaret dokument er dateret 1515. Det beskriver ret nøje enemærket Kjellerups grænser og har spillet en stor rolle i nogle af de ejendomstrætter, der i rigt mål optræder i gårdens historie, men må efter alt at dømme betragtes som et falskneri. Christoffer Kruse overlod gården til sin søn, den senere landsdommer Peder Kruse. I 1557 afhændede Peder Kruse Kjellerup til lensmanden *Jørgen Barnekow*, efter hvis død i 1567 den ejedes af Galter og Gyldenstierner, for i 1579 af Henrik Gyldenstjerne til Aagaard sammen med landsbyen Kjellerup og andet bøndergods at blive mageskiftet til *kronen*.

Kronen kom dog kun i ganske kort tid til at sidde inde med gården. Kongen, Frederik II, havde meget tilovers for *Knud Mogensen Løvenbalk*, søn af »den skotske kvinde på Tjele« Genete Cragengelt, og som en af de mange gunstbevisninger, kongen i årenes løb lod blive ham til del, må vi også betragte overdragelsen i 1580 af Kjellerup med bøndergods for Loverstrup (det nuværende Rathlousdal), som kongen tidligere havde skaffet ham. I sin høje alderdom søgte han dog at komme af med Kjellerup, men som følge af de fastsatte betingelser for godsets overdragelse til ham blev et af ham til rigsråden Jakob Seefeld til Visborggaard udstedt skøde kendt ugyldigt.

Efter Knud Løvenbalks død ca. 1598 kom gården til slægten *Skram*, for senere at tilhøre 2 brødre Høg, først *Erik Høg* til Klarupgaard og derefter Christen Høg til Todbøl. Sidstnævnte når lige at få den afhændet, før Wallensteins tropper i 1627 rykker op i Jylland. Køberen er *Enevold Christoffersen Seefeld* til Refsnæs, der i forvejen var blevet ejer af de tæt ved Kjellerup beliggende 2 gårde, Svenstrup Hovgaard og Kvotrup. Han får ikke megen glæde af gården, i de første år sidder tyskerne inde med Kjellerup, og allerede i 1630 mageskifter han de 2 gårde bort til Axel Urne for dennes gård Wiffertsholm.

Axel Urne sad på Kjellerup til sin død i 1653. Hans enke Anna Rodsteen døde barnløs et år senere, hvorefter alle arveparter samledes af Claus Dyre, som var gift med hendes niece. *Claus Dyre*, der blev svigerfader til Marie Grubbe i hendes 2. ægteskab med kaptajn Palle Dyre, og som efterhånden ejede en del andre jyske gårde, solgte Kjellerup

Hovedbygningen set fra nord (fot. Niels Elswing).

lerup i 1678 til en borgerlig, borgmester *Johan Stenbech* i Randers, der siges at have mistet forstanden over Griffenfelds skæbne. Fra hans tid har vi mange vidnesbyrd om, at der var fattige og onde vilkår for egnen, hvor mange gårde stod øde, og det gik heller ikke videre godt for Stenbech. »For bagstade og skatters udbetaling« måtte han afstå en stor del af Kjellerup by, som var øde, til kronen. Efter ham var gården i nogen tid i hans hustrus families eje, til sidst tilhørte den hendes søstersøn *Hans Benzon* til bl. a. Sohngaardsholm i Jylland og Juellund på Sjælland.

Kjellerup er nu inde i et skæbnesvangert tidsrum ; den ses regnet for en bondegård og har med noget gods ialt kun ca. 28½ tdr. htk. Da bliver den i 1715 for en købesum af 3.000 rdl. solgt til *Jens Andersen Brask*, fuldmægtig ved Aalborg amtstue og søn af en mangeårig forpagter af Kjellerup, og det går nu opad i længere tid. I løbet af få år får han godset »kompletteret« ved at bringe det op på over 200 tdr., således at gården bliver skattefri. Han nybygger og ombygger stærkt på gården, der angives at have været »slet på bygninger«.

RANDERS AMT

Om hovedbygningen hedder det i 1743, at det er en »temmelig vidtløftig bygning«; den bestod formentlig hovedsagelig af en trefløjet, énetages bindingsværksbygning. Jens Brask døde i 1747, hvorefter hans enke Cecilie Cathrine Hostrup sad inde med gården indtil sin død i 1771. En stor del af Jens Brask og hans hustrus ejertid var præget af store processer, hovedsagelig med naboerne på Trudsholm og til sidst også med Mariager Kloster; men i det store og hele gik Kjellerup sejrrig ud af kampen. Efter Cecilie Cathrine Hostrup, der synes at have været en myndig dame, som med sine sønners hjælp godt kunne styre de mere end 100 familier, der nu hørte hjemme på godset, overtoges gården af den yngste søn blandt de i ægteskabet fødte 14 børn, Rasmus Albret, der i moderens sidste leveår havde bistået hende med administrationen, medens den noget ældre Jens sad som ejer på nabogården Svenstrup Hovgaard. Under overdragelsen til Rasmus Brask angives indbefattet »alt det unge mandskab, der ej til dato med lovligt pas findes forsynet«. Købesummen var 20.000 rdl.

Medens de foregående år havde været en processernes tid, var Rasmus Brasks ejertid præget af de problemer og besværligheder, som bondefrigørelsen medførte. Det kneb særlig med at få hoveriet fastsat, og den »store« hoverikommission måtte i 1795 under forsæde af »bondestandens frigører« Chr. Ditlev Reventlow holde møde på gården, hvor der da opnåedes en overenskomstmæssig ordning, der dog ikke ganske satte stop for stridighederne. I øvrigt var Rasmus Brask en dygtig administrator, og han kunne ved sin død i 1800 efterlade sit eneste barn Jens Andreas Brask en særdeles værdifuld ejendom. For sønnen gik det imidlertid tilbage, til dels vel som følge af de vanskelige pengeforhold efter Napoleonskrigene. Jens Andreas Brask døde knap 44 år gammel i 1818; da der ikke var børn i hans ægteskab med Kirsten Ring fra Trinderup, overtog enken gården. Da hendes helbred tillige var svagt, overdrog hun 1833 gården med ialt ca. 310 tdr. htk. til sin mangeårige godsforvalter *Christen Juul*, der sad inde med gården til sin død i 1848. Måske efter aftale med Kirsten Ring lod den ugifte Juul dog gården komme tilbage til familien Brask, idet han som sin universalarving indsatte en sønnesønssøn af Jens Andersen Brask *Christen Johan Høeg Brask*, hørende til linien på Svenstrup Hovgaard og søn af prokurator Rasmus Brask i Mariager. Arvingen

Røde stue (fot. Niels Elswing).

var kun 14 år, da Juul døde, og han ejede Kjøllerup i næsten 58 år til sin død i 1906. I denne lange ejertid førte forholdene mange ændringer med sig, dels ophørte hoveriet, og fæstegodset blev for størstedelen — om end ret sendrægtigt — afhændet, dels blev Jens Andersen Brask's bindingsværksbygning fornyet med en 1887 - 88 ved murermester N. Bach i Hastrup opført trefløjet, grundmuret hovedbygning med smukke blindingsprydede kamgavle. Johan Brask var også ugift — der er kuriøst nok ikke siden Jens Andreas Brask's fødsel i 1774 på Kjøllerup født noget barn af en ejer — og gården gik derefter ud af slægten Brask. Det var endnu en meget betydelig ejendom, ca. 2.000 tdr. ld., bøndergodset omfattede 5 forpagtergårde, 1 fæstegård, 13 huse og 1 mølle ; ved bobehandlingen blev størstedelen af bøndergodset realiseret for sig, medens hovedgården med skove m. v., ialt ca. 1.400 tdr. ld. for 223.000 kr. solgtes til Ernst J. Kieler, der beholdt den til 1918, da han afhændede den for den høje pris af 868.500 kr. til kaptajn Fr. H. A. N. Rosenkrantz von Holstein-Rathlou. Denne kunne imidlertid ikke stå de vanskelige tider efter krigen igennem, hvorfor gården i 1922 overtoges for 286.000 kr. til konsul Fr. C. C.

RANDERS AMT

Johansen i Mariager, der i 1925 overdrog hovedgården med ca. 700 tdr. ld. til forpagter H. Grue. Men heller ikke denne kunne klare sig, således at konsul Johansen på ny måtte overtage gården i 1929, hvorefter den endelig i 1931 solgtes til godsejer *Erik Chr. Andreas Neergaard-Petersen* til Ovegaard ved Hadsund for 160.400 kr. I denne vanskelige periode var der imidlertid 2 gange blevet foretaget større udstyknings til husmandsbrug af gårdens arealer, til dels af de bedste og for gården bedst beliggende jorder, ligesom konsul Johansen havde forbeholdt sig en del skov, bl. a. den såkaldte Kjellerup Storskov, og jord til en nyoprettet gård, Midtbjerggaard, således at selve Kjellerup kun havde et areal af knap 320 tdr. ld. med godt 9 tdr. htk. I 1938 har godsejer Neergaard-Petersen dog ved tilkøb forøget tilliggendet til ca. 350 tdr. ld. med godt 10 tdr. htk. Siden 1953 er godsejer *Carl Neergaard-Petersen* ejer af Kjellerup, som han købte af sin mor.

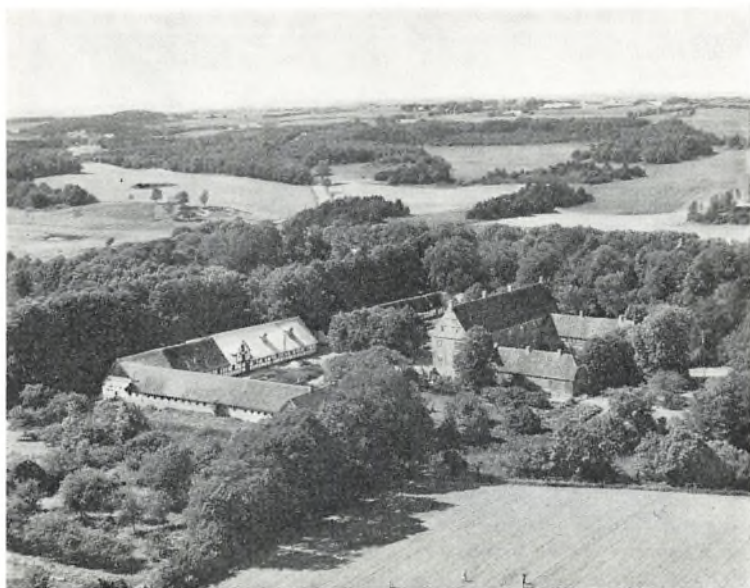
AAGE BRASK

EJERE

1299 Kronen
 1300-tallet Jens Ubbesen og
 Thomas Jensen
 ca. 1399 Peder Jensen Lodehat
 (parthaver)
 1430 Jep Hegedal
 1511 Christoffer Kruse
 1557 Jørgen Barnekow
 1567 - 79 Mange parthavere
 1579 Kronen
 1580 Knud Mogensen Løvenbalk
 ca. 1599 Slægten Skram
 ca. 1610 Erik Høg
 1627 Enevold Seefeld
 1630 Axel Urne
 ca. 1655 Claus Dyre
 1678 Johan Stenbech
 Hans Benzon
 1715 J. Andersen Brask
 1833 Chr. Juul
 1848 Chr. Joh. Høeg Brask
 1906 - 31 Forskellige ejere
 1931 E. Chr. A. Neergaard-Petersen
 1953 C. Neergaard-Petersen

BYGNINGER

Barfred (?)
 1743 Trefløjet bindingsværksanlæg
 i ét stokværk
 1887 - 88 Hovedbygningen opført
 ved N. Bach

Trudsholm set fra sydøst (fot. H. Stiesdal).

Trudsholm

Kastbjerg sogn, Gjerlev herred, Randers amt

Hvor nu herregården Trudsholm ligger, lå i middelalderen en herregård, der havde navnet Skøttrup. Et par kilometer nærmere Mariager Fjord ved den lavning, der strækker sig ind til landsbyen Havndal, ligger desuden et gammelt voldsted; her lå det ældste Trudsholm. På et eller andet tidspunkt omkring 1500 er de to gårde blevet slået sammen; Gammel Trudsholms bygninger blev nedbrudt, hvis gården ikke allerede da lå øde; men navnet overflyttedes til den gård, der rejste sig på Skøttrups plads.

Trudsholm omtales første gang 1381. Da fik hr. *Christiern Vendelbo* overdraget gården af *Mogens Jensen* med en hel del gods på den betingelse, at han skulle udfri den tidligere ejer og hans folk af et fængselskab, hvori de var faldet. *Christiern Vendelbo* var en af de

Otte Krumpen († 1569). Maleri på Frederiksborg.

mægtigste jyske adelsmænd på den tid ; han var gift med en datter af Niels Bugge på Hald. Det havde været Mogens Jensens mening at indløse gården igen, men det er næppe sket. 1387 var den i Christiern Vendelbos besiddelse og er sikkert nedarvet til hans oldebarn *Elne Jepsdatter Thott*, der bragte den til sin ægtefælle *Jørgen Pedersen Krumpen*.

Jørgen Krumpen, der i øvrigt også skrev sig til det ovennævnte Sköttrup, omtales 1464 og 1470, det sidste år solgte han noget gods i Skåne, som han havde arvet efter sin første kone. Fra 1481 er bevaret et brev, hvorved Trudsholms tilliggende indværgedes.

I 1497 skænkede han en gård i Vistofte sogn på Mols til Mariager Kloster ; til denne institution synes han i øvrigt at have haft nær tilknytning ; han har vistnok været klostrets foged. I sit første ægteskab med *Elne Jepsdatter Thott* havde han kun én søn, *Jakob Krumpen*, der døde 1518.

I det andet ægteskab, *Jørgen Krumpen* indgik — med *Anne Styggesdatter Rosenkrantz* — var der to sønner, begge lige bekendte i Danmarkshistorien ; den ene, *Otte Krumpen*, blev militær, den anden,

Stygge, gejstlig. Deres moder havde flere betydende brødre, således Eiler Styggesen til Hevringholm og Erik Styggesen til Matstrup, desuden bispem i Børglum Niels Styggesen Rosenkrantz.

Otte Krumpen, der arvede Trudsholm efter faderens død senest 1521, er den mest bekendte af denne gårds ejere. Han må være født ca. 1485; man har tidligere været tilbøjelig til at mene, at han var født adskilligt før, idet det hed sig, at han ved sin død 1569 var op imod 100 år gammel; dette er dog overdrevent; han var kun i 80'erne. Christiern II satte ham 1520 i spidsen for den hær, der skulle kæmpe i Sverige. Otte Krumpen gjorde udmærket fyldest på dette krigstog; ikke mindst takket være hans feltherreevner blev Sverige undertvunget i løbet af kort tid. Som belønning sloges han da også til ridder. Han fik 1521 Helsingborg len i stedet for Aalholm, men flyttedes dog allerede det følgende år til Tranekær len på Langeland.

Hr. Otte havde lige fra Christiern II's tiltrædelse været nøje knyttet til denne konge; da oprøret brød ud 1523, holdt Otte Krumpen sig forsigtigt tilbage; efter kongens afrejse fra Danmark tonede han imidlertid rent flag og gik over til Frederik I; han blev da også omgående udnævnt til rigsråd og fandt i den følgende tid god anvendelse som officer og som diplomat.

Under Grevens Fejde spillede Otte Krumpen en ynkelig rolle. På Langeland overgav han uden videre borgen Tranekær, der var vel befæstet, til lybækkerne, og han gik så vidt, at han tog Aalholm som len af grev Christoffer; det reddede ham dog ikke. Der var hos lybækkerne en stærk uvilje mod adelen; også hr. Otte kom det til at gå ud over. Han blev taget til fange og ført til Tyskland, og hans ejendomme udplyndredes.

Da Christian III havde underlagt sig Danmark, blev Otte Krumpen udleveret til ham og først efter en tids forløb sat på fri fod. Hans opportunisme havde virket skræmmende; alle hans forleninger blev frataget ham; selv udstødtes han af rigsrådet. Først i 1540'erne blev han atter lidt efter lidt taget til nåde. 1542 blev han medlem af rigsrådet, 1544 lensmand på Hald, 10 år senere rigsmarsk. Endnu i Frederik II's første regeringsår var kongen ham nådig; men forholdet til monarken blev meget snart dårligt. Årsagen hertil må vistnok søges i Otte Krumpens modstand mod kongens økonomiske politik;

Borggårdens nordvestre hjørne (fot. Niels Elswing).

de mange tvangslån, som kongen under Syvårskrigen optog hos adelen, forsødede just heller ikke den rige og pengekære mands sidste år. Større bitterhed fremkaldte dog kongens optræden over for ham på det militære område. Otte Krumpen var på denne tid op imod de 80 ; men da der ikke var nogen aldersgrænse i statsstillingerne, blev han siddende i marskembedet. Da nu Syvårskrigen brød ud i 1563, sendte hr. Otte lægeerklæring om sin upasselighed. Lægen angav sygdommen som melancholia, der skulle være fremkaldt ved den kongelige unåde.

Påfaldende er det, at Otte Krumpen i den grad klamrede sig til rigsmarskstillingen. Kongen var åbenbart nu fast bestemt på at tvinge ham bort fra denne. 1564 befalede han ham at overtage kommandoen over hæren med svogeren Jørgen Lykke til Overgaard som stabschef ; det blev dog meget kortvarigt ; i begyndelsen af 1565 blev Daniel Rantzau øverstbefalende. Da der 1567 skulle sendes nogle adelige til Norge, bestemte kongen sig til bl. a. at sende Otte Krumpen ; det hedder i kongebrevet: »Og efterdi I, hr. Otte Krumpen, er rigets marskalk, og eders embede og befaling udkræver og tilholder eder at

Hovedfløjen set fra sydvest (fot. Niels Elswing).

lade eder bruge i sådanne ærinder, ved Vi ingen andre at udnævne dertil end jer ; forser Os og visseligen, at I ikke vægrer eller undskylder eder derudi« ; ikke destomindre vægrede Otte Krumpen sig, så affyrede kongen følgende salut: — — »synes Os meget besværligt, at de, som har sådanne høje befalinger, alene vil føre titlen og nyde fordelene, og intet gør af, hvad deres embede udæsker, mere end de selv vil«. Så gav Otte Krumpen køb ; samme år udnævntes en rigsmarsk, nemlig Frands Brockenhuus.

Foruden Trudsholm ejede Otte Krumpen Skarregaard på Mors ; ved sine ægteskaber erhvervede han Højbygaard på Lolland, Demstrup og Brejnholm i Jylland. For sine undergivne bønder var han hård herre. Han ligger begravet i Mariager kirke ; en ligsten med afbildning af ham og hans to hustruer er endnu bevaret ; med ham uddøde Krumpen-slægten i dens mandslinie.

For Trudsholm fik Otte Krumpens ejertid stor betydning ; det er utvivlsomt ham, der har anlagt det endnu bevarede voldsted. Dette har nærmest karakter af en femkant og er ualmindelig omfangsrigt,

Hovedfløjen set fra nordvest (fot. Niels Elswing).

næsten 4 tdr. ld. stort og er omgivet af grave og delvis også af volde. Borg- og ladegården udfylder kun halvdelen af arealet; resten er have. Af de ældste borgbygninger er kun lidet bevaret — i nordre sidefløjs kældre. Otte Krumpen har næppe bygget på Trudsholm ud over anlægget af volde og grave og omlægning af færdselsvejene.

Ved Otte Krumpens død 1569 gik godset over til hans søsters sønnesøn *Jacob Høg*, der levede til 1610. Om ham og hans hustru *Lisbeth Maltedatter Sehested* minder endnu en på Trudsholm opbevaret anetavle med ægteparrets 16 aner. Deres søn *Just Høg* arvede gården, men overdrog den 1623 til landsdommer *Niels Krag*. Mens de to foregående ejere (Høg'erne) ikke havde gjort sig gældende i statsstyrelsen, så kom der med Krag'erne mænd til gården, der blev stærkt udnyttet som embedsmænd.

Niels Krag var født 1574 og blev vel uddannet. 1603 ansattes han som øverstesekretær i Danske Kancelli, en betydningsfuld post, som han beklædte indtil 1610. Fra 1613 - 40 var han landsdommer i Jylland og indehavde som sådan Viborg Skt. Hans Klosters len. 1649

optoges han i rigsrådet, men døde allerede året efter. Han synes at have været en pligtopfyldende og klog embedsmand.

Niels Krag efterlod sig tre begavede sønner, der hver på sin vis har gjort sig bekendt: Otte Krag, adelsføreren i 1660, dygtig og pligt-opfyldende, velstuderet og stridbar, men uden fremsyn, — Mogens Krag, officeren, der udmærkede sig under svenskekrigene, — og *Kjeld Krag*, juristen og embedsmanden. Det blev den sidste, der arvede Trudsholm. Som sin fader og sine brødre havde han fået en god uddannelse i udlandet. Hjemkommet derfra blev han ansat i Danske Kancelli; her gjorde han tjeneste 1637 - 48 og blev derefter landsdommer i Skåne, indtil svenskernes erobring af denne landsdel berøvede ham embedet. Han døde 1673.

Kjeld Krag lod opføre den nu stående hovedbygning på Trudsholm; den er i 2 etager med én meter tykke mure, hvilende på en sokkel af kvadersten. Gennem bygningen fører en port; over den er anbragt Kjeld Krags fædrene og mødrene våben samt årstallet 1651. I en af denne ejer 1660 til Danske Kancelli indsendt jordebog opregnes gårdens bøndergods; det bestod da af 12 gårde i Kastbjerg, 3 i Øster Kondrup, 2 i Ajstrup, 3 i Udbyover, 2 i Tørslev, 2 i Hem, 9 i Skrødstrup, 2 i Dalbyover samt forskelligt andet gods, en del beliggende i Himmerland.

Kjeld Krags hustru Sophie Iversdatter Krabbe overlevede ham og solgte 1693 gården til *Otte Marsvin*. Da Trudsholms herregårdsmarker i Sophie Krabbes tid opmålte til Christian V's matrikel af 1688, var der 307 tdr. ld. under plov; de ansattes til godt 62 tdr. htk. Der kunne på engene avles ca. 450 læs hø årligt og græsses 112 høveder; studeopdræt har spillet en stor rolle i godsøkonomien.

Efter Otte Marsvin (død 1725) og hans hustru Helene Marie Hovenbek (død 1726) kom Trudsholm til sønnen, landsdommer *Peder Marsvin*; han tilkøbte en anselig mængde bøndergods fra det nærliggende Overgaard gods; det er sandsynligvis ham, der har opført den endnu bevarede meget smukke og anselige ladegård af egebindingsværk og den lave nordre sidefløj i borggården, der er opført på kældre fra 1500-tallet. Peder Marsvin døde 1758, hans enke Regitze Sophie Reedtz 1760, og godset gik efter testamentarisk bestemmelse over til en slægtning af enken; det var Hedevig Margrethe von Ra-

RANDERS AMT

ben, gift med lensbaron *Erik Holck* til Holckenhavn, der således blev ejer af Trudsholm. Baronen døde 1777; men enken beholdt gården til sin død 1791. Deres datter *Sophia Dorothea Holck* bragte Trudsholm til sin mand *Tycho von Arenstorff*; han opførte borggårdens søndre fløj, men skilte sig 1804 af med godset, der nu kom på borgerlige hænder. Indtil 1831 var det således i familien Sechers eje; i denne tid bortsolgtes bøndergodset. 1831 erhvervede tiendekommissær *Hans Peter Neergaard Trudsholm*, som han 1844 solgte til *G. H. Koch* (død 1871). Hans søn *C. J. Koch* måtte 1879 se den på tvangsauktion, ligesom 1885 den næste ejer *Emil Johannsen*; på denne sidste erhvervedes Trudsholm af godsejer *Jørgen Schwensen*, der tilplantede store arealer; hans søn civilingeniør *Chr. Schwensen* forpagtede gården af faderen 1920 og fik ved dennes død i 1938 skøde på den. Han solgte 1964 Trudsholm med 25,6 tdr. htk. til direktør *Poul E. la Cour*, Pindstrup. Gårdens nuværende areal er 235 tdr. ld. ager, 150 tdr. ld. eng, 342 tdr. ld. skov og plantage, desuden 43 tdr. ld. mose m. v.

C. RISE HANSEN

EJERE

Mogens Jensen
 1381 *Christiern Vendelbo*
 Elna Jepsdatter Thott
 1481 *Jørgen Pedersen Krumpen*
 Otte Krumpen

 1569 *Jacob Høg*
 1623 *Niels Krag*
 1650 *Kjeld Krag*

 1693 *Otte Marsvin*
 1726 *Peder Marsvin*
 1760 *Erik Holck*
 1792 *Tycho v. Arenstorff*
 1804-85 *Forskellige ejere*
 1885 *J. Schwensen*
 1964 *P. E. la Cour*

BYGNINGER

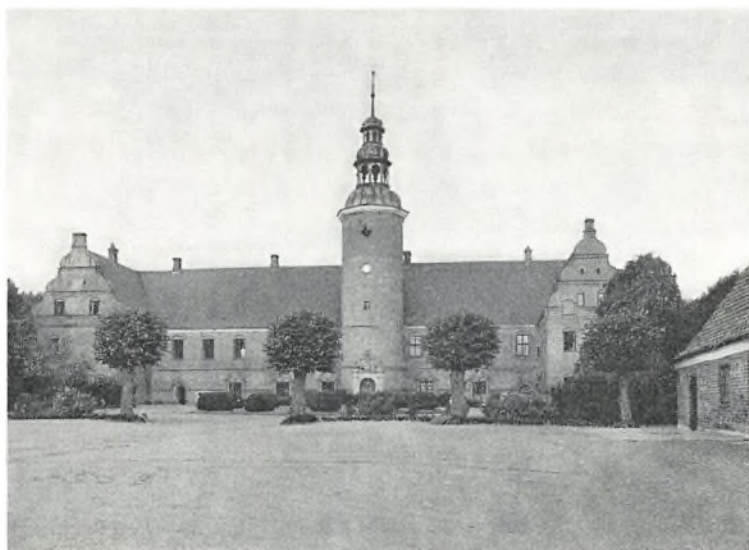
Voldsted kaldt Gammel
 Trudsholm

 ca. 1500 Gammel Trudsholm og
 Skøttrup nedrevet og
 nuværende voldsted anlagt

 1651 Hovedfløjen opført

 Nordfløj og ladegården opført

 Sydfløjen opført

Hovedbygningen set fra syd (fot. Niels Elswing).

Overgaard

Udbyneder sogn, Gjerlev herred, Randers amt

Den middelalderlige herremand fik størstedelen af sine indkomster i form af landgilde af de fæstebønder, hvis gårde han ejede; hans herregård var oftest beskeden i bygninger og dens tilliggende marker af ringe omfang. I 1500-tallet ændredes disse forhold næsten overalt i Danmark. Gunstige konjunkturer for kornhandelen gav stødet til, at adelen udvidede sine hovedgårdsmarker. Bønderne blev tvunget til at gøre arbejdet med markernes drift ofte uden til gengæld at få nogen nedsættelse i deres landgildeafgifter. I virkeligheden ligger her en af hovedårsagerne til bondestandens forarmelse i den følgende tid; men her ligger også en af årsagerne til den velstandsperiode for dansk adel, som tiden omkring 1550 - 1630 var. Det middelalderlige adels-gods bestod i almindelighed for en meget stor del af strøgods. Da hovedgårdsdriften fik øget betydning for adelsmanden, måtte bønder-

Hovedbygningen set fra nord (fot. Niels Elswing).

gårdene ligge i ikke alt for mange miles afstand, ellers kunne bøndernes arbejdskraft ikke udnyttes tilstrækkeligt. En storstilet godssamling fandt derfor sted. Ikke altid var det muligt at samle godset omkring de allerede bestående herresæder; nye blev derfor oprettet. Overgaard var et af dem.

Det var adelsmanden *Jørgen Lykke*, der skabte Overgaard. Han tilhørte en østjysk adelsslægt, hvoraf en gren i slutningen af middelalderen fik fodfæste på Havnø ved Mariager Fjords nordside og her fik en lille herregård rejst. Det var Hans Lykke, der efter sin svigerfader Jens Madsen Munk til Visbygaard arvede Havnø. Hans søn Peder Lykke skaffede slægten gården Demstrup; blandt hr. Peders sønner var Jørgen Lykke.

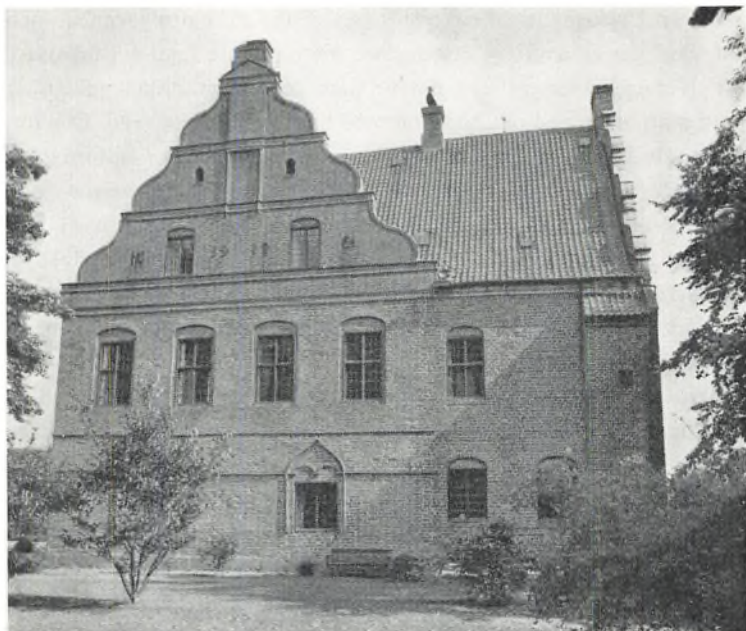
Vi kender ikke året for Jørgen Lykkes fødsel, heller ikke nærmere til hans barndom; først i 1532, da han på sin udenlandsrejse tog fra Ungarn til Frankrig, vides der noget nærmere om hans færd; han har da vist været midt i tyverne. I Frankrig trådte han i kong Frans I's tjeneste og blev efterhånden hans råd og kammerherre. I denne stilling lærte han det franske hof med al dets elegance at kende.

Jørgen Lykke synes at have haft lyst til at vække opsigt om sin person. Det, der er overleveret om hans mere private færden i udlandet, har overvejende sagnets karakter ; men det passer meget godt med, hvad man ellers ved om ham, og med hjemlige danske sagn. Der fortælles således, at han engang i Thüringen skulle deltage i en turnering. Dagen før denne skulle finde sted, mødte han op på pladsen og red i det strålende solskin rundt klædt i pragtfulde klæder råbende: »Glück heiss ich. Glück hab' ich«. Dagen efter, ved selve dystløbene, fløj Jørgen Lykke ved første stød en alen i vejret fra hesten og styrtede ned i sandet. Sagnet tilføjer, at han blev meget vred herover, som om der var sket ham en stor uret.

Også ved andre lejligheder forstod han at gøre sig bemærket. Den tyske historiker Sleidanus fortæller i sin nogenlunde samtidige beretning, at da paven i 1538 gæstede Frankrig, kyssede kong Frans med hele sit følge Hans Helligheds fod ; der var dog fire i følget, der nægtede at deltage i ceremonien, blandt dem Jørgen Lykke. Denne synes imidlertid ikke derved at have pådraget sig den franske konges unåde ; kongen anvendte ham flere gange som gesandt på rejser til den danske konge, og ved Jørgen Lykkes formidling afsluttedes et forbund mellem Danmark og Frankrig.

Et par år senere forlod han Frankrig og slog sig ned i sit fædreland. Her blev han straks rigsråd og fik 1547 Skanderborg som len ; det havde han dog kun indtil 1552 ; men allerede 1548 havde han fået Mariager Klosters len frit på livstid, senere som pant for lån til kronen. I denne stilling sad han så til sin død 1583.

Jørgen Lykke var rig. Efter faderen havde han arvet Mullerup på Fyn og yderligere andel i et par herregårde ; med sin frue fik han Tostorpe (det senere Christianssæde). Han skaffede sig forskellige panteforleneringer af kongen — på Lolland og Fyn ; men sidst i 1540'erne skilte han sig af med dem. Sagen var, at han koncentrerede hele sin godssamlen i Jylland. Mullerup solgtes derfor også. Fra midten af 1540'erne har han da arbejdet på at skabe sig en ny hovedgård i egnen syd for Mariager Fjord. 1545 sluttede han et mageskifte med kronen og fik for noget arvegods 2 gårde i Lunde, 5 gårde og et øde bol i Udbynder, 2 gårde i Østerskov, 2 i Klattrup, 1 gård i Vesterskov samt et bol og et færgested i Nødenæs ved indløbet til Mariager

Hovedbygningens vestgavl (fot. Niels Elswing).

Fjord ; alle disse gårde lå i det nuværende Udbyneder sogn. 5 af dem blev nedlagt, og deres tilliggende jorder kom til at udgøre den ny hovedgårds mark.

I de følgende år samlede Jørgen Lykke yderligere gods i nabolaget. Ved mageskifte med kronen af 1549 fik han i Udbyover by 3 gårde, herligheden af præstegården og en kirkegård, desuden i Klattrup sogn 3 gårde. 1553 fik han — ligeledes ved mageskifte med kronen — 2 gårde i Binderup og en gård i Dalbyneder. 1559 overdrog Mariager Kloster, hvor Jørgen Lykke jo selv var lensmand, ved sin abbedisse og priorinde, til ham en gård i Udbyover, 2 gårde i Falslev, 2 gårde og en mølle i Bonderup, en gård i Fragtrup, en gård i Knudstrup, 2 gårde og en halvgård i Øster Bølle, en gård i Grønnerup, 3 gårde og en lille mølle i Hvam, en gård i Vesterris, desuden en gård i »Skove« ; alt dette gods, hvoraf det meste lå fjernt fra Overgaard og blev til herregården Bonderup, det senere Lerkenfeldt, fik han til gengæld for

Overgaard, set fra øst (fot. Niels Elswing).

den store bekostning, han havde haft på Mariager Kloster, da han genopbyggede det efter en brand. Dette gavebrev fik 1561 kgl. stadfæstelse. 1564 fik Jørgen Lykke af kronen Ovegaard (vest for Hadsund) med nogle tilliggende gårde; dermed begyndte han at samle gods på Mariager Fjords nordside. Året efter forøgedes dette betydeligt, da kronen som erstatning for et pantebrev på Gislum herred overdrog ham en mængde gårde i Himmerland, bl. a. i Als og Helberskov nær Kattegatskysten, nord for indløbet til Mariager Fjord. Også ved senere mageskifter med kronen forøgedes Jørgen Lykkes godsmængde både norden- og søndenfjords; om hans mageskifter med andre adelsmænd ved vi intet, sandsynligvis har han også herved kunnet samle en del gods om Overgaard.

Det nysamlede gods måtte naturligvis have en hovedbygning, der var godset og herregården værdig. Straks efter mageskiftet af 1545 havde Jørgen Lykke derfor påbegyndt opførelsen af sin ny herregård, og allerede i 1547 stod denne færdig, i hvert fald i det væsentlige. Samme år findes Jørgen Lykke da også omtalt som herre til Overgaard. 1549 fik han fri birkeret til den med al sin ejendom i Udbynder, Klattrup og Udbyover sogne; senere henlagdes der mere af hans gods under birket. De to selvstændige sogne Klattrup og Udbyover forsvandt utvivlsomt også snart efter Overgaards tilblivelse sammen med deres sognekirker.

Overgaards bygninger er — som det var at vente — i de mere end 400 år, der er gået siden gårdens opførelse, undergået mange ændringer. Nordfløjen er dog nu som dengang hovedfløjen. Af sidefløjene er i vore dage meget lidt bevaret; det oprindelige anlæg har været endnu mere storslået. I 16. århundrede havde alle 3 fløje foruden de to etager, der stadig står, yderligere en øverste etage med vægtergang.

I 1911-12 foretoges en restaurering af Overgaard ved arkitekt Mogens Clemmensen. Af de da foretagne undersøgelser (her gengivet efter Alexander Rasmussens skildring i »Danske Herregaarde ved 1920«) fremgik det, at østfløjen var den ældste fløj; den har strakt sig 37 meter længere mod syd end nu og havde hvælvinger i stueetagen; ind imod borggården fandtes et trappetårn.

Nordfløjen har større bredde end sidefløjene; dens mure er også sværere end disse. Ved ombygningen i 1672 ændredes den øverste

*Tårnportalen
opsat 1730
med
v. Arenstorff's
og hans hustru
Marie
Antoinette v.
Liliencron's
våbener (fot.
Niels Elswing).*

etage helt, bl. a. flyttedes en del vinduer. Vægtergangen forsvandt nu også. Der er ikke nogen kælder under hovedfløjen; stueetagen, der har renæssancekrydshvælvinger, ligger derfor i niveau med terrænet. Rummene i denne etage har utvivlsomt allerede i samtiden været anvendt til opholdsrum.

Af den oprindelige vestfløj, der blev nedbrudt 1672, er nu kun fundamentrester tilbage. Snart efter 1672 — eller i hvert fald senest 1730 — opførtes en ny vestfløj, der dog dengang var 16 meter længere, end den nu er. Det runde trappetårn, der i så høj grad bidrager til at give bygningen dens karakteristiske udseende, står heller ikke i sin oprindelige skikkelse; det forhøjedes og forsynedes 1730 med et ottekantet, kobberklædt spir samt med den nu siddende sandstensportal, der antagelig er udført af lybækkeren Hieronimus Hassenberg.

Jørgen Lykke har sikkert også udstyret Overgaards sale med en til det ydre svarende pragt. Sagnet siger, at han lod indrette en sal med forgyldt gulv. Ved døren anbragtes børster, hvorpå gæsterne skulle rense deres fodtøj. Da kongen og forskellige gode mænd engang besøgte Overgaard, bad Jørgen Lykke majestæten om at tørre sine støvler af, inden han gik ind, for ikke at svine gulvet til. Kongen (sikkert Frederik II) tog imidlertid intet hensyn hertil, men trådte ind på gulvet med ordene: »Har du Lyst til at lade det gøre, da har jeg og Lyst til at gaa paa det«, unægtelig et kongeligt svar; men at det i dette tilfælde var hr. Jørgen, der repræsenterede den højere stuekultur, bør ikke overses. Hans franske noder gav sig også andre udslag; han skal have været den første adelsmand herhjemme, der lod smede sølvfade.

En vis gavmildhed hører til de forsonlige træk i Jørgen Lykkes karakter. Et mundheld sagde ligefrem, at noget »stod åbent som Jørgen Lykkes pung«; det vedblev at leve længe efter hans død i almuen, så der har vel været noget om det. Lidt ondskabsfuld er derimod den fortælling, der siger, at han på sine gamle dage — når han havde givet en almisse — føjede til: »Tag den, og sig: Hr. Jørgen Lykke gav dig den«. Den gamle herre har åbenbart været klar over, at reklame kunne have sin betydning. Og som der er sagt om ham: hans pung stod ikke alene åben for at give; den var også åben for at modtage. Hans almissegiven hindrede ikke, at han år for år blev en stadig mere velhavende mand. Foruden Overgaard og Ovegaard ejede han i Vesthimmerland herregårdene Hessel og Bonderup, på Fyn herregården Hverringe og desuden Sirekøbing i Skåne.

Foruden sine diplomatiske hverv og sit lensmandsembede var Jørgen Lykke en tid under Syvårskrigen med Sverige knyttet til den danske militære overkommando. 1563 var han blevet proviantmester i Viborg stift; året efter udnævntes han til formand for den kommission af rigsråder, der skulle have indseende med krigsførelsen, og da denne kommission ikke fremkaldte tilstrækkelig vending i krigens gang og henimod årets slutning ophævedes, blev Jørgen Lykke i stedet stabschef hos marsken Otte Krumpen, der for øvrigt var hans svoger og nu skulle have overledelsen af hæren. Såvel Otte Krumpen som Jørgen Lykke blev dog kun ganske kort tid i disse hverv; først på året 1565 blev Daniel Rantzau overgeneral, og Jørgen Lykke sendtes på

en diplomatisk færd til Spanien og Nederlandene. Hjemkommen herfra beskæftigedes han en tid med udskrivning af soldater i Nørrejylland; han gjorde sig ikke elsket i denne stilling og kunne vel vanskeligt blive det efter hvervets karakter.

Der er tidligere fremført nogle træk til belysning af Jørgen Lykkes karakter; ofte har beretningerne, der byggedes på, været sagnagtige. Om hans embedsmandsvirksomhed vides derimod en del, der er uigen- driveligt. Sagnagtig og sikkert upålidelig er den beretning, der siger, at han lod præsten i Fovlum hr. Mads dømme fra livet og henrette, fordi han fra sin prædikestol hårdt havde angrebet Jørgen Lykke, der havde nedrevet Svingelbjerg kirke og frataget præsten en del af hans indtægter. Det er rigtigt, at hr. Mads blev dømt fra livet; men det er aldeles usandsynligt, at det skulle være sket på det angivne grundlag; snarere har præsten prædikeret vranglære (katholicisme) — en i de tider meget alvorlig forbrydelse — og er blevet henrettet for dette og for fornærmelser mod regeringen. Men selv om Jørgen Lykke således må frikendes for at have begået et justitsmord, så har han dog haft meget andet på sin samvittighed.

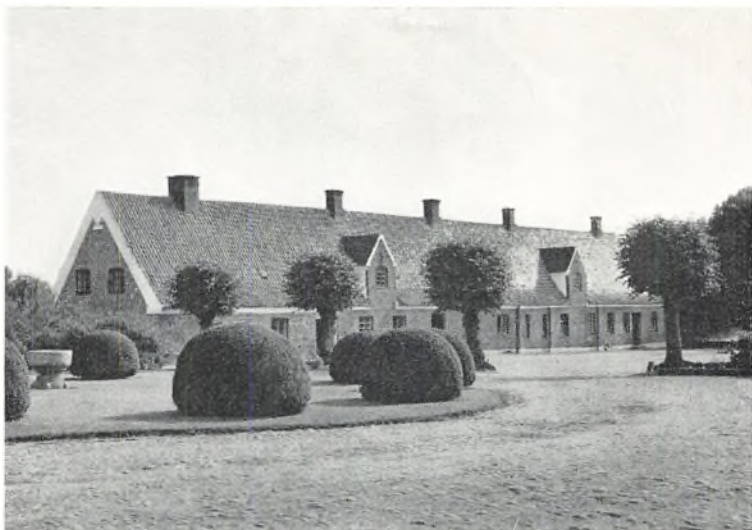
I 1567 anklagede enkedronningen ham for at have truet nogle alsiske præster på livet, hvis de ikke føjede sig efter kongens vilje; noget mandat til at optræde med sådan voldsomhed har han naturligvis ikke haft. Endnu samme år var det galt med ham et andet sted. Skriveren på Hald Slot Hans Lauridsen havde sigtet Jørgen Lykkes søster Anne, der var gift med lensmanden på Hald Otte Krumpen, for at have besveget kronen for noget korn og noget smør. Jørgen Lykke blev så vred herover, at han truede skriveren på livet; den stakkels skriver, der havde varetaget kronens interesser på bedste måde, henvendte sig til kongen og bad om hans beskyttelsesbrev; det fik han, og samtidig fik hr. Jørgen et kongebrev, hvori det hed: »Efterdi Vi er pligtige at hjælpe fattige såvel som rige til det, som er ret og billigt, og forsvare og håndhæve dem i deres retfærdige sager, vil eller kan Vi ikke tilstede ham (d. v. s. Hans Lauridsen) eller andre Vore undersætter med fejde at skulle overfaldes; thi beder Vi eder og vil, at I heri betænker, at fornævnte Hans Lauridsen ikke overfaldes eller med fejde, trusel og undsigelse besværes; men dersom I har ham med rette noget at beskyldes, at I da for Os tiltaler ham; der skal eder over ham vederfa-

Hovedbygningen set fra nordvest (fot. Niels Elswing).

res, hvad ret er«. Sagen kom så det næste år for herredagen ; vi kender ikke dommen ; men Hans Lauridsen blev ved med at være en anset skriver på krongodset, så vi kan roligt gå ud fra, at han ikke er blevet overbevist om at have faret med løgn.

Om hans vindesyge og griskhed efter gods vidner det utal af processer, han førte ; men det var han naturligvis i sin gode ret til. Værre for hans eftermæle er de klager, kronen førte over hans uretmæssige berigelse på dens bekostning under hans lensmandsvirksomhed. Allerede 1563 var det galt med noget fiskeri i Mariager Fjord, som kronen fra gammel tid havde ret til, men som Jørgen Lykke nød frugten af. Vi ved ikke, hvordan han har klaret sig ud af denne affære ; mindre heldigt slap han derimod fra den beskyldning, kronen 1581 rejste imod ham, for at have forhugget Mariager Klosters skove stærkt. 25. marts samme år nedsattes en kommission af højtstående adelige, der skulle besigtige skovene og indsende beretning derom. Kommissionen fik i maj gentagne ordrer om at udføre arbejdet til Skt. Bartolomæi dag (24. august). Det er tydeligt nok, at der hos de adelige

Avlsgårdens østre længe (fot. Niels Elswing).

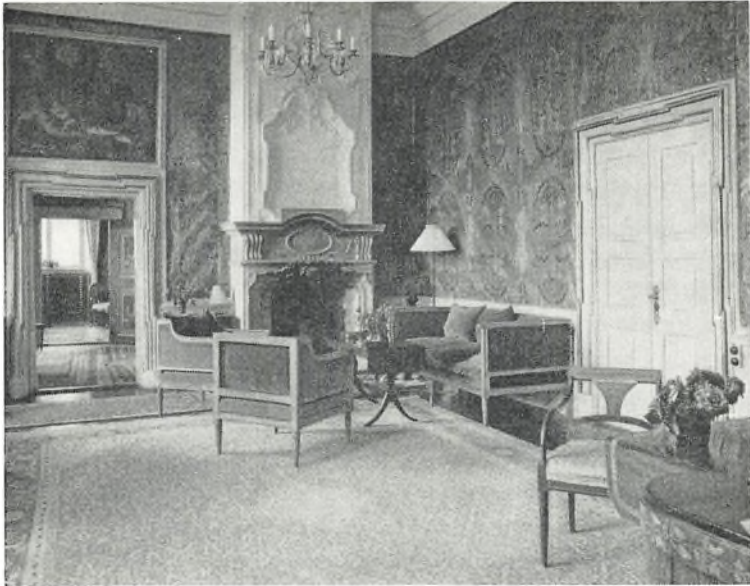
herrer har været uvilje mod at besigtige skovene. 18. august måtte der udsendes en ny kongelig befaling, hvori det hed, at nogle af de gode mænd, der tidligere var indsat i kommissionen, var forhindret ved andre rigens bestillinger; andre skulle derfor møde i deres sted. Den således ændrede kommission skulle træde sammen i Randers 15. september og derfra begive sig ud i skovene; nogle stedkendte bønder skulle være behjælpelige. Der opkom nu en anden klage fra kongen over Jørgen Lykke; han havde bortforlenet noget af kronens gods uden kongens vidende; nu skulle han drages til ansvar herfor og for det tab, kronen havde lidt i skat. Også i denne sag kneb det for kongen at få indsamlet materialet til anklagen. Enden måtte derfor blive et forlig, og et sådant mæglede i Odense i november 1581 ved Christoffer Valkendorfs og Niels Kaas' mellemkomst. Kongen ønskede tydeligt nok ikke noget forlig; han havde nu engang set sig gal på Jørgen Lykke og så helst, at tiltalen var blevet ført videre ad rettens vej for sluttelig at pådømmes. Der har imidlertid ikke været nogen vej udenom, og forliget blev heller ikke billigt for Jørgen Lykke; han måtte lade halvdelen af den sum falde, som han havde Mariager

Kloster og Gislum herred i pant for ; herved mistede han over 5.200 daler, en klækkelig bøde. Til gengæld skulle han have den anden halvdel af pantebeløbet udbetalt og beholde Mariager Kloster og Gislum herred til sin død ; hans frue fik livsbrev på Gislum herred uden afgift, hvis hun overlevede sin husbond. For Jørgen Lykke har denne ordning været en bitter pille at sluge ; han kom imidlertid ikke til at leve så meget længere, to år senere døde han, 26. december 1583. I februar det følgende år begravedes han i Udbyneder kirke ; en bevaret ligsten findes endnu i kirken over ham.

En kender af dansk adelshistorie (C. F. Bricka) har karakteriseret Jørgen Lykke som energisk og myndig, men tillige hensynsløs og hidsig, pragtlysten og gavmild, men tillige forfængelig og havesyg, alt i alt dog sikkert en dygtighed. Hans hustru Beate Brahe, med hvem han havde indgået ægteskab ca. 1539, synes at have været af en helt anden støbning. Hun havde tilknytning til den stærkt kristelige kreds, der samlede sig om Birgitte Gjõe, og var af et ængsteligt gemyt. Da hr. Jørgen Lykke 1560 skulle af sted som gesandt til Frankrig, skildrer hun i et brev til Birgitte Gjõe sin stemning: »Den alsommægtigste Gud han unde ham en lyksalig rejse og sende ham vel hjem til mig og hans børn og alle hans venner igen. Og kan jeg ikke fuldt skrive dig til, så rædelig ilde jeg er tilfreds og bliver nu, indtil Gud vil, at jeg fanger ham hjem igen. Den almægtigste Herre og Gud han bevare ham vel og lade sine gode engle være i flok og følge med ham«. Da Jørgen Lykke i den strenge vinter 1571 skulle gå over det tillagte Storebælt, klagede fru Beate atter sin nød for Birgitte Gjõe: »Så kan jeg ikke skrive dig til den store hjertens sorg, førend han kommer over, for jeg er så ræd, at han skal give sig ud i livsfare« og senere i brevet hedder det: »Jeg kan ikke skrive dig til den store sorg og bedrøvelse, jeg har, og har jeg ingen at klage mig for uden for dig«. Året efter må Birgitte Gjõe høre om fru Beates dårlige helbred: »Jeg har fået stor skrøbelighed i mit hoved på 3 ugers tid, at jeg ikke kan age eller gå noget fast, så flyder det i min hjerne, og ved jeg ikke, hvad det skal være, uden det er en flod«. Da sønnen Christian døde 1573, var fru Beate naturligt nok dybt fortvivlet ; i et samtidigt brev hedder det: »I kunne aldrig tro, som Beate grammer sig, thi Christian var hendes kæreste barn, hun havde«.

Beate Brahe havde således sorger og bekymringer nok. Hun døde højt oppe i årene i 1602 og begravedes mærkeligt nok i Mariager kirke. Med sin mand havde hun i hvert fald 7 børn, 4 sønner døde som børn eller unge; kun sønnen Henrik og døtrene Kirsten (gift med rigens kansler Ejler Grubbe til Lystrup) og Ide (gift med Valdemar Tønnesen Parsberg) overlevede forældrene. Henrik Lykke var i kraft af sin sociale stilling selvskrevet til en fin karriere som hof- og embedsmand. Efter faderen fik han Hverringe og Overgaard, med sin hustru, Karen Frandsdatter Banner, Kokkedal (Øster Han herred) og Gisselfeld. Hans barndom og ungdom forløb typisk for en ung adelsmand af det allerbedste selskab. Han var født 1555 på Mariager Kloster, fik undervisning i Herlufsholm skole. 1573 tiltrådte han sin store udenlandsrejse og studerede i længere tid i Wittenberg og Leipzig; efter sin hjemkomst var han i nogle år hofjunker. 1592 blev han lensmand på Vordingborg Slot, et embede, han beholdt til sin død 1611 — med en enkelt afbrydelse 1596 - 97, da han var lensmand på Kalø Slot. 1596 var han blevet medlem af rigsrådet. Ligesom faderen blev Henrik Lykke benyttet på diplomatiske rejser; 1600 sendtes han som gesandt til Polen og Brandenburg, 1606 til Brandenburg og Mecklenburg. Om hans evner som embedsmand og diplomat vides meget lidt; han synes — i modsætning til faderen — at have været en meget tilbageholdende natur.

Af hans børn opnåede sønnen Frands og datteren Anne at skabe sig et ry, der har holdt sig til nutiden. To sønner døde som unge; det var Jørgen, der efter faderen havde arvet Overgaard, og Christian, der havde arvet Gisselfeld og døde under et studieophold i udlandet 1619. Jørgen Lykke var født på Overgaard 1590. Han opdroges i hjemmet på Vordingborg Slot af forskellige lærere. 1606 drog han udenlands sammen med broderen Frands og med doktor Anders Skytte som præceptor. Turen gik først til Leipzig; her opholdt de to brødre sig tre fjerdingår, indtil en pest fordrev dem til Wittenberg. Senere fulgte et års ophold i Strasbourg, så gik det til Basel, hvor junker Jørgen synes at have dyrket medicinen. De to sidste år af udenlandsrejsen tilbragtes i Frankrig. Forældrene har åbenbart ønsket, at sønnerne skulle tilegne sig det franske sprog så grundigt som muligt — minderne om den ældre Jørgen Lykkes, forfaderens, Frank-

Værelse med gyldenlædertapeter (fot. Niels Elswing).

rigsophold har nok stadig været levende i familien. Efter kortere ophold i Genève og Lyon gik rejsen gennem Languedoc og Provence til Avignon. Her trivedes på denne tid de adelige exercitier fortræffeligt, og de to brødres ophold her blev da også af længere varighed — henimod et år, først så fortsattes rejsen til Frankrigs hovedstad Paris, hvor atter et år tilbragtes.

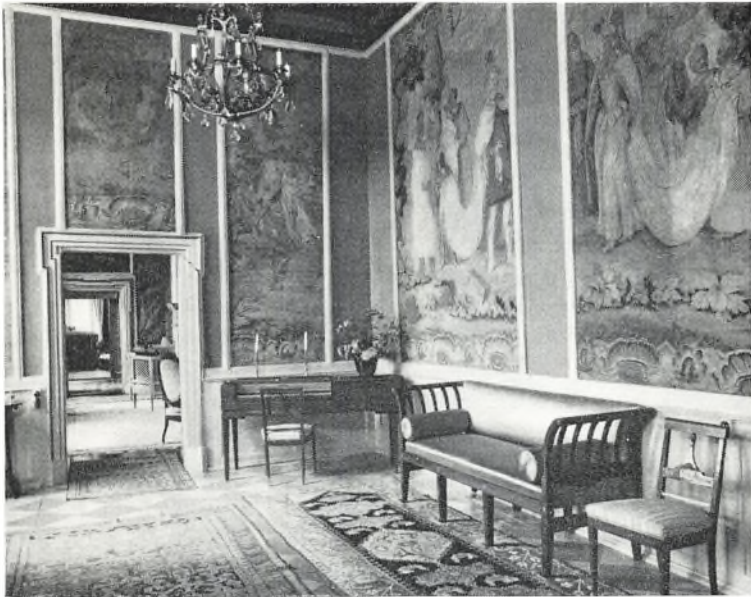
Henrik Lykke var på denne tid syg, og sønnerne blev derfor hjemkaldt. I maj 1611 kom de tilbage til Danmark. Henrik Lykkes helbred forværredes hurtigt, og kort tid efter døde han.

Jørgen Lykke trolovedes noget senere med Birgitte Brahe, en datter af rigsråden Axel Brahe til Elvedgaard; junker Jørgen havde dog endnu ikke slået sig helt til ro. Han må have følt sig tiltrukket af rejse- og studerelivet i udlandet; for han drog atter fra Danmark. Denne gang til universitetet i Giessen, hvor han et års tid studerede teologi. Atter hjemkommen begyndte han på bryllupsforberedelserne; men under disse blev han syg; som det hedder i ligprædikenen: »Haf-

fuer han sig fornømt meget suag den 3. Martij, oc er gangen til sengs anden dagen der effter vdaff Meszlinge oc en hetzig Febris, til huilcke siugdøm oc en besuærlig Hooste oc Brystuerck sig tildrog met flod aff hoffuedet«. Læger og gejstlige samt fæstemøen samledes om sygelejet ; også Hans Poulsen Resen, den senere biskop, der var personlig ven af den unge hr. Jørgen, kom til stede. Hvad det timelige angik, hjalp det altsammen intet ; Jørgen Lykke døde efter en måneds sygeleje 1616. Ligprædikenen giver ham vidnesbyrd om et eksemplarisk liv.

Overgaard skiftede nu atter ejer. Af Henrik Lykkes børn var kun Anne og Frands i live. Anne havde i arv fået Hverringe og blev gift med Cai Rantzau til Rantzausholm ; han døde tidligt og efterlod hende som ung, levelysten enke med en lille datter. Hun var let på tråden og udviklede sig hurtigt i en af datidens største skandaler, idet hun knyttede sig til tronfølgeren prins Christian og deltog i alle hans ekscesser. Christian IV lod hende derfor en tid indespærre. Anne Lykke blev dog hurtigt frigivet på enkedronningens og andres forbøn, og allerede 1629 ægtede hun rigsråden Knud Ulfeldt ; 1634 var hun endog indbudt til prins Christians bryllup (!).

Frands Lykke, som fik Overgaard efter broderen, er nu kun kendt i kraft af sine store rigdomme. Han arvede efter faderen og kom til at overleve og arve alle sine søskende. Også ved sit ægteskab med Elisabeth Brock, datter af den rige Eske Brock til Gammel Estrup, erhvervede han en betydelig godsmængde. Den daværende svenske gesandt i Danmark Magnus Durell har ytret, at der da i Danmark fandtes fire rige adelsmænd, som hver havde en årlig indtægt af 16 - 20.000 rdl. ; en af dem var Frands Lykke. Ved sin død rådede han over ca. 8.000 tdr. htk., intet under, at man gav ham tilnavnet Den Rige. Hans store jordegodser — i hvert fald 12 lød under ham — gav ham nok at bestille ; hans interesse for embedsmandsvirksomhed var da også minimal. Kun et enkelt år var han lensmand — på Dronningborg 1647 - 48. Af rigsrådet blev han aldrig medlem ; han optræder derimod ofte som repræsentant for den jyske adel, uden at der dog synes at være tale om nogen personlig indsats af format. I sine godsers bestyrelse synes han derimod personlig at have taget del, ja endog at være gået i detaljer. Han var en foregangsmand på

Galleristuen med rokokotapeter (fot. Niels Elswing).

det landøkonomiske område, således var han klar over afvandingens betydning. På Gisselfeld lod han f. eks. grave en lang og dyb grøft. Værd at mærke er, at han ikke lod dette arbejde udføre af hovbønder, hvad der var almindeligt i de dage. I stedet lod Frands Lykke en graver få arbejdet i entreprise; selv tilså han flere gange arbejdet under dets udførelse. Vi kender intet til hans godsdrift på Overgaard; men da han regnede denne gård for sit hovedsæde, er det vel sandsynligst, at han her personligt har overvåget gårdens drift.

I 1655 døde Frands Lykke; han var da først i tresserne. Arvinger var sønnen Kaj, senere fradømt sine godser for fornærmende udtalelser om dronningen, og datteren Christence; det blev sidstnævnte, der arvede Overgaard. Som det gode parti hun var, havde der tidligt være ægtskabsplaner oppe med hende. Christian IV var opsat på et ægteskab mellem hende og sin »naturlige« søn Ulrik Christian Gyldenløve; det blev dog ikke til noget. Først i 1655 indgik hun ægteskab med *Frands Brockenhuus*, der unægtelig gjorde et godt parti;

*Friedrich v.
Arenstorff's
bibliotek (fot.
Niels Elswing).*

hun bragte ham foruden Overgaard herregårdene Rødslet, Svanholm og Kindholm. Selv stammede han fra Sebber Kloster og var allerede inden sit ægteskab godt i vej. Fra 1648 havde han været hofjunker, 1655 - 58 var han lensmand på Københavns Slot. I 1657 fik han bevilling til at oprette en rytterskadron ; det lykkedes ham også at få en sådan samlet og udvidet til et regiment »dronningens livregiment til hest«. Som officer synes Frands Brockenhuus ikke at have været meget værd, allerede 1657 måtte han afgive regimentet til Hans Schack. Frands Brockenhuus fik i stedet Halsted Klosters len ; en tid var han tillige kommissær hos kurfyrsten af Brandenburg under dennes besættelse af Jylland. Marts 1660 blev han udnævnt til lensmand i Stjernholm len, en måned efter var han død og begravet, kun 37 år gammel.

Fra Frands Brockenhuus' tid er bevaret en jordebog over det til Overgaard liggende bøndergods; i den nærmeste omegn fandtes i Udbynder 21 gårde, 1 vejrmølle, nogle huse og Nødenæs færgested, i Udbyover 9 gårde og 2 huse, i Klattrup 6, i Fuglsø 5, i Bjerre 5 gårde og 1 hus, i Binderup 2 gårde, i Gjerlev 1, i Vindbylund 1, i Dalbynder 1, i Dalbyover 1, i Vindblæs 1 hus, i Råby 1 gård og i Kastbjerg 1 gård. En anselig godsmængde var således koncentreret i hovedgårdens umiddelbare nærhed.

Christence Lykke kom ikke til at sidde enke mere end $1\frac{1}{2}$ år. Ved sin første mands død hensad hun i meget dårlige kår og måtte sælge Overgaard til rentemester *Christoffer Gabel*, der videresolgte gård og gods til *Friedrich von Arenstorff* 1661. I november samme år ægtede han Christence Lykke, der således atter blev frue på Overgaard.

Friedrich v. Arenstorff var født i Mecklenburg og blev professionel officer; først gik han i svensk tjeneste, kæmpede under Karl Gustaf mod Sveriges fjender, således også mod Danmark; han var med i stormen på København; men ved den svenske konges død skiftede han over og gik i dansk tjeneste. Her nåede han hurtigt frem til de højeste poster; hans ægteskab må også have styrket hans stilling. 1670 naturaliseredes han og optoges i den danske adel. Under Den skånske Krig var han en af de ledende generaler; det uheldige udfald af denne krig ramte ham hårdt. Man talte ligefrem om, at han skulle have begået forræderi; dette havde dog ikke noget på sig; men han blev syndebukken, kongen faldt over, da han i et krigsråd kraftigt havde opponeret mod denne. Hans lod blev degradering samt forvisning fra København og betaling af en stor bøde. Senere fik han dog tilgivelse, 1686 blev han kommanderende general i Slesvig og Holsten, og den kongelige nåde skinnede ved hans død 1689 atter over ham. Under ham ombyggedes Overgaard, der vel har været ret stærkt forfalden. Da hovedgårdsmarken opmålt til den store matrikel i 1683, bestod den af 420 tdr. ld. under plov; der var ikke mange jyske herregårde med så stort tilliggende. Yderligere kunne der avles 812 læs hø og græsses 150 høveder; en vigtig indtægtskilde for gårdens ejer må derfor øksneopdræt og øksnefedning have været.

Fr. v. Arenstorff havde efter Christence Lykkes død 1667 giftet sig med Augusta Elisabeth von Rumohr; hun besad gården lige til

1710, da hendes søn *Friedrich v. Arenstorff* fik skøde på ejendommen. Han oprettede 1720 avlsgården Fuglsøgaard af de 6 bøndergårde i landsbyen Fuglsø og købte en mængde gods op, således Visborggaard i Himmerland. 1730 lod han foretage de tidligere nævnte ombygninger; også det indre sattes i ny og moderne stand; adskillige af interierne står endnu. Hans økonomi var dog stærkt overbelastet, han forsøgte at nedbringe gælden, men ved hans død 1739 var stillingen dog stadig kritisk. Sønnen Frederik, der var født 1708, overtog 1743 Overgaard. Han blev 1750 assessor i højesteret, 1759 landsdommer i Nørrejylland. På sin dårlige økonomi — gælden var stadig trykkende — søgte han at bøde ved at bortsælge af bøndergodset. 1748 afhændedes således Handest og Sønder Onsild byer med 152 tdr. htk. til Chr. D. Lüttichau på Tjele, 1751 næsten lige så mange tdr. htk. i byerne Kastbjerg, Ajstrup, Haderup, Blæsbjerg, Falslev, Assens og Nørre Onsild til landsdommer Peder Marsvin på Trudsholm. Endnu samme år bortsolgtes godt 147 tdr. htk. i Enslev, Førslev, Stangerum og Vinstrup til forskellige. Ved Frederik v. Arenstorffs død 1762 var da i det væsentlige kun det bøndergods tilbage, som havde ligget til Overgaard allerede i Lykkernes tid. Hans enke Øllegaard Sophie Ide Rantzau (død 1790) beholdt gården til 1775, men lod den oftest drive af forpagtere. Fra dette år overtog hofjunker Frederik Christian v. Arenstorff gård og gods; men den påhvilende gæld var stadig meget stor og voksede yderligere i hans tid; 1793, da han døde, skal den have været 65.000 rdl. Hans enke Albertine Cathrine Benzon overdrog ved skiftet 1798 gården med alt tilliggende gods til sin eneste søn *Frederik v. Arenstorff*. Han solgte 1799 ejendommen til den bekendte godsopkøber, senere amtmand over Randers amt *Peter Severin Fønss* og prokurator *Erik Christian Müller* — året efter købte Arenstorff imidlertid det hele tilbage og påbegyndte nu et energisk og dygtigt arbejde for at bringe godset på fode igen. Han bortsolgte 1801 Fuglsø avlsgård og efter kgl. bevilling af 1804 alt bøndergodset, således at kun selve hovedgården med en del huse og kongetienden af Udbyneder sogn blev tilbage. Da hans økonomiske kår bedredes, købte han Dalbyneder kirke og kirketiende — gælden blev nu afbetalt, og den efterhånden stærkt forfaldne hovedgård istandsat. 1805 lod Arenstorff bygge avlsgården Arensborg og 1807 Overgaards

Galleriet (fot. Niels Elswing).

Mølle. 1835 oprettedes af Overgaard med dens fri hovedgårdstakst og tienderne et fideikommisgods for den Arenstorffske familie.

Frederik v. Arenstorff døde 1844 ; godset overgik til hans søn cand. jur. Johannes Frederik v. Arenstorff (død 1873) og derefter til dennes søn hofjægmester Frederik v. Arenstorff, der 1910 substituerede fideikommis'et med en fideikommiskapital og derefter solgte Overgaard, hvor hans slægt havde siddet gennem 250 år.

Ejer fra 1910 til 1924 var hofjægmester, cand. polit. *Adolf Frederik Holten Castenschiold* ; i hans tid blev gården gennemgribende restaureret ved arkitekt Mogens Clemmensen ; murene rensedes for hvidtekalk, og vinduer og gavle rekonstrueredes. Da gården i 1924 atter kom i handelen, fulgte en række hurtigt skiftende ejere. I 1938 købtes den med 2.300 tdr. ld. af *Flemming Juncker* for 1.050.000 kr. I hans tid tilkøbtes omkring 200 tdr. ld. englodder fra Udbyneder og Bjerre lodsejere ; ca. 1.550 tdr. ld. er inddæmmet fra Kattegat i 3 »kog«.

RANDERS AMT

mens ca. 200 tdr. ld. nyregistreret strandeng og øer er taget ind i Mariager Fjord. Overgaards samlede areal er derfor nu ca. 4.300 tdr. ld., hvoraf ca. 3.100 er agerjord, 650 skov, 50 gårdsplads og park, ca. 450 veje, kanaler og diger med digefod og ca. 150 strandenge. I den nuværende ejers tid har det gamle gods forstået at hævde sig smukt som et af Danmarks bedst drevne storbrug. Det er i øvrigt karakteristisk for godset, at der aldrig er bortsolgt noget af hovedgårdsjorderne, men at arealerne indtil de seneste år har kunnet øges takket være beliggenheden ved fjorden og Kattegat.

C. RISE HANSEN

EJERE

1545 Jørgen Lykke

1655 Frands Brockenhuus

1661 Christoffer Gabel

1661 Fr. v. Arenstorff

1710 Fr. v. Arenstorff d. Y.

1799 P. S. Fønss og E. Chr. Müller

1800 Fr. v. Arenstorff

1910 A. Fr. H. Castenschiold

1924 - 38 Forskellige ejere

1938 Fl. Juncker

BYGNINGER

1545 - 47 Herregården oprettet og trefløjet borggård i tre stokværk og tårn opført

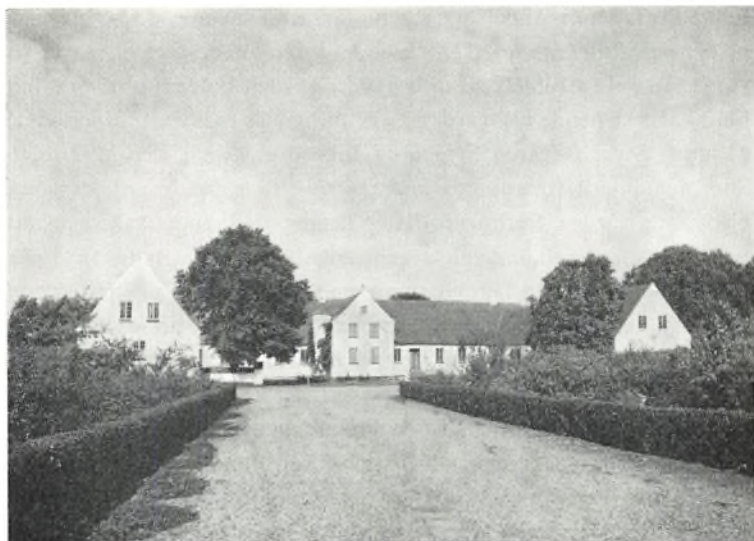
1672 Vestfløjen nedrevet, øst- og nordfløjen ombygget

1730 Trappetårnet forhøjet og portal opsat. Vestfløj opført (?)

1911 - 12 Hovedbygningen restaureret ved Mogens Clemmensen

Overgaard, spisestue med indiske motiver i vægflerterne (fot. Niels Elswing).

Hovedbygningen set fra syd (fot. Niels Elswing).

Sødringholm

Sødring sogn, Gjerlev herred, Randers amt

Blandt *Århus bispestols* vidtstrakte godsarealer omtales i 13. århundrede også jorder i Sødring sogn, umiddelbart nord for Randers Fjords udmundning i Kattegat, idet dette gods da erhvervedes omkring 1240 af *Øm Kloster*. I den ladegård, som har været centrum i bispegodset i Sødring, finder vi oprindelsen til den senere hovedgård Sødringholm. Sødringholm forblev ikke længe i *Øm Klosters* besiddelse, men gik efter nogle års forløb atter over til *Århusbispen*. I slutningen af 15. århundrede nævnes Søren Munk som foged på gården.

Med reformationen overgik godset til *kronen*. I 1544 afhændede denne 21 gårde i Sødring sogn til *Hans Stygge*, der samtidig købte Holbækgaard, beliggende lige syd for Randers Fjord. Af det gods, *Hans Stygge* erhvervede i Sødring, har han sandsynligvis lagt grunden til hovedgården Sødringholm. Efter hans død i 1568 overgik Sødring-

holm til datteren Anne, der samme år, som faderen døde, blev gift med *Lage Brockenhuus*. Denne døde dog allerede året efter, og fru Anne sad enke til 1592. »Hun begyndte 1570 at holde hus på Sødringholm«. Efter hende gik gården i arv til hendes overlevende søskende, Mourids Stygge, Karen Stygge og Ingeborg Stygge, der 1592 solgte Sødringholm til rigsadmiral *Peder Munk* til Estvadgaard, der også ejede nabogården Demstrup. Efter dennes død, som skal være indtruffet på Sødringholm, solgte hans enke fru Sophie Brahe 1625 gården til statholderen i hertugdømmerne *Gert Rantzau* til Breitenburg. Samtidig erhvervede denne Demstrup, og en halv snes år i forvejen havde han købt Gjesingholm i Sønderhald herred. Disse godskøb var led i statholderens store kapitalplaceringer i dansk jordegods. Ved hans død 1627 tilfaldt Sødringholm sammen med de holstenske og øvrige jyske godser sønnen Christian Rantzau. Denne havde gjort høftjeneste, men trak sig efter sit giftermål tilbage og helligede sig derefter driften af sine vidtstrakte godser. Som de øvrige Rantzauer, der ejede Sødringholm, havde han dog naturligvis kun ringe personlig tilknytning til gården, ud over den rent økonomiske interesse i godsets eventuelle overskud. I sine senere år blev han mere optaget af politiske hverv og endte under Frederik III som førsteminister.

Ved Gert Rantzaus overtagelse af Sødringholm var hovedgården ansat til 30 tdr. htk. og bøndergodset til 243 tdr. htk. Fra hans ejertid foreligger ingen efterretninger om gårdens drift, men fra Christian Rantzaus tid er der fremdraget omfattende oplysninger om forholdene både på Sødringholm og nabogården Demstrup, der jo også ejedes af Rantzauerne. Medens den sidste gård dreves for godsherrens egen regning, var Sødringholm det meste af tiden bortforpagtet, i hvert fald i årene 1634 - ca. 1660. Derved trådte gården noget i baggrunden til fordel for Demstrup, hvor Rantzau bestræbte sig ivrigt for at forbedre driften, og hvor især studeopdrættet spillede en stor rolle. I 1635 var forpagtningsafgiften 180 rdl. om året. Få år efter overgik forpagtningen til en Erik Hansen, der forbigående fik en mindre nedsættelse i afgiften. Da det kneb for forpagteren at klare forpligtelserne, afstod han halvdelen af gården til en borger fra Randers. Da denne døde 1653, afløstes han af herredsfogederne i Houlbjerg og Gjerlev herreder, Hans Jacobsen og Jens Jacobsen, således at der nu var hele tre

Hovedbygningen set fra haven (fot. Niels Elswing).

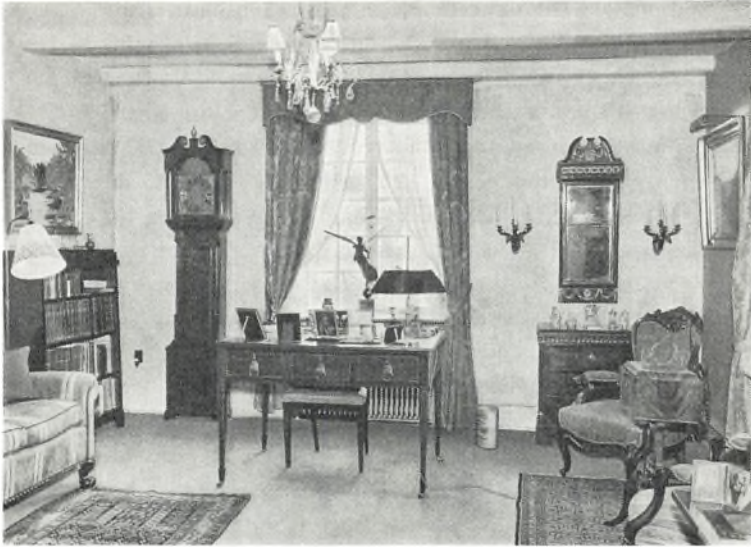
forpagtere på gården. Havde det været vanskeligt for forpagterne at klare sig før, så blev det rent galt, da svenskekrigene indtrådte. I 1658 beklagede Erik Hansen sig i et brev til Rantzau, at det på grund af misvækst og krigsfolkenes hærgen på gården var ham umuligt at udrede forpagtningsafgiften. To år senere meddeler han i et brev, at fogeden på Demstrup i over et halvt år har holdt ham indespærret på denne gård på grund af restancer i afgiften. Han påstod, at han var så fattig, at han ikke kunne skaffe sig det nødvendige til livets ophold. De to andre forpagtere gik det ikke bedre. I 1660 skriver fogeden på Demstrup til sin herre, at restancerne nu udgjorde over 3 års afgifter, og at bygninger og inventar på Sødringholm var ødelagt; han havde derfor set sig nødsaget til at indespærre Hans Jacobsen i et kammer på Demstrup, indtil afgiften var betalt. Det lykkedes dog den indespærrede herredsfoged at flygte ved nogle soldaters hjælp. Den anden fange på Demstrup blev senere løsladt efter Rantzaus ordre og skulle derefter forføje sig bort fra Sødringholm. Præsten i Dalbynder udtalte senere, at Erik Hansen i virkeligheden ikke var så fattig, som han gav sig ud for. Hvorledes dette nu end forholder sig, viser det

RANDERS AMT

foregående klart, at det på de tider ikke altid har været lige hyggeligt at være forpagter på Sødringholm. Efter at forpagtningen på gården således var mislykket, måtte godsherren selv overtage driften. Udsæden af alle slags korn på hovedgårdsmarken var 1660 31 tdr. og 1663 68 tdr. Det tilliggende bøndergods udgjordes af Sødring sogns 20 gårde og 5 huse. Landgilden var 32 rdl. 45 tdr. byg, 20 svin, 20 får, 20 lam, 20 gæs, 40 høns, 800 saltsten og 2 tdr. 4 pd. smør. Den gennemsnitlige bruttoindtægt af Sødringholm lå i årene omkring 1650 noget under 400 rdl. Sødringholm havde tidligere haft birkeret, men i 1637 måtte Christian Rantzau opgive den mod at opnå en sådan for Løvenholm. Da dette blev grevskab i 1674, lagdes Sødringholm under Løvenholm birk, hvor den sikkert forblev indtil 1758.

Om bygningerne på Sødringholm er ovenfor nævnt, at de blev hårdt medtaget under svenskekrigene. Efter at den uheldige forpagter Hans Jacobsen var flygtet, lod fogeden foretage en vurdering af gården. Herved ansattes brøstfældigheden til ca. 300 rdl. Desuden konstateredes det, at alle havens træer var fældet og gærderne ryddet af vejen. En beskrivelse fra 1667 giver udførlige oplysninger om bygningerne på Sødringholm. Borggården bestod af en østre længe, fruerstuen, der var en bindingsværksbygning med 11 fag, og en søndre længe, der var på 26 fag. Denne bygning, hvorigennem der førte en port ud til ladegården, var økonomibygning, der bl. a. rummede køkken, bryggers og bagers. Hertil kom 2 mindre huse, hvoraf det ene lå ud til haven. Udenfor gårdspladsen, der var omgivet af plankeværk, lå mod vest abildhaven. Hovedhusene i ladegården var den store lade, der var forsynet med to dobbelte porte, og øksnehuset, der havde plads til 48 øksne. Hertil kom forskellige småhuse.

Ved Christian Rantzaus død 1663 overtog sønnen Ditlev Rantzau de vidtstrakte godsbesiddelser, nemlig foruden 4 holstenske og 2 slesvigske godser gårdene i Nørrejylland: Gjesingholm, Demstrup, Sødringholm og Skovgaard og endelig Eskjær (i Salling). Efter at have været landråd og vicesatholder i hertugdømmerne blev han i 1676 udnævnt til statholder. Han blev i 1671 naturaliseret som dansk greve, og 1674 oprettede han med kgl. bevilling grevskabet Løvenholm af godserne Gjesingholm, Demstrup, Sødringholm, Skovgaard og Eskjær. Den sidste gård afhændede han dog 1681. Sønnen Christian Ditlev

Dagligstue (fot. Preben Tolstoy Jacobsen).

Rantzau arvede efter faderens død 1697 bl. a. grevskabet Løvenholm. Han lå i langvarige processer med sine medarvinger. Som purung var han blevet forlovet med Ulrik Fr. Gyldenløves datter ; nu afbrød han pludselig forbindelsen og nægtede at erlægge de 30.000 specier, som han i så tilfælde skulle betale. Derefter inddrog kongen i året 1700 grevskabet Løvenholm. Efter at han havde fået grevskabet tilbage, blev det senere atter sekvestreret for en tid på grund af en gæld, han nægtede at betale. I 1721 blev han snigmyrdet i nærheden af Elmshorn, og hans besiddelser overtoges af broderen Wilhelm Adolph. Da denne imidlertid 1726 blev dømt til livsvarigt fængsel for meddelagtighed i mordet på broderen, inddrog grevskabet Løvenholm af *kronen*. Sødringholm synes på dette tidspunkt at have haft samme godstilliggende som omkring 1660. Selve hovedgården var bortforpagtet, og afgiften for denne og Demstrup tilsammen var 1.191 rdl. årlig. For Løvenholm var afgiften 687 rdl. 1732 blev grevskabet atter erigeret og overtoges af grev *Frederik Christian Danneskiold-Samsøe*, der 10 år senere ophævede det med kgl. tilladelse og solgte Demstrup

og Sødriugholm til tidligere prokurator, kancelliråd *Hans Eilersen Steinfeldt*, der umiddelbart efter afhændede Sødriugholm til kommerceråd Ole Olsen fra Århus. Skødet blev dog 1744 udstedt til kommercerådens stedsøn, præsten *Niels Nielsen Secher*. Hovedgårdstaksten var da 29 tdr. htk. og bøndergodset på 200 tdr. Den tilliggende Sødriugh kirketiende udgjorde 12 tdr. htk. Til gården lå da som tidligere patronatsretten til Sødriugh kirke. I Niels Sechers tid var driften især lagt an på studehold ; desuden fandtes der stutteri på gården.

I 1757 brændte Sødriugholm, og Secher opførte en ny bindingsværks hovedbygning bestående af 3 fløje. Bygningerne står endnu på Sødriugholm, men er dog undergået væsentlige forandringer i tidens løb. Således er bindingsværket blevet erstattet helt af grundmur. Secher var en mand, der forstod at forvalte sit jordiske pund, og han skal have været sin tids rigeste præst i Danmark. Hans formue blev anslået til op imod 200.000 rdl. Han døde 1768 og blev begravet i et familiekapel, som han havde indrettet i Sødriugh kirke. Enken Johanne Marie Anchersen sad på gården til sin død 1775. Hun stiftede til minde om sin mand et legat på 2.000 rdl. for godsets fattige. Det eksisterer endnu, og renterne uddeles to gange årligt til gamle folk, der har tjent på gården. Hendes søn kammerråd Matthias Poulsen Secher, der havde bestyret Sødriugholm for moderen, overtog den efter hende for 20.000 rdl. Han erhvervede samme år, som han overtog Sødriugholm, Demstrup af kancelliråd Steinfeldt og overflyttede en del af denne gårds hartkorn til Sødriugholm. Således kom de to gårde atter under fælles ejer. I 1785 indberettede kammerråd Secher til rentekammeret om Sødriugholms drift, at hans hoveribønder »ved hjælp af gårdens fribønder er blevet forskånede for en del arbejde«. Secher havde ord for at være human, og en udtalelse som denne i hans beretning til kammeret synes at tyde derpå: »... da Bonden er det Værk og et Middel, hvorved enhver ved nøje opsigt kand have sin Glæde af at see hands Velferds Fremme befordret, saa haver de paagrændsende Bønder den Frihed og Tilladelse at græsse deres Creaturer For- og Efteraar paa Gaardens Mark«. Secher var enelodsejer i Sødriugh by med 67 tdr. htk. I denne by havde udskiftning fundet sted før 1785. Det samme var tilfældet i Vinstrup, Stangerup og Enslev, hvor hartkornet til Sødriugholm udgjorde hen-

holdsvis 40, 37 og 43 tdr. Medens de tilliggende 8 tdr. htk. i Haderup og Norup i dette år var under udskiftning, havde denne endnu ikke fundet sted i Dalbyneder og Binderup, hvor der til Sødringholm lå 72 og 22 tdr. htk. Efter Matthias Sechers død 1794 indehavde enken Adolfine Sophie Müller Sødringholm til 1800, da hun afstod den tillige med Demstrup til Hans Ammitzbøl med flere andre. Allerede i 1799 var der opnået kgl. bevilling på at bortsælge bøndergodset til de to gårde, uden at hovedgårdstaksten mistede sædegårdsprivilegierne. I den følgende tid afhændedes en del af godset under Sødringholm, og 1802 købtes hovedgården med resten af bøndergodset af Anders Mogensen Berg for 64.375 rdl. I 1805 oplyses det om gårdens drift, at agerjorden var inddelt i 20 vange med udmarkerne, hvoraf de 10 dreves og de øvrige hvilede. Hoveri udførtes af 16 halve gårde, hvis hovning var 8 tdr. agerland og ca. 7 tdr. ld. eng. 1807 solgte Berg gården til overkrigskommissær Marcus Peter Secher til Kærbygaard, der kom til at sidde på Sødringholm i landbrugskrisens svære år. Han klarede sig dog godt og var en temmelig velstående mand, da han døde 1831.

Efter hans enke Mathilde Sophie f. Secher ejede krigsråd Jens Rahbek Sødringholm til 1850, da den købtes af oberstløjtnant F. G. v. Müller. Den næste ejer (fra 1855) C. F. H. Holsten forbedrede gårdens drift på forskellig vis og beplantede store dele af de hidtil udyrkede arealer. Hans svigersøn *Valdemar A. P. H. v. Buchwald*, der overtog gården 1906, ombyggede hovedbygningens østre sidefløj og byggede det lille tårn på vestsiden af hovedfløjens frontispice. Buchwalds enke solgte 1925 Sødringholm til skovrider *C. Chr. Branth*. I 1936 brændte gårdens avlsbygninger, hvorefter en ny avlsgård opbyggedes. 1946 købte *Lauritz Sørensen* den, og i 1954 overtog den nuværende ejer landsretssagfører *Tage Henning Carstensen* Sødringholm. I 1961 tilbagekøbtes Hammerdal, som skovrider Branth havde frasolgt. Desuden blev der tilkøbt 194 tdr. ld., således at det samlede areal kom op på 1.293 tdr. ld. Siden landsretssagfører Carstensen overtog Sødringholm, er gården i væsentlig grad bragt på fode. Skoven er nu i normal drift, efter at der er plantet ca. 500.000 træer, og bygningerne gennemgribende forbedret; 1954-55 blev hovedbygningen moderniseret ved arkitekt Ejvind Draiby, og de følgende år

RANDERS AMT

er avlsgården udvidet og ombygget ved arkitekt Børge Christensen, der atter har bygget på avlsgården, efter at svinestald, roehus og ungkreaturstald brændte i efteråret 1965. Sødringholms samlede areal er nu 700 tdr. ld. ager, 211 tdr. ld. eng og 507 tdr. ld. skov, idet Popelgaarden og Nyholm er tilkøbt i 1965.

JENS SØLVSTEN

EJERE

Arhus bispestol
ca. 1240 Øm Kloster
Arhus bispestol
1536 Kronen
1544 Hans Stygge
1568 Lage Brockenhuus
1592 Peder Munk
1625 Gert Rantzau

1726 Kronen
1732 Fr. Chr. Danneskiold-Samsøe
1742 H. Eilersen Steinfeldt
1744 N. Nielsen Secher

1800 - 1906 Forskellige ejere
1906 V. A. P. H. v. Buchwald

1925 C. Chr. Branth

1946 L. Sørensen
1954 T. H. Carstensen

BYGNINGER

Ladegård

Hovedgården oprettet

1650 Tofløjet borggård samt to
ladegårdsbygninger

1757 Trefløjet bindingsværkshoved-
bygning opført efter brand

Østfløjen ombygget og
tårn opført

1936 Avlsgården genopført efter
brand

1954 - 55 Hovedbygningen moderni-
seret ved Ejvind Draiby
1958 - 60 Avlsgården udvidet ved
B. Christensen
1965 Avlsgården ombygget ved
B. Christensen efter brand

Hovedbygningen set fra vest (fot. Niels Elswing).

Demstrup

Råby sogn, Gjerlev herred, Randers amt

Tæt syd for landsbyen Dalbyneder Kær og nordøst for kirkebyen Dalbyneder har en herremand engang i middelalderen bygget sig en gård, Demstrup, hvis beliggenhed er typisk for de meget gamle borge: i læ for vestenvinden, på agerlandet, men tæt ved fægangen på engen. På dens plads ser man nu et større, moderne landbrug.

Gården nævnes første gang på dronning Margrethes tid i en lov-hævd fra 1404. Den første ejer, vi kender, tilhorte den berømte slægt, der førte en syvoddet gylden stjerne på blå bund i sit våben; han hed hr. *Henrik Knudsen (Gyldenstjerne)* og solgte den 1409 til sin farbroder, hr. Erik Nielsen til Tim, der var en meget fremtrædende mand på Erik af Pommerns og Christoffer af Bayerns tid. Han deltog i vigtige politiske forhandlinger, var i mange år hovedsmand på Ri-berhus og samlede meget gods rundt om i riget, mest dog i Nørre-

Hovedbygningen set fra haven (fot. Niels Elswing).

jylland ; han tog 1410 lovhævd på skoven Demstruplund og købte et par gårde i Råby. Efter hans død (ca. 1450) tilfaldt Demstrup med gods i Dalbynder og Udbynder sønnen Erik Eriksen (død 1477), der drog til Sverige, hvor han ægtede en datter af kong Karl Knuts-son. Han blev stamfader til den endnu blomstrende svenske friherrelige slægt Gyllenstierna ; den anden søn Abraham Eriksen Gyldenstjerne (død 1520), der var rigshofmesteren Poul Laxmands svigersøn, solgte 1516 Demstrup til et medlem af en af de andre store slægter, rigsråden *Peder Lykke* (død 1535), der var en af Christiern II's modstandere og derfor tog ivrig del i krigen mod grev Christoffer af Oldenburg ; det var en bitter dag for ham, da han blev overrumplet af skipper Clement og måtte flygte fra Aalborghus, og han oplevede ikke Christian III's sejr. Han forøgede godset med flere gårde ; men efter hans enke fru Kirsten Høgs død 1542 blev Demstrup delt mellem de fire børn. En af disse, den meget bjærgsomme fru Anne Lykke, og hendes første mand hr. *Anders Bille* til Søholm samlede det meste af godset ; men efter mandens død kom hun i proces med

sine medarvinger ; hun gjorde sig berygtet for sin grusomhed, og til sidst gik det hende galt, idet hun blev dømt til at betale en stor erstatning for lensafgifter, hun havde besveget kronen for. Rigsadmiral *Peder Munk* (død 1623) blev derefter ejer af Demstrup og Sødringholm, og hans enke fru *Sophie Brahe* solgte 1625 begge gårde til *Gert Rantzau* (død 1627) til Breitenburg, der var kongens statholder i her-tugdømmerne og stod i høj gunst hos Christian IV.

De to gårde tilhørte nu i over 100 år *Gert Rantzaus* efterkommere som en beskeden del af deres meget store godsområder. Om Demstrup på *Christian Rantzaus* tid — han døde 1663 — findes der fyl-dige oplysninger i det *Rantzauske* godsarkiv. I skødet 1625 sattes hovedgården til 72 tdr. htk. og hele godset med skov til 134 svins olden til 599 tdr. htk. Demstrup borgegård var præget af, at den ikke havde fastboende herskab. Vel var der et grevens sovekammer, der beviser, at *Christian Rantzau* har kunnet overnatte, når han var på korte besøg, men de øvrige værelser i den trefløjede bygning var meget forfaldne og meget tarveligt udstyrede ; om de ca. 20 dyner siges, at de duede intet eller var »med ringe fyld udi«. Der var abildgård med 6 æble- og 53 pæretræer og humlehave, der var vel ved magt, desuden en urtehave delt i fire kvarterer, der var omsat med ribs- og stikkelsbærbuske. Kålgården lå lige uden for køkken-døren, og midt i borggården var der en brønd med jernlænke. Hvad der faldt mest i øjnene i ladegården, der lå mod vest, var de tre øksenhuse, hvoraf det største mod syd havde 46 fag med båse til 158 øksne, det nordre rummede 55 og det vestre 84 ; derimod var den store lade kun 24 fag lang og de andre stalde beskedne. Hovedgår-dens dyrkede areal nåede næppe over 300 tdr. ld. ; der blev dyrket rug, byg og havre samt boghvede ; det var en undtagelse, når der blev avlet over 3 fold. Hovedindtægten kom fra studene, der blev opfedet vinteren igennem i øksenhusene og afhændet om foråret ; snart blev de af fogden på grevens regning og risiko drevet til Ham-borg, snart blev de på Demstrup købt af studehandlere. Godset be-stod af 42 gårde og nogle huse og noget strøgods. Hoveriet bestod for gårdmændene væsentlig i landbrugsarbejde og ægter, mens hus-mænd måtte yde hovspind og håndværksarbejde. Af Råby kirke blev der ydet kirketiende, af Dalbyneder både kirke- og kongetiende,

RANDERS AMT

begge steder in natura. Godset led hårdt under svenskekrigene ; men værst huserede de kejserlige tropper, der kom for at hjælpe den danske konge mod Karl Gustav i 1659.

Det var et i bund og grund udpint gods, som Ditlev Rantzau (død 1697) overtog 1663. Han blev optaget i den danske grevestand og oprettede grevskabet Løvenholm af Gjesingholm (Løvenholm), Sødringholm, Demstrup samt Skovgaard i Kollerup sogn, Vejle amt. På grund af en arvestrid lod hans søn Wilhelm Adolph 1721 sin ældre broder Christian Ditlev myrde og blev dømt til livsvarigt fængsel, hvor han døde 1734, hvorfor grevskabet i 1726 faldt tilbage til kronen. 1732 blev det erigeret påny og overdraget til grev *Frederik Christian Danneskiold-Samsøe* (1722 -78), et tiårs barn, der var greve til Samsø, friherre til Lindenberg og Høgholm og den første overdirektør for Gisselfeld Kloster. Da hans pekuniære forhold, trods hans rigdom på jordegods, var meget derangede, fik han 1742 lov til at nedlægge grevskabet og sælge de forskellige gårde.

Demstrup, der i over 300 år havde tilhørt meget fornemme ejere, der havde flere eller mange andre gårde, og som næppe nogensinde havde været beboet regelmæssigt, kom nu til at tilhøre borgerlige proprietærer, hvoraf flere også ejede Sødringholm ; en af dem, kancelliråd *Hans Eilersen Steinfeldt*, købte 1742 Demstrup og Sødringholm. Demstrups hovedgårdstakst var 78 tdr. htk. I Danske Atlas (1768) beskrives Demstrup således: borgegården består af 3 længder muur og bindingsverk, een etage høi, opbyggt af kancelliråd Steinfeldt, da den gamle bygning var forfalden og ubeboelig. 1775 solgte han Demstrup med 78 tdr. htk. hovedgårdstakst, 31 tiender (Råby og Dalbyneder) og 339 gods til *Matthias Poulsen Secher*, der samme år overtog Sødringholm efter sin moder ; han var en hjertensgod mand, der hjalp mange trængende ; ikke blot opdrog han to forældreløse børn sammen med sine egne drenge, men han optog i sit hus en gammel nordmand, der havde boet hos sin søn, som var præst der på egnen, men stod fuldstændig alene, da sønnen døde. Den gamle mand fik to værelser at bebo og en tjener til opvartning. Kammerråd Secher overførte en del af Demstrup hovedgårdstakst og alt godset til Sødringholm og solgte derpå 1790 gården (56 tdr. htk.) uden gods til sin forvalter N. Bach. Han solgte 1803 gården til Ole Esmarck, men 1805

Galleriet (fot. Niels Elswing).

tilhørte den ejeren af Sødringholm Anders M. Berg, hvis søn J. M. Berg under landbrugskrisen (1826) måtte sælge den ved tvangsauktion til Århus stiftøvrighed for 4.000 rbdl. sølv. Fra 1830 tilhørte den J. M. Bergs søn R. S. Berg, som i 1839 fik 34.000 rbdl. for den. Ved de følgende hyppige ejerskifter i de opadgående tider steg den stadig i pris. 1862 tilhørte den godsejer *Alfred Hage* (1803 - 72) til Oremandsgaard, der 1865 ombyggede Steenfeldts hovedfløj i grundmur. 1876 købtes Demstrup af forpagter E. Olsen. Han var en meget flittig og arbejdsom mand, der aldrig holdt forvalter, og når han var fraværende, måtte hans kone sætte folkene i arbejde. Efter nogle ejerskifter blev *A. Hougaard* 1902 ejer af Demstrup, og han gav gårdens bygninger deres nuværende karakter. Således blev avlsgården fuldstændig nyopført, der blev bygget enkesæde og forpagterbolig. Den trefløjede hovedbygning fik takkede gavle, smårude vinduer, og taget blev hævet. Desuden blev der opført et tårn med spir midt for hovedfløjen til gårdsiden. Også den pompøse indkørselsport gennem laden i vest er hans værk.

RANDERS AMT

1924 solgte Hougaard gården til arkitekt Meulengracht for 560.000 kr. Få år efter måtte han atter overtage den, men da var hans energi borte, han var en syg og slagen mand, og da krisen satte ind overtog Jydsk Landhypotekforening Demstrup og solgte den i 1932 videre til kaptajn Ove Høegh-Guldberg, Tygeslund, for 320.000 kr. Trods krise og krig blev der på gården i løbet af få år oparbejdet en af landets fineste herregårdsbesætninger af rød dansk malkerace.

1947 fik den nuværende ejer, godsejer *Per Hansen*, skøde på Demstrup. Der er siden da tilkøbt 13 tdr. ld. skov og gården Hulmure på 140 tdr. ld., således at godset som helhed omfatter 773 tdr. ld., hvoraf ca. 100 skov, 10 gård, park og have, resten ager. Hovedbygningens indre er stilfuldt og smukt, og i de store, gode avlsbygninger er indretning og materiel fulgt op i takt med tidens krav.

EJLER HAUGSTED

EJERE

1404 Henrik Knudsen Gyldenstieme
1516 Peder Lykke
1542 Anders Bille (parthaver)
ca. 1580 Peder Munk
1625 Gert Rantzau
1726 Kronen
1732 Fr. Chr. Danneskiold-Samsøe
1742 H. Eilersen Steenfeldt
1775 M. P. Secher
1790 - 1862 Forskellige ejere
1862 Alfred Hage

1876 - 1902 Forskellige ejere
1902 A. Hougaard

1924 - 47 Forskellige ejere
1947 P. Hansen

BYGNINGER

Trefløjet bygning

Trelænget hovedbygning opført

1865 Hovedfløjen omsat i grundmur

Hovedbygningen ombygget og tårn opført, avlsgården nyopført

Hovedbygningen set fra vest (fot. Niels Elswing).

Gjessinggaard

Tvede sogn, Nørhald herred, Randers amt

Om Gjessinggaards historie har vi først sikre underretninger fra slutningen af 15. århundrede. I 1473 bekræftede Philip Ottesen i Tvede, at han havde siddet over skifte med sin broder Oluf Friis på egne og søsteren jomfru Abels vegne, hvorved broderen fik overdraget Gjessinggaard og Gjessing mølle, 1 gård i Tvede og 1 bol sammesteds tilligemed gods i Onsild og Ning herreder. *Oluf Friis* hørte til familien Munk (Lange). I adskillige år havde han været slotsfoged på Kalø, og i 1486 førte han forsædet på Øster Lisberg herredsret. Ved hans død omkring 1500 overgik Gjessinggaard til hans halvsøster Birgitte Ottesdatter, der var ejer af nabogården Hungstrup. Hermed kom Gjessinggaard i Vinranke-Munk'ernes eje, idet hendes mand *Niels Munk*, der var Viborgbispens lensmand på Halkjær, hørte til denne Slægt. I 1504 sad fru Birgitte enke på Gjes-

singgaard, og allerede samme år synes hun at have overladt den til sønnen Otte Munk, mens en anden søn fik Hungstrup. Otte Munk takseredes 1511 og 1525 blandt adelen i Århus stift. Han var gift med Kirsten Nielsdatter Juul, der 1546 var enke og i dette år skrev sig til Hastrup. Efter ham overgik Gjessinggaard til sønnen Niels Munk, der i hvert fald indehavde den 1545. Ved hans død, der må være indtruffet efter 1568, arvede sønnen *Christen Munk* Gjessinggaard. Ved mageskifte med kronen fik han gården Bjerregaard i Tvede sogn. Sandsynligvis har Christen Munk derefter nedlagt denne som hovedgård og lagt jorden under Gjessinggaard. I hvert fald var den 1629 delt i 2 bøndergårde, »de to Bjerregaarde«.

Christen Munk blev 1612 stedt til hvile i Tvede kirke, hvor han i 1584 havde ladet tårnet hvælve og færdiggøre til begravelse for slægten. Han havde betænkt kirken bl. a. med altertavle og prædikestol og havde ladet oprejse en ligsten for sig selv og hustruen Anna Skram, der forøvrigt døde samme år som sin mand. Da ægteparret ingen børn efterlod sig, overgik Gjessinggaard til Christen Munks søster Kirsten Munk, der var gift med *Henrik Krag* til Trinderup. I 1618 afhændede hun, der da var enke, den til rigsråd *Iver Juul* til Willestrup. Da han købte Gjessinggaard, var tilliggendet meget ringe: 1 gård i Skalmstrup, 2 gårde og 2 bol i Tvede foruden Gjessinggaards mølle, 1 gård og 7 huse i Øster Tørslev og 1 bol i Ilshøj samt 1 skovstykke kaldet Havn. Iver Juul udvidede både hovedgårdens jorder og bøndergodset betydeligt, især ved købet af Hungstrup, som han i 1621 erhvervede af Anders Friis til Krabbesholm, hvorefter gården blev nedrevet og jorden lagt under Gjessinggaard.

I sit første ægteskab, med Maren Maltedatter Sehested, havde Iver Juul sønnen *Malte Juul*, og da denne i 1627 efter faderens død fik udlagt Gjessinggaard som arv af stedmoderen Ingeborg Parsberg og hans søskende, var hovedgårdens takst 48 tdr. htk. og der var skove til 440 svins olden.

Malte Juuls jyske gård trådte stærkt i baggrunden for hans sjællandske og skånske godsbesiddelser, Birkholm (det senere Løvenborg) og Maltesholm, og han havde meget ringe tilknytning til Gjessinggaard. Han døde 1648. Enken Anne Ramel skiftede efter sin eneste søns død 1651 med sine to ugifte døtre, hvorved datteren Margrethe

Salen med tapeter broderet af den nuværende ejers tipoldemor (fot. Holt & Madsen).

fik Gjessinggaard. Hun ægtede ti år senere *Mourids Putbus* (Podebusk) til Einsidelsborg (Egebjerggaard), efterkommer af Henning Podebusk. Heller ikke denne ejer havde nogen nærmere tilknytning til gården. Han opholdt sig mest på sit fynske gods, Einsidelsborg, der 1676 blev ophøjet til baroni for slægten Putbus. Gjessinggaard har sandsynligvis været bortforpagtet det meste af hans ejertid, 1695 - 97 var afgiften 600 rdl. årlig. Det var en Christian Vos, der da havde forpagtningen. I hans kontrakt fandtes en bestemmelse, der viste, at man endnu ikke havde glemt fjendens raséren i landet 30 år tidligere: »Sker fjendtligt indfald, så forpagteren ikke kan være sig selv eller gården mægtig, skal forpagtningspengenes erlæggelse tages i moderation . . .«. Om bøndergodset til Gjessinggaard oplyser jordebogen 1661, at en stor del af det lå øde og var »spoleret og udarmed« af fjenden, så at bønderne ikke var mægtige at svare til deres gårde. Den samme kilde, der dog kan være upålidelig på grund af gods-ejerens interesse i skattelempelser, beretter, at Gjessinggaards skove, der på daværende tidspunkt ansattes til 250 svins olden, var forhugget og ilde medhandlet af de svenske og brandenburgske tropper. For at

Hovedbygning og voldgrav set fra haven (fot. Niels Elswing).

overvinde sine økonomiske vanskeligheder solgte Mourids Putbus i 1687 sin sjællandske gård Birkholm. Gjessinggaard synes han i 1680-erne at have måttet pantsætte til Frederik v. Vittinghof, men var dog i besiddelse af den ved sin død 1700, da den overgik til datteren Anna Sidonia von Putbus. Da Anna v. Putbus 1713 solgte Gjessinggaard til kancelliråd *Gothard Braem*, var bøndergodset forøget til 313 tdr. htk.

Den nye ejer var, kort før han overtog Gjessinggaard, blevet adlet og kunne derfor under standsmæssige former holde sit indtog på gården. Han var søn af Århus-biskoppen Johan Braem, og hans bedstefader var storkøbmanden Gotthard Braem, der som ung var indvandret her til landet fra Hamborg og ved sin driftighed og energi nåede op blandt de førende handelsmatadorer i København i 16. århundrede. Sammen med sin broder organiserede han efter 1633 den danske hvalfangst under det Grønlandske Kompagni, og til erindring herom optog sønnesønnen Gothard Braem en springende hval i sit våbenskjold. Da Braem i 1733 døde ugift og uden at efterlade sig børn, var gælden så stor, at arvingerne alle som én fragik arv og gæld.

Skifteforvalteren, amtmænd Trappaud, måtte derefter stille Gjessinggaard til salg, og i 1734 købtes gården af amtsforvalter *Hans Folsach*. Hermed indledtes en ny æra i den gamle gårds historie, idet den slægt, der ved dette køb knyttede sit navn til Gjessinggaard, uafbrudt siden da har besiddet den, altså igennem mere end to århundreder. Der var købmændsblod i den nye ejers årer ligesom i den forrige, idet han var søn af Præstø-købmanden Michael Thomassen. Som sine søskende tog han imidlertid navn efter moderen Kirsten Folsach, hvis fader Melchior Folsach, den første bekendte mand af slægten, 1660 blev ansat som skovrider i Jungshoved len. En folkelig tradition har villet forklare navnets opståen således: blandt den danske hærs furérer under felttoget i Nordtyskland i 1712 var der en, som, i sin iver for at skaffe det fulde mål af det rekvirerede korn til hærens underhold, havde for vane at opmuntre leverandørerne med tilråbet: voll Sach. Han kom derfor blandt soldaterne til at gå under navnet Vollsach, og dette skulle senere være blevet hans rigtige navn. Den lille skævhed i kronologien gør jo ikke forklaringen mindre original. Hans Folsach, der var land- og krigskommissær i Århus og Ribe stift, købte i 1718 gården Kjeldkær i Tørrild herred. Da han i 1731 blev udnævnt til amtsforvalter over Silkeborg, Dronningborg og Mariager amter, solgte han den imidlertid og erhvervede som nævnt Gjessinggaard, der havde en mere passende beliggenhed i forhold til hans nye embedsområde. Hans Folsach var en langt mere energisk og driftig mand end sin forgænger. Hans foretagsomhed gav sig det for eftertiden mest synlige udslag i den smukke hovedbygning, som han rejste på Gjessinggaard.

Med benyttelse af det gamle voldsted, hvis grave fyldtes ved hjælp af store opdæmninger, opførte Hans Folsach i 1740'erne den ny hovedbygning. Utvivlsomt anvendte han herved tildels den kampestensunderbygning, som det tidligere hus havde hvilet på, og muligvis også dele af det gamle murværk. Byggeriet var afsluttet i 1747, og der var da rejst en smuk énetages, trefløjet borggård bestående af en grundmuret hovedfløj med gennemløbende trefags kvist på midten og to lange sidefløje af bindingsværk. Disse fløje blev dog 1770 - 80 skalmuret. I facadernes rige sandstensprydelser, især omkring vinduerne, i kvistgavlene og i portalen mod gården optræder motiver, der viser,

Avlsgården set fra hovedbygningens trappe (fot. Niels Elswing).

at det kan være N. H. Rieman eller Jens Jensen Mørup, der har udført arbejdet. I 1962 fandt man ud af, at sidefløjenes vinduer har været kantet af malede Louis-Seize ornamenten i rødbrune farver. Bygningen står nu hvidkalket, men har oprindeligt været gul med hvide fuger. Hans Folsach byggede også en ny ladegård af bindingsværk, et trefløjet anlæg, der åbnede sig ud mod borggården og opbygget således, at de to anlæg havde fælles akse. Denne byggeplan (tricliniusanlægget), der i baroktiden blev anvendt til adskillige mindre herregårde, bl. a. Jensgaard i Vejle amt, skabte på Gjessinggaard et smukt helhedsanlæg, samtidig med at hovedfløjens på en gang pompøse og yndefulde ydre bidrog til at fremhæve denne gård fremfor mange andre af datidens herregårdsbygværker. Det er sandsynligt, at Hans Folsach også har anlagt eller i hvert fald nyindrettet den have, som nogle år senere omtales ved Gjessinggaard, og hvori der da fandtes »et skønt lysthus«. Om hans øvrige virksomhed på gården

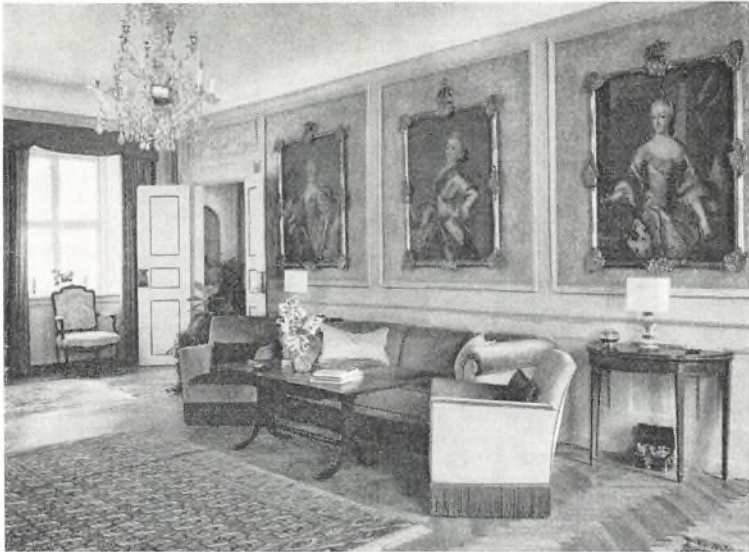
ved vi intet positivt udover, at han viste »omhyggelighed for skolevæsenet og deslige ting«, men det er rimeligt at tro, at den energiske mand også på godsstyrelsens område har udfoldet sin virkelyst. Hans Folsach, der 1749 var blevet etatsråd, døde i 1758 og blev begravet i Tvede kirke, hvor der findes et epitafium over ham og hans to hustruer. Med den første af disse, Anna Elisabeth, f. Gyberg, havde han sønnen *Christian Michael Folsach*, der overtog Gjessinggaard. Han var født på Kjeldkær og blev efter studieårene sekretær i Danske Kancelli 1749, senere blev han ligesom faderen landkommissær i Ribe og Århus stifter. I 1760 blev han adlet og 1788 etatsråd. Gårdens takst var i hans tid (1768): hovedgården 69 tdr. htk., skovskyld 3 tdr., mølleskyld 13 tdr., bøndergods 368 tdr., mølleskyld under bøndergodset 5 tdr. og tiender 157 tdr. htk. I anledningen af optagelsen i adelsstanden lod han i borggårdens hovedfløj indrette en stor sal med portrætter af de oldenborgske konger indtil Frederik V. (I hallen er senere ophængt billeder af de danske konger indtil Christian IX). I denne sal findes tillige de smukke håndgjorte tapeter, udførte af damer af den Folsachske familie. I sit ægteskab med Agnete Christiane von Pulz havde Christian M. v. Folsach sønnen *Hans. v. Folsach*, der 1793 overtog Gjessinggaard for 70.000 rdl. Tilliggendet var da ialt 653 tdr. htk., heraf bøndergodset 404 tdr. foruden 5 tdr. mølleskyld. Tienderne udgjorde 157 tdr. htk. Christian Michael v. Folsach erhvervede, samtidig med at han solgte Gjessinggaard, hovedgården Skavngaard, som han derefter ejede et par år. Han døde i 1799 og blev begravet i Tvede kirke. Om bøndergodset under Gjessinggaard oplyses i en indberetning fra 1785, at dets hartkorn da var 393 tdr. Af Hald by ejede Folsach 7 gårde og 2 huse og af Øster Tørslev 24 gårde, 13 huse med jord og 15 uden jord. I disse to byer var fællesskabet ikke ophævet, men Hald bys marker var dog »forlængst« opmålt, uden at udskiftningen endnu havde fundet sted. I Øster Tørslev var godset, der hørte til Gjessinggaard, for en del år siden lignet i landgilde, hoveri og hartkorn således, at en hel gård var ansat til ca. 8 tdr. htk. og en halv til 4 tdr. ». . . med hvilken ligning behøerne hidtil har befunden dem vel og ikke ønsket nogen forandring eller udskiftning«. Folsach var enelodsejer i Ilshøj, Tvede og Skalmstrup byer. I disse byer var gårdene ligesom i Øster Tørslev

RANDERS AMT

gjort lige i hartkorn, »hvormed beboerne hidtil er fornøjet«. I 1792 blev Øster Tørslev og Ilshøj byer udskiftet som det sidste af Gjessinggaards gods. I 1805 var hovedgårdsjordens takst 69 tdr. htk., som den længe havde været, det dyrkede areal udgjorde da 352 tdr. ld. og var inddelt i 10 vange, der dyrkedes i 5 år og hvilede i 5 år. Engene var på 70 tdr. ld. Hoveriet besørget af 32 bønder, idet der til hver plov beregnedes $5\frac{1}{2}$ tdr. agerland og $2\frac{1}{4}$ tdr. eng.

Hans v. Folsach havde påbegyndt en militær løbebane og blev i 1789 premierløjtnant ved jyske dragonregiment. Med overtagelsen af fædrengården tog han sin afsked fra krigstjenesten. I 1801 blev han dog bataillonskommandør ved østre jyske landeværnsregiment og senere oberstløjtnant af landeværnet. I 1815 blev han udnævnt til generalkrigskommissær, og denne udnævnelse synes at have kostet ham 2.000 rbd. Han var gift to gange, først med Johanne Margrethe Secher og derefter med hendes søster Margrethe. Efter hans død 1830 overgik Gjessinggaard til de to sønner af andet ægteskab, Johannes og Hans v. Folsach.

Brødrene ejede i fællesskab gården i 8 år, hvorefter den ældste af dem Johannes v. Folsach blev enejer, idet broderen da erhvervede hovedgården Ristrup. I de følgende 40 år skete der ikke mange forandringer på Gjessinggaard. Johannes v. Folsach, der var en udpræget konservativ natur, så helst, at alt forblev, som det havde været, da han overtog gården. Han var en modstander af alle nymodens opfindelser og indretninger. Da han ikke ønskede, at fremmede mennesker i større udstrækning end højst nødvendigt viste sig på hans enemærker, forbød han ved indførelsen af den regelmæssige postombæring i landdistrikterne postbudet at komme på gården og foretrak selv at sørge for afhentningen af posten i Randers. I det lille skovstykke, som var tilbage på Gjessinggaard, forbød han al hugst, og skoven skal derfor efterhånden have antaget karakter af urskov. På et punkt gik han dog med til en forandring, idet hoveriet afløstes i begyndelsen af 1850'erne. Af godset var der ikke afhændet noget i hans ejertid. Det udgjorde 232 tdr. htk., hvoraf langt det meste lå i Tvede og Øster Tørslev sogne. Det privilegerede hartkorn udgjorde 54 tdr. og skovskylden $3\frac{1}{2}$ tdr. htk. Da bøndernes fæsteafgifter var lave, lå der ikke i udbyttets størrelse nogen begrundelse for at bevare bøn-

Dagligstue med portrætter af Frederik V og hans gemalinder, kopier efter Pilo (fot. Niels Elswing).

dergodset under hovedgården, og den følgende ejer afhændede da også det meste, idet bønderne overtog deres gårde som arvefæste, således at afgiften ansattes til 3 tdr. byg pr. td. htk., i virkeligheden dog kun 2 tdr., idet 1 td. afkortedes for godsejerens ret til jagten.

Johannes v. Folsach døde som hofjægermester 1878, og Gjessinggaard arvedes af *Hans Frederik Johannes Peter v. Folsach*, der var en søn af den afdødes halvbroder Peder Christian v. Folsach i dennes ægteskab med Cecilie Caroline Glud. Frederik v. Folsach, som hans daglige navn var, havde fra 1860 til 1873 ejet Hjortshøjlund og var fra 1874 indehaver af Ristrup. Der forestod ham et betydeligt arbejde på Gjessinggaard med at indhente det forsømte med hensyn til indførelse af tidssvarende driftsmetoder. Også bygningerne var ret medtagne, og omfattende reparationer var nødvendige. Herunder indrettedes den smukke forhal, der bl. a. er udsmykket med ejernes våbenskjolde.

Hofjægermester Frederik v. Folsach var gift med Henriette Wilhelmine Ingerslev, datter af justitsråd Caspar Peter Rothe Ingerslev til Marselisborg og søster til indenrigsministeren. Hans søn *Christian*

RANDERS AMT

Caspar v. Folsach overtog styrelsen af Gjessinggaard allerede i 1894, men blev dog først besidder af den ved faderens død 1901. Kammerherre, hofjægermester *Christian v. Folsach*, der havde uddannelse som landbrugskandidat, fortsatte det salg af bøndergods, som var begyndt i faderens ejertid, men forøgede til gengæld selve hovedgårdens areal med tilkøb af ca. 230 tdr. ld. i perioden op til 1920, hvorved tilliggendet afrundedes på udmærket måde. Efter hans død i 1957 arvede sønnen hofjægermester, direktør *Hans Michael v. Folsach*, Gjessinggaard. Gårdens samlede areal er nu 1.130 tdr. ld. Ved merglinger og dræninger er der udført store grundforbedringer.

Under en restaurering af gården 1912 lod Chr. C. v. Folsach den mur nedbryde, som indhegnede borggården mod vest, desuden istandsatte han de gamle voldgrave og opførte en smuk bro til indkørslen. Det trefløjede ladegårdsanlæg stammer i sin nuværende skikkelse fra 1897 og 1912. Gjessinggaard har nu i over 200 år været i slægten Folsachs eje, og dette forhold har præget både dens historie og dens nuværende tilstand på afgørende vis.

JENS SØLVSTEN

EJERE

1473 Oluf Friis
ca. 1500 Niels Munk
1612 Henrik Krag
1618 Iver Juul
1661 Mourids Putbus
1712 G. Braem
1734 Hans Folsach

1758 Chr. M. Folsach

1878 H. F. Johs. P. v. Folsach

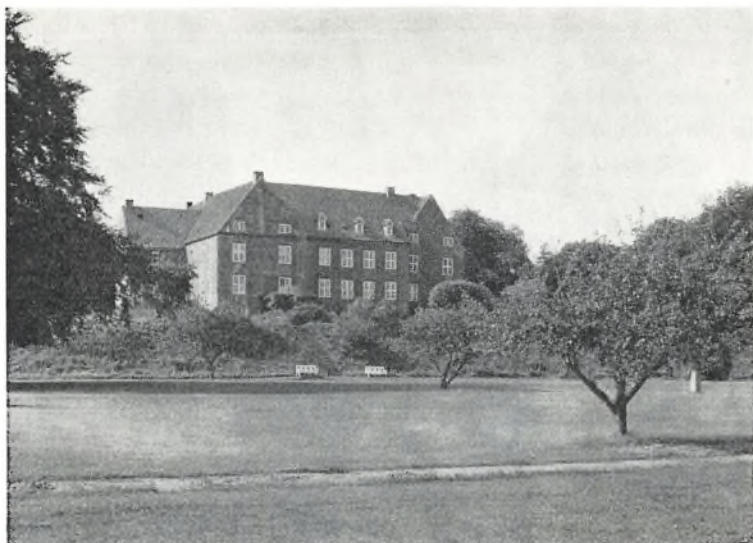
1901 Chr. C. v. Folsach

1957 H. M. v. Folsach

BYGNINGER

1747 Grundmuret hovedfløj samt to bindingsværkssidefløje opført ved N. H. Rieman eller J. J. Mørup og trefløjet avlsgård opført
ca. 1770 Sidefløjene skalmuret og indvendig ombygning
Indvendig istandsættelse
1897 Ladegård opført

1912 Restaurering og avlsgården udvidet

Hovedbygningen set fra haven (fot. Niels Elswing).

Støvringgaard

Støvring sogn, Støvring herred, Randers amt

Vi kan følge Støvringgaards historie helt tilbage til middelalderen. I begyndelsen af 1300-tallet nævnes gården for første gang, den kaldes da Stiuringh eller Steffrynge, den tilhørte den gang hr. *Palne Jensen* af »Stifring«, som førte *Juul'*ernes våben med liljen. Gården var en såkaldt enestegård, den lå neden for skrænten ud mod engene ved Randers Fjord på et lille næs, hvor det rundagtige voldsted senere er udgravet. Ligesom nu var adgangen fra vest. Dette voldsted er måske blevet til allerede i middelalderens første århundreder. Voldstedet er et kunstigt voldsted, d. v. s. en vold (ca. 6 m høj), der opsamler vandet fra de kilder, der pibler ud i selve skråningen. Den glimrende beliggenhed har sikkert fristet en stormand til her på den gamle herreds- og sogneby Støvrings marker at bygge sig en borg.

Efter *Palne Jensen* har muligvis *Niels Bugge* ejet Støvringgaard.

Indkørselen til hovedbygningen (fot. Niels Elswing).

Hr. Palnes og fru Elines datter var nemlig dennes første hustru, senere ved man i alle tilfælde, at Eline Bugges datter og hendes mand hr. *Christiern Vendelbo*, der døde ca. 1400, ejede gården, og efter *Christiern Vendelbos* død gik den i arv til datteren Else. »Fru Elseff af Steuringe« var første gang gift med *Axel Jepsen*, der tilhørte den jyske gren af *Thott'erne*, og anden gang med *Lyder Holck*, som i 1434 og 1437 nævnes til »Steuringe«. Efter fru Elses død kom Støvringe til hendes søn i første ægteskab *Jep Axelsen Thott* og derefter til dennes søn *Axel Jepsen*, der døde i sidste fjerdedel af 15. århundrede, men også andre slægtninge fik vistnok part i gården. *Axel Jepsen* var gift med *Margrethe Andersdatter Bjørn* fra *Stenalt*, og i ægteskabet var der kun en datter, der blev klostergivet til Ringkloster. For de ugifte adelige kvinder var klostertilværelsen jo i virkeligheden den eneste, der tilbød sig, det var en slags livsforsikring og alderdomsunderstøttelse. Intet under da, at forældrene ofte greb til denne udvej for at skaffe nogle af deres døtre en sorgløs tilværelse — ikke alle

Hovedbygningen set fra nordvest (fot. Niels Elswing).

kunne jo opnå at knæle på brudeskammelen, måske af den grund, at de var åndeligt eller legemligt invaliderede ; men bag klosterets mure var der plads for dem alle. Muligvis har Axel Jepsens datter virkelig været »et vildt og vanvittigt menneske«, som traditionen beretter, og som man derfor følte sig foranlediget til at spærre inde, måske er det blot en skrøne ; men arvingens klostergivelse førte i alle tilfælde til, at der opstod en stor arvtrætte om gården — naturligvis! En så fed bid lod ingen gå fra sig, der overhovedet havde nogen mulighed for at få den. Enden på historien blev, at Axel Jepsens svoger, ridder og rigsråd *Jacob Andersen Bjørn*, fik gården. Han var en stor godssamler; da han ægtede *Margrethe Poulsdatter* (Fikkese?), fik han i medgift *Tybjerggaard*, og selv ejede han *Vorgaard* i *Himmerland*. Hertil kom så yderligere *Støvringgaard*. Efter hans død styrede fru *Margrethe* hans godser i mange år, og hun opholdt sig mest på *Støvringgaard*. Af hendes to børn døde sønnen *Anders* som ugift i året 1536. Datteren *Dorte* var gift ialt to gange, første gang med *Christopher Hak* til

Egholm og anden gang med Oluf Gløb til Vellumgaard, men i ingen af ægteskaberne var der børn, og godserne gik derfor efter hendes død omkring 1562 over til kusinen Anne Bjørnsdatters børn. Fru Anne var gift med Niels Kaas til Staarupgaard og Taarupgaard, og det blev deres sønner *Niels* og *Erik Kaas*, der arvede Støvringgaard.

Mest kendt af de to brødre er Niels Kaas. Han havde tilbragt en stor del af sin ungdom hos Danmarks berømte teolog Niels Hemmingsen og under dennes vejledning fået gode kundskaber i teologi, latin og andre »humaniora«, og hele sit liv igennem omfattede han videnskaben og universitetsforholdene med den varmeste interesse. 1560 kom han ind i kancelliet og avancerede der hurtigt, indtil han i 1573 blev udnævnt til kongens kansler, en af de højeste embedsstillinger i Danmark. Efter Frederik II's død var han en af de fire rigsråder, der udgjorde formynderregeringen. Kendt er scenen, hvor Niels Kaas på sit dødsleje overrækker den unge Christian IV nøglen til den hvælving, hvor rigsregalierne gemtes, mens han i smukke og formanende ord tager afsked med ham. Niels Kaas vil til alle tider stå som en fin repræsentant for den danske adel i dens blomstringstid.

Det blev dog særlig broderen Erik Kaas til Lindbjærg, der blev knyttet til Støvringgaard — Niels Kaas kunne ikke for sin store virksomhed i det offentlige liv få ret megen tid til også at tage sig af Støvringgaards drift og har muligvis helt overladt broderen gården. Efter Erik Kaas' død 1578 overgik gården til hans to sønner, *Niels Kaas* (død 1620) til Birkelse og *Mogens Kaas* (død 1656), og i deres tid indledes opførelsen af de nuværende bygninger på Støvringgaard. Slægten Kaas har derigennem sat sig et varigt minde i dansk herregårdshistorie.

Hvis en gård er vokset op langsomt fra enkelte til mere sammensatte anlæg, idet slægt efter slægt har øget borggården med huse, er enderesultatet ofte blevet et uregelret og vilkårligt anlæg. Det er netop tilfældet med Støvringgaard, såvel som med en del andre danske herregårde fra tiden 1550 - 1630, f. eks. Arreskov og Boller. Hævdvunden dansk byggeskik lægger beboelseshuset solret, selvom det der ved skulle komme til at ligge lidt til siden for adgangen til voldstedet. Fra slutningen af det 16. århundrede har Niels Kaas' Støvringgaard netop haft denne beliggenhed.

*Vestfløjens
gavl med
klokketårnet
(fot. National-
museet).*

Fra Niels Kaas' tid stammer vistnok den ældste nordfløj, der har ligget lidt nordligere end den nuværende, hvorunder man har fundet fundamenter (rester af skillerum og gamle gulve kan endnu ses i kælderens). I 1622 har den parallelle sydfløj, som endnu eksisterer, stået færdigbygget (den bærer endnu årstallet). I 1630 har sydfløjen antagelig fået den lille udbygning mod syd. Det er Mogens Kaas, der er mester for disse udvidelser af gården. Efter at han i 1614 havde udkøbt sin broder, var han nu eneherre på gården. Han var en rig og fornem mand, der tillige nød stor anseelse; foruden at have store jordbesiddelser, således foruden Støvringgaard bl. a. også Taarupgaard, Gudumlund og Herrestrup, var han medlem af rigsrådet og sad inde med store len. Bygningerne er af mursten i krydsskifte

på en med hugne kampesten beklædt sokkel. Under sydfløjen er en hvælvet kælder.

Mærkeligt er det på Støvringgaard at se, at den søndre fløjs gavle — der dog er bygget så sent som 1622 — har blændinger efter de bedste sengotiske mønstre. Forklaringen på, at man på dette sene tidspunkt giver bygningen en stilistisk ikklædning af langt ældre type, kan være den, at sydfløjens gavl har skullet svare til den nu forsvundne, oprindelige nordfløjs.

I disse år har man også taget fat på bygningen af ladegården, der opførtes af bindingsværk, men som ulykkeligvis nedbrændte 1921. Den nordre og østre fløj var bygget i to etager. Over porten i den lange vestlænge stod der en sandstenstavle, der bærer årstallet 1623 foruden Mogens Kaas' og hans hustru Sidsel Friis' navne og våbener. Denne tavle er sammen med en anden sandstenstavle, der bærer våbenerne: Galt, Kaas (med sparren), Skaktavl-Friis og Bjørn, disse våben er ægteparret Kaas' fædrene og mødrene, bevaret og i stærkt forvitret tilstand indmuret under verandaen på midtfløjens østside. Sidstnævnte tavle er muligvis opsat af Mogens Kaas i selve borggården.

Få år efter Mogens Kaas' død 1656 deltes Støvringgaard, som da var på 33 tdr. htk., mellem hans tre sønner og fire døtre, men da var det forbi med slægten Kaas' storhed og rigdom. Gælden voksede hurtigt børnene over hovedet, og Støvringgaard gled over til deres kreditorer. Ved en landstingsdom i 1672 blev biskop Hans Svanes arvinger og *Thomas Fuiren* indført i sønnen Erik Kaas' bo som vederlag for deres fordringer, og i de følgende år lykkedes det familien Fuiren at bringe hele gården over på deres hænder.

Denne slægt Fuiren, som vi også møder på Vindingegaard (Fuirendal), hvorfra den fortrængte Rosenkrantz'erne, var en af de rigeste og mest ansete københavnske borgerslægter i det 17. århundrede. Købmanden Henrik Fuiren var indvandret fra Mecklenburg engang i midten af det 16. århundrede. Hans efterkommere var nær knyttet til universitetskredsene i København — blandt dem tælles flere ansete læger, bl. a. den nævnte Thomas Fuiren. Dennes ene søster Marie var gift med enevældens fornemste gejstlige: ærkebiskop Hans Svane. Efter 1660 kommer slægten yderligere til at spille en rolle inden for dansk landbrugshistorie, idet den nu kaster sig over godsdrift og ind-

Hovedbygningen set fra sydvest (fot. Niels Elswing).

tager en ledende stilling inden for det kuld af borgerlige godsejere, der dukker op på denne tid. Efter Thomas Fuirens død blev Støvringgaard overtaget af brodersønnen baron Diderik Fuiren og dennes hustru Margrethe, født Eilersen. Efter hendes død 1708 tilfaldt gården datteren baronesse *Christine Fuiren*, der var gift med overkrigssekretær, gehejmeråd Jens Harboe, som døde 1709. I dette ægteskab var der ingen børn.

Støvringgaard Kloster, denne »milde stiftelse« for døtre af mænd i de øverste rangklasser, skylder *Christine Fuiren* sin eksistens. Hun var en strålende kvinde, både hvad begavelsen og karakteren angår; billedet på Støvringgaard viser hende, netop sådan som man selv har forestillet sig hende, smuk og statelig, energisk og dertil retsindig og godgørende. Hvis en eller anden vovede at sætte sig op imod hende, red hun sin vrede af sig ved at galopere op og ned i de gamle alleer, af hvilke en endnu bærer hendes navn. Gavmildhed hørte til familiens traditioner; hendes broder, baron Diderik, der døde som ganske ung, havde således skænket rige gaver til universitetet. Selv har hun foruden Støvringgaard Kloster også oprettet Det Harboeske Enkefrue-

*Portræt på
Støvringgaard
af gehejmeråd-
inde Christine
Harboe, født
baronesse
Fuiren
(† 1735).*

kloster, hvortil hun skænkede sin gård i Stormgade i København. Det lå i tiden at stifte frøkenklostre, fra slutningen af 17. og ind i første halvdel af 18. århundrede stiftedes de nu eksisterende adelige klostre, således f. eks. 1698 Den Thaarupgaardske Stiftelse, 1699 Roskilde adelige Jomfrukloster, 1701 - 02 Gisselfeld, 1717 klosteret i Odense og 1735 Vemmetofte adelige Jomfrukloster. Hertil kommer så ved baronesse Fuirens testamente dateret hendes dødsdag, den 23. november 1735, oprettelsen af *Støvringgaard Jomfrukloster* og af *Det Harboeske Enkefruekloster*. Til disse to stiftelser fik døtre og enker efter mænd i de 5 første rangklasser adgang.

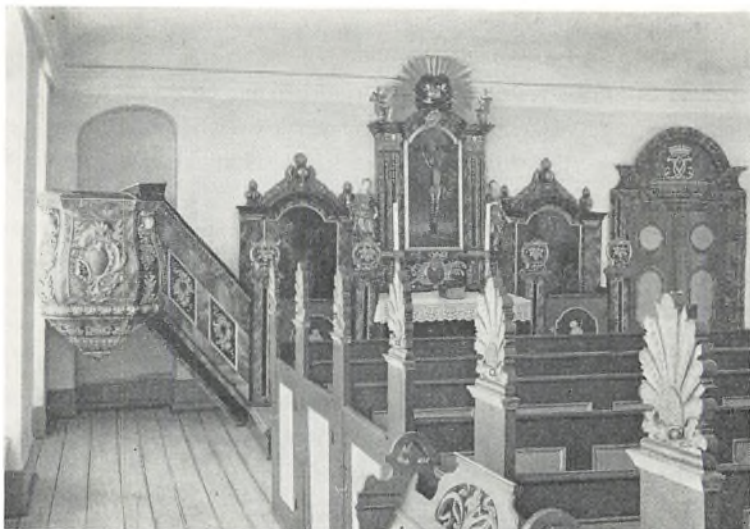

Støvringgaard, set fra nordvest (fot. Niels Elswing).

Christine Fuirens bestemmelse var, at Støvringgaard med gods, tiender og al anden herlighed skulle danne et kloster, hvor tolv jomfruer og en priorinde kunne bo. Priorinden skulle oppebære den svimlende sum af 120 rdl. årligt, mens jomfruerne hver fik 80 rdl. Pengene hertil kom ind ved skiftebehandlingen i 1740. Hun havde selv bestyret sit gods på en udmærket og fornuftig måde og bl. a. opnået, at bøndergodset var blevet en god del forøget; med Harreslev og Albæk tiender og med forskellige gårde rundt omkring i omegnen blev det i alt takseret til 13.000 rdl.

Det varede imidlertid nogle år, før klosteret stod rede til at modtage sine jomfruer. Den 12. marts 1745 udstedtes den kongelige fundats for Støvringgaard Jomfrukloster, og kongen har siden da været klosterets beskytter, og han besætter pladserne, mens klosterdamerne selv vælger deres priorinde. Ledelsen af klosteret har Århus stifts-øvrighed: stiftamtmanden og bispem.

Klosterets første direktør, stiftamtmand Jacob Benzon til Rugaard og Katrinebjerg, den senere statholder i Norge, lod i årene 1742 - 47 foretage en gennemgribende restauration af bygningerne. Den nordre fløj blev flyttet ind mod gårdspladsen og bygget op i stil med den søndre, og fløjene forbandtes, idet der mod øst byggedes en fløj, der kom til at rumme klosterets kirke, (en kirke har der næppe eksisteret før på Støvringgaard). Samtidig blev sydfløjen underkastet en gennemgribende restauration. Mesteren for denne ombygning var den tyskfødte arkitekt Nicolaus Heinrich Rieman, som desuden gav sydfløjen en vestre vinge, hvorved anlægget næsten blev firfløjet — blot med en bred indkørsel åben. Samtidig byggede Rieman en ny avlsbygning vest for den gule bro i retningen nord-syd — en bygning, der i 1830 - 40 dog er blevet ændret. Om selve restaurationen fortælles det, at Jacob Benzon lod »af nye Grundmuur opbygge den østre og nørre Længde af Borgegaard og i Stand sette den syndre, alle to Etager høie, saa at Værelserne i den nørre og syndre Længde nu ere beqvemme og zirligen indrettede, med Gips, Betræk, Paneel og Maling. Den østre Længdes øverste Etage er indrettet til et Capel for Klosteret og prydet med alle de Ornamenten, som hører en smuk Kirke til. I den underste Etage er Spise-Salen, gipset, med Guldleder betrokken, og ziret med 3. kostbare Dragkister, 2. store Speile, men i sær med

Kapellet med inventar af Mogens Chr. Thrane fra 1760 (fot. Nationalmuseet).

Stifterindens Geheimeraadinde Harboes prægtige Skilderie i Legems Størrelse med en kort Inscription om hendes Levnet og Meriter«.— Sådant lyder beskrivelsen heraf i Danske Atlas. Spisesalen, der nævnes, er den såkaldte sommerspisesal, nu kaldt riddersalen.

Vi ved nu, at det er Mogens Christian Thrane, der har udført alt malerarbejdet og også givet tegningen til alteret og prædikestolen i kirken. Den 2. oktober 1760 fandt indvielsen af bygningen sted, og fra nu af holdes der gudstjeneste i kapellet af sognepræsten. Udenom gården ligger haven, der blev anlagt af Christine Fuioren i fransk stil; fra hendes tid er bevaret en parterrehave med stifterindens spejlmomonogram CF i buksbom.

Alt ånder fred og ro bag disse tykke mure, og klosterfundatsen har da også forsøgt at ordne alt på det bedste for beboerne. Måske er klosterlivet understreget noget mere her end i de tilsvarende stiftelser, så at det af og til kan forekomme os lidt vel strengt. Således hedder det i den gamle fundats, at »den der forbrød sin klosterære, skulle uden al nåde indsættes i tugthuset, der at forblive sin livstid«.

Men også Støvringgaard måtte dog til en vis grad følge med tiden,

Riddersalen i østfløjen (fot. Nationalmuseet).

og takket være dygtige administratorer opnåede gården i tidernes løb adskillige udvidelser. I Christine Fuirens ejertid var bøndergodset ikke særlig anseligt, og da godset var begrænset dels af fjorden, dels af det Dronningborgske rytterdistrikt, var det ikke nemt at opnå yderligere forøgelse. I løbet af Frederik V's regeringstid blev staten imidlertid på grund af finansielle vanskeligheder tvunget til at sælge ud af krongodset, og salget ramte bl. a. de store jyske ryttergodser omkring Koldinghus, Skanderborg og Dronningborg. Klosterets daværende direktør, stiftamtmand Rosenørn, greb da lejligheden til at forøge stiftelsens besiddelser og købte for klosterets midler en del jord i Albæk sogn, Støvring kirketiende og nogle gårde og huse i landsbyerne Harreslev, Gassum og Hald. Ialt købte han for 20.317 rdl. eller for 123 rdl. pr. td. htk. Det var efter datidens forhold at regne en meget høj jordpris og vidner om, at konjunkturerne for landbrug i disse år var stærkt stigende. Ved denne udvidelse nåede Støvringgaards jordegods op på 500 tdr. htk., og på denne højde holdt det sig til midten af det 19. århundrede, da gården ligesom alle de andre danske godser begyndte at bortsælge bøndergodset.

RANDERS AMT

Kapitalformuen er nu steget til over 1½ mill. kr. Antallet af konventualinder er nu kun 10, men i tidernes løb er deres hævninger blevet sat op, de får nu årligt 600 kr. foruden bolig og underhold på klosteret, mens priorinden (for tiden frøken Doris Elise Varming) får 1.000 kr. Dertil kommer yderligere ca. 100 ekspektantinder, der dog ikke mere oppebærer hævning. Arealet udgør 1.070 tdr. ld., hvoraf 560 er skov. I de sidste år er de gamle bygninger blevet gennemgribende moderniseret; toilet og badeværelse er etableret i de enkelte lejligheder, og centralopvarmning har erstattet de gamle brændefyrede kakkelovne.

ELIN BACH

EJERE

1319 Palne Jensen (Juul)
Niels Bugge (?)
ca. 1359 Christiern Vendelbo
ca. 1434 Lyder Holck
ca. 1442 Jep Axelsen Thott
1496 Jacob Andersen Bjørn
ca. 1564 Niels og Erik Kaas
1578 Niels (d. Y.) og Mogens Kaas

1614 Mogens Kaas (eneejer)

ca. 1660 - 85 Flere parthavere
1672 Thomas Fuiiren (parthaver)
1685 Diderik Fuiiren (eneejer)
1708 Christine Fuiiren
1735 Støvringgaard Jomfrukloster

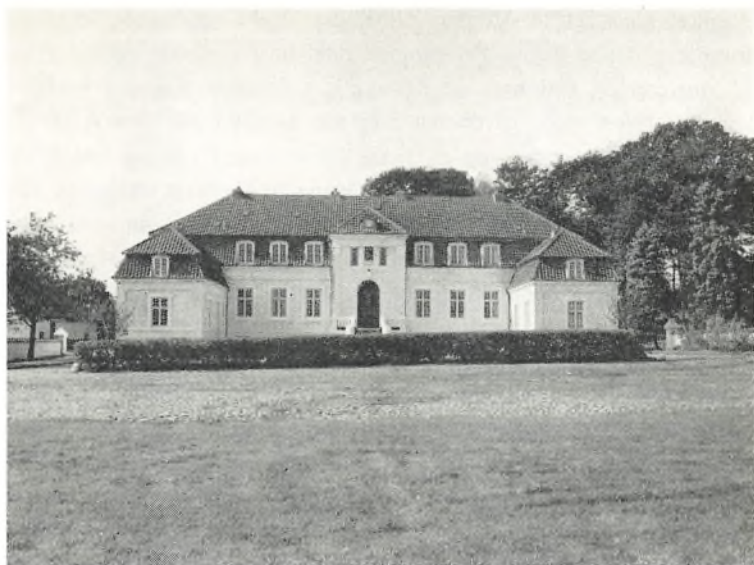
BYGNINGER

Voldsted

ca. 1600 Nordfløj opført

1622 Sydfløj opført
1623 Ladegård opført
1630 Sydfløjens udbygning opført

1742 - 47 Gennemgribende istandsætelse, nuværende nord- og østfløj samt forpagterbolig opført ved N. H. Rieman
1921 Ladegården delvis nedbrændt og genopført ved J. Christensen Hag
ca. 1960 Modernisering

Hovedbygningen set fra øst (fot. Niels Elswing).

Dronningborg

Dronningborg sogn, Støvring herred, Randers amt

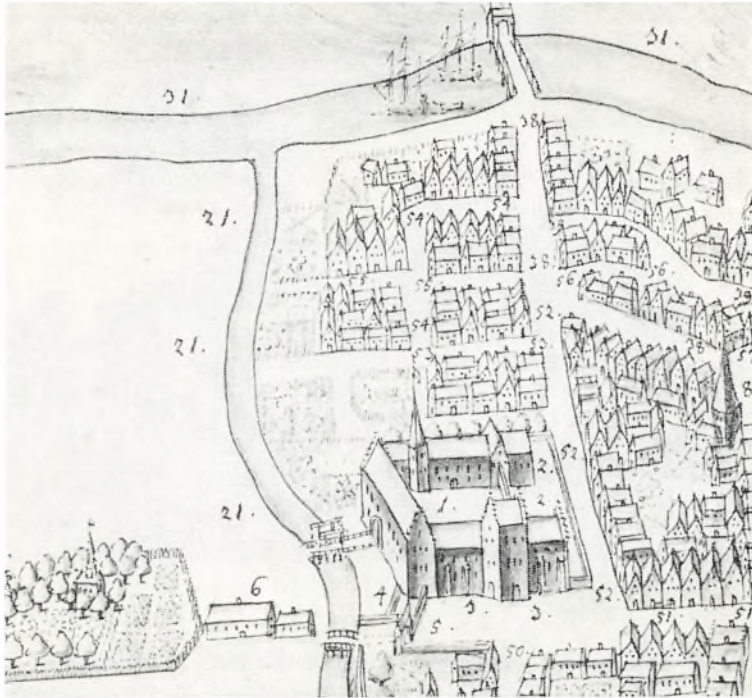
Efter reformationen gjorde Christian III gråbrødre-klosteret i Randers til et kongeligt slot og gav det navnet Dronningborg. Dette kloster var et af de ældste af de »huse«, som den hellige Frans' småbrødre byggede i Danmark. 1236 fik de af en ukendt giver en grund i den østre udkant af Randers. Gadenavnene Brødregade og Slots-gade ved Østergrave minder den dag i dag om, at der på grunden mellem disse nutidsgader i den senere middelalder voksede et anseligt firfløjet klosteranlæg og senere slot op.

De første reformatorer hidsede befolkningen op mod »bissemunke« og andre tryglere, og hadet vendte sig stærkest mod franciskanerne; 1528 begyndte stormen mod deres huse, og 1530 blev det i Randers ryddet. Aktionen kom i gang, efter at kongen den 17. februar havde

skænket klosteret til *Mogens Gjõe*, der straks sendte sin foged til Randers ; denne begav sig sammen med borgmesteren og byfogden til klosteret og forlangte, at det skulle udleveres til ham i kraft af kongens brev ; men gardianen nægtede at afstå sit kloster. Næste søndag kom byfogden, og en skare borgere skaffede sig ved hjælp af en forræderisk broder Henning adgang til klosteret og jagede alle munkene ud ; derpå kom landsdommeren Jens Hvas og røvede på kongens vegne kirkesølvet, ialt 511 lod, som blev afleveret til kong Frederik I på Gottorp. Mogens Gjõe overlod kirken til borgerne på den betingelse, at han måtte beskikke en præst ; han valgte lutheraneren Mads Lang, der 1537 blev den første superintendent i Århus.

Da Mogens Gjõe var død 1544, overtog *kronen* klosteret, der blev et kongeligt slot, som først blev kaldt *Randersgaard*, men 1548 til ære for dronning Dorothea fik navnet *Dronningborg* ; klosterkirken blev slotskirke, men hed også Frue Kirke og var sognekirke. Christian III opholdt sig på slottet 1551 - 52 og underskrev dér Den Dronningborgske Reces ; det blev sæde for lensmanden over det store Dronningborg len, der kom til at omfatte 8 omliggende herreder, og hvortil der 1552 blev lagt Bjellerup Ladegaard nord for byen med meget gods, som havde tilhørt det rige birgittinerkloster i Mariager ; efter kongens død 1559 blev lenet sammen med Aakær og Koldinghus overdraget dronning Dorothea som livgeding. Efter dronningens død 1571 faldt lenet tilbage til kronen.

Eske Brock (1560 - 1625) til Gammel Estrup m. m. sad som lensmand i det gamle franciskanerkloster, der dog var blevet grundigt ombygget, efter at kongen havde overtaget det ; han lod Vorup, Bjærgby og Erslev kirker rive ned for at skaffe sten og forskrev tømmer fra Bohuslen, og kronens bønder måtte arbejde på byggepladsen. Slottet bestod af fire fløje, hvoraf kirken dannede den nordre, der lå langs med den nuværende Slotsgade mod syd. Sydfløjen, der ifølge en synsforretning var tre loft høj, rummede kongens og dronningens sale, fruerstuen, to borgestuer, slotsfogdens kammer, smør- og saltkælder. I østfløjen, »hvor lensmanden plejer at holde hus«, var der over hvælvede kældre fruerstue og desuden køkkenlejlighed ; her var adgangen, der på en vindebro førte over den gamle bygrav. Vestfløjen, der kaldtes Kongens Kancelli, blev nedrevet 1646,

Den sydøstlige del af Randers ca. 1670 set fra nord. Dronningborg er mærket 1-2, kirkeløjen er markeret med 3. Efter Resens Atlas. (Det kgl. Bibliotek).

efter at slottet var blevet ilde medtaget under Torstenssonfejden 1643 - 45. Mod øst lå slotsmølle, staldgård, smedie og haver, alt i alt et stateligt bygningskompleks.

Efter freden i København (1660) og enevældens indførelse måtte en stor del af krongodset udlægges til statens kreditorer. 1661 fik *Anna, Lucas von Spreckelsens* enke, og *Joachim Bechmann*, oberolder i Hamborg, Dronningborg slot og gård med bygninger, staldgård, haver og eng (3.000 rdl.), Bjellerup Ladegaards bygning (1.700 rdl.) med tilliggende ager og eng, 50 tdr. htk. og underliggende gods, hvoraf det meste lå i Støvring herred, ialt 1.291 tdr. htk. Da hver td. htk. blev sat til 50 rdl., blev prisen ialt 69.237 rdl. Anna von Spreckelsen alene fik 448 tdr. htk. for ca. 22.428 rdl.

Hovedbygningen set fra haven (fot. Niels Elswing).

Peter von Spreckelsen (1644 - 1706) købte 1683 af kronen sædegårdsfrihed for Bjellerup Ladegaard, der nu blev kaldt Dronningborg Ladegaard (54 tdr. htk.), og samlede hele godset ved at købe den Bechmannske part. Desuden købte han af kronen Borup kirketiende og jus patronatus. Denne hamborger, der vistnok aldrig lærte at tale dansk, viste sig rundhåndet og blev flere gange hyldet i digte i tidens smag, bl. a. i Randrops dedikation til Randers March, hvori det hedder:

Velbaarne Herr Patron, Velædlet blandt de Dansche,
Herr Sprechelsen, hvis Byrd og Æt foruden Vansche (vanskelighed),
Med Hierte, Guld og Gods har elschet Dansche Land;
I Eder hierte-from beteer mod Jysche Mand.
Jeg Eders Ædle Nafn for dette Skrift og sætter,
Thi Eders Hiertelaf mod mig jeg ey forgjætter,
Jeg vist forsichret er, at mig tiltænchis Got,
Af Herr von Sprechelsen til Dronningborrig Slot.

Peter v. Spreckelsen var ikke gift, men havde en husholderske Boddil Steens, som blev så velhavende, at hun kunne købe en anelig gård og skænke Skt. Mortens kirke en lysekrone; desuden havde hun en betydelig kontant formue, som hun gjorde frugtbringende ved at låne den ud. Hun var en rå og drikfældig kvinde, der gentagne gange blev anklaget for at have forvoldt flere menneskers død. Skønt det var vidnefast, at hun havde pryglet to arbejdskvinder fordærvet, blev hun ikke dømt, da der var gået nogen tid efter mishandlingen, før de pågældende døde. Men meget betegnende for tiden blev hun dømt for majestætsfornærmelse, fordi hun i fuldskab havde brugt ukvemsvord om kong Frederik IV; hendes formue blev konfiskeret og overdraget til direktørerne for de fattiges væsen til fordeling, og hun blev deporteret til Bornholm, hvor hun døde 1716. En søstersøn af Peter von Spreckelsen, *Jobst von Oberbech* fra Hamborg, arvede Dronningborg, men solgte den 1710 til *Peder Thøgersen Lassen* til Rødslet m. m.; men han fik ikke megen fornøjelse af godset, da kronen i kraft af reuitionsretten (tilbagekøbsret) 1711 tvang ham til at sælge det. Hele arealet og tienderne blev indlemmet i Dronningborg rytterdistrikt, og slottet blev nedrevet 1721 - 22; kirken var nedbrudt 1698.

Kongen lod en del af de brugelige byggematerialer slæbe til Clausholm, som han havde købt 1718, og anvendte dem til opførelsen af de to korte fløje, som han udvidede Conrad Reventlows barokslot med. Således forsvandt det gamle kongeslot fra jordens overflade; men nogle bygninger på staldgårdens og smedens plads fik navnet Slotsgaarden. På Bjellerup Ladegaard blev der indrettet barakker til rytterne.

Da ryttergodset 1765 blev solgt ved auktion, købte købmand, etatsråd *Ditlev Kirketerp* nogle parceller af Bjellerup Ladegaard og Mariager Klosters hovedgårds takst, ialt $53\frac{1}{2}$ tdr. htk. samt 102 tdr. htk. tiender og 374 tdr. htk. fæstegods, og oprettede en ny herregård, som han gav det gamle forsvundne slots navn Dronningborg; ca. $3\frac{1}{2}$ km nord for Randers opførte han en til godsets størrelse passende gård med en enetages trefløjet hovedbygning. Han var banebryder for købmændene, da han var den første, der sendte handelsskibe til Frankrig, Spanien og Vestindien. 1775 købte major Chr. Fr. Juul den nye gård, som han 1784, da godset blev afhændet, overdrog til Niels Am-

RANDERS AMT

mitzbøl, der ca. 1800 overtog det kgl. privilegerede sukkerraffinaderi i Randers efter sin broder Hans og 1803 solgte Dronningborg til oberst Tycho v. Arenstorff (død 1844) til Trudsholm, der udstykkede hovedgården, så der kun blev 23 tdr. htk. tilbage. Den tilhørte så kammerråd N. Langballe (død 1870) og derpå hans søn H. F. M. Langballe, efter hvis død 1907 den blev købt af cand. jur. *Hilmar Stilling* (1880 - 1938), søn af direktør J. M. Stilling i Århus ; han opførte 1907 den nuværende hovedbygning, der ligger højt med udsigt over Randers Fjord og engene ; også den grundmurede avlsgård blev moderniseret ; den store have ligger vest og nord for hovedbygningen og går over i skoven. Gården, der har et areal på 251 tdr. ld., hvoraf 60 er skov, tilhører nu sønnen, godsejer *Jørgen Stilling*.

EJLER HAUGSTED

EJERE

1236 Franciskanerordenen
1530 Mogens Gjøe
1544 Kronen

1661 Anna v. Spreckelsen og
Joachim Bechmann
1683 Peter v. Spreckelsen

1706 Jobst v. Oberbech
1710 Peder Thøgersen Lassen
1711 Kronen

1765 D. Kirketerp
1775 - 1907 Forskellige ejere
1907 H. Stilling
1947 Jørgen Stilling

BYGNINGER

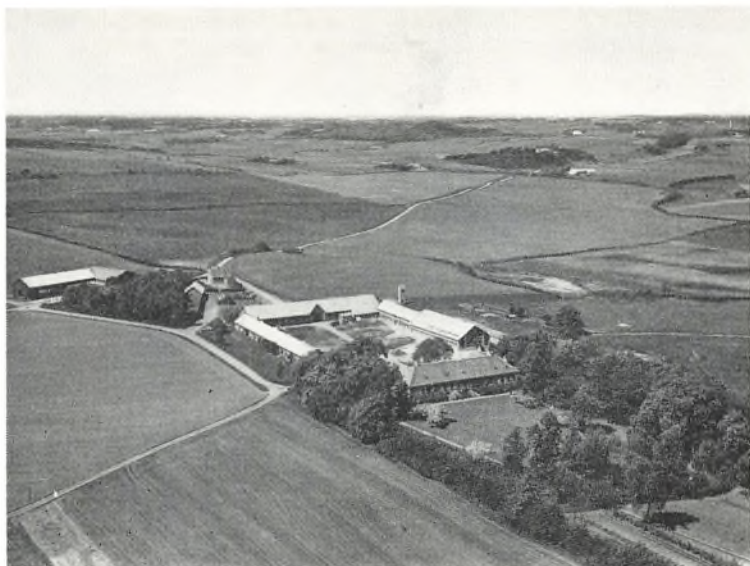
Firfløjet klosteranlæg

1544 Klosteret ombygget og kaldt
Randersgaard
1548 Nu kaldt Dronningborg

1698 Kirken nedbrudt

1721 Slottet nedrevet
1765 Ny herregård opført

1907 Hovedbygningen opført

Trinderup set fra sydøst (luftfoto 1952).

Trinderup

Hvornum sogn, Onsild herred, Randers amt

Mellem sø, skov og å ligger Trinderup i et højtliggende og bakket landskab i en smuk, men lidt karrig egn. Trinderup er sognets største og eneste helt store ejendom, og den har spillet en betydelig rolle for sit sogn gennem tiderne, blandt andet fordi den har været ejer af store dele af dets jorder. Også til nabosognene strakte dette gods' indflydelse sig i dets velmagtsdage. Dette gælder navnlig for Snæbum, Sønder Onsild, Ølst og Hørby.

Trinderup var oprindeligt navnet på en lille landsby på tre gårde og nogle huse. Ifølge usikre overleveringer skulle i slutningen af 1300-årene på en af gårdene have boet en efterkommer af marsk Stig, Poul Stigsen Hvide, mens i midten af det næste århundrede en trediedel af landsbyen af sin ejer, Niels Ged, blev skænket til benediktinerklosteret i Glenstrup, efter hvis opløsning godset i Trinderup

Hovedbygningen set fra vest (fot. Niels Elswing).

overgik til det senere så mægtige birgittinerkloster i Mariager. Det er dog mere sandsynligt, at Trinderup i 1400-årene tilhørte *Las Maltesen (Stifeld)* og hans søn Malte Lauridsen, hvis datter Maren bragte den til *Mogens Mogensen Stampe*, der skrev sig til gården i 1480 og 1502 og først døde efter 1525. Da *Stig Poulsen Hvide* omkring 1500 indgik ægteskab med Else Mogensdatter Stampe, synes det første skridt fra landsbyens overgang til herregård at være taget.

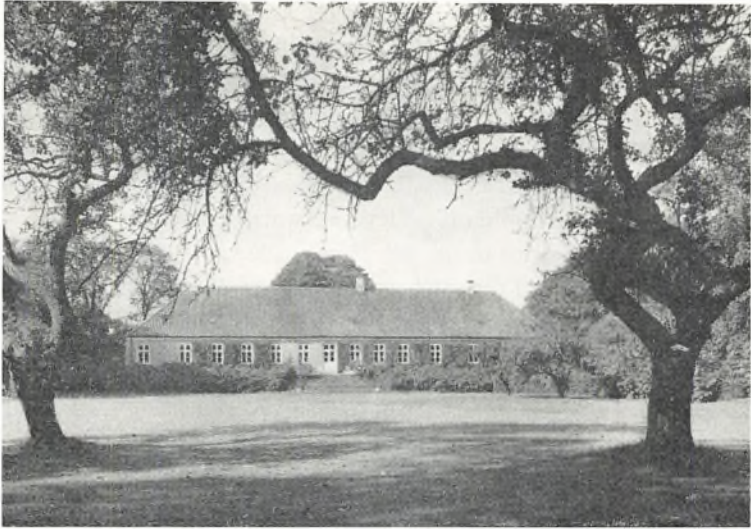
Stig Poulsen Hvide efterfulgtes i slutningen af 1520'erne af sønnen Poul Stigsen Hvide som ejer af gården i Trinderup. Selv om det var en ret beskeden gård, han overtog, lagde han dog åbenbart vægt på at få den betragtet som en adelig sædegård og sig selv som herremand, og han synes i de urolige tider at have lagt en vold om gården. Han menes at have delt ejendomsretten til den først med sin stedfader, Else Stampes anden mand Niels Krag, og derefter med dette ægtepars søn *Henrik Krag*. Denne sidste erhvervede efter Poul Stigsen Hvides død (som må være indtruffet efter år 1565) hele den store gård og fik endvidere gennem sit ægteskab med Kirsten Munk, datter

af Otte Nielsen Munk til Gjessinggaard, den tidligere klostergård i Trinderup, som nogen tid i forvejen var blevet købt af hans svigerfader. Vi ved om Henrik Krag, at han var en meget energisk mand, der udvidede sine besiddelser både ved nybrydning af hede og ved køb, og vi forstår, at det ikke var hans mål at være ejer af et par jævnt store bøndergårde, men af en virkelig herregård. Landsbyen Trinderups jorder kom da til at levere hovmarkerne hertil.

Ca. 1613 døde denne mand, der på en måde kan kaldes Trinderups grundlægger. Kort tid før var herregården overgået til hans søn Niels Krag og hans datter Maren, der var gift med Bagge Griis. Selv om Niels Krag og Bagge Griis ejede godset i fællesskab, var det dog åbenbart Krag, der boede her, medens familien Griis boede på deres gård Slette. Efter Bagge Griis' død giftede fru Maren sig med *Niels Fredberg*. De to erhvervede ene-ejendomsretten til Trinderup — øjensynlig omkring 1640 — og levede her en halv snes år.

Omkring 1650 optræder *Vil Orning*, der var gift med Bagge Griis' datter Ide, som Trinderups ejer; men 1656 solgte fru Ides broder Palle Griis Trinderup gods til *Erik Grubbe* til Tjele. Hans voldsomme sind gik i arv til datteren Maren (Marie). Hun er den bekendte Marie Grubbe. Hun fik af faderen Trinderup og Nørbækgaard i medgift, da hun giftede sig med *Palle Dyre* til Sindinggaard. (Det var hendes andet ægteskab. Fra sin første mand var hun blevet skilt). Heller ikke i sit ægteskab med Palle Dyre faldt hun til ro. Hun førte et meget utugtigt levned og indledte til sidst et forhold til sin egen ladefoged, en rå og brutal fyr, der hed Søren Sørensen Møller, med hvem hun forsvandt til udlandet. Efter at være vendt tilbage til Danmark slog de sig ned i Borrehuset på Falster ved færgestedet over Grønsund; hun skal der have udtalt til Ludvig Holberg, der besøgte hende på gennemrejse, at hun følte sig lykkelig.

Den sindige Palle Dyre havde måttet kræve skilsmisse fra Marie, men opnåede at beholde medgiften, herunder også Trinderup. Trinderup var for resten ikke noget rigt gods på de tider, tværtimod. Det var en adelig sædegård, men en af de allermindste, og bygningerne var blevet ilde medtaget under krigene og besættelserne i århundredets midte. Om Palle Dyre har været heldigere som landmand end som ægtemand, ved vi kun lidt; men tiderne bedredes for landbruget,

Hovedbygningen set fra haven (fot. Niels Elswing).

og Trinderup var i nogenlunde stand, da han i 1700 solgte den til den tidligere forvalter på Mariager Kloster *Frederik Olufsen*. Til godset hørte der en hovedgårdsmark på 13 tdr. htk. og en smule fæstejord.

Fr. Olufsen døde i 1715; men hans enke *Mette Sørensdatter*, der fortsatte styret i 15 år efter hans død, udvidede Trinderups besiddelse med en hel del bøndergods. Da hun i 1730 solgte godset til kaptajn *Frederik v. Muderspach*, hørte der ikke mindre end 89 tdr. htk. bondejord til det som fæstegods. *Muderspach* døde 1745, og hans enke *Anne Helvig Marsvin* ejede Trinderup til sin død i 1763, hvorefter deres søn kaptajn *C. Chr. v. Muderspach* overtog det. Hans forældre havde gjort godset rigere. I stedet for de 89 tdr. htk. fæstejord, som faderen havde købt med godset i 1730, arvede sønnen nu 141 tdr. Og han var også en stor jordsamler, der troligt fulgte i sine forældres fodspor. Han købte således kort tid efter, at han var blevet ejer af Trinderup, ca. 56 tdr. htk. fæstejord og nogle gadehuse i Sønder Onsild sogn af godsejer *Lüttichau* til Tjele. 1787 døde han, og hans enke *Mette Marie Bachmann* solgte samme år Trinderup til *Laurids Ring*. Han var en dygtig, men gerrig mand, og en præst i

Hvornum måtte med ærgrelse og forargelse konstatere, at herremanden til Trinderup unddrog hans kirke de skyldige ydelser.

Laurids Ring døde 1793, og hans enke fortsatte som ejer til sin død i 1798, men med sin søn Jens Ring som bestyrer. Efter moderens død overtog han godset.

Vi er så heldige at kunne få en hel del at vide om denne Jens Ring af Trinderups forholdsvis velbevarede godsarkiv, som nu findes i landsarkivet i Viborg. Man kan se, at han, der hele livet igennem blev ved med at være ungarl, havde arvet faderens påholdenhed, og det ser ud til, at han efterhånden udviklede sig til en sur og rethaverisk gammel knark, der lå i klammeri med sine hoveripligtige bønder.

Ring døde 1837 som en meget velhavende mand, og af skiftet efter ham ses, at han havde gjort sin kapital frugtbringende gennem omfattende udlånsvirksomhed. Trinderups marker var i hans tid blevet forbedret ved opdyrkning af hedejorder og ved indretning af et fortræffeligt vandingsanlæg.

Fra 1798 — da Jens Ring overtog Trinderup — findes bevaret en taksationsforretning, der viser os, hvordan dets bygninger på den tid så ud og var indrettet. Det nævnes, at borgegården bestod af to længer. Den østre var 60 alen lang og 15 alen vid. Den rummede 25 fag og må betragtes som hovedbygningen, idet ejerens bolig var i denne fløj. Der var bl. a. storstue, havestue, dagligstue, 2 sovekamre, 2 gæsteværelser og en stue til tjenestefolkene, »svende-stuen«. Ovenpå var der et par små kvistkamre. I den nordlige fløj, der kun var 27 alen lang, var der bryggers, bagers, køkken, mælkestue, folkekamre o. lign. Det hele har været ganske jævnt bindingsværk, uden stads eller prunk i nogen måde.

Jens Rings bo solgte Trinderup til gårdens tidligere forvalter *M. P. Wandborg*. Efter hans død i 1859 beholdt hans enke *Johanne Wandborg*, der var født Steenild, godset indtil 1880, da hun overlod det til sin svigersøn H. C. D. la Cour.

Hans Christian Ditlev la Cour var søn af en af foregangsmændene inden for dansk landbrug i midten af 19. århundrede, proprietær Laurits la Cour til Skærso. Han havde fået en grundig landmandsuddannelse og derefter set sig en hel del omkring i verden. 1866 blev han forvalter på Trinderup, og to år efter blev han gift med ejerens datter.

RANDERS AMT

1874 forpagtede han godset af sin svigermoder og blev altså 6 år senere dets ejer. 1898 blev han medlem af landstinget, hvad han vedblev at være indtil 1918. Af partifarve var han nærmest højremand, men med et meget selvstændigt standpunkt, ikke mindst i økonomiske spørgsmål, hvor han i reglen var at finde på den yderste højre fløj. Hans politiske rolle var imidlertid udspillet, før han døde i 1922.

Fra 1923 til sin død i 1941 var sønnen L. U. Dornonville de la Cour eneejer af Trinderup. Dette blev derefter købt af aktieselskabet *De Danske Spritfabrikker*, der oplyser, at formålet med erhvervelsen af Trinderup var at udvide selskabets forsøgsarbejde med kartofler, sukkerroer og melassespøl. Da Spritfabrikkerne overtog godset, var det ret forsømt. Den nye ejer foretog straks en gennemgribende istandsættelse såvel af hovedbygningen (fra 1861) som af avlsbygningerne (fra 1911). Også haven blev omlagt. Arealet er nu 383 tdr. ld. ager og eng foruden 207 tdr. ld. skov.

SIGURD JENSEN

EJERE

ca. 1450 Las Maltesen (Stifeld)
ca. 1480 Mogens Mogensen Stampe
ca. 1500 Stig Poulsen Hvide
ca. 1565 Henrik Krag
ca. 1650 Vil Orning
1656 Erik Grubbe
1673 Palle Dyre
1700 Fr. Olufsen
1730 Fr. v. Muderspach
1787 Laurids Ring

1837 M. P. Wandborg
1859 Johanne Wandborg
1880 H. Chr. D. la Cour
1941 De danske Spritfabrikker

BYGNINGER

Hovedbygning af 2
bindingsværkslænger

1861 Hovedbygning fornyet

1941 Hovedbygningen restaureret
1951-63 Avlsgården udvidet

Hovedbygningen set fra gården (fot. Preben Tolstoy Jacobsen).

Volstrup

Rørbæk sogn, Gislum herred, Aalborg amt

Tæt forbi Volstrup glider Simested Å's glitrende strøm; herregården og møllen ligger ene i den brede ådal mellem side enge og vide agre. Så mangan gammel hovedgård ligger således, og ingen ville vel tøve med også hér at se en gammel adelig rede, siden middelalderen hjemsted for højættede mænd. Men Volstrup blev aldrig hovedgård og var aldrig hjem for fremstående slægter; som adelig sædegård nævnes den ikke, så langt vor viden rækker. — Pontoppidans Atlas kalder den 1769 »en saa kaldet Eensted-Gaard eller stor Avlsgaard, hvortil næstliggende Bønder giøre Hoverie«. Herregård kan vi derfor trods alt være bekendt at kalde den, og skønt ejerslægterne længe skiftede hyppigt, har gården nu (med en kortvarig afbrydelse) gennem 170 år ligget fast hos samme slægt.

Volstrup tilhørte i middelalderens slutning *Viborg domkirke* og var

sammen med Nørholm birk i Hornum herred henlagt til domprovstembedet. 11. maj 1480 tager hr. Eiler Iversen, provst i Ovegaard, på kirkens vegne lovhævd på Volstrup gård og mølle på Hindsted herredsting. 1505 nævnes »Jens Hardbo (Harbou) i Wolstrup«; hvis det er dette Volstrup, må Jens Harbou have været gårdens lensmand eller forpagter, idet ejendommen fortsat tilhørte kirken, og selv efter at den ved reformationen var gået over til *kronen*, var den endnu i lang tid tillagt de Viborg-domprovster. Deres embede var allerede før 1536 ophørt med at have en rent gejstlig karakter; det var under kongens magt og gaves i forlening til en kongelig sekretær eller til en fremtrædende adelsmand.

1662 udsteder kronen skøde til *Christian Urne* til Marsvinsholm i Skåne, oberst til hest, på 14 ejendomme i Nørholm, sognets kongetiende, Gudskifte mølle samt »i Volstrup et græsbok«, ialt ca. 120 tdr. htk. til en pris af 50 rdl. pr. tønne. Obersten var trådt i svensk tjeneste og overlod derfor det udlagte krongods til broderen Axel, der allerede 1663 afhændede Volstrup »med den liden mølle, som ligger i siden af gården« til *Bendit Esgesdatter*, som havde gården i fæste. Hendes afdøde mand, Christen Christensen, havde gennem en menneskealder fæstet Volstrup, og på trods af gentagne brande og krigsødelæggelser i hans tid kunne han dog ved sin død ca. 1655 efterlade enken, der var hans tredie hustru, i så gode kår, at hun kunne købe gården til ejendom. Hun giftede sig igen, men overlevede også sin anden mand, Lauritz Offersen, der 1676 betegnedes som velhavende. Ved matrikuleringen 1688 oplyses det, at gårdens marker var endelsmarker, d. v. s. lå uden for fællesskabet; det dyrkede areal var 95 tdr. ld., og hartkornet sattes til $10\frac{2}{3}$ tønder for gården og $4\frac{1}{3}$ tønder for møllen, der havde »en underløbende kværn«. Bendit må være død efter 1686; sønnen *Christen Lauridsen* skødede 1692 Volstrup til Hans Pedersen Bødker i Viborg, en disposition, der dog vistnok må betragtes som en panteforskrivning, idet han nemlig beholdt gården. Hans økonomiske forhold var som helhed ikke dårlige, og fra tid til anden erhverver han lidt gods og tiender; gården er ved at udvikle sig til en lille herregård. Efter hans død ca. 1700 ægtede enken, Kirsten Jakobsdatter Bie, Niels Lauriden Woldsgaard, der fortsatte jordtilkøbene og bl. a. 1703 erhvervede den nærliggende Rørbæk Hovgaard,

Hovedbygningen set fra haven (fot. Preben Tolstoy Jacobsen).

men efter hendes død blev Volstrup af formynderne for hendes børn af første ægteskab 1707 bortauktioneret med ialt $87\frac{2}{3}$ tdr. htk. for 40 rdl. pr. tønde til Aalborg-købmanden Jens Hansen Bergh på Boller. Denne forøgede godset med 27 tdr. htk. og afhændede 1716 gården til ridefoged på Kyø, Søren Pedersen Guldager, der i forvejen var ejer af $59\frac{1}{2}$ tdr. htk. bøndergods i nabosognet Stenild. Men han må ved auktion 1731 for 5.000 rdl. overlade Volstrup med ialt 156 tdr. htk. til panthaversken Lene Rasmusdatter, sr. Dines Pedersens enke, der 10 år senere solgte ejendommen, nu 190 tdr. htk., til forpagteren Jens Schmidt for 6.800 rdl. Ejendommen havde nu nået sin største udstrækning og gik 1754 for 10.300 rdl. videre til forpagter på Kongstedlund, Ove Jespersen Haugaard, der 1761 — nu for 13.400 rdl. — ved auktion solgte gården til major af kavaleriet *Peder Benzon*. Denne måtte allerede 1764 overlade Volstrup til sin fætter, oberstløjtnant Christian Henrik Grotum, dog med forbehold af Hannerupgaard for sin og sin frues levetid; Grotum døde samme år, og enken bortauktionerede ejendommen for 13.200 rdl. til forpagter på Lynderupgaard, Christen

Nielsen Helming. I auktionskonditionerne beskrives gården som »mesten af nye for kort Tid siden opbygget, og Værelserne hel comode a la moderne ziirligen indrettet«, og Pontoppidans Atlas omtaler den få år senere som »smuk, stor og af godt egebindingsværk«. Det er formodentlig Benzon, der har bekostet denne herlighed, og han har vel så forbygget sig med sin lille officersgage. Helming døde 1782 i en alder af 79 år og havde som barnløs enkemand testamenteret Volstrup til hustruens broderdatter Maren Nielsdatter Asferg, der 1783 ægtede forvalter på Østergaard i Salling, Peder Nielsen Quistgaard, men efter hendes død solgte han 1795 gården med 170 tdr. htk. for 27.400 rdl. til *Jens Kielsen*.

Og med denne mand rykker så endelig en slægt ind på Volstrup for at blive. Den ny ejer var sønnesøn af den Jens Kielsen i Gundestrup, der blev stamfader til en af Jyllands store godsejerslægter — en slægt, der endnu sidder på flere store himmerlandske gårde. Jens Kielsen var født 1749, forpagtede Himmestrup 1780 og erhvervede 1792 sammen med sine to brødre, Mikkel og Peder, Lerkenfeldt; han døde allerede 1796 på Volstrup, der ved samfrændeskiftet 1799 udlagdes til svigersønnen *Christen Dinesen* fra Rørbæk Hovgaard, der året forinden havde ægtet sin kusine, Sophie Hedevid Kielsen.

Sammenholdet var stærkt i den Kielsen'ske slægtskreds, og dette i forbindelse med stor dygtighed og sparsommelighed, bragte familien igennem landbrugskrisen og muliggjorde endog erhvervelsen af ny ejendomme. Sammen med svogeren, Christen Juul Kjeldsen, købte Dinesen 1816 Havnø og 1826 alene Lille Restrups bøndergods, ialt ca. 180 tdr. htk., som han solgte til fæsterne, foruden nogle tiender. Sin arvelod i Lerkenfeldt afstod han først 1820. Efter hans død 1828 beholdt enken gården til sin død 1840, hvor den overtoges af sønnen Jens Dinesen, der bortsolgte det meste af det tilbageværende gods, samt 1842 sin halvpart i Havnø. Han levede i et barnløst ægteskab med Margrethe Elisabeth Kjeldsen, hvis søster var gift med morbroderen på Havnø, og de udøvede megen godgørenhed på egnen. Kort før sin død i 1869 solgte han Volstrup til *Christen Steenild* til Stenild Mosegaard, hvis hustru Mette Kjeldsen var datter af Christen Juul og Martha Kjeldsen på Havnø.

Men Christen Steenilds slægt havde også gammel forbindelse med

Salen (fot. Preben Tolstoy Jacobsen).

Volstrup — hans oldefader Anders Nielsen blev 1726 for ulydighed sat fra en gård i Stenild, men blev siden selvejerbonde i Glerup og overtog til sidst forpagtningen af adskillige herregårde: Hessel, senere Jungetgaard, Eskjær, Willestrup og Hegnet, hvor han døde 1776 som en holden mand. To af hans sønner erhvervede Voergaard og Rugtved i Vendsyssel, men den ældste overtog gården i Glerup, som han udvidede og kaldte Stenild Mosegaard. Hér fødtes Christen Steenild 1822 ; 1847 købte han den 500 tdr. ld. fædrene gård, som han drev stærkt frem, 1865 - 70 drev han endvidere Havnø's ca. 1.800 tdr. ld. for sin syge svoger, og 1869 overtog han som anført Volstrup, hvor han straks gik i gang med at forny bygningerne. Major Benzons godt og vel hundredårige hovedbygning, et trefløjet, stråttækt bindingsværksanlæg blev erstattet med de nuværende solide, grundmurede bygninger. Den trefløjede hovedbygning, der står i blank gulstensmur med skifertag, er holdt ganske enkel, kun hovedindgangen i midterfløjen betones ved en svagt fremspringende frontispice med muret portal over den tresidige stentrappe. Hovedbygningens smukkeste rum er den store sal, der er møbleret med et par gode møblementer fra 1800-tal-

AALBORG AMT

lets første halvdel ; i østre sidefløj er — vel fra den gamle bygning — bevaret et par fint udskårne døre fra 1700-tallets slutning. Også ladegården blev fornyet ; på vestre staldlænge står 1870, på den store lade i syd 1918. Ved sin død 1892 efterlod Steenild sig det bedste minde som en ualmindelig dygtig og dertil retsindig og pligtopfyldende landmand. Enken beholdt gården til sin død 1901, hvorefter den overtoges af den ældste af de tre døtre, den ugifte Martha Steenild, der 1910 solgte Volstrup for 166.000 kr. til *A. Krause*, fra hvem den 1915 kom til *Chr. Knudsen*. Møllen og noget af gårdens bedste jord, ialt ca. 125 tdr. ld., blev afhændet, men så brændte den stråttækte ladegård 1917, og dette førte med sig, at den gamle ejerslægt vendte tilbage. Købmand i Hobro *Marius Ribe-Christensen*, der var gift med Martha Steenilds søsterdatter Anne Hedeveg Bay, købte og genopbyggede avlsbygningerne med anvendelse af de gamle mure. 1956 overdrog han Volstrup til sønnen *Helge Ribe*, der driver den 375 tdr. ld. store gård, som han gennemgribende har moderniseret, med et alsidigt og stort husdyrhold, og ligesom åen i fordums tid tjente gården ved at dreje det tunge møllehjul, således nyttiggøres i dag de strømmende vande i de store dambrug, hvor ørreder klækkes. Og i den glidende strøm spejler Volstrup sine lave længer, nu som for århundreder tilbage.

FLEMMING JERK

EJERE

1480 Viborg Domkirke
1536 Kronen
1662 Christian Urne
1663 Bendit EsGEDatter
ca. 1686 Chr. Lauridsen
1707-61 Forskellige ejere
1761 Peder Benzon

1764-95 Forskellige ejere
1795 Jens Kiødsen
1799 Chr. Dinesen
1869 Chr. Steenild

1910 A. Krause
1915 Chr. Knudsen
1917 M. Ribe-Christensen
1956 Helge Ribe

BYGNINGER

Trefløjet bindingsværks-
hovedbygning opført

ca. 1869 Nuværende hovedbygning
og avlsgård opført af grundmur

1956 Hovedbygningen moderniseret
Avlsbygningerne moderniseret

Hovedbygningen set fra nordøst (fot. Niels Elswing).

Willestrup

Astrup sogn, Hindsted herred, Aalborg amt

Overraskende, pludseligt, som Willestrup dukker frem i landskabet, med røde mure, der spejler sig i en lille sø, mellem herlige, gamle træer og kranset af småskove, træder den også frem i historien, ved én mands vilje hævet til hovedgårds rang. Manden var *Axel Juul* af Lillie-Juulerne. I året 1535 forlangte han gården udlagt som arv efter sin fader Søren Juul til Hedegaard ; men da var den, som Axel Juuls hustru fru Kirsten Lunge beretter i sine meddelelser om deres fælles hjem og børn, »ikke bedre eller anderledes end en brydegård at regne«. Det var denne beskedne enestegård, Axel Juul i løbet af få år gjorde til en stor og anselig ejendom. Og Axel Juul har straks taget energisk fat. Efter at have fortalt om hans erhvervelse af Willestrup fortsætter Kirsten Lunge: »Siden forbedrede han den med mark, skov og ejendom og købte til Krobkær og den skov, der lå«. Med skoven er utvivl-

Hovedbygningen set fra syd (fot. Niels Elswing).

somt tænkt på kirkeskoven nordvest for gården, som Axel Juul købte af de Astrup bymænd. Krobkær er en eng mellem Birkeholm og Mølleledammen. Tidligt har han været betænkt på at opføre helt nye bygninger, thi med det gamle Willestrup har han, der allerede dengang var Christian III's betroede mand og en af landets magthavere, ikke kunnet eller villet lade sig nøje. Det gamle byggested blev uden videre opgivet, og »i nord fra ladegården, sønden op til den liden dam i samme nørretoft liggende, da opsøgte han det »gaardsluedtz«, hertil bygt er og hvor en liden holm udi et kær liggende, med træer begroet«. Her var det, han gik i gang med at opføre sin nye gård. Som så mangfoldige herregårde har også Willestrup på et afgørende tidspunkt i sin historie skiftet plads. Ved at opføre en dæmning tværs over kæret, hvorigennem Willestrup Å løber, dannede han en virkelig sø. Holmen i det tidligere kær blev, efter tidens sædvane, formet som et lavt, firkantet voldsted, velskikket til at bære et firlænget borggårdsanlæg; ind mod det faste land mod nord gravedes en tværgrav.

»Anno domini 1538 udi det hellige trefoldigheds navn lod han

lægge grundvold om alle fire sider«. Og i løbet af få år rejste det store bygningsværk sig — fire sammenbyggede, lige høje huse, der lukkede tæt om gårdspladsen. Noget senere tilbyggedes en kort udløberfløj mod vest. Nu er den østre fløj brudt ned, de stejle, høje tage bag kamtakkede, blændingsprydede gavle erstattet med lavere og afvalmede, og portfløjen har mistet både tårn og karnapudbygninger. Willestrup har ikke mere sin oprindelige rejstning og er blevet mere afdæmpet af væsen. Men trods alt står den gamle rødkalkede borggård endnu bred og stærk og med så meget af fordums herlighed i behold, at man ud fra bygningerne selv og med støtte i et maleri af gården fra midten af 18. århundrede kan danne sig en klar forestilling om, hvordan den tog sig ud i sin velmagt. De svære mure rejser sig på solide fundamenter af rå kampesten, brøsigt og afvisende, kun nogle få skridt inden for voldstedets rand. Skiftegangen er i de nedre partier middelalderens munkeskifte, men i de øvre partier er også anvendt renæssancens krydsskifte, og Willestrups mure er således et interessant vidnesbyrd om den tid, da murteknikken her til lands skiftede. Selve stenene er af en lys, gullig farve som almindeligt i Limfjordsegnene, og meget muligt er de brændte af Axel Juul selv på det meget gamle teglværk tæt uden for gården mod nordvest, hvor spor af lergrave endnu er kendelige.

Skønt Willestrup er et helstøbt anlæg, er det dog ikke ganske ensartet gennemført. Det er bygget lidt efter lidt. Axel Juul begyndte med sydfløjen, der var i tre stokværk; først derefter byggedes det øvrige og — som det synes — vestre fløj med tilstødende del af portfløjen for sig og østre fløj med resten af portfløjen for sig. Disse tre huse var kun i to stokværk; men vestfløjen og portfløjen indtil porten havde tillige forråds-kældre, og øverst havde begge fløje et lavt styrterum. Meget mærkelig har nordfløjen været, med porttårn og to karnapagtige udbygninger, hvis fundamenter endnu ligger umiddelbart under jordoverfladen. De viser, at tårnets indvendige bredde har været ca. $2\frac{1}{2}$ m, og at det sprang ca. 2 m frem foran facaden. Karnapudbygningerne var derimod såre små, kun ca. 1,60 m brede udvendig og med et fremspring af ca. $1\frac{1}{2}$ m. Alle tre udbygninger havde sadeltage, og de har utvivlsomt fra første færd haft kamtakkede gavle, svarende til de store huses; på maleriets tid var de om-

AALBORG AMT

byggede på barok manér. Portåbningen var anbragt i en kraftigt tilbagespringende bueblænding, der gik gennem begge tårnets stokværk. Dette nicheagtige tilbagespring i tårnfacaden er noget ejendommeligt for Willestrup, omend portfremspringet på det omtrent samtidige Kokkedal antyder en lignende ordning. Portåbningen kan højst have været 2 m bred. Af den oprindelige inddeling i de bevarede fløje er lidet eller intet tilbage; men så meget kan dog skønnes, at den egentlige beboelse må have været i sydfløjen og i den vestre fløj, hvor et oprindeligt, listebelagt bjælkeloft over en større sal i nederste stokværk endnu delvis er synligt. Hovedindgangen var i søndre fløj, hvor den gamle, lave og smalle indgangsdør endnu skimtes, skævt for portgennemkørselen.

I det ydre havde Willestrup fået en ret forskellig dekorativ behandling i overensstemmelse med det noget stødvise i fløjenes tilblivelse. Særlig anseligt var vestfløjens facader komponeret med store, ret regelmæssigt anbragte vinduer i dobbeltbuede blændinger, hvis stik var murede i vekslende røde og gule sten. Under gesimsen løb en

Iver Rosenkrantz' avlsbygninger opført 1785 (fot. Niels Elswing).

Sandstensrelief med portrætter af Axel Juul († 1577) og Kirsten Lunge († 1588).

smukt formet rundbuefrise, og tilsvarende rundbuefriser synes at have holdt sammen på de fire noget uensartede gårdfacader. Willestrup er fuldkommen gotisk, vel at mærke som gotikken formede sig i verdslige bygninger i sin sidste periode herhjemme, højst forskelligt fra kirkebygningernes.

Også det uregelmæssige i Willestrups bygninger er betegnende for tid og stil. Det kommer frem i de skiftende stokværkshøjder og i den springende anbringelse af vinduerne, der end ikke i samme facade følger samme takt i nedre og øvre stokværk — overhovedet i en stærk tilbøjelighed til at lade bygningens ydre rette sig efter de indre krav.

Da Willestrup stod færdig, var den blandt de største borggårdsanlæg i datidens Danmark uden for de kongelige slotte. I alt fald er det ikke nu muligt på nogen anden dansk herregård at påvise et firfløjet anlæg fra de tider, der, som dette, er gennemført i én støbning. Og imponerende har den taget sig ud, særlig set fra nord, hvor den rigtkomponerede nordfløj ret har kunnet gøre sig gældende. Med de tre udbygninger og med sin vrimmel af gavle har den været af overordentlig malerisk virkning. Samme dekorative smag som på Willestrup går tydeligt igen i Axel Juuls sognekirke Astrup, som han lod ombygge 1542, og det er sikkert samme bygmester, han har brugt begge steder. Et vist slægtskab i ydre holdning mellem disse to bygningsværker og de af Axel Juuls svigerfader Ove Lunge opførte partier af Odden og Tirsbæk kunne tyde på, at der også her er tale om arbejder af »Willestrupmesteren«, som den ellers ukendte, navnløse

bygmester med god ret kan kaldes. Thi Willestrup var et så betydeligt bygningsværk, at den nok kan give sin bygmester kendingsnavn.

Byggearbejderne må i det væsentlige antages for afsluttede 1542, i det år bygherren både trolovede og giftede sig. Triumferende kunne han over porten indmure en sandstenstavle med sit og hustruens våbener og følgende indskrift: »Axel Jwll met syn k: høstrw frw Kyrstine Lwnge lod thene gardt fyrst oc af ny wpbygge anno domini mdXlij. Same Aar war oc theris bröllop«. Til overflod anbragte han uden på bygningen og vistnok også på porttårnet de to endnu bevarede sandstensrelieffer af sig selv og sin hustru — et enestående træk i datiden, men et desto stærkere vidnesbyrd om selvfølelse og stolt selvtilfredshed med det bygningsværk, han netop havde fuldendt. To omtrent tilsvarende relieffer er nu indmurede i gavlen af en af ladegårdens bygninger, Det er meget smukt udførte portræthoveder med en langt finere karakteristik end de to førstnævnte.

Det var lykkedes Axel Juul at ophøje »brydegården« til en storgård; dette krævede et vidløftigt ladegårdsanlæg, der blev lagt nord for gården på randen af det faste land, værnet af grave. Herregårdens uadskillelige tilbehør, vandmøllen, blev indrettet; abildgård og fiskedam blev ikke glemt. I Kirsten Lunges fyndige sprog hedder det, at hendes ægtefælle lod Willestrup »opbygge og forbedre med hus, grave, damme, abildgård, mølle, fiskevand, kær og enge at rydde med megen anden frihed og herlighed«. Om bygherrens person, om hans len og embedsstillinger og hele offentlige færden, ikke mindst som landsdommer i Jylland, foreligger udførligere oplysninger end om de godserhvervelser, der lagde grunden til hans slægts sociale stilling. Men man skimter dog, hvorledes han, støttet til et rig giftermål, ved kongelige gunstbevisninger, ved mageskifte og køb lagde bøndergods i de nærmeste sogne til gården, først og fremmest dog i Astrup sogn, for at få billig arbejdskraft til gårdens drift. Også en anden jysk hovedgård erhvervede han sig, Mejlgaard i Randers amt, og som kantor havde han desuden sin egen gård i Viborg, hvor han døde 1577. Hans enke blev hensiddende i uskiftet bo til sin død på Willestrup 1588.

Af ægteparrets 16 børn arvede den næst yngste søn Iver Juul Willestrup. Han var født 1563 på Willestrup, havde besøgt Viborg skole, studeret i Wittenberg og foretaget en flerårig udenlandsrejse efter ti-

Porten i nordfløjen. I baggrunden sandstensportalen på sydfløjen, flankeret af Axel Juuls og Kirsten Lunges portrætrelieffer. Over porten deres byggeindskrift (foto. Charlotte Rohrbach).

dens skik for at indtræde som 25-årig i kancelliet som sekretær. Han arvede gården, og landsdommerstillingen tilfaldt ham 1598. På Willestrup stod 1591 hans bryllup med Maren Sehested, datter af Malte Sehested; men hun døde allerede 1600, og to år efter ægtede han Ingeborg Parsberg, datter af Christoffer Parsberg og Dorthe Munk. Iver Juul følte sig som faderens arvtager. Han var en ivrig godssamler og lagde endnu mere bøndergods til sin sædegård. Og også han blev en af Nørrejylland's ledende mænd. Som landsdommer fik han i sin ligtale det vidnesbyrd, at han havde været en retfærdig dommer, »der ikke haver anset i sine domme høje personer, rige eller mægtige, svogre eller venner, gunst eller gave, ikke hørt eller ladet sig bedrage af Machiavelliske rådgivere«.

Iver Juul drev det videre endnu end faderen ; 1616 blev han »for hans medbegavede visdom, experientz, gode forfarenhed og forstand, endog i tvivlrådige sager« medlem af rigsrådet. Rigdom samlede han sig også. Han skal foruden Willestrup have ejet 6 andre hovedgårde, deriblandt Qvistrup, Volstrup, Strandbygaard, Gjessinggaard og Lundbæk. Som godsejer og overfor sine bønder får han et godt lov »for hans faderlige hjerte mod dem«. Det var utvivlsomt denne fromme mand, ivrige bibellæser og præsteven, der indrettede nordre del af østfløjen som kapel og her indbyggede skønne, nu nedbrudte hvælvinger. Under de kejserliges indfald i Jylland i 1627 forlod han som så mange af de jyske adelsmænd med sin familie Willestrup — herremændene havde ikke længer mandskab til at yde forsvar mod de regulære hære ; han vendte ikke mere tilbage. Af umild vind blev han drevet ud af kursen mod Sjælland og strandede i Norge. 1627 døde han i Kongselv. Hans og hustruens våbener ses i den prægtige sandstensornamentik, der indfatter døren i sydfløjen, og som antagelig oprindeligt har tjent som kaminindfatning.

Enken »holdt dug og disk« på gården i sin lange enkestand ; hun skal have været en dygtig kvinde, og hendes søn Ove Juul skriver i sin dagbog 1665: »om Natten halffgaaen tolf kallede Gud Allermæchtigst udj alle woris Nerwerelze . . . min Hjerte allerkieriste Moder«. Skiftet blev holdt 1666. Ove Juul skriver, at det i begyndelsen »lod sig heel wiederwertig ansee, fich dog endelig en god Ende, saa jeg beholdt Willestrup med ohngefehr 500 Tdr. Hartkorn« (efter gammel matrikel). Af Iver Juuls to ægteskaber havde der været 13 børn, hvoraf ganske vist de fleste var døde inden moderen, men flere af dem havde efterladt livsarvinger, så det forstås, at skiftet har været besværligt.

Ove Juul, det tredie slægtleds mand, steg højere i værdighed end de to henfarne. Var Axel Juul først og fremmest jyden, sønnen Iver som rigsråd det hele riges mand, blev sønnesønnen Ove den vidtberøjste verdensmand, der i sin fritid dyrkede kunst og bøger. Han har efterladt os en dagbog, der opbevares på Ravnholt ; den giver et ypperligt billede af en dansk adelsmands liv og færden ude og hjemme, i statens tjeneste og i sin egen godsvirksomhed. Det var i sommeren 1666, Ove Juul overtog Willestrup og flyttede dertil fra Lundbæk med

Godsejerens stue (fot. Charlotte Rohrbach).

sin hustru Kirsten Urne, datter af den bekendte Frederik Urne til Bregentved. Fra nu af og til hans død er Willestrup den højtuddannede og kloge mands hjem, selv om hans arbejde, som vi kan følge i hans dagbog, kun tillod ham få og korte ophold i hjemmet. Om Ove Juuls virksomhed i statens tjeneste skal kun anføres, at han, der havde studeret i udlandet og gjort tjeneste ved fremmede hoffers, virkede som dansk udsending i Sverige, som kancelli-assessor, assessor i højesteret, vicestatholder i Norge og i talrige amtmandsstillinger. Han blev gehejmeråd og hvid ridder og hørte til den del af den gamle danske rigsrådsadel, der sluttede sig til enevældens konger og stod sig vel med de »nye« mænd. Hans datter Anne Cathrine var således gift med Christoffer Gabels søn Frederik Gabel. Jævn og bramfri var han, i meget »gammeldags«, men en snild og erfaren diplomat. Han ejede i sit lange liv foruden Willestrup herregårdene Lundbæk, Pandum, Udstrup, Wiffertsholm, Rammegaard, Herpinggaard, Kragerup, Bregentved og Ottestrup. Han døde 1686 på Willestrup. Hans hustru,

AALBORG AMT

hvem gårdens drift særlig havde påhvilet, var død allerede 1672, og i dagbogen har Ove Juul givet en bevæget skildring af sin »kierestes« sygdom og død. Ægteparrets våbener omgivet af en bladkrans holdt af to løver sidder nu som et ret stort sandstensrelief på ladens gavl.

Hans anden overlevende søn Frederik Juul, født 1661, arvede Willestrup, der i 1688 i den ny matrikel angives til godt og vel 77 tdr. htk. efter hovedgårds takst foruden tilliggendet af bøndergods. Gården blev drevet med en 9-årig rotation som græsmarksbrug; jorderne omtales som ret ringe og noget sandede, og heller ikke med engene var det videre bevendt. Til det oprindelige gods var i tidens løb kommet 2 kirker og 3 kongetiender. Frederik Juul var oprindelig officer, men trådte fire år efter faderens død ud af hæren og levede på Willestrup resten af sit liv. 1717 fik han etatsråds rang. På hans kiste læses følgende verslinier:

»Til Willestrup en Herre var
Etatsraads Navn med Ære bar«.

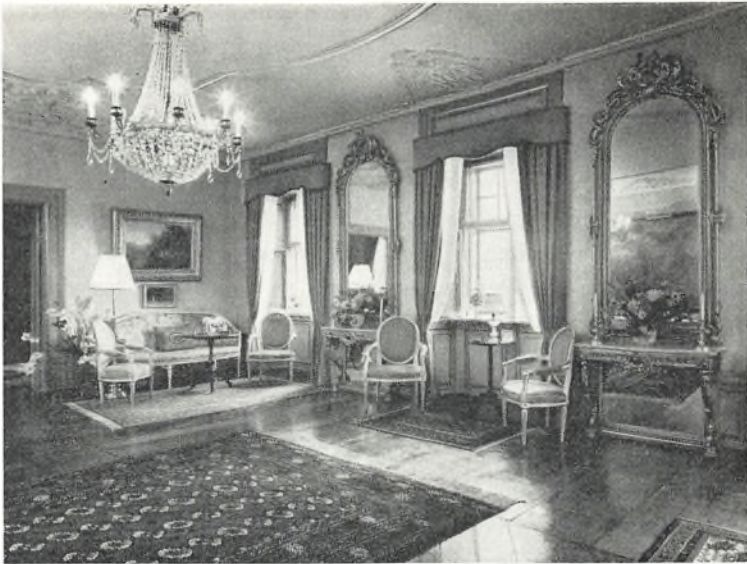
Han har næppe været nogen betydelig mand, og mærkeligt er det, at han kun angives at eje den ene gård Willestrup. Faderens store jordegods overgik til den ældste søn Christian Juul, der blev friherre af Rysensteen, og hvis linie uddøde på mandssiden i 1907 med trafikminister, lensbaron Chr. Fr. A. Juul-Rysensteen.

Selv blev Frederik Juul stamfader til Ravnholt-linien, idet hans søn Ove fik denne gård testamenteret af fru Charlotte Amalie Gersdorff, og da hans sønnesøns sønnesøns søn 1869 købte Willestrup, blev de to gårde forenede i Axel Juuls efterkommeres besiddelse.

Willestrup gik nemlig ud af Juulernes eje ved Frederik Juuls død 1721, idet hans enke Elisabeth Sehested vel hensad med den til sin død 1725; men da blev den solgt ved auktion til hendes svoger major *Frederik Sehested* til Rydhave, der døde det følgende år. Dennes enke Birgitte Sophie Sehested besad så Willestrup til sin død 1755; rester af kapelinventar med to Sehestedvåbener og årstallet 1727 viser, at hun i sin enkestand har smykket kapellet på det bedste. Det var vistnok også hende, der anbragte tårnuret og mulig også de to mærkelige klokker, den ene en lille senmiddelalderlig klokke, den anden større

Willestrup, set fra nordvest (fot. Niels Elswing).

Sal i vestfløjen (fot. Charlotte Rohrbach).

og overordentlig smuk, støbt 1510. Majorinden efterlod ved testamente gården til sin datter Else Margrethe og hendes mand gehejmeråd *Verner Rosenkrantz* til Krabbesholm.

Fra Juulernes slægt gik Willestrup over til Rosenkrantzerne, og i denne periode opnår den sin anden ophøjelse, nemlig ophøjelsen til friherreskab, og samtidig sin anden store udvidelse og ombygning efter den nye tids krav. Erektionsbrevet er af 1757. Baroniet omfatter Willestrup med tilhørende, og hvad der senere kan forhverves; det bemærkes udtrykkelig, at lenet ikke skal nyde den 100 tdr. htk.'s frihed. Det bestemmes, at lenet forspildes ved ægteskab med en borgerlig født, samt at af sønner skal den succedere, der ikke allerede med noget len er aflagt. Barontitlen gik i arv til *Verner Rosenkrantz'* descendens, d. v. s. alle nulevende danske Rosenkrantzer; men efter traditionen voldte ophøjelsen, at gehejmeråd *Frederik Christian Rosenkrantz* til *Rosenholm* ved oprettelsen af stamhuset *Rosenkrantz* forbigik *Verners* descendens af harme over, at han havde ladet sig »baronisere«, hvilket i visse gamle adelsslægters øjne var uværdigt.

Den første følge af ophøjelsen var en grundig ombygning af den gamle gård, der formentlig har stået ret uforandret siden Juulernes tid, har været meget forfalden og ikke egnet til hovedsæde i et baroni. Verner Rosenkrantz ombyggede Willestrups indre, og det står den dag i dag som hans værk. Fra porten kommer man til højre op i en rummelig vestibule, hvor en bred og magelig trappe fører op til gemakkerne ovenpå. I vestfløjen indrettedes de egentlige beboelsesværelser, høje og lyse. I en af salene her findes smukke loftstukkaturer med ejerens og hans hustrus navnetræk og våbener. Soveværelset i den tilstødende sydfløj, med alkoveparti og sidegarderober i tidens smag, er nu ødelagt. Willestrup var nu — dog væsentligst kun for det indres vedkommende — indrettet efter 18. århundredes mere forfinede boligkultur; den gotiske gård var blevet tilpasset efter barokkens krav; men dette var — som ikke ualmindeligt på jyske herregårde — sket, uden at det var gået stærkt ud over det oprindelige ydre. Samtidig blev haven anlagt nordvest for gården; det vanskelige, ujævne terræn blev gjort skikket til et storstilet anlæg i fransk smag med regelmæssige inddelinger, hvor de forskellige kvarterer foldede sig symmetrisk op til begge sider for anlæggets længdeakse. En familietradition vil vide, at haven skyldes samme podemester, der havde anlagt Rosenholms have, som i meget ligner Willestrups. Begge hører til de få velbevarede haveanlæg fra de tider.

Verner Rosenkrantz ejede Willestrup i 23 år; men hans embedsgerning forhindrede ham i til stadighed at bebo, endsige drive gården, der var bortforpagtet. Da han tiltrådte den, var han en ældre mand (født 1700); han var et typisk eksempel på de mænd af gammel adel, der under enevælden trådte i statstjenesten som juridiske embedsmænd efter i deres ungdom at have gjort tjeneste som officerer i hæren. 43 gammel tog han sin afsked som major og beklædte så i tredive år amtsmandsstillinger i Jylland; samtidig gennemgik han hele den nye rangstige og endte som baron, gehejmeråd og ridder af det hvide bånd. Tillige ejede han betydeligt jordegods: stamhuset Kærbygaard, som han afhændede, Krabbesholm og Skivehus, hvor han i en årrække havde været amtmand. Først i 1773 tog han fast ophold på Willestrup, hvor han døde 1777, to år efter sin hustru.

Den ældste søn Frederik, der var udset til successor, døde før fa-

Spisestue med gamle ejervåbener på loftsbjælkerne (fot. Charlotte Rohrbach).

deren, og baroniet tilfaldt den anden søn baron *Iver Rosenkrantz*, født 1740. Han ejede Willestrup i 25 år, til han i 1802 ved gehejmeråd Frederik Christian Rosenkrantz' død arvede stamhuset Rosenholm. I overensstemmelse med erektionsbrevet overdrog han baroniet til sin søn Christian af hans ægteskab med Marie Lente-Adeler; men i 1811 blev baroniet substitueret med en fideikommiskapital på 200.000 rdl., der tilfaldt Christian Rosenkrantz' døtre. Ved en proces i forrige århundrede fik fideikommis'ets bestemmelse om hustruens adelige fødsel af højesteret en udvidet fortolkning. Iver Rosenkrantz var givet ikke egnet som embedsmand, og da han tidligt trådte ud af statstjenesten, ofrede han sig helt for sin gudsbestyrelse i de overordentlig vanskelige tider. Som minde om hans ejertid står ladebygningen i den gamle ladegård på Willestrup. Den ombyggedes af ham 1785 og bærer hans og hans hustrus navnetræk. I hans tid var hovedgårds-taksten godt 22 tdr., skovskylden godt 47, tiender godt 70 og bøndergodset ialt lidt over 369 tdr. 1791 omfattede godset byerne: Astrup,

Tisted, Borup, Skovhuse, Lille Arden, Møldrup, Axelterp, Store Arden og Hellum — væsentligst samlet i den Juul'ske tid.

Efter baroniets ophævelse førte den gamle gård i nogle år en stærkt omtumlet tilværelse ; den blev trukket ind i tidens hårdhændede gods-spekulation. 1811 købte baron Chr. Rosenkrantz den af faderen, men han solgte den allerede 1812 til et interessentskab ; to af medlemmerne delte ejendommen, og hovedgården med godset i Astrup og Rostrup sogne tilfaldt generalkrigskommissær *Johan Conrad Schuchardt*. Denne ejer var af den mening, at Willestrup lignede »Viborg tugthus«, og han berøvede Axel Juuls bygning dens gamle, borgagtige karakter, som baroktiden havde skånet. Fra portfløjen fjernede han tårnet og karnapperne ; den østre fløj nedbrød han delvis ; de ranke gavle forsvandt og med dem de høje, stejle tage. Helt lykkedes det ham dog ikke at få bugt med dens solide, vederhæftige karakter fra Juulernes dage. 1819 døde han, og *staten* måtte 1822 overtage gården, der 1836 solgtes til oberst *Hans Adolph Juel* af Stjerne-Juelernes slægt. Han var født 1789 og gjorde i en lang årrække tjeneste som rytterofficer, deltog med hæder i krigen 1848 - 50 og spillede en betydelig rolle ved hærorganisationen ; ved sin død 1874 var han karakteriseret generalmajor. Willestrup bragte han ypperligt på fode, med stor energi og støttet af de opadgående tider gjorde han den til en mønstergård. Han delte æren med sin søn, cand. jur. *Niels Juel*, hvem han i 1855 overdrog gården. Den ældre ladegård afløstes af en ny, der opførtes et godt stykke fra hovedbygningen — som det midt i forrige århundrede blev skik på de store herregårde. Niels Juel døde ung 1863, og faderen overtog selv igen gården, som han i 1865 overlod til sin anden søn, cand. polit. Frederik Ferdinand (Fritz) Juel ; men da også denne kort efter døde, solgte hans bo den i 1869 til kammerherre *Ove Sehestedt Juul* til Ravnholt. Nu var gården atter i Lillie-Juulernes besiddelse ; de personalhistoriske oplysninger om de to følgende ejere vil findes under Ravnholt. — I de år, der er forløbet siden, er ejendommen undergået store forandringer. Fra 1870 til ca. 1920 blev ca. 380 tdr. ld. fraskilt hovedgården og tilplantet. Til gengæld blev ved kultivering af ca. 70 tdr. ld. moseareal avlsgårdens værdi i høj grad forøget. Men navnlig voksede skovtilliggendet — endog meget betydeligt. Skovarealet er nu ca. 2.000 tdr. ld. Allerede straks efter købet af

Nyindrettet dagligstue i sydfløjens stueetage (fot. Niels Elswing).

Willestrup i 1869 solgte kammerherre Sehestedt Juul størstedelen af de ca. 240 tdr. htk. bøndergods, der da hørte til den ; kun ca. 40 tdr. blev tilbage. Avlsgårdens landbrugsareal er nu ca. 410 tdr. Id., af andre ejendomme er der ca. 700 tdr. Id.

Det var da et betydeligt arbejde, der blev udført på og med Willestrup af kammerherre Ove Sehestedt Juul og efter hans død 1882 af hans søn kammerherre Christian Sehestedt Juul. Fra 1922 havde den sidstnævntes søn løjtnant *Axel Juul* Willestrup i forpagtning, indtil han 1933 købte gården af sin fader. Godsejer Axel Juul var første gang gift med Thyra Ingeborg Schmiegelow og nu med Bodil Richter. Hovedbygningen har i 1928 fået nordfløjen ombygget og restaureret ved arkitekt Emanuel Monberg, og i 1935 blev i sydfløjen foretaget en mindre ombygning ved arkitekt Aage Roussel. I 1964 blev samme fløjs underetage nyindrettet ved arkitekt Holger Langvold. I 1941 nødvendiggjorde en mindre brand en reparation; derved blev i spisestuen de gamle lofts bjælker med slægtsvåbenerne fremdraget og gulvene belagt med egeparket. Også avlsbygningerne er blevet moderniseret og et stort dambrug anlagt.

AALBORG AMT

I mangt og meget har Willestrup — som ejendom — skiftet karakter i de sidste to århundreder. Den er blevet en anselig skovejendom ; dens skove går med Lindborgskovene og Roldskov sammen i Himmerlands store vidtstrakte skovland, hvor kronvildt trives, og med den herligste, mest uberørte jyske natur. Men fra de skov- og lyngklædte skrænter ved Madum Sø glider tanken tilbage til Axel Juuls alvorlige, mørkrøde borg, det tavse vidne til de henfarne slægters arbejde og kampe.

VILH. LORENZEN

EJERE

1535 Axel Juul

1725 Frederik Sehested
1755 Verner Rosenkrantz

1777 Iver Rosenkrantz

1812 J. C. Schuchardt

1822 Staten
1836 H. A. Juel
1855 Niels Juel
1869 Ove Sehested Juul
1882 Chr. Sehested Juul

1933 Axel Juul

BYGNINGER

1538 - 42 Firfløjet hovedbygning i to og tre stokværk opført på voldsted samt ladegård opført

Hovedbygningen ombygget og have anlagt

1785 Ladebygning opført, ca. 1812 gennemgribende ombygning. østfløj, gavle og karnapper nedrevet

Avlsgården flyttet

1928 Nordfløjen ombygget ved Emanuel Monberg
1935 Sydfløjen ombygget ved Aage Roussell
1964 Sydfløjen moderniseret ved Holger Langvold

Broen fra avlsgården over voldgraven (fot. Niels Elswing).

Nørlund

Ravnkilde sogn, Års herred, Aalborg amt

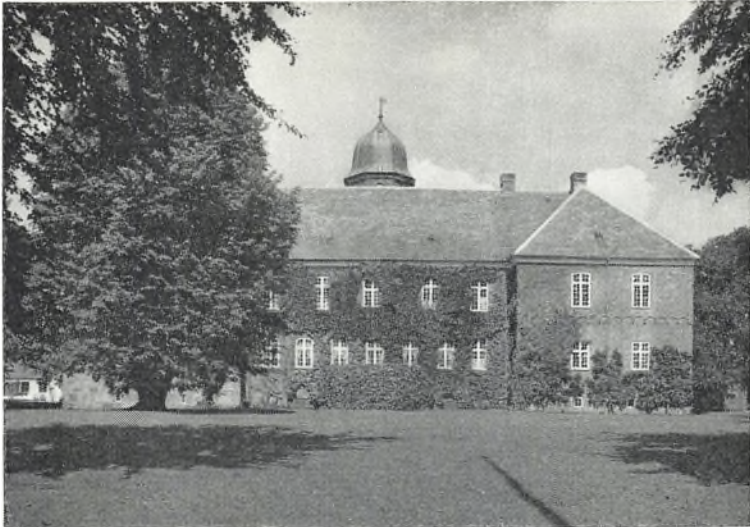
Inde midt i Himmerland ligger Danmarks største skovkompleks, Rold skov. Dens udstrækning er i øst-vest ca. 20 km og i nord-syd ca. 10 km. Disse efter vore forhold mægtige skovstrækninger er levninger af de store skove, der oprindeligt dækkede det meste af Himmerland. Rold skov er i sin vækst og natur mere barsk end Østjyllands og øernes skove. Bevoksningen består mest af nåletræ, og bøgene er ofte lavstammede og krogede. De fleste forbinder sikkert med skovens navn visens ord om »Røverne fra Rold«, og den husede da også i gamle dage både små og store røvere. I skovens sydvestlige udkant ligger hovedgården Nørlund, der oprindeligt sikkert er opstået som enestegård ved skovrydning, og som altid i skoven har haft sin største herlighed, tidligere ved græsning og oldengang, nu ved skovbrug og savværk. Første gang Nørlund nævnes i historien, er ikke som almindelig

AALBORG AMT

herregård, men som røverborg. Efter sagnet skal borgen være blevet nedrevet af Valdemar Atterdag, men en ny rejstes i dens sted. I en lov af 1396 forbød dronning Margrethe, at nogle flere borge eller barfred bygges, for at landet skal desbedre komme til fred og ret og skel, end det i den sidste tid har været . . .«. Efter lovens udstedelse lod Margrethe handling følge på ord, og Nørlund blev nedrevet. Samtidig nedlagdes i samme egn borgen Kaarup ved Terndrup og Egholm ved Skørping. I et vidne af Gislum herredsting af 1484 hedder det, »at de (vidnerne) have hørt og spurgt i rette sandhed af deres forfædre for dem, at før Nørlund var bygt, da blev det bygt til et røverskjul og ej til et herresæde, og derfor lod dronning Margrethe det nedbryde«.

I begyndelsen af 15. århundrede ejedes Nørlund af *Palle Jonsen Marsk*, der tilhørte slægten *Munk* (vinranke). Foruden denne gård ejede han også Østrup i Sallinge herred på Fyn. I 1425 var han lensmand for Århusbispen på Skanderborg Slot. Tilnavnet Marsk havde han fra sin bedstefader, der havde været marsk under Valdemar Atterdag. Allerede i Palle Jonsen Marsks tid begyndte stridighederne om skellet mellem Nørlund og Torstedlund, som fortsatte gennem adskillige slægtled. Omkring 1460 arvede hans søn, Ludvig Pallesen Marsk, Nørlund og Østrup. Tyve år senere omtales det, at Ludvig Marsk har Års herred i forlening. I 1478 og senere omtales hans strid med herrerne til Torstedlund. Han var en mand af indflydelse og blev 1487 medlem af rigsrådet. I 1494, nogle år før sin død, indværgede han Nørlund med lovhævd. Hans giftermål med Anne Lavesdatter af slægten Brock til Essendrup (Gammel Estrup) var barnløst, og Nørlund gik derfor i arv til hans søstersøn, *Johan Bjørnsen (Bjørn)*. Denne afhændede omkring 1515 gården til rigsråd *Peder Lykke*. Han var en af de fem rigsråder, der i 1522 underskrev sammensværgelsesbrevet mod Christiern II. Senere gjorde han sig bekendt ved som lensmand på Aalborghus fuldkommen at lade sig overrumple af skipper Clement, hvis folk derefter på deres march mod syd afbrændte Nørlund. Det ses, at Lykke i 1534 har opholdt sig på gården, da han dømte i en sag angående en eng ved Lynderup. Han var en stor godssamler, der også ejede Demstrup, Fannerup, Hverringe og Kærbygaard.

Efter Peder Lykkes død 1535 gik Nørlund i arv til hans to døtre,

Hovedbygningen set fra haven (fot. Niels Elswing).

Anne, der var gift med *Anders Bille* til Søholm, og Kirsten, gift med *Ludvig Munk* (tre roser) til Palsgaard. Efter Ludvig Munks død 1537 ægtede enken i 1547 *Christoffer Urne* til Rygaard på Fyn. Denne udkøbte *Anders Bille* og blev eneejer af Nørlund. *Christoffer Urne* var en slægtning af biskop *Joachim Rønnow*, der blev fængslet 1536 sammen med de øvrige bisper og døde i fængslet 1544. Den ilde medfart, som bispem fik, gik *Christoffer Urne* meget nær, og i fuldskab fremkom han med sigtelser mod kansler *Johan Friis*, idet han hævdede, at denne havde ombragt biskoppen ved gift i fængslet. Samtidig truede han med at lade »ild og rød lue over Danmark« hævne den formodede ugerning. De udstødte trusler, der naturligvis kun var tomme ord, bragte *Christoffer Urne* i stor ulykke, thi han blev dømt til at tages i kgl. Majestæts hægt og forvaring og blev forvist til Gulland i 10 år. Først i 1562 blev han løsladt mod en kaution på 10.000 joachimsdaler udstedt af formående slægtninge og venner. Urnes uligevægtige karakter bragte ham dog snart efter i en ny ulykke. Året efter overfaldt han på Viborg landsting landsdommer *Axel Juul* til Willestrup med grove skældsord og udfordrede ham til duel. Dette medførte, at

Hovedbygningen set fra sydvest (fot. Niels Elswing).

han atter blev sat under anklage, og kautionisterne måtte betale de 10.000 daler. Da Syvårskrigen udbrød, meldte Christoffer Urne sig til tjeneste. Han blev under felttoget taget til fange og døde i svensk fangenskab 1566.

Mens Christoffer Urne svaled sin hidsighed i fængslet, måtte fru Kirsten Lykke styre hans godser. For Nørlunds vedkommende blev hun heri bistået af sin broder, Jørgen Lykke til Overgaard. Og kyndig bistand kunne nok tiltrænges, især til de evindelige retstrætter med Torstedlund. Kirsten Lykke døde omkring 1570, og Nørlund overgik til hendes søn af første ægteskab *Ludvig Munk (Lange)*. Han havde som dreng og ung mand tjent ved hoffet og deltog sammen med sin stedfader i Syvårskrigen. Han faldt ligesom denne i svensk fangenskab, men kom snart fri igen. Efter krigen indehavde han forskellige len, bl. a. Trondhjem, og fra 1577 Akershus, hvormed han tillige overtog statholderembedet. Han gjorde tjeneste i Norge indtil 1596, da Christian IV fratog ham hans norske len. Allerede længe havde der lydt alvorlige klager over Ludvig Munks lensstyrelse, der kende-

tegnedes ved systematisk plyndring og mishandling. Han blev ved sin afsked anklaget for misbrug og idømt bøder og erstatninger, men slap dog senere for videre tiltale. Ludvig Munk ejede, foruden Nør-lund, Lundegaard på Fyn og en tid Pederstrup på Lolland. Ved køb og mageskifter øgede han Nørlunds godstilliggende betydeligt, og i årene 1581 - 97 rejste han en ny hovedbygning på gården, der står endnu. Til dette store byggeforetagende har han kunnet skaffe sig betydelige summer ved de midler, som han uretmæssigt tilvandt sig i sine norske len.

Hvor det ældste Nørlund har ligget, lader sig ikke sige med sikkerhed; muligvis ved det lille åløb, der går forbi gården. Ludvig Munk lagde sin nye borggård i engdraget ved åen på et firkantet voldsted, der var dannet ved opfyldning. Det var nødvendigt at foranstalte omfattende fundamentersarbejder, og bygningerne kom til at hvile på et slyngværk af nedrammede bøgestammer. Valget af byggestedet var betinget af ønsket om at skaffe vand i de omgivende voldgrave. Den nye bygning bestod af tre længer med midterfløjen i syd. Til denne fløj, der er den først opførte, knytter sig særlig interesse. Dens sokkel er ud mod graven beklædt med huggen kamp i 5 - 6 skifter, mens der mod gården kun findes et enkelt kampestensskifte. Huset, der er i to etager og har hvælvede kældere, er opført af mursten i krydsskifte. De ind- og udvendige dekorative enkeltheder er i sandsten. Mod syd har hovedfløjen to korte, ca. 2 m fremspringende, pavillonagtige sidepartier, der sikkert oprindeligt har hævet sig et helt stokværk højere end huset og haft tårnagtig karakter. Midt for gårdsiden står et ottekantet port- og trappetårn, der er opført 1855 på ældre fundamenter, idet det har afløst et oprindeligt rundt tårn, der havde en trappe af gullandske sandsten. Selve portalen var helt af sandsten og forsynet med flere figurer og bygherrens og hans hustrus våbener samt årstallet 1589, i hvilket år Ludvig Munk ægtede Ellen Marsvin. Bygningens vinduer er store og har kurvehanksbuer. Mellem de to stokværk på sydfløjen løber en rundbuefrise. De øvrige partier af huset er nu helt ombyggede, og det er usikkert, hvorledes de oprindeligt har været opført. Efter årstallet 1589 over den oprindelige tårnportal må midterfløjen antages i det væsentligste at have stået færdig ved denne tid. I det indre bærer kaminen i riddersalen i 2. etage årstallet 1590, hvil-

ket vidner om, at man i dette år har arbejdet med husets indretning. De to ens sidefløje er også opført over hvælvede kældre i to stokværk. Materialet og byggemåden er den samme som i hovedfløjen. De fleste af rummene i disse bygninger har haft hvælvinger. Disse er bevarede i vestfløjens stueetage; i den nordre sal bæres de af en rigt udsmykket midtsøjle. I samme fløj bærer en sandstenskamin årstallet 1591. Efter fuldendelsen af sidefløjene forsynede Ludvig Munk midterfløjens gårdfacade med et flereetages galleri på begge sider af trappeårnet. Derved lettedes forbindelsen mellem de forskellige rum og etager. Galleriet eksisterer ikke mere, men indhugninger i muren vidner endnu om dette galleri, der må have bidraget til at give borggården en festlig karakter. Endelig lod Ludvig Munk opføre en spærremur mellem sidefløjene og midt i denne mur en toetages høj portbygning. Over portåbningen var der ud mod staldgården anbragt en sandstensportal med Munks og Marsvins våbener og årstallet 1593; ind mod borggården en tavle, hvis indskrift meddelte, at opførelsen af Nørlund blev begyndt 1581. Tavlen var opsat 1597. Umiddelbart nord for voldstedet lå staldgården (på det sted, hvor nu avlsgården ligger), og ca. en halv kilometer vest for borggården byggede Ludvig Munk af kampesten en stor ny ladegård.

Til Nørlund er knyttet det kendte vandresagn om den stolte jomfru, der stillede som betingelse for sit jaord, at frieren skulle opføre en borg ude i det sumpede engdrag. Det var Ellen Marsvin, der skulle have stillet denne betingelse for sit giftermål med Ludvig Munk. Virkeligheden var den, at den 17-årige jomfru blev tvunget til at ægte den 55-årige herre til Nørlund, der var af en rå og brutal karakter. I 1598 fødte hun ham på Nørlund en datter, den senere så berømte Kirsten Munk, der i 1615 blev gift med Christian IV. Den såkaldte »Kirsten Munks seng« på Nørlund, der er forfærdiget i barokstil, stammer fra tiden efter Kirsten Munk og har ikke haft nogen tilknytning til hende.

Efter Ludvig Munks død i 1602 på Lundegaard overtog Ellen Marsvin styrelsen af godserne. Hun udviste heri megen energi og stor dygtighed og blev en af tidens store godssamlere. Hendes jyske gods havde dog mindre interesse for hende end godserne på øerne. I 1616 fik hun kgl. tilladelse til at sælge Kirsten Munks fædrengård Nørlund

*Portalen på
østfløjen med
Verner
Parsbergs og
Anne
Marsvins
våbener (for.
Niels Elswing).*

»til bedste for datteren«. Derefter solgte hun gården til svogeren *Gude Galde*, gift med *Helvig Marsvin*. *Gude Galde* var af norsk adelslægt og ejede gården *Tom* i *Smålenene* i *Norge*, desuden *Ryomgaard* i *Djursland*, *Gunderupgaard* i *Himmerland* og *Rødslet* i *Vendsyssel*. *Gude Galde* døde 1626 på *Nørlund*, hvorefter hans enke *Helvig Marsvin* ejede gården til 1646. Hovedgården og det meste bøndergods overgik til datteren *Anne*, mens de to andre døtre, *Karen* og *Dorte*, fik mindre parter af godset. *Anne* var gift med *Verner Parsberg*, der 1655 købte svigerinden *Dortes* arvepart i gården og dermed blev ene-ejer. Han skrev sig 1638 til *Vraa* og takseredes kun til 17 tdr. htk. Men med erhvervelsen af *Nørlund* blev han en betydelig godsbesidder. I 1655 lod han på borggårdens østfløj opsætte en endnu bevaret sand-

Borggården set fra broen (fot. Niels Elswing).

stensportal. I hans ejertid oplevede gården de strenge tider under sven-
skekrigene. De polske hjælpetropper raserede gården helt og fjernede
bygningens kobbertag. I den følgende tid forfaldt borggården i stor
udstrækning. Verner Parsberg udvidede godset og erhvervede 1679
patronatsretten til Ravnkilde og Brorstrup kirker. Efter hans død i
1686 overtog sønnen Gude Parsberg Nørlund. Han ejede desuden
Kokkedal i Han herred og opholdt sig mest på denne gård.

Nørlunds hovedgårdstakst var 1661 48 tdr. htk., og med bøndergod-
set udgjorde hartkornet ialt 428 tdr. Skoven var ansat til 450 svins
olden. Af en indberetning fra 1683 ses det, at godset efter Verner
Parsbergs mening var ansat alt for højt i hartkorn af forrige ejer, især
drejede det sig om bøndergods, der var erhvervet ved mageskifte
med kongen. Parsberg meddeler, at udbyttet af godset er meget ringe,
og at mindst 130 tdr. htk. ligger øde på Nørlund. Derfor har han sup-
pliceret om, at hartkornet må nedsættes til ca. 340 tdr. Til gården lå
på dette tidspunkt en hel del strøgods spredt over hele Nordjylland.

Ved matriklen af 1688 ansattes Nørlund til 42 tdr. htk., 5 tdr. skovskylld og 246 tdr. bøndergods. Under hovedgården drevs da 297 tdr. agerland. Jorden tilsåedes 1. år med byg eller boghvede, 2. og 3. år med rug, 3. og 4. år med havre og hvilede derefter i 5 år. Udmarkerne tilsåedes med boghvede, rug og havre og hvilede så i 16 år. På gården kunne græsses 48 høveder, og høhøsten udgjorde ca. 170 læs. Bøndergodset udgjordes af 32 gårde og 4 huse i Ravnkilde sogn, 18 gårde og 5 huse i Haverslev og 17 gårde og 5 huse i Brorstrup. I 1688 fik Gude Parsberg eftergivet halvdelen af en skatterestance på 600 rdl. af Nørlund.

Efter Gude Parsbergs død 1692 overtog enken Karen Kjeldsdatter Krag gården. Ved hendes giftermål 1703 med admiral *Knud Reedtz* overgik gården til denne. Bøndergodsets hartkorn var da 254 tdr. Knud Reedtz udvidede i sin ejertid Nørlunds godstilliggende betydeligt. Admiralen døde 1734, og Karen Krag overlevede kun sin mand i tre år. Herefter kom Nørlund over på borgerlige hænder, idet gården erhvervedes af toldforvalter, kancelliråd Michael Riis i Kristiansand. Tilliggendet var da 43, 74 og 335 tdr. htk. Købesummen var 15.700 rdl. Riis ejede kun Nørlund i to år, idet han 1739 druknede i Skagerak under en rejse til Norge. Hans enke Christiane Charlotte, født Bülow, afhændede gården ved offentlig auktion. Kirstine Pedersdatter Læssøe, der var enke efter købmand i Århus Marcus Mørch, købte Nørlund for 21.000 rdl. Det var dog sønnen Jørgen Mørch, som på moderens vegne styrede godset. I 1746 overtog han selv gården. Hans hustru Margrethe Grotum Bergh ejede efter hans død 1758 Nørlund i den følgende snes år. Hun blev vidt berygtet ved sin hårdhændede energi og sin lyst til at styre og regere over alt og alle. Blicher har givet en karakteristik af hende i sin novelle »Bettefanden«. Som godsstyrer var hun naturligtvis meget virksom, og hun tilkøbte adskilligt bøndergods til Nørlund. Hun havde ingen sønner, og svigersønnerne vovede ikke at overtage Nørlund, så længe den gamle aktive dame levede. Da hun ønskede at komme af med gården, måtte hun derfor sælge den til fremmede. Dette skete i 1778. Køberen var kammerherre *Iver Rosenkrantz-Levetzow*, der var besidder af stamhuset Store Restrup. Nørlunds tilliggende af bøndergods var da 407 tdr. htk. Købesummen var 43.000 rdl. I 1779 fik den nye ejer bevilling til at

*Nordre sal i
vestfløjen med
»Kirsten
Munks seng«
(fot. Niels
Elswing).*

indlemme Nørlund i stamhuset, og gården knyttedes således nærmere sammen med nabogodserne Torstedlund og Albæk.

Om hovedgårdens drift i sidste halvdel af 18. århundrede giver forskellige indberetninger oplysninger. I 1773 meddeltes det, at 61 hoverigørende bønder ialt præsterede 1.227 spænddage og 2.291 gangdage, idet hoveriet var fastsat således, efter forordningen, at en halvgård præsterede 15 spænd- og 28 gangdage. Hovmarken var inddelt i østermarken og vestermarken. Den første dreves af 14 bønder fra Ravnkilde sogn og 2 bønder fra Haverslev. Den sidste af 21 bønder fra Ravnkilde, 14 fra Brorstrup og 10 fra Haverslev. I 1785 indberettes det, at hovedgårdens mark er inddelt i øster- og vestermarken og hver af disse i 11 indtægter. Til vestermarkens komplettering er henlagt

Norlund, set fra nordvest (10t. Niels Elswing).

Dyvelstrup mark fra Torstedlund. Det oplyses, at hovedgården ikke ligger i fællesskab med nogen tilgrænsende by. Tidligere havde Nørlund et stykke jord, kaldet Hestholmen, som lå over en halv mil fra gården og var adskilt fra hovedgårdens mark ved Haverslev bys jorder, men ved et mageskifte mellem Nørlund, Torstedlund og Haverslev by i 1783 blev Hestholmen lagt til denne by. Ifølge samme indberetning hørte dette år 78 bønder, 4 husmænd med jord og 35 jordløse husmænd under Nørlund. I ingen af byerne var fællesskabet endnu ophævet. En del af bønderne havde dog fået deres jord opmålt og var blevet gjort lige på hartkorn. En senere indberetning melder, at Haverslev by, der var på 44 tdr. htk., blev udskiftet af fællesskabet 1785. I de følgende år ophævedes fællesskabet for alle bønder under Nørlund.

Iver Rosenkrantz-Levetzow efterlod sig ingen børn, og stamhuset arvedes derfor af gehejmeråd *Siegfried Victor Raben-Levetzau*. Denne nedlagde ifølge kgl. bevilling stamhuset 1811. Det substitueredes med en fideikommiskapital, og hovedgårdene og bøndergodset afhændedes for 300.000 rdl. til Raben-Levetzaus brodersøn, Frederik Sophus Raben, der 1812 solgte Nørlund, Torstedlund og Albæk til *Johan Michael de Neergaard* fra Gunderslevholm med flere interessenter. Interessentskabet afhændede allerede samme år gårdene til *Malthe Ulrich Friis*, efter hvis død i 1814 de overtoges af enken Mariane, født Wiborg.

I de følgende år købte en del af Nørlunds bønder deres gårde, men da landbrugskrisen gjorde det umuligt for dem at svare deres forpligtelser, måtte de atter tage gårdene i fæste. Samtidig var også hovedgårdens drift urentabel, og efter tvangsauktion i 1826 overgik den sammen med Albæk og Torstedlund til Carl de Neergaard til Gunderslevholm, en nevø af Johan Michael de Neergaard. Købesummen var henholdsvis 14.200, 12.050 og 7.050 rbd. sølv, hvortil kom en meget betydelig sum i skatterestancer. Siden da har Nørlund og Torstedlund uden afbrydelse haft fælles ejer. I 1830 solgte C. de Neergaard, som arvede store godser på Sjælland, Nørlund, Torstedlund og Albæk til den tidligere forpagter på Gunderslevholm krigsråd Rasmus Conradsen for 80.000 rbd. Den nye ejer, der var interesseret i hesteopdræt, oprettede et stutteri på Nørlund. Han var en meget initiativrig mand, der ønskede at udnytte noget af de Nørlundske skoves store

brændselsrigdom. Han anlagde derfor i 1834 et glasværk »Conradsminde«, inde i skoven ved Sortemosen samt et kalkværk og et teglværk. Glasværket var i drift til 1857. Conradsen døde allerede 1837, kun 54 år gammel. Efter hans død overtoges gårdene for prioriteterne af bestyrelsen for Den almindelige Enkekasse. Nørlund hovedgård var 1838 ansat til 33 tdr. htk. foruden 6 tdr. skovskyld. Hertil kom tiendehartkornet. Bøndergodset udgjorde 370 tdr. htk. Den årlige landgilde var da 75 tdr. rug, 54 tdr. byg, 61 tdr. havre, 318 rbdl. i sølv og 16 rbdl. i sedler. Småredslen var: 16 lam, 32 gæs, 47 høns, 424 pund smør, 80 æg og 20 harer. Arbejdsydelsen af bønderne var 1772 arbejdsdage. I 1839 solgte enkekassen Nørlund og Torstedlund for 168.000 rbdl. til senere kammerherre *August Theodor Schütte* til Byholm. Enkekassen opnåede ved dette salg for de to gårde over det dobbelte af, hvad de tre gårde for 9 år siden havde kostet.

A. Th. Schütte, der var indvandret fra Tyskland, havde ved sin forretningsvirksomhed og ved sine ejendomsspekulationer tjent store formuer og samlede sig efterhånden en stor godsbesiddelse. I hans ejertid brændte ladegården på Nørlund. Ilden kunne dog ikke ødelægge de tykke mure fra Ludvig Munks tid, og disse kunne benyttes ved genopbygningen. Det var Schütte, der opbyggede det før omtalte ottokantede tårn inde i borggården i stedet for det gamle runde, som han lod nedrive, da det var ganske faldefærdigt. Over døren til det nye tårn anbragtes decorationen fra det gamle. Schütte bortsolgte det meste af fæstegodset. Da han 1857 solgte Nørlund og Torstedlund, var der under den første kun ca. 70 tdr. bøndergods tilbage. Køberen var Sigismund Wolff Veith de Mylius til Mylenberg, og købesummen udgjorde 625.000 rbdl. Allerede 1861 måtte Schütte atter overtage gårdene, og 1868 overdrog han dem til sin svigersøn, senere kommandør Hans Emil Bluhme, der var søn af politikeren C. A. Bluhme og selv en tid medlem af folketinget. Bluhme ejede godserne til 1912, da han solgte dem med 91 tdr. htk. for 1.150.000 kr. til etatsråd Joh. M. C. Ankerstjerne i Randers, efter hvis død i 1913 dødsboet afhændede dem til ejendomshandler J. Jespersen m. fl. Interessentskabet solgte Nørlund ladegård til Aalborg amts Udstykningsforening, som udstykkede den knap 600 tdr. ld. store gård i 1915. I 1914 afhændedes Nørlund og Torstedlund for 850.000 kr. til grosserer A. S. Blom og

*Dør fra ca.
1595 i hallen
(fot. Niels
Elswing).*

direktørerne Chr. Rømer og G. A. Horneman. Under disse ejere underkastedes hovedbygningen på Nørlund en omfattende restaurering, hvorved murenes røde sten blev afdækket, og tårnet blev skalmuret og forsynet med en ny kuppel. Det indre blev istandsat, og der blev opført en terrasse på den sydlige side af midtfløjen. I 1929 udkøbte G. A. Horneman sine medejere og blev enejer. Han døde i 1939 og havde i sit testamente bestemt, at Nørlund og Torstedlund med jorder og skove skulle overgå til en selvejende institution »Stiftelsen Nørlund« med major E. C. Bradfield som administrator. I hovedbygningens ene fløj har københavnske børnehavebørn sommerferieophold.

Skoven har altid været det faste holdepunkt i Nørlunds historie.

AALBORG AMT

Og efter at det meste af godset er frasolgt, er dette mere end nogensinde tilfældet. Mens Nørlunds avlsgårds jordtilliggende kun udgør 254 tdr. Id., omfatter det tilhørende skovareal 2.598 tdr. Id. I den gamle hovedbygning fra 16. århundrede er bevaret et smukt arkitektonisk mindesmærke over en svunden tid. Under besættelsen, fra oktober 1943 til krigens afslutning, var den beslaglagt af tyskerne, og en grundig restaurering var derfor nødvendig. Den blev i årene 1945 - 49 ledet af arkitekt Vilhelm Bøgh. I begyndelsen af 1950'erne foretog arkitekt Charles Christensen grundige undersøgelser og udgravninger, der belyste Nørlunds bygningshistorie, og hvorved talrige fragmenter af den interessante sandstensdekoration fremdroges.

JENS SØLVSTEN

EJERE

ca. 1425 Palle Jonsen Marsk (Munk)
ca. 1500 Johan Bjørnsen (Bjørn)
ca. 1515 Peder Lykke

1535 Anders Bille og
Ludvig Munk (Lange)
1547 Christoffer Urne
1570 Ludvig Munk (d. Y.)

1616 Gude Galde
1646 Verner Parsberg

1703 Knud Reedtz
1737 - 78 Forskellige ejere
1778 I. Rosenkrantz-Levetzow
1789 S. V. Raben-Levetzau
1812 J. M. de Neergaard (parthaver)
1812 M. U. Friis
1826 - 39 Forskellige ejere
1839 A. Th. Schütte

1857 - 1939 Forskellige ejere
1939 Stiftelsen Nørlund

BYGNINGER

ca. 1400 Barfred nedbrudt

1534 Gården afbrændt

1581 - 97 Hovedbygningen med
runt tårn på voldsted samt
ladegård opført

1655 Sandstensportal opsat

1855 Ottekantet trappetårn opført
samt ladegården genopført
efter brand

1945 - 49 Grundig restaurering ved
Vilhelm Bøgh

Hovedbygningen set fra syd (fot. Niels Elswing).

Torstedlund

Årestrup sogn, Hornum herred, Aalborg amt

I den vestlige udkant af de store himmerlandske skove ligger de to herregårde Torstedlund og Nørlund. Nabolaget har sammenkædet deres historie, først ved endeløse stridigheder om gods og skel og siden ved en langvarig forening under fælles ejere.

Torstedlund nævnes første gang i slutningen af 14. århundrede og var allerede da knyttet til adelsslægten Viffert, som ejede gården i de to følgende århundreder, idet den gik i arv gennem en ubrudt række af fædre og sønner. Den første af slægten, som ejede Torstedlund, var vistnok *Jon Viffertsen*, der døde kort efter 1400. I hans søn Viffert Jonsens ejertid begyndte den lange række af stridigheder og processer, som Vifferterne her siden førte om jord og rettigheder. Viffert Jonsen, der byggede Torstedbro mølle, efterfulgtes af sønnen, *Jon Viffertsen*, der nævnes til Torstedlund 1443. Han indværgede 1462

gården med lovhævd og skænkede i 1467 en gård i Gelstrup til hel- ligåndshuset i Aalborg for at sikre sin, sin hustrus og deres forældres sjælefred. Han mageskiftede en del gods med kronen og private og førte i øvrigt utallige processer om sine jordbesiddelser, bl. a. angående skellet mellem Torstedlund og Nørlunds skove. Jon Viffertsen døde 1493, og hans søn, Mads Jonsen, arvede Torstedlund med følgende tilliggende: Torsted mølle, Kraglund »sønden åen østen til mølledammen«, Dyvelstrup, Karuplunde, 8 gårde i Torsted, 2 gårde i Bravlstrup, 1 gård i Lyngsø, 1 gård i Haverslev og 3 huse i Nibe, som hver var sat til 1 fjerding sild. Mads Jonsen døde 1506. Og her- efter synes hans enke fru Elna Jensdatter Seefeld at have beholdt gården nogle år. Senere deltes den vistnok mellem sønnerne Palle, Mads og *Jon Madsen*. I 1520'erne blev den sidste imidlertid enejejer.

Af de godsgriske og trættekære Viffert'er skal Jon Madsen have været den hårdeste hals. Da bønderne under Clementsfejden tog hævn over herremændene, afbrændte de ikke blot hovedbygningen på Tor- stedlund, men også den midlertidige bolig, som Jon Madsen lod op- føre efter branden. De bygninger, der brændte, har muligvis ligget umiddelbart nord for den nuværende gård, hvor der tidligere fandtes spor af et voldsted. I den stående strid om skellet mellem Torsted- lund og Nørlund viste Jon Madsen sig naturligvis meget aktiv. Stri- den drejede sig om skellet ned igennem en dal, kaldet Vintønden, og om ejendomsretten til en nu forsvundet gård, Dyvelstrup, der lå ved dalens udmunding i en eng. I 1553 fik Jon Madsen ved en ret- tertingsdom delvis medhold, men sagen fortsattes, og året efter fik Otte Krumpen til Højbygaard, Erik Krabbe til Bustrup, Niels Lange til Kærgaard, Holger Rosenkrantz til Boller, Erik Skram til Tjele, Axel Juul til Willestrup og Anders Christensen til Quelstrup kgl. ordre til at forlige eller pådømme sagen om Dyvelstrup og Vintønden samt den afgrøde, som Jon Madsen havde ladet bortføre derfra. De høje herrer afsatte nu et skel mellem de to gårdes enemærker, men hermed var sagen dog ikke endeligt afgjort. Det var først Gregers Krabbe, som fik fastsat den skellinie, der siden har været gældende.

Efter Jon Madsens død 1560 overtog sønnen Niels Jonsen Torsted- lund, og han var den sidste Viffert på gården. Slægtens stridbarhed, som var højt udviklet gennem de evindelige stridigheder og retstræt-

Torstedlund ca. 1860. Efter Richardt & Secher.

ter om gods og guld, synes ikke at have været forbundet med nogen større personlig dristighed eller æresfølelse. Den Viffertske stridslyst blomstrede på tinge, men hos Niels Jonsen blegnede den ganske, da han under sin deltagelse i Syvårskrigen skulle kæmpe med sværdet. Han undveg kampen og høstede ingen laurbær i denne strid. Senere havde han i årene 1573 - 83 Hald len med Middelsom herred. I slutningen af 1560'erne begyndte han ved omfattende mageskifter at samle bøndergods til Torstedlund. Han afhændede sit vidstrakte strøgods i Jylland og erhvervede et betydeligt antal bøndergårde og huse i godsets umiddelbare omegn. Torstedlunds tilliggende, som hidtil havde været af ringe omfang, blev herved mere end fordoblet. Niels Jonsen efterlod sig ingen arvinger, og slægtlinien uddøde med ham 1595.

Torstedlund gik derfor i arv til Niels Jonsens fætter, *Niels Krabbe* til Vesløggaard, der ejede den og nabogodset Albæk til sin død 1626. Han erhvervede i 1620 3 gårde, 1 bol og 3 huse i Årestrup. Hans søn Gregers Krabbe, der var født på Vesløggaard i 1594, overtog Torsted-

lund efter faderens død. Efter en niårig studierejse i udlandet blev han ansat i Danske Kancelli og fik senere forskellige vigtige embeder. I 1640 blev han optaget i rigsrådet og fulgte samme år Corfitz Ulfeldt på hans udsendelse til England. Senere deltog han i forskellige diplomatiske missioner og blev endelig efter Hannibal Sehesteds fald i 1651 statholder i Norge og lensmand på Akershus. Gregers Krabbe var for optaget af sin politiske virksomhed til i større omfang personligt at beskæftige sig med Torstedlunds anliggender. Han lod dog oprette et lille hospital for gamle og svage i Årestrup og en skole sammesteds. Til hospitalets opretholdelse henlagde han landgilden af 7 bøndergårde. Gregers Krabbe døde på Akershus 1655 og blev efter sit ønske begravet i Årestrup kirke. Ved skiftet efter ham oplyste hans enke Dorte Daa, at Torstedlunds hovedgård ved Niels Krabbes død var ansat til 72 tdr. htk., men at hendes salige mand havde forbedret den med herligheden af 7 gårde i Årestrup (de 7 hospitalsgårde) og med jus patronatus til Hornum kirke, og derfor burde den nu ansættes til 90 tdr. htk. Opgivelserne om bøndergodsets størrelse i disse år er noget varierende, men i en jordebog fra 1656 opgives det samlede gods til 560 tdr. htk. Ved skiftet efter Gregers Krabbe mellem enken og børnene tilkom der fru Dorte Daa 238 tdr. htk. og 70.000 rdl. Børnene fik tilsammen 322 tdr. htk. og 37.500 rdl. Hvor velhavende en mand Gregers Krabbe har været, vil man forstå ved at høre, at hans udestående fordringer udgjorde 54.000 rdl., og at hans beholdning af guld og sølv vurderedes til 11.000 rdl. I skiftet oplyses det, at Torstedlunds hovedbygning i 1645 var takseret til 600 rdl., og at der ingen betydelige forandringer var sket siden da. På gården stod der 130 staldøksen.

Gregers Krabbes enke, Dorte Daa, ejede Torstedlund i 20 år til sin død i 1675. Tilliggendet af bøndergods var ikke så stort som i hendes mands tid, men hun har efter alt at dømme været en driftig godsejerske. Samme år, som hun døde, købte hun nabogodset Albæk, som allerede Niels Krabbe havde ejet. De to gårde havde derefter i lang tid fælles ejere. Efter hende fulgte sønnen, kancelliråd Claus Krabbe, der dog kun besad gården i tre år. Efter hans død 1678 overtog enken Marie Sophie Bielke Torstedlund, som ved hendes giftermål 1680 med *Christian Bielke* til Edelgave og Basnæs gik over til denne. Christian Bielke var født 1645 og blev efter lang tjenestetid

*Gregers Krabbe
til Torstedlund,
statholder
i Norge,
rigsråd († 1655).
Maleri af
Abraham
Wuchters
(Frederiksborg).*

i marinen i 1683 udnævnt til admiral. Ved bevilling af 1686 fik han birkeret til Torstedlund og Albæk hovedgårde. Dette birk eksisterede til 1814. På det ret snævre, firkantede voldsted med brede grave, som var anlagt af enten Jon Madsen eller Niels Jonsen, opførte Christian Bielke i begyndelsen af 1680'erne en ny trefløjet hovedbygning i én etage af egebindingsværk. Borggården var åben mod vest, hvor den lukkedes af en spærremur. Om hovedgårdens takst fastslog en kgl. resolution i 1683, at en del gods med urette var henlagt under denne, og at hovedgården med Hornum sogns kirketiende skulle fastsættes til 70 tdr. htk. »indtil den anderledes med gamle adkomster forklares og bevises«. I en indberetning af 1691 angives hovedgården uden tiende til 51 tdr. htk.

Hovedbygningen set fra sydvest (fot. Niels Elswing).

I slutningen af 1692 overlod Christian Bielke ved en købekontrakt med kancelliråd *Bernt Due* til Krastrup denne Torstedlund og Albæk med tilhørende bøndergods. Skødet, som udfærdigedes året efter, blev dog ikke godkendt og måtte fornyes af Bielkes enke Vibeke Juel 1694, umiddelbart efter hans død. *Bernt Due* var gift med Gregers Krabbes datter *Lisbeth*. Efter hans død 1699 gik Torstedlund i arv til hans sønner *Manderup Due* og *Albert Christopher Due*, der begge gik militærvejen. Efter broderens død 1710 blev *Albert Christopher Due* ene-ejer. En indberetning fra 1702 oplyser, at hovedgården med skov og tiender da var ansat til 91 tdr. htk., og bøndergodset udgjorde ca. 240 tdr. htk. *Albert Due* havde ikke meget held med sin godsdrift, og hans økonomiske forhold var i det hele meget dårlige. I 1724 blev Torstedlund og Albæk stillet til tvangsauktion og købt af den rige greve *Christian Frederik v. Levetzow* til Store Restrup for ca. 35.000 rdl. Bøndergodset var da vokset til 346 tdr. htk. Den ruinerede *Albert Due* fandt åbenbart et nyt hjem på Restrup; her døde han 1734.

Efter at Vifferternes ejertid var forbi, boede der ikke længere til stadighed noget herskab på Torstedlund. Både Krabberne, Bielke og Duerne havde andre gårde, hvor de hellere opholdt sig. Siden Albert Dues tid har der intet herskab boet på gården, der overlodes til forpagterne. Fra 1724, da godset blev stillet til auktion, findes der en beskrivelse af gården. Den »er beliggende udi en skøn Cituation ved Skoven med en deilig Lysthauge derved, som udgaar i Skoven foruden 2de andre Hauger til Kiøcken Urter og goede Dammer saa vel som ferske Søer med adskillige Slags Fisk udi. Borregaarden bestaar af en smuk Bygning, 3 Huses Længde . . . Ladegaarden bestaar af 2de Korn Ladder, et Oxen Hus til 150 Oxen, nok et Hus til 60 Fæ-Høfder samt Hæststald, der udi og Kornloft over 16 Binding samt en Høe Lade . . . I Haven et Lysthus og et Gevækst Hus«.

Christian Levetzow til Restrup oprettede 1756 et stamhus af gårdene Restrup, Torstedlund, Albæk, Aastrup og Overklit. De to sidste gårde, der lå i Vendsyssel, ombyttedes af den følgende stamhusbesidder *Iver Rosenkrantz-Levetzow* 1779 med Nørlund, som han havde erhvervet året før. Siden da har de to gårde haft fælles ejere med undtagelse af årene 1817 - 26, da Torstedlund bl. a. ejedes af ritmester Jørgen Tersling og P. J. Neergaard.

Pontoppidans Danske Atlas 1769 oplyser — efter at have gentaget ovenstående beskrivelse af gården — at hovedgårdstaksten er 45 tdr., skovskylden 5 tdr., bøndergodset til Torstedlund og Albæk 569 tdr., mølleskyld 7 tdr. samt tiender 96 tdr.

Om godset oplyser en indberetning fra 1785, at hovedgårdens takst da var 45 tdr. htk. og 5 tdr. skovskyld. Jorden dreves ved hoveri, og hovmarken var delt i 10 indtægter. Det meste af hovedgårdsjorden var omgivet af grøfter og tørvediger. Til Torstedlund hørte da 65 bønder, 1 møller, 5 husmænd med jord og 62 uden jord. Bønderne fabrikerede meget flittigt træsko og hjul både til eget brug og til salg. I 1838 var bøndernes landgilde og afgifter til gården: 55 tdr. rug, 49 tdr. byg, 50 tdr. havre og 127 rbd. i penge, desuden 24 lam, 18 gæs, 4 høns, 200 æg, 29 harer. Endelig skulle der ydes 29 rejser og 772 arbejdsdage. Bøndergodset er forlængst bortsolgt.

Torstedlunds tilliggende areal er nu 235 tdr. ld. ager og 165 tdr. ld. eng. De gamle bindingsværksbygninger, som Christian Bielke lod op-

AALBORG AMT

føre ca. 1680, er nu helt forsvundet. Nordfløjen var den sidste, der stod tilbage. Den nuværende grundmurede, hvidkalkede hovedbygning er opført 1848 af godsejer *Schütte* med anvendelse af de gamle kældre, der vistnok går helt tilbage til Viffert'ernes tid. Efter godsejer G. A. Hornemans død i 1939 indgik Torstedlund sammen med Nørlund i en stiftelse, som Horneman havde oprettet under navnet »*Stiftelsen Nørlund*«.

JENS SØLVSTEN

EJERE

ca. 1400 Jon Viffertsen
ca. 1525 Jon Madsen Viffert

1595 Niels Krabbe
1680 Christian Bielke

1692 Bernt Due
1724 Chr. Fr. v. Levetzow
1775 I. Rosenkrantz-Levetzow
1811 - 39 Forskellige ejere
1839 A. Th. Schütte

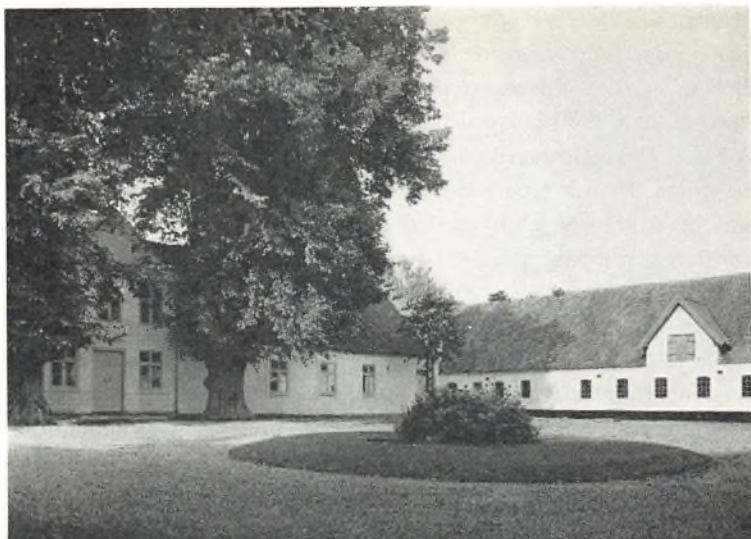
1857 - 1939 Forskellige ejere
1939 Stiftelsen Nørlund

BYGNINGER

Voldsted
1534 Gården afbrændt

ca. 1680 Trefløjet bindingsværks-
hovedbygning opført i ét
stokværk

1848 Hovedbygningen opført på
gamle kældre

Hovedbygningen set fra syd (fot. Niels Elswing).

Albæk

Suldrup sogn, Hornum herred, Aalborg amt

Inde midt i Himmerland — i en ikke særlig fed egn — ligger herregården Albæk, en af de små herregårde, hvorpå denne del af Danmark er så rig. Første gang Albæk omtales er i begyndelsen af 1400-tallet. Det er vel tvivlsomt, om der da kan siges at have været en herregård dér. Måske har der oprindeligt kun ligget en stor enestegård, beboet af bønderfolk. Endnu i 1499 omtales en bondegård i Albæk, hvorpå da Mikkel Bonde boede; han var ikke selvejer, men hørte under Malte Lauridsen Viffert, der havde fået bondegården ved arv efter sin fader *Las Viffertsen*. Denne Las Viffertsen var en søn af Viffert Jonsen til Torstedlund, der levede i første halvdel af 1400-tallet. Allerede så langt tilbage hører man altså om slægtskabsforhold mellem ejerne af Albæk og ejerne af Torstedlund, en forbindelse, der fik sin store betydning i de to gårdes historie. Las Viffertsen kom

gennem arv fra sin svigerfader *Las Maltesen Krag* i besiddelse af Albæk; svigerfaderen menes at have ejet gården ved begyndelsen af 1400-tallet. Las Viffertsen skrev sig til Rebstrup i samme herred; men da han 1480 indvordede sin ejendom, omtales derimellem »al Albæk«. Denne lovhævd på godset skulle få sin store betydning nogle år senere. Henrik Knudsen Gyldenstjerne til Restrup gjorde da ved sin foged krav på et byggested i Albæk mark og en fjerding jord dertil. Sagen indankedes 1494 for kongens retterting, der da holdtes i Horsens. For Las Viffertsen mødte hans hustru fru Gyda — hr. Las lå selv hjemme på sottesengen — fruén må have forstået at tale sin sag godt for kongen og hans gode mænd, for hun vandt den, dog vel først og fremmest takket være lovhævden fra 1480. Fru Gyda har i øvrigt også på anden måde vist sin forretningssans og administrationsevne; efter sin mands død havde hun Skt. Jørgens Hospital uden for Aalborg i forlening. Sammen med ægtefællen havde hun 1481 stiftet sjælemesser i helligåndshuset i Aalborg for sig selv og husbonden, for svigerforældrene og andre gode venner og slægtninge.

Las Viffertsen døde sidst i 1490'erne og efterlod sig 3 sønner og 3 døtre. Af disse kom Malte Lauridsen, der desuden ejede Rebstrup, Gunderstedgaard og Torstedlund, i besiddelse af Albæk, og fra 1519 skriver han sig til denne gård. Han deltog i opstanden mod Christian II og benyttedes adskillige gange af Frederik I til kommissionsarbejde. Under Grevens Fejde tog han naturligt nok parti for Christian III; det havde da også til følge, at de oprørske bønder 1534 nedbrændte Albæk, der derved kom til at dele skæbne med så mange andre himmerlandske herregårde. Selv havde Malte Lauridsen reddet sig bort forinden med sin familie. Han nævnes — tillige med sønnen Albert — blandt de mange adelsmænd, der opregnes i indledningen til Christian III's reces af 1536 og må være død omkring midten af århundredet. Hans søn Albert Maltesen Viffert overtog Albæk, men ejede desuden herregårdene Møllrup på Djursland og Gelskov i Saltinge herred; i hvert fald var han 1565 hovedsmand for hærudbudet af Kalø len. Med hans søn Anders Maltesen uddøde 1601 slægten Viffert på mandssiden; året forinden havde han imidlertid solgt Albæk til *Niels Krabbe* til Torstedlund og Vesløsgaard (død 1626). Dennes søn Iver havde 4 himmerlandske gårde samlet på sin hånd

foruden Albæk, Rebstrup, Kongstedlund og Randrup; han blev 1634 lensmand på Mariager Kloster, men døde allerede 1641.

Efter Iver Krabbes død synes broderen Gregers, der havde arvet Torstedlund, at have bestyret Albæk for hans to døtre; han nævnes flere gange i tingbøgerne som herre til Albæk. Personlig har han dog næppe i de første år fået megen tid til at tage sig af godset. 1640 var han blevet medlem af rigsrådet og anvendtes derefter i de nærmeste år adskillige gange på sendefærder til udlandet. 1641 - 42 deltog han således i grev Valdemar Christians ambassade til Rusland. Året efter sendtes han som gesandt til Osnabrück. 1644 forhandlede han med Nederlandenes gesandter i København og blev senere på året landkommissær i Jylland. 1651 udnævntes han til statholder i Norge.

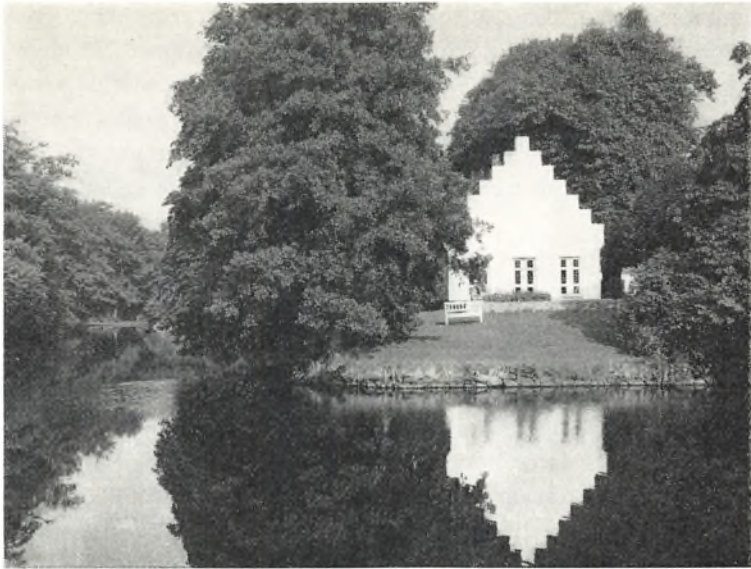
Da Iver Krabbes døtre var blevet gift — Ingeborg i 1654 med officeren *Anders Sandberg* til Quelstrup, Helvig med oberst *Mogens Kruse* til Spøttrup — overtog svigersønnerne i fællesskab Albæk. Vistnok i deres tid udvidedes gårdens landbrug betydeligt, dels ved opbrydning af jord, der ikke tidligere havde været dyrket, dels ved gårdene Povlstrup, Risgaard og Hvingelhat lagdes under herregården. I 1662 kunne der til Albæk gård sås 15 tdr. rug, 12 tdr. byg og 45 tdr. havre. Der avledes 60 læs enghø. Under herregården hørte da 3 gårde i Suldrup by, 3 i Østrup, 3 i Hyldal, 1 i Hyllested, 1 i Frendstrup og 1 i Hjedsbæk. I Ersted 5 gårde og 2 bol og i Hjeds ligeledes 5 gårde og 2 bol, i Giver by 4 gårde desuden Aagaard og Katbygaard. Endelig enegårdene Lynderupgaard, Sønderlund og Veggergaard. I Nibe ejede godset to huse og et bundgarnsstade, i Aalborg to gamle boder ved Gammel Mølle. I 1662 var en del af godset ubesat; det var jo kun så få år siden, svenskekrigenes hærgninger havde ramt disse egne, og det temmelig hårdt, da de lå nær ved alfarvej. I 1663 solgte Mogens Kruse sin halvdel af Albæk til provst Jakob Faber i Skive, som få år efter — i 1667 — videresolgte den til Anders Sandberg; denne havde nu hele gården og godset i samlet besiddelse.

Anders Sandberg var en af sin tids kendteste militære. Efter skolegang på Herlufsholm 1635 - 37 drog han i udenlandsk krigstjeneste og kæmpede i Spanien og Frankrig under generalmajor Hans Schack. 55 år gammel udnævntes han til generalmajor og deltog som sådan i Den skånske Krig. Mest kendt er han blevet ved sin opræden under

Slaget ved Lund 4. december 1676. Svenskerne omgik i mørket den venstre fløj, som Sandberg kommanderede. Det påfølgende slag udviklede sig ugunstigt for danskerne og endte med nederlag; der gik fuldstændig panik i Sandbergs eskadroner; først i Landskrona standsees flugten. For Sandberg fik slagets gang de alvorligste konsekvenser; han blev suspenderet og anklaget for forsømmelighed og manglende mod. En nedsat krigsret dømte ham fra ære, liv og gods; han benådedes dog af kongen, men mistede sin stilling. Eftertiden har dømt ham mildere. Han kan næppe siges at have hovedskylden for slagets udfald, og han manglede ingenlunde personligt mod. Dommen og den skam, der faldt på ham, nedbrød ham fuldstændigt; han døde det følgende år som den sidste mand af sin slægt.

To år tidligere havde hans søster Birgitte solgt Albæk til fru *Dorte Daa*, enke efter den tidligere omtalte Gregers Krabbe. Hun døde imidlertid endnu 1675, og hendes søn Claus Krabbe få år efter — i 1678, kun 30 år gammel uden at efterlade sig afkom. Claus Krabbes enke ægtede admiral *Christian Bielke* og bragte såvel Albæk som Torstedlund til ham. Af de to herregårde og deres tilliggende lod han 1686 oprette et birk, der vedblev at bestå til 1814. Ved opmålingen til den store matrikel bestod Albæk hovedgårdsjord af 13 marker, hvoraf de 5 såedes og 8 hvilede. Jorden karakteriseredes ved denne lejlighed som meget skarp; der lå kun ringe eng til den, og avlingen til gården betegnedes i det hele som meget ringe. Det dyrkede areal var på 119 tdr. ld. med knap 18 tdr. htk.

Den nære tilknytning til Torstedlund har givetvis skadet Albæk; Torstedlund blev herremandens sæde, og også i de følgende tider fulgtes de to gårde ad. Chr. Bielke solgte dem til *Bernt Due* til Krastrup i 1692; hans sønner Manderup (død 1710) og Albert Christopher Due arvede gårdene; sidstnævnte blev eneejer og solgte dem til generalmajor *Chr. Fr. v. Levetzow*. Han havde udmærket sig som officer under Den store nordiske Krig og samlede sig store godser i Jylland. Da han var barnløs, lod han oprette stamhuset Restrup af herregårdene Albæk, Aastrup, Overklit, Store Restrup og Torstedlund. Stamhuset gik i arv inden for familien Levetzow, indtil det opløstes i 1811. Derefter skiftede Albæk hyppigt ejer. Fra 1840 ejedes gården af prokurator *Niels Holbek*, der skilte sig af med den 1855. 1862 købtes den

Hovedbygningens sydgavl (fot. Niels Elswing).

på auktion af grosserer *Matthias Wilhelm Sass*. Med ham kommer en af det 19. århundredes handelsmatadorer ind i herregårdens historie.

Sass havde ved egen dygtighed arbejdet sig i vejret ; han var født 1792 på Clausholm som søn af kokken. Da han var 7 år gammel, døde faderen, og Matthias blev opdraget hos en onkel, der var skolelærer på Sjælland. Hans barndom her skal have været trist ; først da han kom i lære i København hos en købmand, kom han på sin rette hylde. Snart blev han pakhusforvalter i et stort handelshus ; her satte han sig grundigt ind i handelen og samlede ved sparsommelighed nogle penge. 1824 løste han borgerskab som grosserer og stiftede sit eget firma, der handlede på oversøiske pladser. Sass var sin egen reder og ejede efterhånden 20 - 30 skibe ; han blev således en af de største og mest velhavende københavnske storhandlere på den tid. Fra 1834 - 66 var han medlem af grosserersocietetets komité. Han var med til at stifte Privatbanken og havde også sæde i Nationalbankens repræsentantskab. Sass døde 1866, og Albæk overgik til sønnen Bendix Wilhelm Sass, der døde ugift 1883, efter at have skænket gården til Køben-

AALBORG AMT

havns magistrat, der s. å. solgte den til hans brodersøn Amdi Sass. Albæk har siden hyppigt skiftet ejer. 1940 købtes den med 225 tdr. ld. af hofjægermester, greve *Fr. Julius Ahlefeldt-Laurvig*, der dog døde allerede 1944; hans enke *Emma Ahlefeldt-Laurvig* og en datter besad derefter gården. Fra 1961 ejes den af arkitekt *K. W. Orland*, Aalborg, der selv har forestået en istandsættelse og ombygning af hovedbygningen 1961 - 62.

Den nuværende hovedbygning skal være opført i 1700-tallet; den er i ét stokværk med kviste midt på til begge sider. De gamle grave, der nævntes i opmålingsprotokollen fra 1683, ligger stadig uden om gården. Gårdens bøndergods bortsolgtes omkring 1850; dens markareal er formindsket en del i dette århundrede, 1925 frasolgtes jord til 15 husmandsbrug. Efter at Hedeselskabet 1941 har købt skovmarken, og efter at der i årene 1945 og 1946 er frasolgt yderligere 100 tdr. ld., udgør Albæks areal nu 36 tdr. ld. ager og eng samt 36 tdr. ld. skov.

C. RISE HANSEN

EJERE

Beg. af 15. årh. Las Maltesen Krag
ca. 1480 Las Viffertsen

1600 Niels Krabbe
ca. 1654 Anders Sandberg og
Mogens Kruse
1675 Dorte Daa
1680 Chr. Bielke
1692 Bernt Due
1724 Chr. Fr. v. Levetzow
1811 - 1840 Forskellige ejere
1840 N. Holbek
1862 M. W. Sass
1883 - 1940 Forskellige ejere
1940 Fr. J. Ahlefeldt-Laurvig
1961 K. W. Orland

BYGNINGER

Bondegård
1534 Gården afbrændt

1700'erne Hovedbygningen opført

1961 - 62 Hovedbygningen restaureret
og ombygget ved ejer

Hovedbygningen set fra haven (fot. Niels Elswing).

Buderupholm

Buderup sogn, Hornum herred, Aalborg amt

De første oplysninger om Buderupholm stammer fra 1268, idet den da blev borttestamenteret af *Esbern Vognsens* enke, Gro Vind, til hendes søster *Bodil*, gift med Niels Krog. Denne fik dog ikke hele gården, idet det vestre stuehus skænkedes til Aalborg Fruekloster og det østre til Hundslund Kloster. I de følgende århundreder omtales adskillige gange adelig jordbesiddelse i Buderup, men konkrete efterretninger om Buderupholm savnes. Først i begyndelsen af 16. århundrede findes atter oplysninger om gården, der da var i familien Lykkes besiddelse. 1525 ejedes Buderupholm af *Joachim Lykke* og overtoges 1541 af sønnen Iver Lykke, der 1552 tilbyttede sig 2 gårde i Buderup sogn for andet gods. Han udvidede godstilliggendet betydeligt og forøgede også selve hovedgårdstaksten. Iver Lykke, der var forlenet med Isgaard, Voergaard og senere Vrejlev Kloster, døde 1555,

hvorefter Buderupholm overgik til hans søn *Christopher Lykke*. Denne besad tillige Hessel og Skovsgaard, som han dog i 1581 bortmageskiftede til kronen mod Grinderslev Kloster. Muligvis har han flyttet gården til det nuværende byggested på holmen i ådalen, idet en påtegning på et skøde fra 17. århundrede oplyser »at det af breve kan ses, at Christopher Lykke har ladet bygge Buderupholm«. I sine sidste år synes Christopher Lykke dog mest at have opholdt sig på Hessel, hvor han i 1597 gjorde sin datter jomfru Olives bryllup med Iver Juel. Christopher Lykke døde mellem 1609 og 1614, hvorefter hans søn af første ægteskab Iver Lykke muligvis en kortere tid har ejet Buderupholm, men allerede i 1614 skrev *Johan Brockenhuus* sig til gården. Hans hustru Kirsten Rosenkrantz var en søster til Christopher Lykkes første hustru, døtre af Niels Rosenkrantz til Rydhave. Ved Johan Brockenhuus' død 1619 overtog svogeren *Axel Rosenkrantz* Buderupholm. Han var født 1552 på Rydhave og tjente i en årrække i fremmed kristjeneste. Foruden Buderupholm besad han Halkjær og Kyø. Han var gift første gang med Ellen Jensdatter Juel og anden gang med Anne Styggesdatter Høg til Kølskegaard. Efter hans død i 1623 på Buderupholm ejede enken Anne Høg (Banner) gården sammen med hans søn af første ægteskab Niels Rosenkrantz, der kaldte sig skibshovedsmand og havde ledsaget Ove Gjedde til Ostindien på en længere rejse. Han døde dog allerede 1626, og moderen overtog derefter gården alene. Hendes besiddelser takseredes på denne tid til 256 tdr. htk., men hun måtte få år efter gøre opbud til sin afdøde mands kreditorer og i 1634 sælge Buderupholm til sin broder *Mogens Høg (Banner)* til Kærgaardsholm og Hostrup i Salling, der senere blev landsdommer i Jylland og fik forskellige diplomatiske hverv. I 1640 overdrog han gården, hvis htk. da var 30 tdr., til sin steddatter *Anne Lykke* for 1.800 rdl., hvortil kom 400 rdl. for bygningerne, alt i alt en ikke ringe pris. Det bøndergods til gården, som faderen havde købt af slægtninge, skulle hun betale med 50 rdl., det øvrige med 55 rdl. pr. td. Efter hendes død omkring 1660 ejede hendes broder ritmester Jørgen Lykke Buderupholm i nogle år.

En jordebog fra 1661 oplyser, at Buderupholm hovedgård med tiliggende mølle og Wibstrup mark var ansat til 30 tdr. htk. Gårdens udsæd var 12 tdr. rug, 10 tdr. byg og 24 tdr. havre. Høslætten ud-

Hovedbygningen set fra nordøst (fot. Niels Elswing).

gjorde 50 læs. Bøndergodset bestod af 3 gårde i Mastrup, 3 i Støvring, 5 i Gravlev og 1 i Oplev, ialt ca. 60 tdr. htk. Allerede i 1667 afhændede Jørgen Lykke Buderupholm til ritmester Peiter Risler. Dennes hustru Anna Tecla v. Baumgarten sad i 1677 som enke på gården. Hun pantsatte i dette år Buderupholm som sikkerhed for 600 rdl., hun havde lånt af borger i Aalborg, Christoffer de Hemmers fader Laurids de Hemmer. De lånte penge brugte hun til at betale hendes salige mands gæld til krigskommissær Nicolai, som for pengene havde haft gården i pant. Hun løste altså Buderupholm fri for straks atter at pantsætte den. Hun synes stadig at have siddet i pengemangel. I 1687 lånte hun således 300 rdl. af assessor Thøger Lassen til Rødslet. 1690 fik hun eftergivet halvdelen af skatterestancerne for Buderupholm gård og gods og fik tilstået 3 års frist til gårdens komplettering, d. v. s. skaffe et tilliggende på 200 tdr. bøndergods. Bøndergodset udgjorde efter en jordebog 1683 ialt 87 tdr. htk., hvoraf 34 tdr. i Buderup sogn og 46 i Gravlev sogn. Allerede året efter ansøgte hun om yderligere eftergivelse af skatter med den begrundelse, at

Hovedbygningen set fra sydvest. (fot. Niels Elswing) .

hun var ganske forarmet. Samtidig ansøgte hun om fritagelse for komplettering af hartkornet. Det vides ikke, om ansøgningen blev bevilget. I 1692 skødede hun gården til sin svigersøn, løjtnant Mikkel Suhr. Hovedgårdstaksten var da 19 tdr. htk. Af bøndergodset lå 5 gårde og lige så mange huse øde. Suhr kom snart i lige så store økonomiske vanskeligheder som svigermoderen. Allerede i 1692 erkendte han at være H. Fr. v. Levezow skyldig: 3.237 rdl., og i begyndelsen af 18. århundrede måtte han pantsætte en del af sit gods bl. a. til borgmester i Aalborg Mathias Juel.

Mikkel Suhr døde som ritmester 1726, og samme år solgte hans enke Margrethe Horn Buderupholm, der da var på 19 tdr. htk., med tiender, 49 tdr., og bøndergods, 68 tdr. htk. for 9.000 rdl. til forvalter Christen Sørensen. Denne kom i stor gæld, og hans kreditorer afhændede i 1728 gården ved auktion for 7.050 rdl. til *Thøger Benzon* til Sohngaardsholm. Benzons, der i 1717 var blevet adlet sammen med sine søskende, viste interesse for oprettelse af en industri på landet og fik 1746 bevilling til at drive et sæbesyderi ved Buderupholm. 1749 købte *Pieter de Lange van Bergen* gården for 30.000 rdl. Bøndergod-

set var da vokset betydeligt, idet det udgjorde 216 tdr. htk., således at kompletteringen nu var fuldendt. Efter hans død 1758 erhvervede kancelliråd *Niels Bjørn* gården ved auktion for 30.000 rdl.

Den nye ejer tilkøbte den nærliggende avlsgård Teglgaarden med godt 11 tdr. htk. og tillige Egholm Slots ruin, fra hvilken han skaffede en del materiale til reparationer og ombygninger, han foretog på Buderupholm. Driften af sæbesyderiet på gården havde kostet ejerne en del besvær, idet de store transportomkostninger havde vanskeliggjort dette lille værks konkurrence med byernes store værker. 1768 bortforpagtede Bjørn derfor sæbesyderiet til sæbesyderen i Aalborg, som herefter lod det ligge ubenyttet hen, samtidig med at han benyttede lejligheden til, nu da konkurrenten var uskadeliggjort, at forhøje prisen på sæbe. Der havde også på gården i nogle år været gjort forsøg på at dyrke raps og fremstille olie til sæbeværket, men disse forsøg kronedes med ringe held og indstilledes helt af Bjørn. Den oprettede oliemølle blev lavet om til en kornmølle. Kancelliråden beskyldtes af sine bønder for at pålægge dem altfor stort hoveri. Efter forhandlinger opnåedes der et forlig, men Bjørn skal have taget sig anklagen meget nær. Efter hans død 1770 ejede enken Ida Cathrine Lassen gården i en lang årrække, idet hun overlevede sin mand til 1816.

En indberetning til rentekammeret 1785 oplyser forskelligt om godsets tilstand. Hovedgårdstaksten var 18 tdr. htk. Hovedgårdens mark dreves af 32 hovbønder. Jorden var inddelt i 11 kobler. Den var få år i forvejen blevet indhegnet med dobbelte diger og grøfter. Det oplyses endvidere, at den daværende ejer havde gennemført en gennemgribende kultivering af engene. Ved gården var et kalkværk, et teglværk og en sæbefabrik. Sæbefabrikken »drives ei nu formedelst den besværlige transport dertil udfordres. Teglværket bruges kun til gårdens og underliggende kirkers og skolars fornødenhed, formedelst leret dertil skal hentes $\frac{1}{4}$ mil borte, men kalkværket drives for herskabets egen regning uden hjælp af bønderne. En mængde kalk sælges til fremmede«. Foruden Teglgården med 12 tdr. htk., der dreves ved en forpagter, lå der til Buderupholm ca. 270 tdr. htk. bøndergods fordelt på 64 bønder og 87 husmænd. I en meddelelse fra 1787 om bortauktionering af forpagtningen af Buderupholm oplyses det, at gårdens udsæd da var 50 - 60 tdr. rug, 30 tdr. byg og 120 tdr. havre. Høslætten

*Kig fra
havestue langs
østre sidefløj
(for. Niels
Elswing).*

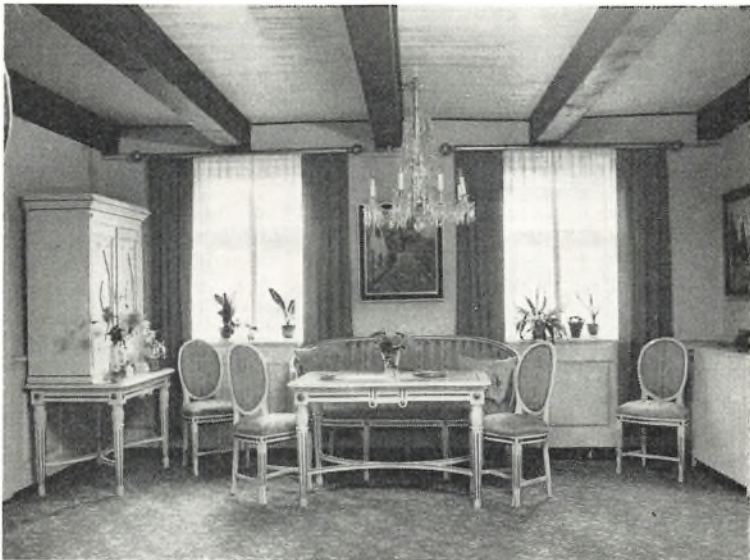
var 150 - 200 læs. I 1803 udgjorde hovedgårdstakstens skattepligtige areal 410 tdr. ld. (18 tdr. htk.), bøndergodset 253 tdr. htk., kongetiende 24 tdr. og kirketiende 46 tdr.

Efter enkefru Bjørns død 1816 solgte arvingerne året efter Buderupholm for 225.000 rbd. navneværdi til konferensråd Chr. Rothe og grosserer Andr. Fr. Beyer. De nye ejere kunne imidlertid ikke klare forpligtelserne og gik fallit allerede samme år, hvorefter arvingerne igen måtte overtage gården for ca. 40.000 rbd. I 1820 afhændede disse atter Buderupholm til Chr. Rothe, der denne gang overtog den som eneejer for 123.550 rbd. sølv. Ved overtagelsen måtte han give pant i sin gård Lerkenfeldt for 16.000 rbd. Hans økonomiske situation var dog meget ustabil, og han havde måttet optage betydelige lån. 1826 kørte han fast og måtte for pantegæld afstå gården til staten, repræsenteret ved »det ekstraordinære lånefond«.

Under den omskiftelige skæbne, Buderupholm havde haft efter

enkefru Bjørns død, var gården blevet en del misrøgtet. Statens ejer-tid kan heller ikke betragtes som en opgangsperiode for gården. Der skete dog på visse områder fremskridt og forbedringer. Allerede 1826 ophævedes hoveriet, og to år senere begyndte en ret omfattende reparation af hovedbygningen og ladegården. Efter at ca. 1.300 tdr. ld. i 1841 var udskilt fra Buderupholm og gjort til domæneskov, afhændede staten det følgende år gården ved auktion til et interessentskab bestående af cand. phil. *F. A. B. Dahl* og cand. phil. *M. T. Rübner* for 100.000 rbd. Dahl blev 1847 ene-ejer. Han efterfulgtes på Buderupholm af sin søn, landvæsenskommissær *F. Dahl*, der afhændede gården med 1.500 tdr. ld. i 1914 til landinspektør *J. Jespersen*, der frasolgte størstedelen af tilliggendet. Grosserer *F. C. Overgaard* restaure-rede efter 1916 hovedbygningen, der var stærkt forfalden. Efter endnu et par hurtigt følgende ejerskifter solgtes den resterende jord, ca. 300 tdr. ld., i 1933 til Jordlovsudvalget, mens hovedbygningen med 17 tdr. ld. park og have solgtes til daværende bagermester i Aalborg, *Thomas Jacobsen*.

Havestue (fot. Niels Elswing).

AALBORG AMT

Buderupholms hovedbygning har sin oprindelse i den borge- og ladegård, som opførtes af Thøger Benzon i årene 1730 - 31. Hovedbygningen bestod af tre sammenbyggede, énetages fløje opførte af bindingsværk og stråtækt, senere tækket med tegl. Hver af fløjene havde en frontispice over midtpartiet, og i midtfløjen fandtes der under denne en portgennemkørsel. De tre fløje åbnede sig mod syd til haven. Grunden, hvorpå gården blev opført, var sumpet, og især for ladegårdens vedkommende viste dette sig at få ulemper. Grunden gav efter for bygningens tryk, og i 1795 måtte fru Bjørn lade alt tømmeret i ladebygningen forny. I regnskaber fra 1828 og følgende år, da staten lod foretage en omfattende reparation af hovedbygningen, oplyses det, at midtfløjen (20 fag) da var indrettet til beboelse, mens østlige og vestlige fløj (21 og 20 fag) indeholdt køkken, spisekamre, mælkestue, borgestue o. s. v. Der nævnes nord for gården et bomhus. Den jævne hovedbygning af bindingsværk, der nu står tilbage, er det eneste minde om herresædet Buderupholm.

JENS SØLVSTEN

EJERE

Esbern Vognsen
 1268 Bodil Vind (Krog) (parthaver)
 Ukendte ejere
 1525 Joachim Lykke
 1555 Christopher Lykke
 1614 Johan Brockenhuus
 1619 Axel Rosenkrantz
 1634 Mogens Høg (Banner)
 1640 Anne Lykke
 1667 - 1728 Forskellige ejere
 1728 Thøger Benzon

 1749 P. de Lange v. Bergen
 1758 Niels Bjørn

 1817 - 1842 Forskellige ejere
 1847 F. A. B. Dahl
 1863 F. Dahl

 1914 J. Jespersen
 1916 F. C. Overgaard
 ca. 1918 - 33 Forskellige ejere
 1933 Th. Jacobsen

BYGNINGER

To stuehuse

 Gården flyttet (?)

 1730 Ladegård opført efter brand
 1731 Hovedbygningen opført i bindingsværk

 Indvendig istandsættelse
 1795 Ladegården fornyet
 1828 Hovedbygningen restaureret

 1909 Avlsgården genopført efter brand

 ca. 1917 Hovedbygningen restaureret

 1933 Hovedbygningen istandsat og avlsgården nedrevet

Hovedbygningen set fra indkørselen (fot. Niels Elswing).

Store Restrup

Sønderholm sogn, Hornum herred, Aalborg amt

Om Restrups ældste historie har vi kun sagnenes usikre tale. Først fra begyndelsen af det 15. århundrede bevæger vi os på sikrere grund. På denne tid ejedes gården af slægten *Gyldenstierne*, der da sikkert allerede længe havde siddet på Restrup. Således skal der i 1314 have boet en *Niels Eriksen* af denne kendte adelsslægt på gården. I 1403 nævnes Henrik Knudsen Gyldenstierne som herre til Restrup. Han havde da under stridigheder med provsten på Thyholm brændt dennes hus af og rantes derfor af den mægtige katolske kirkes unåde. Ved formående venners hjælp slap han med at udrede provsten den lidte skade, der takseredes til 1.000 mark lybsk. Det tog ham over tyve år at afdrage denne gæld. Henrik Knudsen, der var lensmand på Ørum i Thy og medlem af rigsrådet, fik 1442 Horsens by i pant for penge, han havde lånt kongen, og senere fik han »kronens slot

Sydfløjen set fra haven (fot. Niels Elswing).

Bygholm med de herreder og len, som der nu tilligger for 1.333 rhinske gylden«, som kongen havde fået til låns. Efter Henrik Knudsens død, omkring 1460, arvede hans søn Knud Henriksen Gyldenstjerne Restrup, og senere fik han Bygholm Slot med Horsens by. Han var som faderen lensmand og medlem af rigsrådet. Ved sit giftermål med Hilleborg Skinkel kom han i besiddelse af herregårdene Iversnæs (nu Wedellsborg) og Enggaard samt pantelenet Rugaard. Til hans navn har historien knyttet det rygte, at han efter Christoffer af Bayerns død skulle have tænkt sig at blive dansk konge; men nogen virkelighed bag dette rygte har der sandsynligvis ikke været. Knud Henriksen døde 1467 og blev begravet i Odense. Han har åbenbart opholdt sig mest på Iversnæs. Hans søn Henrik Knudsen Gyldenstjerne, der arvede Restrup og Iversnæs, var en af kong Hans' nærmeste medarbejdere og medlem af rigsrådet. Efter hans død 1517 forblev Restrup i hans hustru Karen Billes besiddelse indtil 1530, da sønnen *Gabriel Gyldenstjerne* arvede den.

Det var netop på denne tid, at den gærende uro blandt almuen i Nordjylland truede med at springe ud i åbent oprør mod adelen. Få

år efter gik mange herregårde op i luer, og 1534 slog skipper Clements bønder adelens hær ved Svenstrup, 6 km øst for Restrup. Gabriel Gyldenstjerne var vistnok ikke med i slaget; men senere da oprøret var slået ned, og straffen faldt knusende over bøndernes skuldre — selvejerbønderne måtte afstå deres jord og fæstebønderne betale bøder — var Gabriel Gyldenstjerne som lensmand og rigsråd blandt kommissærerne, som forhandlede med de selvejerbønder, der fik lov at købe deres gårde tilbage. Under sine bestræbelser for at udvide Restrups jordtilliggende førte Gabriel Gyldenstjerne langvarige processer. Umiddelbart efter overtagelsen af gården havde han således en strid om nogle engstrækninger, som han søgte at fratage beboerne i Hasseris og lægge til Restrup. Resultatet blev, at Christian III i egen høje person sammen med nogle rigsråder red markskel og afgjorde striden til fordel for Hasseris. Gabriel Gyldenstjerne lagde landsbyen Restrup, der lå ved hovedgården, ind under denne. Han efterlod sig ingen børn, og Restrup deltes 1569 efter hans enkes død mellem Mogens Gyldenstjerne, Knud Gyldenstiernes enke Jytte Pødebusk og Christoffer Gyldenstiernes enke Anne Parsberg.

I den følgende tid var der flere ejere til gården; men vistnok fra 1647 var *Jørgen Marsvin*, gift med Anne Helvig Mogensdatter Gyldenstjerne, ene-ejer. Pengene til at udløse medejerne med havde han lånt af sin svoger, Niels Parsberg til Lynderup. I 1656 gjorde denne indførsel i gården for 8.680 rdl. Men da han ville overtage den, meddelte Jørgen Marsvin ham, at den røde hane skulle gale over hans gård, og at han skulle få blypiller i kroppen, hvis han gjorde alvor af sit forehavende. Først 6 år senere lykkedes det Parsberg at få gælden indfriet. Det er Jørgen Marsvin, der berettes om i »E Bindstow« som den herremand, der nedriver bøndergårdene og brutalt jager beboerne væk. I »De tre Helligaftener« omtales han som ejer af Avnsbjerg. Han kunne siddende til hest løfte sig selv og hesten fra jorden ved at gribe fat i en jernring, der var anbragt i porten. Marsvin var i flere henseender af stort format; det gjaldt også hans evner som bondeplager. Da *Niels Parsberg* omsider i 1662 overtog Restrup, var både gård og gods meget forfalden. Bygningerne vurderedes da til 800 rdl. Ved Parsbergs død i 1669 gik gården over til *Christoffer Lindenov*, der havde pant i den. Han ejede i forvejen Lindersvold

og Bækkeskov i Præstø amt. I 1655 fik han sæde i det nyoprettede admiralitetskollegium. Samtidig var han general på Holmen; men 1657 faldt han i unåde og forvist fra hoffet. Kort tid efter fik han imidlertid Nykøbing len, og under svenskernes belejring af København ledede og finansierede han forsvaret af Christianshavn. Sønnen Christian Lindenov, der ejede Restrup fra faderens død 1679, solgte i 1685 gården til *Hans Frederik v. Levetzow*, der var født i Mecklenburg, men i 1670 blev naturaliseret som dansk adelsmand. Foruden Restrup ejede han i Jylland gårdene Hvolgaard og Nørre Elkær. Hans søn *Christian Frederik v. Levetzow*, der overtog Restrup 1696, var en stor godssamler, og da han var barnløs, oprettede han efter i 1751 at være blevet ophøjet i grevestanden i sit dødsår 1756 stamhuset Restrup af hovedgårdene Restrup, Albæk, Torstedlund, Aastrup og Overklit med et samlet jordtilliggende på 2.206 tdr. htk., hvoraf de 1.057 tdr. lå under Restrup. Christian Levetzow betrådte den militære løbebane og deltog i Den store nordiske Krig. Han var imidlertid også interesseret i økonomiske spørgsmål, og 1750 blev han deputeret i kommercekollegiet. På Restrup erstattede han den gamle hovedbygning med den nuværende, som stod færdig i 1723. Han var ikke nogen mild herre over for sine bønder, men krævede meget arbejde og store ydelser af dem. Sagnet fortæller da også om ham, at da han førtes på den sidste rejse til Sønderholm kirke, sad fanden på kisten. Og om natten kunne egnens folk på vejen fra Restrup til Albæk møde grevens vogn trukket af kulsorte heste og fulgt af et halvsende hundekobbel. Den »onde greve« kunne ikke få fred i sin grav.

Efter Christian Levetzows enke Sophie Hedevids død 1775 overgik Restrup til en slægtning *Iver Rosenkrantz-Levetzow*, som 1779 fik kgl. bevilling til at ombytte stamhusets gårde Aastrup og Overklit med Nørlund, som han havde købt året før. Allerede i 1781 havde Iver Rosenkrantz udnævnt vurderingsmænd, som skulle syne og takserede bøndernes jord på Restrup; men først i 1786 begyndte udskiftningen af Restrup-bøndernes jord, idet mange frygtede for følgerne af den store omvæltning, reformerne ville betyde. Under den følgende ejer *Siegfred Victor Raben-Levetzau* blev stamhuset i 1811 substitueret med en fideikommiskapital på 380.000 rdl. Derefter blev Restrup solgt som fri ejendom og skiftede i den følgende tid ofte ejer.

Stue med trykte, franske tapeter fra ca. 1820 (fot. Niels Elswing).

idet dens tilliggende stadig formindskedes. I 1897 købtes gården af et konsortium, som udstykkede ca. 900 tdr. ld. til husmandslodder, og 1912 afhændede den daværende ejer, E. C. Weidemann, den for 400.000 kr. til Husmændenes Udstykningsforening for Aalborg Amt, der oprettede 60 ejendomme på 1.086 tdr. ld. af jordene. Skove og plantager, ialt ca. 250 tdr. ld., solgtes til konsul J. Justesen i Aalborg, mens hovedparcellen med bygninger solgtes til *A/S Store Restrup Husmandsskole*. Derefter startedes i 1914 *De nordjyske Husmænds Folkehøjskole* på Restrup, siden 1951 en selvejende institution. Godset, der tidligere havde hørt til de største i landet, var opløst.

Restrups ejere havde som andre herremænd bestræbt sig for at udvide deres godsareal. Om Restrups gods ved vi imidlertid kun lidt før omkring midten af 17. århundrede. I 1661, altså i Jørgen Marsvins ejertid, var hovedgården med herlighedsretten til Sønderholm og Frejlev kirker, som Gyldenstiernerne længe havde besiddet, Hestevad mølle, noget fiskeri og nogle engstrækninger ansat til 192 tdr. htk. Samme år takseredes gårdens bygninger til 1.000 rdl., altså 200 rdl.

mere end året efter. Af bøndergods lå der da 246 tdr. htk. til Restrup, deraf bl. a. 15 gårde og 7 huse i Sønderholm, 6 gårde og 4 huse i Tostrup, 5 gårde og 3 huse i Vrejlev og 9 gårde og 1 hus i Hornum. Godset var meget spredt; det lå ikke alene i Hornum herred, men også i Års og Lysgård herreder, på Thyholm og i Han herred nord for Limfjorden; desuden lå til Restrup 10 gadehuse i Nibe; de har vel været basis for gårdens store fiskeri ved denne by. Da Parsberg i 1662 overtog Restrup, drejede det sig kun om hovedgården. Bøndergodset gik derimod over på fremmede hænder med undtagelse af en mindre del, som Jørgen Marsvin beholdt, da han flyttede til sin lille gård Abildgaard i Hornum. I 1669, da Lindenov overtog Restrup, var den endnu uden bøndergods; men i de følgende år samlede han et betydeligt areal af bondejord til gården, og tilliggendet blev nu mere sammenhængende og afrundet end tidligere. I 1669 købte Lindenov 72 tdr. htk. bøndergods i Nørholm og 1673 - 79 168 tdr. i Sønderholm. Også i de omliggende sogne og byer erhvervede han jord, og i 1679 var tilliggendet vokset til 352 tdr. htk. Sønnen, Christian Lindenov, købte 12 tdr. htk. bøndergods i Frejlev sogn; og 1683 var Restrups hovedgårdstakst 190 tdr. og bøndergodset 368 tdr. htk. I Levetzowernes tid voksede Restrups tilliggende ikke mindre. I 1702 udgjorde hovedgården med møllen 106 tdr. htk., bøndergodset 435, skov og mølleskyld 12 og tiender 116 tdr. htk. Ved sammenligning må det erindres, at denne ansættelse er efter matriklen af 1688, efter hvilken der skulle mere jord til en td. htk. end tidligere. Den største udstrækning nåede godset i anden halvdel af 18. århundrede, da det beløb sig til næsten 1.060 tdr. htk. I en beskrivelse af gården fra 1780'erne oplyses det om hovedgårdens drift, at udsæden da var 120 - 130 tdr. rug, 80 - 90 tdr. byg og 200 - 220 tdr. havre. Høhøsten gav 500 - 700 læs. Af besætning opgives bl. a. 400 køer og stude. Til gården lå et udmærket hollænderi, d. v. s. mejeri. Hovedgårdens jord, der dreves ved hoveri, var inddelt i 11 kobler eller marker og indhegnet med diger og grøfter. I 1776 var der indvundet 50 tdr. sædeland ved afvanding af sumpede engdrag og anlagt et stort teglværk ved gården.

Den smukke hovedbygning på Restrup, der nu bruges til skole, er alt, hvad der er tilbage af det tidligere så store herresæde. Den blev som nævnt opført i 1723 af Christian Levetzow. Før den tid lå der

Store Restrup, set fra sydvest (fot. Niels Elswing).

Den ny skolebygning og svømmebassinet (fot. Niels Elswing).

på samme sted en gammel hovedbygning, som stammede fra middelalderen ; i sin tid havde den været velegnet til forsvar mod fjender, men efterhånden blev den uegnet til beboelse for så mægtige folk som herrerne til Restrup. Oprindeligt lå også gårdens avlsbygninger samlet på voldstedet ; men da Gabriel Gyldenstjerne nedlagde landsbyen Restrup, flyttede han disse bygninger uden for voldgravene. På det gamle voldsted lod Levetzow nu opføre en trefløjet bygning i ét stokværk med kælder. Bygningen åbner sig mod øst, ud mod haven. Ladegården lå vest for hovedbygningen. Indgangen til hovedfløjen sker over en muret bro til en portgennemkørsel, hvor der nu er forhal. Set fra vest breder den lange, lave, hvide bygning sig smukt ud på begge sider af portfaget, der ved pilastre, overdækkende fronton og kvist er kraftigt fremhævet som midtparti. Bygningen er interessant derved, at den viser barokkens indslag i nordjysk herregårdsarkitektur, et smukt eksempel på, hvad provinsens byggekunst kunne nå i al sin enkelhed og djærvhed. Ved den nye hovedbygning lod Iver Rosenkrantz-Levetzows hustru anlægge en stor park i fransk stil. Det var også på hendes foranledning, at der i 1782 blev indrettet et kapel

AALBORG AMT

til gudstjeneste i hovedbygningen; det nedlagdes i 1897. Rosenkrantz-Levetzow lod også nogle sale i hovedbygningen smukt udstyre med vægmalerier, og i en anden sal er der opsat fine trykte franske tapeter, antagelig fra ca. 1820. Disse er i de sidste år blevet konserveret med tilskud fra Det særlige Bygningssyn. Herregårdens nuværende anvendelse til skole har nødvendiggjort vidtgående bygningsændringer. Den tidligere herskabsstald anvendtes en tid til gymnastiksal, men 1957 blev den fjernet til fordel for en ny, stor skolebygning ved arkitekt B. Ruby, og i 1959 blev der anlagt et svømmebassin. 1951 blev en stor del af hovedbygningens tagværk fornyet, og køkken og elevfløj blev istandsat ved arkitekt Kr. Nielsen.

JENS SØLVSTEN

EJERE

1314 Niels Eriksen (Gyldenstierne)

1530 Gabriel Gyldenstierne
1569 - 1647 Mange parthavere
ca. 1647 Jørgen Marsvin
1662 Niels Parsberg
1669 Christoffer Lindenov
1685 Hans Fr. v. Levetzow
1696 Chr. Fr. v. Levetzow

1775 I. Rosenkrantz-Levetzow
1879 S. V. Raben-Levetzau
1811 - 1912 Forskellige ejere
1912 A/S Store Restrup
Husmandsskole

BYGNINGER

Voldsted med barfred (?) og
ladegård
ca. 1530 Ladegården flyttet

1723 Hovedbygningen opført
1783 Kapel indrettet

1897 Kapellet nedlagt

1951 Indvendig ombygning ved
Kr. Nielsen
1957 Skolebygning opført ved
B. Ruby

Hovedbygningen set fra syd (fot. Niels Elswing).

Lundbæk

Bislev sogn, Hornum herred, Aalborg amt

Sagnet hævder, at Lundbæk oprindeligt skal have heddet *Korsris* og haft sin plads på Korsrismark en kilometers vej sydvest for Lundbæks nuværende plads. Indtil vor tid henlå Korsrismark som græsning med spredte træer, men moderne dyrkning afslørede den firsidede tomt af en borg, omtrent 25×30 m i firkant, omgivet af en nu næsten udslettet grav og med teglbrændte rester af en bageovn som eneste faste levn.

Men sagnet havde altså ret. Den gård, som *Viiskol Kloster* ejede i senmiddelalderen, og som abbed Anders Andersen straks efter reformationen solgte, lå sikkert nok på Korsrismark. Den første verdslige ejer blev *Mikkel Nielsen* til *Kyø*. Mikkel Nielsen tilhørte slægten *Tornekrans*. I slægtens våben er en femtrinnet sort stige i sølvfelt, men

Hovedbygningen set fra nordøst (fot. Niels Elswing).

på hjelmen holder to pansrede arme en tornekrans, og efter denne har slægten været benævnt, skønt ingen af dens verdslige medlemmer nogensinde brugte navnet. Abbed Henrik Tornekrans i Sorø, som efter 1538 blev kronens tilsynsførende med Vitskøl Kloster, førte dog navnet. Tornekrans-slægten er en af de menige adelsslægter, der stædigt holdt til i samme egn og gav præg til deres egn. Nu blev også Lundbæk draget ind under denne ejendommelige hjemmefødningsfamilie, som hermed ejede så godt som alt land omkring den skønne Sebber Bredning. Egnens største rigdom var Limfjordens sildestimer, som netop i farvandene om Nibe stod allertættest. Lundbæk havde, som sin vigtigste herlighed, en del sildestader, men disse blev fra forskellig side antastet, og Mikkel Nielsen måtte påkalde konge og lensmand for at få sine rettigheder anerkendt.

Ved Mikkel Niensens død i 1552 blev hans godser delt, så den næstældste søn *Christoffer Mikkelsen* blev ejer af Lundbæk. Han stemmede den sydfra kommende bæk op til en stor dam, og i sydsiden af

denne anlagdes et firkantet voldsted, hvorpå gården byggedes. I Pontoppidans Danske Atlas omtales et stykke egetræ i laden, som bar årstallet 1568, og dette tal er det eneste, vi nu kender til de første herregårdsbygninger på Lundbæk. Christoffer Mikkelsen var rigt gift, hans hustru var Dorthe Juul, datter af landsdommer Axel Juul til Willestrup, med hvem han fik Østergaard i Fjellerup sogn i Djursland. Han blev dog boende på Lundbæk, og sammen med sin svoger Iver Juul til Willestrup blev han i 1590 optaget som medlem af Guds Legems Lav i Aalborg, det mægtige købmandsgilde, hvoraf så mange af egnens stormænd var medlemmer. De to svogre gav for »igang« en halv læst Rostocker-øl. I 1602 underskrev han, som svoger til den i slagsmål dræbte Niels Juul til Kongstedlund, forsoningsakten med drabsmanden Albret Skeel til Jungetgaard i Salling. Det virker derfor noget mærkeligt at se hans dødsår opført som 1582 på epitafiet i Bislev kirke, da han dog i 1584 skænker ny alterstager og i 1588 ny prædikestol til samme sin sognekirke. Christoffer Mikkelsen døde først i 1602 eller 1603.

Dorthe Juul mageskiftede i 1604 med sin broder *Iver Juul* og fik en del gods i Lundbæks nærhed: 3 gårde i Bislev med 2 gårdsæder og 2 bol i Djørup, Bislev sogn, 3 gårde og 4 bol. Det var så meget lettere for Iver Juul, som han selv var arving, da begge Christoffer Mikkelsens og Dorthe Juuls børn var døde før forældrene. Iver Juul havde sin slægts evne og lyst til godssamling, og han erhvervede efterhånden 1 gård i Grydsted, 1 gård, 1 bol og 1 gadehus i Djørup, samt en øde mølle sammesteds. Til disse erhvervelser lå fiskerettigheder, som dog i disse år gav ret ringe udbytte, som overalt i Limfjorden. Da kejserens tropper i 1627 drog op gennem Jylland, flygtede Iver Juul som så mange andre standspersoner, og han døde i udlændighed i Kongselv samme år. Han havde skaffet sig rigdom gennem ægteskaber med Maren Maltedatter Sehested og Ingeborg Parsberg, men også afkom til at arve godserne, idet han havde 13 børn. Af disse fik den rigt begavede Ove Juul Lundbæk.

Ove Juul var kun et barn, da faderen døde; han gik senere i kongens tjeneste efter en vidtløftig uddannelse på Sorø og på udenlandsrejser. I 1649 blev han gift med Kirsten Urne, og derefter boede de på Lundbæk, til Ove Juul i 1655 som gesandt gik til Sverige. Hans liv

gik hen med rejser og sendefærd, men Lundbæk vedblev at være hjemmet, og her byggede han i årene efter 1655 et grundmuret hus, hvoraf en sandsten med hans og Kirsten Urnes våbenskjolde endnu er bevaret og indmuret i den nuværende hovedbygning. Det grundmurede hus må nok have været sidefløj, for i 1735 siger en indberetning, at hovedfløjen er af bindingsværk, men de to sidefløje grundmurede. Godset voksede også i Ove Juuls tid; han købte således i 1662 af kronen Pandum hovedgård i Vokslev sogn, og hertil købte han yderligere 1½ gård i Vokslev, 1 gård i Thorup, Vokslev sogn, 2 gårde og 1 mølle i Binderup i samme sogn, samt noget tiendehartkorn. Pandum fulgte nu i nogle generationer Lundbæk. Efterhånden kom Ove Juul i besiddelse af Bregentved og Kragerup på Sjælland, samt ved moderens, Ingeborg Parsbergs død stamgodset Willestrup i Astrup sogn, Hindsted herred. Ved siden af disse vældige godskomplekser måtte Lundbæk syne lidet, og da han døde i 1686, var det på Willestrup. Christian V's matrikel tillader os at se nærmere på Lundbæks forhold i disse år. Gården ansattes til 34 tdr. htk. af 199 tdr. ld. under plov samt 106 læs hø og græsning til 20 høveder. Af Bislev sogns 37 gårde ejede Lundbæk de 29, og af 31 huse de 19. I Veggerby sogn ejede Lundbæk 25 gårde af sognets 51 og 9 huse af de 16, der fandtes. I 1688 købte Christian Juel-Rysensteen nogle fiskestader i Nibe af admiral Niels Juel.

Lundbæk med Pandum gik i arv til den ældste søn Christian Juul, der som ganske ung var blevet officer og 27 år gammel ægtede baronesse Jeanne Marie Rüse, enke efter oberstløjtnant Poul Rantzau. Jeanne Rüse var datter af den hollandske ingeniør Henrik Rüse, som var blevet baron af Rysensteen, det tidligere Bøvling i Hardsyssel, og baroniet gik efter Henrik Rüses død i 1679 over til Christian Juul, som blev ophøjet til friherre under navnet *Juel-Rysensteen* og fik birkeret til Lundbæk og Pandum, omfattende Bislev, Vokslev og Veggerby sogne i Hornum herred. I 1689 gik oberst, baron Christian Juel-Rysensteen som chef for et rytterregiment til Irland for at kæmpe mod jacobiterne. Regimentet var en del af det hjælpekorps, Christian V sendte Vilhelm III af England. Her døde han i april 1690 i Dublin. Jeanne Rüse giftede sig 1694 tredje gang igen med en officer, oberstløjtnant, senere general, Gregers Daa. Han var søn af alkymisten

Lundbæk 1862. Efter Richardt & Secher.

Valdemar Daa til Borreby, der havde bortdestilleret dette gods, og for den fattige officer var ægteskabet et uhyre avancement i rigdom og anseelse. Til de øvrige godser købte han nu Hald ved Viborg af Rachel de Lima, og her byggede han »det fjerde Hald« og anlagde en pragtfuld have i fransk stil. Gregers Daa faldt i Slaget ved Gadebusch i 1712, og omtrent samtidig døde Jeanne Rüse. De ligger begravede i et kapel i Viborg domkirke. Slægten Daa uddøde med Gregers Daa.

Jeanne Rüses eneste barn var sønnen af andet ægteskab Ove Henrik Juel-Rysensteen, født 1685. Født baron af Rysensteen ejede han ikke alene baroniet, men tillige Lundbæk, Pandum og Hald. Lundbæk blev hovedsædet for slægten, idet den skønne gård, yderligere smykket gennem det storstilede haveanlæg, der antagelig skyldes Gregers Daa, blev foretrukket som sædegård for det noget nøgne vestjyske baroni. Hald blev ret snart bortsolgt. Ove Henrik Juel-Rysensteen var gift med Ida Anna komtesse Rantzau, med hvem han havde 8 børn. Af disse arvede den ældste søn Otto Henrik Juel-Rysensteen alle slægtens godser ved faderens død i 1735. Han havde i 1734 ægtet Sophie Dorothea Bille, men ægteskabet var barnløst, og alle godserne

gik ved hans død i 1769 over til broderen oberst Christian Frederik Juel-Rysensteen. Obersten var gift tre gange ; hans sidste hustru Christiane Dorothea Mohrsen overlevede ham og skulle efter testamente af 21. februar 1782 arve Lundbæk og Pandum, mens hans søn af andet ægteskab Ove Henrik havde arveretten til baroniet, som hermed skiltes fra Lundbæk. Ove Henrik Juel-Rysensteen solgte i 1797 baroniet og substituerede det med en fideikommiskapital på 141.000 rdl. Enkebaronessen ægtede i 1783 kammerherre Conrad Vilhelm Adeler til Dragsholm, som året efter blev ophøjet i friherrestanden. Adeler døde allerede i 1785 og Christiane Dorothea Juel-Rysensteen i 1789, hvorefter hendes søn af første ægteskab, baron *Christian Frederik Juel-Rysensteen* arvede Lundbæk og Pandum. Han var gift med Ottilia Becher.

Endnu på denne tid var Lundbæk og Pandum et anseligt godskompleks. En jordebog fra 1775 angiver det samlede hartkorn til ca. 753 tdr. Heri er indbefattet Lundbæk med 34 tdr., Pandum med 30 tdr., bøndergodset, de mange matrikulerede sildestader samt omkring 700 tdr. ld. skov og hede i Skørping sogn, Hellum herred. Men da baron Chr. Fr. Juel-Rysensteen nåede myndighedsalderen i 1805, solgte han Pandum (30 tdr. htk.) med alt tilliggende bøndergods (106 tdr. htk.). Endnu før dette salg begyndte baronen nedrivningen af Lundbæks hovedbygning. Antagelig har den på denne tid endnu bestået af Christoffer Mikkelsens bindingsværks hovedfløj fra 1560'erne og Ove Juuls knapt et århundrede yngre sidefløje af grundmur. Alt dette blev nu totalt raseret, og på grunden opførtes 1804 den empirebygning, som endnu står i uændret skikkelse. Over hovedindgangen i syd indmuredes den sandsten med Ove Juuls og Kirsten Urnes våbener, som nu er det eneste synlige minde om det gamle Lundbæk. I 1964 er under jordoverfladen påtruffet fundamentet af den ene sidebygning.

Landevejen på begge sider Nibe løber på gammel fjordbund med den gamle kystlinie som en stejl skrænt syd for vejen i mange kilometers længde. Landskabet er ret nøgent og barsk, og den smule træer, der hist og her findes, ligger skråt for vestenvindens evige tryk. I vejsløjfen, hvor landevejene til Sebbet og Hvalpsund deler sig, springer så pludselig Lundbæk frem med dammen som et blåt spejl foran det høje hvide hus, og bagom dette, stigende til alle sider, den

Våbentavle for Ove Juul († 1686) og Kirsten Urne († 1672) (fot. Nationalmuseet).

store park og have, anlagt i en kløft, der tillader alle slags træer og buske, som ellers ikke kan finde voksevilkår i Nordhimmerland, at nå fuld udvikling. Stedets fuldkomne idyl har da også inspireret skribenter fra alle tider til begejstrede udbrud. Arent Berntsen taler i sin: »Danmarckis og Norgis fructbar Hørlighed« om det »skønne og lystige Lundbæk«, og om haven siger en indberetning af 1743, at den er »den smukkeste Hauge, som her udi Egnen findes«. Lundbæks historiker, provst Alexander Rasmussen, kalder den »en til Limfjordens fjerne og kolde kyst fremskudt idyl fra sydligere og mildere egne«.

Slægten Juel-Rysenstein havde militære traditioner, og mange af dens medlemmer havde officersrang. Med garnisonen i Aalborg plejedes flittig omgang, og i 1828 ægtede baronesse Johanne Juel den daværende kaptajn F. A. Schleppegrell, senere bekendt som general i Treårskrigen. Den hest, som Schleppegrell red, den dag han faldt ved Isted, kom til Lundbæk og blev begravet i skoven. Ved baron Christian Frederiks død i 1842 arvede hans søn Niels Juel-Rysenstein Lundbæk og i sin alderdom i 1884 tillige substitutionen for baroniet.

Han var gift med Philippine Kjær, og havde med hende sønnen Christian Frederik Adrian, som efter aftale med sin slægtning, kammerherre Sehestedt Juul på Ravnholt, gik over til at skrive slægtsnavnet som *Juul*. Niels Juel-Rysensteen nyordnede godsforholdene, idet han afløste gårdmandshoveriet af godssets 36 gårde i 1852. Foruden disse gårde lå endnu 52 huse til Lundbæk. Endvidere bortsolgte han skovene og heden i Skørping sogn til staten i 1845. De kom til at danne en del af Buderupholm statsskovdistrikt. Endnu hørte til Lundbæk kirketienden af Veggerby og Bislev kirker samt 65½ matrikulerede sildestader, men denne gamle rigdomskilde var, efter Vesterhavets indbrud i Limfjorden i 1825, intet værd mere.

Chr. Fr. A. Juul-Rysensteen, som overtog Lundbæk i 1889 efter faderens død, var statsvidenskabelig kandidat og stærkt politisk interesseret. Han blev landstingsmand i 1874 og trafikminister i Hannibal Sehesteds ministerium 1900 - 1901, men trak sig derefter tilbage fra aktiv politik, idet han dog sad som kongevalgt landstingsmand til sin død. Fra 1866 ejede han proprietærgården Mundelstrupgaard ved Århus, som han drev som en mønstergård; også efter overtagelsen af Lundbæk vedblev han at foretrække den beskedne Mundelstrupgaard som bolig. *Chr. Fr. A. Juul-Rysensteen* var gift to gange, først med Elisabeth Meinig, senere med Vibeke Blechingberg. Han havde kun døtre, og slægtens mandslinie uddøde med ham. Hans ældste datter *Vibeke Juul* overtog godset. I sit ægteskab med baron Holger Gyldenkrone til Vilhelmsborg førte hun som besidder af slægtens fideikommis navnet *Gyldenkrone-Rysensteen*. I baronessens tid blev næsten alt godset bortsolgt, kun avlsgården Bislev Nørgaard og nogle lejehuse blev bevaret. Det ubetydelige skovareal blev mangedoblet ved tilplantning af Hovheden.

Da baronessen i 1917 solgte Lundbæk til godsejer *Niels Kaas*, var det første gang i gårdens historie, den skiftede ejer ved salg. Siden Mikkel Niensens køb omkring 1537 - 40 var alle ejerskifter sket ved arv, og siden 1604 inden for samme slægt. Derfor er det så meget mærkeligere, at gården virker så fattig på historisk farve og er så blottet for stedfaste minder om den lange slægtsfølge. *Niels Kaas* købte Lundbæk for 475.000 kr. og solgte den efter et halvt års forløb for 700.000 kr. til veksellerer *Erik Heiberg*, som moderniserede

Salen i direktør Westerbys tid (fot. Bror Bernild).

hovedbygningens indre og indsatte nye vinduer. Voldgrave og dam blev rensat og møllen indrettet til at drive gårdens elektricitetsværk. Da den gamle bindingsværksavlgård var brændt 1902, var den blevet flyttet fra pladsen lige syd for hovedbygningen til skråningen nordøst for gården, og på dens gamle plads er vokset et parkanlæg op, som nu danner den smukkeste forbindelse mellem den gamle have og hovedbygningens omgivelser med dammen. Denne flytning af avlgården har yderligere understreget hovedbygningens karakter af villa.

Erik Heiberg solgte i 1922 Lundbæk til hofjærgermester Kay Andersen for ca. 600.000 kr., og i 1932 solgte han den videre til ingeniør Olaf Kirketerp-Møller for 440.000 kr. Den sidste ejers dødsbo solgte i 1939 Lundbæk til Statens Jordlovsudvalg for 325.000 kr., idet boet beholdt skovejendommen Hovheden. Statens Jordlovsudvalg oprettede derefter 9 statshusmandsbrug, hver på 15 tdr.l. Bislev Nørsgaard blev frasolgt med 60 tdr.l., og 18 tdr.l. blev solgt som tillægsjord til bestående ejendomme. Hovedbygningen med 60 tdr.l.,

AALBORG AMT

væsentlig skov, købte direktør Laurenz Westerby, København. I 1947 solgte han ejendommen til Aalborg Amts Landboforening for 160.000 kr. I november 1948 indviedes *Nordjyllands Landbrugsskole* med forstanderbolig og undervisningslokaler i hovedbygningen, undervisningslokale i maskinlære i den gamle herskabsstald og elevbygning i parken. Avlsgården blev i 1940 af Statens Jordlovsudvalg solgt til grosserer H. Thorndahl, Aalborg, for 215.000 kr. 320 tdr. ld. ager, eng og skov medfulgte; 1949 købtes avlsgården af proprietær P. Pedersen for 285.000 kr. Den ejes nu af direktør Vagn Christensen, Nykøbing F, og omfatter 236 tdr. ld., idet Lundbæk Vesterskov blev solgt til Sebber Kloster.

PETER RIISMØLLER

EJERE

Vitskøl Kloster
1540 Mikkil Nielsen Tornekrans
1552 Christoffer Tornekrans

1604 Iver Juul
1627 Ove Juul

1679 Chr. Juel-Rysensteen
1789 Chr. Fr. Juel-Rysensteen

1889 Chr. Fr. A. Juul-Rysensteen

1907 Vibeke Gyldenkrone-Rysensteen
1917 Niels Kaas
1918 E. Heiberg
1922 - 48 Forskellige ejere
1948 Nordjyllands Landbrugsskole
(hovedbygningen)

BYGNINGER

Borg kaldt Korsris

1568 Voldsted anlagt og gården flyttet til sin nuværende plads. Bindingsværkshovedbygning opført

ca. 1655 Grundmurede sidefløje opført

1804 Hovedbygningen opført

1902 Avlsgården flyttet og genopført efter brand

Hovedbygningen moderniseret

1948 Indrettet til landbrugsskole

Den ny hovedbygning (fot. Niels Elswing).

Sebber Kloster

Sebber sogn, Slet herred, Aalborg amt

Man kan strides om hvilken del af Limfjorden, der er skønnest ; men der kan ikke være uenighed om, at der er smukt ved Nibe Bredning. Kører man f. eks. en dag — lige meget om det er en lidt diset sommerdag eller en skøn, klar høstdag — fra Nibe i sydvestlig retning mod Sebbersund, får man syn for sagen. Det er i denne smukke egn med den herligste udsigt over Limfjorden, at Sebber Kloster ligger og nu vel har ligget i 800 år.

Sebber Klosters historie i middelalderen er meget dårligt kendt ; kilderne fortæller os desværre kun lidt. Klosteret var et nonnekloster af beskedent format, som næppe har kunnet tåle sammenligning med det nonnesamfund, der lå omtrent lige overfor på Øland ved Limfjordens nordlige bred. Vi ved ikke, hvad der har bevirket, at et klo-

ster blev lagt ved Sebbersund, måske er det en donation af gods dér på stedet, der har bestemt klostrets plads, måske har den skønne egn tiltrukket sig nonnernes interesse. Endelig har det store, navnkundige fiskeri i Limfjorden vel haft sin betydning. De mange fastedage — ikke mindst den store fastetid om foråret — krævede store mængder fisk til husholdningen, og i fjorden stod sildestimerne i middelalderen tæt. Der var også gode, fede ål i bredningen; de Sebbersund ål er stadig berømte for deres velsmag. Året for klostrets grundlæggelse kendes heller ikke, ja det er dårligt, man ved, hvad orden det har hørt til. Der var en vis tilknytning mellem Sebber Kloster og Vor Frue Kloster i Aalborg, og dette sidste kloster var et nonnesamfund af benediktinernes orden; man har herudfra sluttet, at også Sebber må have været et benediktinerkloster. Der er næppe heller nogen grund til at tvivle herom.

Første gang, man hører om Sebber Kloster, er i 1268. Da gjorde nemlig Gro, fordum hr. Esbern Vognsens hustru, sit testamente i Roskilde, hun havde bestemt sig til at indtræde i Claraklostret dér og skænkede det størstedelen af sin ejendom; men desuden betænkte en mængde andre klostre riget over med gaver, blandt disse Sebber, der fik to mark penge.

Af klostrets bygninger står nu kun kirken tilbage. Der er således heller ikke ad denne vej store muligheder for at bestemme dets tilblivelsestid; det har nemlig vist sig vanskeligt at datere kirkebygningen blot nogenlunde sikkert. Den er dog i sin nuværende skikkelse vist ikke meget ældre end ca. 1500, men der må altså have ligget en ældre kirke ved klostret, og af dennes romanske mure findes rester i den nu stående kirke, der er blevet stærkt ombygget i 1600-årene. Op igennem middelalderen samlede Sebber Kloster meget gods i nærheden. Klostret har naturligvis haft en ladegård med dertilhørende marker. Bestyrelsen af godset har ikke påhvilet nonnerne eller deres øverste, priorinden, men overdroges derimod en mandlig prior, der indsattes af stiftets øverste gejstlige, biskoppen i Viborg. En større gård i Nibe hed endnu i slutningen af forrige århundrede Priorgaarden, og vejen, der fører der forbi, kaldes Priorgaden; det er minder om prioren for Sebber Kloster.

I middelalderens sidste tid stod det ofte dårligt til med klostermo-

Avlsbygning og kirkens tårn (fot. Niels Elswing).

ralen, også adskillige nonneklostre havde et dårligt ry. Sebber har nok også været ramt af forfaldet ; for i begyndelsen af 1460'erne opholdt en munk fra det holstenske kloster Cismar sig heroppe for at fremme en klosterreform ; han havde den glæde, at et kloster i Viborg stift, utvivlsomt Sebber, hidkaldte ham, ja som det hedder, »modtog ham som en engel«. Klosteret truedes også af andre farer end det indre forfald. Mod middelalderens slutning skete det ikke sjældent, at klostergods blev givet bort i forlening, og således gik det også Sebber Klosters gods i 1528. Biskoppen i Viborg forlenede det da til sin halvbroder, kantoren i Viborg Niels Friis. Allerede året efter søgte bispem at få ham fra forleningen, da han ikke havde faret redeligt med klosteret. Der fremlagdes da tingsvidner om, at klosterets bygninger var faldefærdige og skovene forhuggede. Nonnerne klagede over, at de end ikke kunne ligge tørt på deres sovehus for regn og heller ikke kunne få deres udkomme af mester Niels. En af kongen nedsat kommission kom da også til det resultat, at Niels Friis havde vanrøgtet sin forlening, hvorefter han fradømtes den.

Mærkeligt nok var han dog atter i 1536 i besiddelse af klostret, men det skyldes muligvis de forvirrede forhold før reformationstiden. Med reformationens indførelse ophørte Sebber at fungere som kloster. *Kronen* inddrog det, som det skete med de andre klostre. I 1537 forlenedes det til Christen Friis, en broder til den ovennævnte Niels Friis. Han fik det først som et frit len, men skulle til gengæld sørge for de nonner, der forblev i klostret, og skaffe dem mad og klæder. I 1547 gik lenet over til at blive pantelen. Nonnerne har vel på dette tidspunkt været døde eller bortflyttede, så Christen Friis har ikke haft udgifter på dem mere. Da han døde i 1561, blev lenet et afgiftslen, og det blev det ved med at være, indtil det i 1581 bortmageskiftedes til *Oluf Brockenhuus*, der slog sig ned på sin nye herregård, hvor han boede lige til sin død i 1608. Han ligger sammen med sin frue begravet i Sebber klosterkirke; et epitafium i kirken minder endnu derom. Sebber forblev dog stadig i hans families eje i endnu næsten 100 år. Da Oluf Brockenhuus' enke Else Steen var død 1616, arvede deres søn Johan den. Efter hans død 1619 og hans enke Kirsten Rosenkrantz's ca. 1629 fik hans fætter Jørgen godset. Jørgen Brockenhuus døde 1634 efterladende sig enke og 7 børn.

Enken Margrethe von der Lühe påtog sig personligt godsets bestyrelse; hendes stilling var ingenlunde let, familiens økonomi var svag, tiderne dårlige, børnene uforsørgede. Hun havde imidlertid ben i næsen, gik løs på opgaverne og fandt sig ikke i overgreb. Et eksempel kan vise, hvor energisk hun kunne optræde. I 1654 havde hun ladet et par bønder tilsige, for at de med deres kåg skulle sætte hendes datter jomfru Agathe over Aggersund. Bønderne mødte ikke. Agathe sad i vognen, medens færgemændene førte hendes heste over. Hun blev våd af regn — og da det var i begyndelsen af maj — forkølet, måtte bagefter holde sengen et par dage. Sådant fandt Margrethe von der Lühe sig ikke i; hun anlagde sag mod bønderne, vandt den og fik dem dømt fra deres fæste. I sin godsdrift var hun lige så energisk. Der er i øvrigt også tilfælde, hvor hun har søgt at gå bønderne for nær. Vi ved således, at en af hendes fæstebønder alene i høstdage har måttet gøre ca. 100 gangdage, hvad der på den tid var ualmindelig meget. I nabosognet lod hun gården Beltoft, hvorpå der tidligere havde boet to bønder, gøre til sædegård og henlagde fæsterne af 7

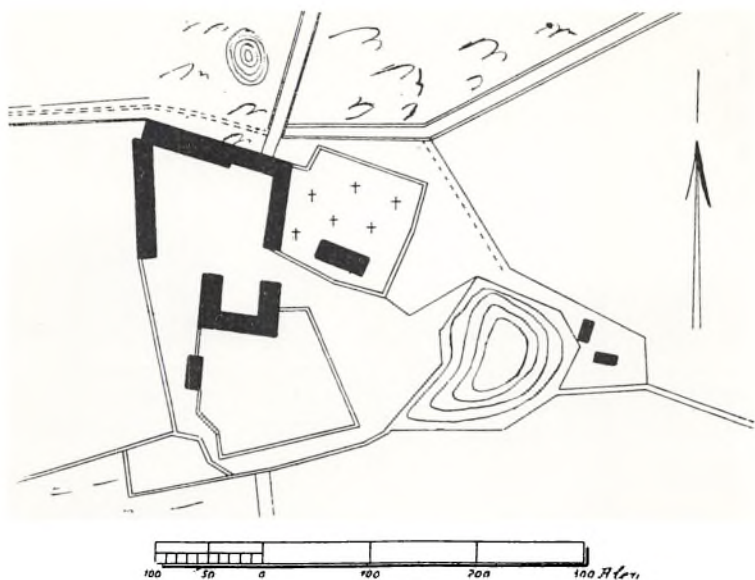

Avlsgården (fot. Niels Elswing).

gårde og 2 bol som ugedagsbønder dertil. Til klosterkirken fik hun 1641 jus patronatus; kirkens klokke havde hun året før ladet støbe, også til forskellige reparationer på kirkens bygning er hendes navn knyttet. Hun døde 1667. Da var godsets økonomi betydelig forbedret. 3 af hendes sønner arvede gården i fællesskab. En sønnesøn, Caspar Christoffer Brockenhuus, blev 1677 enebesidder af Sebbe Kloster, som han solgte 1697.

Den nye ejer var en Aalborgkøbmand *Anders Madsen Klæstrup*. Han lod gården bestyre af godsforvalter *Jørgen Jensen Gleerup*, der efter ejerens død 1707 næste år fik skøde på Sebbe gods. I hans tid forøgedes fæstegodset stærkt. Efter ham blev 1732 sønnen Bagge Gleerup og senere dennes enke ejer af godset. Om disse første borgerlige ejere er kun godt at sige; med Bagge Gleerups svigersøn, den berygtede prokurator *Peder Lund*, der overtog Sebbe Kloster 1781, forholder det sig derimod anderledes. Han var bondefødt, hvad i øvrigt også var tilfældet med Gleerup; i sin ungdom havde han været ridefoged på forskellige herregårde; som dansk jurist lykkedes det ham senere at blive prokurator. Han samlede sig ved sin hensynløshed så meget,

AALBORG AMT

Beliggenhedsplan 1794.

at han kunne købe Skivehus og Kyø. Med omgivelserne lå han ustandselig i strid, hvad der har fået hans biograf Jeppe Aakjær til at karakterisere ham som »en ualmindelig tingstud, der kun rigtig trak vejret i processer«. Af sine bønder var han dårligt lidt. Han døde 1791, enken beholdt Sebber Kloster til sin død 1805, samme år kom det på auktion og købtes da af kaptajn Andreas Møller og baron Chr. Fr. Juel til Lundbæk og major I. A. L. Juul til Refsnæs; de havde kun godset i 5 år; men i disse år begyndte bortsalget af fæstegodset, også en del af de fiskestader, der fra gammel tid hørte med til klostret, blev nu solgt fra det. 1810 kom gård og gods atter på auktion og købtes nu af amtsforvalter *Hans Svanholm*, der fortsatte bortsalget af fæstegodset, således at der kun blev en lille rest tilbage, som først omkring 1900 overgik til selveje. Amtsforvalter, kammerråd Hans Svanholm var ugift, og ved hans død 1835 gik Sebber Kloster i arv til to brodersønner, *Andreas* og *Peter Svanholm*, hvoraf den sidstnævnte blev eneejer; ved hans død i 1882 overtog enken Cathrine Svanholm, født Qvortrup (død 1888), gården. Siden kom Sebber Klo-

Den gamle hovedbygning set fra gården (fot. Bror Bernild).

ster til sønnen J. Chr. Svanholm. I 1916 døde han, enken Mette Svanholm 1922. Datteren Signe Svanholm ejede så gården til 1950, en slægtning cand. jur. H. Svanholm arvede den, men døde 1957. Den blev så købt af *P. K. Haaning*, som 1959 solgte den til hofjægermester *A. V. Tesdorpf*, Gjedsergaard, hvis datter *Helle Tesdorpf* er den nuværende ejer efter hofjægermesterens død 1963.

Herregårdsmarkerne var lige fra klostrets tid af ret beskedent omfang. Da Oluf Brockenhuus kom til gården i 1581, kunne der i dens marker sås 12 tdr. havre, 12 tdr. byg og 24 tdr. rug; engene til gården var derimod udstrakte og af stor betydning for gårdens opfodning af stude. Op igennem 1600-tallet udvidedes hovedgårdsmarken noget, idet der indtoges jord fra de forhuggede skove til dyrkning. Ved opmålingen til matriklen af 1688 beregnedes markernes areal til 222 tdr. ld.; men da jordernes kvalitet var ringe, blev det kun til 25 tdr. htk. Indmarken bestod på dette tidspunkt af 8 marker, hvoraf halvdelen brugtes, mens den anden halvdel hvilede. Desuden fandtes der 6 udmarker, delvis bestående af opbrudt skovjord; nogle af disse

AALBORG AMT

var overladt fæstebønder til forbedring af deres gårde. Gårdens tiliggende er 725 tdr. ld., hvoraf 194 er skov.

Som hovedgårdsmarkerne altid har været beskedne, har gårdens bygninger været det. Da Oluf Brockenhuus overtog dem, fandtes der en gammel, stråtækt, men velholdt hovedbygning. Skønt Brockenhuuserne i størstedelen af deres ejertid synes at have boet fast på gården, gjorde de ikke noget forsøg på at opføre en knejsende herregårdsbygning; deres økonomi har formodentlig slet ikke magtet det. Gårdens udseende er næppe heller afgørende ændret under de borgerlige ejere. I 1700-tallet opførtes 3 én-etages fløje, oprindeligt i bindingsværk, der senere for størstedelens vedkommende blev erstattet af mursten. Den maleriske gamle hovedbygning nedbrændte desværre 1959 og i stedet opførtes en moderne villa. Ladegården nybyggedes efter en brand 1835.

C. RISE HANSEN

EJERE

ca. 1260 Benediktiner(?) nonnekloster

1536 Kronen

1581 Oluf Brockenhuus

1697 Anders Madsen Klæstrup

1708 J. Jensen Gleerup

1781 Peder Lund

1805 - 10 Konsortium

1810 H. Svanholm

1835 A. og P. Svanholm

1957 P. K. Haaning

1959 A. V. Tesdorpf

1963 Helle Tesdorpf

BYGNINGER

Kirke opført

ca. 1500 Ny kirke opført

Stråtækt hovedbygning

1700'erne Trefløjet hovedbygning
opført i ét stokværk

1835 Ladegården genopført efter
brand

1959 Hovedbygningen nedbrændt,
villa opført

Hovedbygningen set fra indkørselen (fot. Niels Elswing).

Vaar

Farstrup sogn, Slet herred, Aalborg amt

»Imellem Løgstør og Nibe ligger langt inde fra Limfjordens sydlige Kyst Herregaarden Vaar, ældre og mere gammeldags end de fleste andre. Nord ud for den viser sig en vidtstrakt flad Eng. Syd op strækker en smallere sig længere op i Landet, begrændset paa begge Sider af høje Banker, hvor tyndtstaaende Træer og Stubbe antyde, at her fordem har været Skov. Borgen er meget simpel og har ingen anden arkitektonisk Mærkelighed end en Række mægtige Kælderhvelvinger . . .«. Det er det billede, Steen Steensen Blicher i novellen »Livø« gav af Vaar og dens beliggenhed i forrige århundrede.

Gårdens navn, hvis oprindelige form var Voer eller Wore, giver oplysning om dens oprindelse. Navnet dækker over det gamle ord ore, oræ, hvis grundbetydning var mager og stenet jord, og som var den ældgamle betegnelse for de uopdyrkede øde områder, der lå uden for

Borggårdens nordre hjørne (fot. Niels Elswing).

landsbyernes egentlige agerland. Af navnet tør vi derfor slutte, at gården er opstået ved, at byen Farstrups fælleder ud mod Limfjorden er bragt ind under dyrkning. Muligvis er det fra *cistercienserklosteret i Vitskøl*, at initiativet til denne opdyrkning er udgået, idet klosteret ejede disse egne syd for Limfjorden. På den opdyrkede jord blev der indrettet en avlsgård med ca. 16 tdr. htk., men det er ganske uhistorisk, når Blicher i sin før omtalte novelle lader Vaar være en herregård allerede i katolsk tid.

Efter reformationen kom Vaar med Vitskøl Kloster under *kronen*. Den stridbare og godsgriske Jørgen Friis, der var biskop i Viborg, rettede imidlertid sine fangarme mod gården. Han havde købt hovedgården Krastrup, hvortil hørte landsbyen Kølby, og hævdede efter købet, at Vaar hørte under Kølby's enemærker. Abbed Anders, der i årene efter reformationen bestyrede Vitskøl for kongen, førte dog sagen til en gunstig afslutning for kronen, idet det ved dom af 1540 blev tilkendegivet, at Vaar stadig hørte under klosteret.

På gården havde siden 1552 boet Lauritz Vinther, og han fik nu i 1568 livsbrev på Vaar mod den sædvanlige årlige afgift. Ved det mages-

skifte, hvorved *Bjørn Andersen* til Stenalt i 1573 erhvervede Vitskøl (som han kaldte Bjørnsholm), kom også Vaar i hans besiddelse. Den var da ansat til følgende afgift: 6 tdr. rug, 7 tdr. byg, 3 pund smør, 1 svin og gæsteri. Bjørn Andersen havde 1572 - 80 været lensmand på Aarhusgaard, men overtog i 1580 Aalborghus len. Han opførte nye bygninger på Vaar og oprettede den kort før sin død til hovedgård. Ved hjælp af optegnelser, der stammer fra præsten Christian Juel i Vadgaard, kan vi følge, hvad der skete på gården i disse år. I 1578 begyndte Bjørn Andersen at bygge på Vaar, og i dette år rejstes det store ladehus og møllen; året efter byggedes et teglværk og i 1580 »blev i Wore det store Herbergis huss norden paa gaarden bygt oven paa bakken, og stalden og herberre husset og urtegaardsplanken. Item blev og samme aar bygget det store langhuss neden bakken norden paa gaarden, som den nordist port igengaar«. 1581 byggedes kostalden, øksnestalden og smedjen. Alle disse bygninger har sandsynligvis været af bindingsværk, og borggården har sikkert ligget på et almindeligt byggested uden befæstningsanlæg. Præsten i Vadgaard oplyser også, at Bjørn Andersen i 1579 lod opføre »det lidet lyst huss i lunden«, hvor han kunne finde husværelse i ledige stunder.

I 1587, fire år efter bygherrens død, brændte hovedbygningen på Vaar. Enken, *Karen Friis*, boede da på gården. Hun led et stort tab på indbo og ejendele. Blandt andet brændte alle hendes mands efterladte papirer og lensregnskaber, men senere fik hun dog fra kronen bekræftelse på regnskabernes rigtighed. Karen Friis tog straks fat på opførelsen af en større og mere anselig hovedbygning. Arbejdet var afsluttet i 1590. Gården blev lagt på et firkantet voldsted, omgivet af vandgrave, og bestod af tre fløje, der åbnede sig mod vest. Bygningerne hvilede over hvælvede kældere på en høj sokkel af huggen kamp og var opførte af røde mursten i to stokværk. De store vinduer havde kurvehanksbuer, og facaderne var prydede af sandstensornamenter. For at give bygningsværket den fornødne rejnsning og fastslå, at her lå en virkelig herregård, lod Karen Friis opføre et tårn med spir over en af fløjene, vistnok den midterste. Mod vest afgrænsedes gården af en beskyttelsesmur med indkørselsport i midten.

Karen Friis boede på sit nye, smukke herresæde til sin død 1601. Derefter tilfaldt Vaar datteren Margrethe Bjørn, der var enke efter

AALBORG AMT

Jørgen Ernst Worm. Hendes søn, *Georg (Jørgen) Ernst Worm* nævnes i 1608 som ejer af Vaar. Han fik i 1614 kronens part af korntien- den i Malle sogn. I 1622 solgte han gården til lensmanden på Sejl- strup, *Anders Friis*. Denne nåede dog knapt at blive ejer af Vaar, før han igen måtte afstå den. Han var kommet i gæld til sin broder, *Christen Friis* til Kragerup, kongens kansler, og måtte i den anledning overlade broderen sine to hovedgårde Krabbesholm og Vaar. Den travle kansler, der ejede adskillige gårde, havde ingen nærmere til- knytning til det fjerntliggende Vaar. Udover at han skænkede Munke- gaarden i Sebber sogn til »fattige husarme« i Farstrup og omliggende sogne og en gård i Farstrup til præsten som vederlag for tiende, er intet vidnesbyrd efterladt om hans virke på godset.

Efter kanslerens død 1639 arvede sønnen, *Christian Friis* til Ljung- bygård i Skåne, Vaar. Muligvis har dog dennes farbroder, *Anders Friis*, som allerede tidligere en kort tid havde ejet gården, i årene efter 1639 haft andel i den. *Christian Friis*, der i 1650'erne var lensmand på Mariager Kloster, mistede allerede 1647 Vaar, idet hans svoger *Jørgen Seefeld* til Visborggaard overtog den ved indførsel. Hovedgårdens takst var da 72 tdr. htk. heri medregnet Hornskov til 800 svins olden. I 1662 var godsets samlede htk. efter den indsendte jordebog 376 tdr. Heri var dog iberegnet 31 bundgarnsstader i Limfjorden. Hovedgår- den var stadig ansat til 72 tdr. htk. Bøndergodset, hvoraf det meste lå i Farstrup, Sebber og Lundby sogne, udgjorde ca. 260 tdr. htk. *Jørgen Seefeld*, der havde været gift første gang med kansler *Christen Friis'* datter, *Barbara Friis*, døde i 1666. Hans økonomiske forhold havde ikke været gode, og som så mange af sine standsfæller havde han måt- tet låne penge af det velhavende borgerskab. Hans efterlevende hustru, *Karen Sehested*, måtte i 1668 overlade Vaar til dr. med. *Niels Benzon* i Aalborg, som havde penge til gode i boet.

Niels Benzon var født 1609 i Randers og søn af borgmester *Bent Hansen Bentsen*. Hans store udlån til nordjyske herremænd gjorde ham til godsspekulant, og i de dårlige tider måtte han overtage adskil- lige herregårde, således *Højriis* på Mors 1657, *Bjørnkær* i Vendsyssel 1666 og to år efter Vaar.

I 1672, to år før sin død, overlod *Benzon* forvaltningen af Vaar til sønnen, *Niels Benzon*, der helt overtog gården 1674. Foruden Vaar

Hovedbygningens midtparti med bygherreindskrifter og tilhørende våbener for Bjørn, Friis, Poulson og Benzon (fot. Niels Elswing).

ejede han de sjællandske herregårde Aastrup, Aggersvold, Gjeddesdal og Mørkegaard. Af bøndergodset synes i 1680'erne noget at være bortsolgt. Med den nye matrikel blev det derfor nødvendigt at tilkøbe bønderjord for at opnå de 200 tdr. htk. bøndergods, der skulle til, for at hovedgården kunne få sædegårdsfrihed. Niels Benzon købte derfor 1688 82 tdr. htk. i Vilsted sogn. Bøndergodset udgjorde derefter i 1691 213 tdr. htk. Hovedgårdens htk. var 49 tdr. Samtidig med dette køb ansøgte han kongen om tilladelse til at købe patronatsretten til Vilsted og Vindblæs sogne, som »mærkeligen ville forbedre« Vaars avl.

Efter Niels Benzons død i 1708 overtoges Vaar af sønnen, højesteretsassessor Peder Benzon, der var godshamstrer i den store stil, idet han foruden Vaar ejede Aagaard, Aastrup, Benzonsdal, Benzonseje,

Benzonslund, Gjedesdal, Gislinge, Hagedstedgaard, Kyø, Tryggevælde og Vibygaard. Han solgte i 1718 Vaar til sin fætter, justitsråd *Jochum Poulson*, der var gift med Karen Hansdatter Benzon. Samme år, som han købte herregården, blev *Jochum Poulson* adlet sammen med sin broder, landsdommer *Matthias Poulson*. I Benzonerne's ejertid forfaldt bygningerne på Vaar i betydelig grad, da herskaberne aldrig kom på gården. *Jochum Poulson*, der ville bo på Vaar, måtte lade foretage en omfattende restaurering. Dette skete 1722. Han nedrev sydfløjen og fjernede det øverste stokværk af de tilbagestående fløje. Bygningerne mistede derved deres præg af herresæde, men var til gengæld efter reduceringen lettere at indrette til en tidssvarende og hyggelig bolig. *Jochum Poulson* indrettede et stort og smukt haveanlæg ved gården, i læ af dalskrænten mod vest. Han var i det hele en ret foretagsom mand og en dygtig godsejer. Efter hans død i 1756 solgte enken fire år senere gården til *M. P. Marcussen*. Hun blev dog boende på Vaar til sin død 1773. Ved salget i 1760 var hovedgårdstaksten 49 tdr. htk., tiendehartkornet udgjorde 73 tdr. og bøndergodset 275 tdr.

Marcus Pauli Marcussen var af jysk bondeslægt. Han havde i 1757 erhvervet *Krastrup* med *Gunderstedgaard*, og efter købet af Vaar udgjorde hans godsbesiddelser ca. 1.000 tdr. htk. Af godserne var *Krastrup* hovedsædet, og her boede godsejeren selv. Vaar dreves ved forvaltere. I 1787 synes dog ikke at have været nogen sådan på gården, hvor der da kun opholdt sig 2 karle, 1 møller, 1 podemester, 1 hyrde, 2 piger og 1 tjenestedreng. I 1801 boede derimod på godset forvalter *Søren Wichén* tillige med 4 karle og 2 piger. En indberetning fra 1785 giver en del oplysninger om godsets tilstand. Hovedgårdsmarken dreves ved bøndernes hoveri. Den lå uden for fællesskabet med tilgrænsende bønderjorder, men var endnu ikke inddelt i kobler. Grøfter og jorddiger indhegnede marken, og i engene var foretaget visse grundforbedringer. Nogle år tidligere var der anlagt en lille humlehave ved gården, desuden et teglværk »på 22.000 stk. murstensrum«. Den tilliggende avlsgård, *Hornsgaarden*, som var ansat til 16 tdr. htk., drev godsejeren for størstedelen med sine egne folk.

I 1792 overlod justitsråd *Marcussen* sine gårde til sønnen, general-krigskommisær *Poul Marcussen* og svigersønnen *Ulrich Christian von Schmidten*, to af tidens store ejendomsspekulanter. Den første

Vaar efter tegning af J. Resen Steenstrup i Illustreret Tidende.

overtog Krastrup og den sidste Vaar. Ulrich von Schmidten var af en rig borgerslægt. Han frasolgte Hornsgaarden og reducerede tiende- og bøndergodset til henholdsvis 22 og 54 tdr. htk. Derefter solgte han i 1803 resten af godset til generalauditør H. J. Lindahl til Avnsbjerg, ligeledes en stor godsspekulant, og birkedommer Bendix Claudi i Lemvig. Disse skødede 1809 Vaar til Hamborg-jøderne Samuel Dan. Warburg til Kyø og Wulff Salomon for 26.000 rdl. Den sidste afhændede 1810 gården til *Jacob Th. Trojel*, der 1815 udparcellerede en del af jorden, men i øvrigt beholdt gården omtrent et halvt århundrede. Vaar, som nu var næsten helt uden bøndergods, var langt fra så god en indtægtskilde som før, og i landbrugskrisens år måtte Trojel have økonomisk støtte af sin svoger, grev Sponneck, der var stiftamtmand i Ribe. I 1856 solgte Trojel gården for 100.000 rbd. til konsul P. J. Ørting, Ebeltoft, og dennes svoger, forpagter Vald. Buchtrup, der 1858 blev eneejer. Buchtrup afhændede 1873 Vaar til Emil Nicolai Helms. Denne efterfulgtes 1889 af hofjægermester G. Wolff-Sneedorff til Engelholm og Grevensvænge, der ejede gården til 1911. Han for-

AALBORG AMT

øgede skovarealet noget ved tilplantning af en del dårlig jord med nåletræer. I de følgende år var Vaar meget i handelen. I 1911 solgtes den for 265.000 kr., og i 1920 var prisen nået op til ca. 800.000 kr. I 1923 blev gården solgt til *Aalborg Amts Udstykningsforening*, der udstykkede den 800 tdr. ld. store ejendom. Ved udstykningsen oprettedes 22 husmandshjem. Skoven solgtes til skovridder Jørgensen, Hjørring, og ejes nu af fru Else Raaschou-Nielsen. De fleste af avlsbygningerne blev nedrevne, da udstykningsen foretoges. Den gamle rejsstald uden for hovedbygningens indkørsel, som den stedlige tradition urigtigt vil lade være en gammel kirke, står dog endnu. Hovedbygningen købtes i 1934 af forfatteren *Knuth Becher*.

JENS SØLVSTEN

EJERE

Vitskøl Kloster
1536 Kronen
1573 Bjørn Andersen (Bjørn)

1583 Karen Friis (Bjørn)

ca. 1601 Georg Ernst Worm
1622 Anders Friis
1647 Jørgen Enevoldsen Seefeld
1668 Niels Benzon
1718 J. Poulson

1760 M. P. Marcussen
1792 U. Chr. v. Schmidten
1803 - 10 Forskellige ejere
1810 J. Th. Trojel
1856 - 1923 Forskellige ejere
1923 Aalborg Amts Udstykningsforening
1934 Knuth Becker

BYGNINGER

1578 - 81 Hovedbygning og ladegård opført

1587 Hovedbygningen brændt
1590 Hovedbygningen genopført med 3 fløje og tårn på voldsted

1722 Hovedbygningen delvis nedrevet og ombygget

1923 De fleste avlsbygninger nedrevet

Porten i sydfløjen (fot. H. H. Engqvist).

Krastrup

Farstrup sogn, Slet herred, Aalborg amt

Hovedgården Krastrups historie i middelalderen er fast sammenknyttet med *Vitskøl Kloster*. De sparsomme oplysninger, vi har om gården fra denne tid, knytter den som ladegård til dette kloster. Først så sent som 1468 omtales den i skriftlige kilder. Fra dette år findes i en fortegnelse over dokumenter vedrørende Viborg stift nævnt et aktstykke, som omtaler en fastsættelse af markskel mellem Krastrup og byen Brøndum i nabosognet Skarp-Salling. 1492 hører vi igen om Krastrup, og denne gang er det i forbindelse med Viborgbispens Niels Globs køb af den nærliggende lille herregård Kølbygaard.

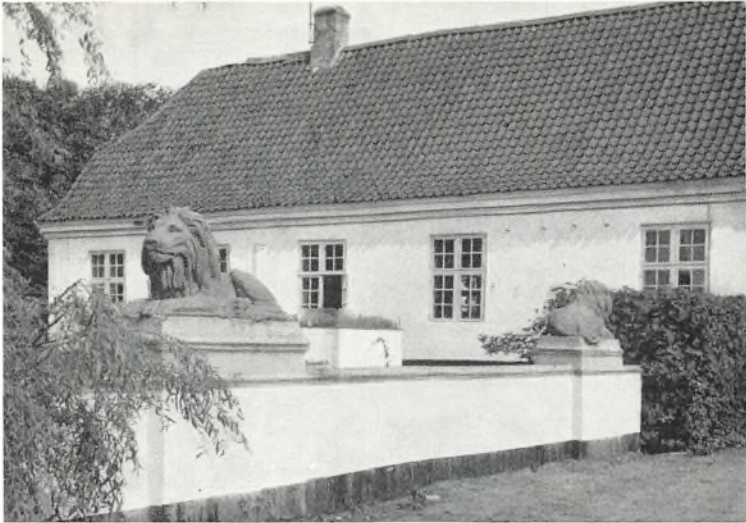
Eftersom Krastrup var klostergods, skulle man have ventet, at det sammen med det øvrige gejstlige gods ved reformationen overgik til kronens eje. Dette skete imidlertid ikke, og æren herfor tilkommer den sidste katolske biskop i Viborg *Jørgen Friis*. Før han den 12.

august 1536 sammen med landets øvrige biskopper blev fængslet, nåede han at gennemføre en forretning til fordel for sig selv. 1536 udgav abbeden i Vitskøl Kloster broder Oluf Nielsen et skøde, hvori han overdrog til Jørgen Friis gården Krastrup med tilliggende Bygvads mølle. Endvidere fik han i Kølby 5 gårde, et bol og et gadehus samt et ubebygget sted kaldet Spentrup. Prisen for dette gods var 1.000 lod sølv i guld og joachimsdalere.

Jørgen Friis sad i fængsel indtil 1538, hvorefter han mod at afgive en loyalitetserklæring løslodes og bosatte sig som almindelig herremand på Krastrup. Men selv efter at måtte indtage denne mere beskedne plads i samfundet, forlod hans trættelyst ham ikke. 1540 indlod han sig på en retsstrid med det endnu eksisterende Vitskøl Kloster, hvori han gjorde fordring på yderligere tilliggende til Krastrup. Sagen gik ham dog imod, og han måtte nøjes med en kongelig stadfæstelse på skødet af 1536. Han døde ugift 1547.

Krastrup overgik derefter til hans ældre broder Christen Friis. Denne havde allerede tidligere nydt godt af familieskabet med Viborgbispens gennem overdragelsen af flere af stiftets forleninger, og det er måske som en ringe tak for disse len, at Christen Friis optrådte som mægler mellem sin broder Viborgbispens og Viborgborgerne i de dage, da reformationsrøret i byen var på sit højeste. Kort før 1529 giftede han sig med Else Rosenkrantz, enke efter Albert Glob til Vellumgaard, og med dette giftermål befæstede Christen Friis sin stilling inden for de ledende adelskredse i Jylland. Hans stilling til de afgørende politiske begivenheder i 1530'erne blev hurtig klar. Trods religiøse betænkeligheder sluttede han snart op bag Christian III, og takken herfor blev stillingen som en af kongens betroede mænd i Jylland. Han blev efterhånden en ret formuende mand, og ved formueskatten 1543 ansattes han til en formue på ialt 14.680 mark. Krastrup blev midtpunktet for hans besiddelser; han boede sikkert oftest her og kaldte sig i hvert fald altid til Krastrup. Han døde 1561 på Ovegaard, men blev ført til Krastrups sognekirke Farstrup og begravet der.

Christen Friis og Else Rosenkrantz havde ingen børn, hvorimod Else Rosenkrantz i sit første ægteskab med Albert Glob havde en datter Sophie Glob, der blev gift med sin stedfaders yngre broder Iver Friis til Haraldskær. Da hendes moder døde omkring 1568, gik Kra-

Broen over voldgraven (fot. H. H. Engqvist).

strup derfor over i Sophie Glob's besiddelse. Hun levede endnu 1574, men kort tid derefter må hun have overladt Krastrup til sin tredie-ældste søn *Jørgen Friis*, der fra denne tid kalder sig til gården. I hans tid, ca. 1612, brændte hovedbygningen, men må være genopført. Han var gift ialt 3 gange og havde et stort antal børn, deriblandt den berømte kansler *Christen Friis* til Kragerup. Ved hans død overgik Krastrup til det ellefte barn i rækken *Niels Friis*, der døde i yderste armod 1639. Arvingerne gik derfor fra arv og gæld.

Krastrup blev derefter overtaget af *Manderup Due* til Halkjær. *Manderup Due* var søn af en fra Østtyskland indvandret adelsmand *Jørgen Taube*, der snart fordanskede sit navn. *Manderup Due* blev gift 1629 med *Anne Skeel*, en datter af *Albret Skeel* til Hegnet. Han døde 1660, og to år efter fulgte hans hustru ham i graven. Mens *Anne Skeel* endnu levede, foretoges de første forberedelser til en matrikulering, og vi har derfor bevaret hendes egne opgivelser om gårdens størrelse. Den opgjordes da til godt 42 tdr. htk., men herunder var medregnet *Kølbygaard* og *Nymølle*. Til gården kunne sås 30 tdr. rug, 24 tdr. byg og 70 tdr. havre samt avles 450 læs hø.

Hovedbygningens sydvestre hjørne (fot. H. H. Engqvist).

Efter Manderup Due overtoges Krastrup af hans yngste levende søn Bernt Due. Han var født 1639 og var en af de adelsmænd, der 1661 måtte underskrive suverænitetssakten. Foruden arvegodserne Krastrup, Halkjær og Kjeldgaard ejede han også Torstedlund og Albæk. Han blev gift 1667 med Lisbeth Krabbe, en datter af Gregers Krabbe. Bernt Due og hustru har uden tvivl boet på Krastrup igennem længere tid, i hvert fald er de fleste af deres børn født på gården. Det var i Bernt Dues tid, at den store opmåling og vurdering af al Danmarks jord til brug for et ensartet skattegrundlag blev foretaget. Også for Krastrups vedkommende giver denne opmåling udmærkede oplysninger. Al agerjorden var inddelt i 9 årsindtægter, der skiftevis bruges i 4 år og hviler i 5 år. Agerlandets areal var på dette tidspunkt, 1688, knapt 210 tdr. ld. Hele hovedgården sattes til godt 43 tdr. htk.

Bernt Due døde 1699, og Krastrup synes derefter at have været ejet af hans børn i fællesskab, men med den ældste Manderup Due som leder. Han var født på Krastrup 1668 og blev tidligt bestemt for officersvejen. 1710 deltog han i Slaget ved Helsingborg, hvor han blev

hårdt såret og døde få dage efter. Hans enke Charlotte Amalie Gjøe blev siddende på Krastrup, indtil hun 1716 giftede sig igen med grev *Christian Rantzau* til Brahesborg. Denne, der var søn af Otto Rantzau til Rosenvold, købte 1725 Krastrup og Gunderstedgaard på en auktion, som holdtes ifølge overenskomst imellem Manderup Dues arvinger og dennes broder Albert Christopher Dues kreditorer. Christian Rantzau døde 1771, men allerede forinden havde han skilt sig af med Krastrup, som han 1755 solgte til etatsråd *Gert de Lichtenberg*, der dog allerede 1757 videresolgte den til senere justitsråd *Marcus Pauli Marcussen*. Han var Krastrups første borgerlige ejer, og han blev siddende på gården i næsten 40 år. Foruden Krastrup købte han senere hovedgården Vaar i samme sogn, og fra hans hånd foreligger fra 1785 en indberetning om forholdene på hans godser.

I denne indberetning meddeler Marcussen, at Krastrup, hvis hovedgårdstakst er på knap 39 tdr. htk., drives ved hoveri. Under hovedgården hører en avlsgård, Brøndumgaard, hvis hartkorn er på godt 11 tdr. Den drives ved hoveri, og dens jord er blevet udskilt fra driftsfællesskabet med de omkringboende bønder. Om bøndergodset oplyste Marcussen, at det omfattede ialt ca. 210 tdr. htk., hvorpå var bosat 56 bønder og 57 husmænd.

1792 solgte Marcussen gården til sin søn *Poul Marcussen* og svigersøn Ulrik Chr. v. Schmidten, der dog straks solgte sin part til svogeren. Marcussen engagerede den bekendte bygmester Anders Kruuse fra Horsens til at ombygge gårdens gamle hovedbygning. Kruuse, der var en af Jardins og Harsdorffs elever, havde — i et intimt samarbejde med sin slægtning billedhugger Jens Hiernø — bygget talrige statelige borgerhuse i Horsens og Vejle og været en skattet arkitekt ved ombygninger af mange østjyske herregårde. Kruuse og Hiernø ombyggede i 1790'erne det firlængede Krastrup i en indtagende, enkel nyklassisk stil. Hiernø prægede det med sine fine enkeltheder, som navnlig udmærker den pyntede portindramning, hvor man del for del genkender dekorationer fra borgerhuse i Horsens.

Krastrup, der endnu er omgivet af de gamle voldgrave, er da også blevet bekendt som et af Kruuses mest vellykkede arbejder.

Poul Marcussen solgte 1804 Krastrup til Hans Hansen, efter hvis død 1835 hans enke Edel Secher en tid overtog gården, indtil sønnen

AALBORG AMT

N. E. V. Hansen fik den overdraget. Denne havde efter 1835 at have taget juridisk embedseksamen bestyret gården for moderen, indtil han selv overtog den. Han blev gennem sin virksomhed som sognerådsformand og amtsrådsmedlem en førerskikkelse på egnen. Efter hans død 1875 overgik Krastrup til broderen Thomas Secher Hansen og efter hans død til sønnen Valdemar Hansen, der 1888 solgte den til E. Tregder. C. J. Wolff solgte den 1892 til H. P. J. C. Holm, hvis enke 1912 solgte den til et konsortium. Under 1. Verdenskrig førte Krastrup en omtumlet tilværelse med utallige ejerskifter. 1926 købtes den af J. P. Tommerup, og 1930 blev fru *Kirstine Kjeldahl* ejer af gården. 1941 brændte avlsbygningerne, og da det på dette tidspunkt var umuligt at skaffe materialer til genopbygningen, blev al jorden solgt til Jordlovsudvalget, der udstykkede den 650 tdr. ld. store gård. Fru Kjeldahl beholdt kun hovedbygningen med 8 tdr. ld. have og park. På ejendommen driver hendes søn nu en maskinstation.

SV. EGELUND

EJERE

Vitskøl Kloster
1536 Jørgen Friis
ca. 1574 Jørgen Friis d. Y.

1639 Manderup Due
1725 Chr. Rantzau
1755 G. de Lichtenberg
1757 M. P. Marcussen
1792 P. Marcussen

1804 - 1930 Forskellige ejere
1930 Kirstine Kjeldahl

BYGNINGER

Ladegård

ca. 1612 Hovedbygningen genopført
efter brand

ca. 1794 Hovedbygningen ombygget
ved Anders Kruuse og
Jens Hierno

1941 Avlsgården nedbrændt

Hovedbygningerne set fra sydvest (fot. Niels Elswing).

Vitskøl Kloster

Overlade sogn, Års herred, Aalborg amt

I efteråret 1573 blev der fuldbyrdet et mageskifte mellem Frederik II og rigsråden Bjørn Andersen (Bjørn) til Stenalt, hvorved denne for en del gods på Sjælland — bl. a. sin stærkt befæstede gård Vinstrup på Tystrup Sø's skovklædte bred og en del af sin hustrus gods — kom i besiddelse af det gamle Vitskøl Kloster i Himmerland, hvoraf han oprettede herregården *Bjørnsholm*. Det var en omfattende byttehandel, der ved denne lejlighed fandt sted, thi med klostret fulgte ikke blot øen Livø og 3 vandmøller, men tillige 125 gårde og en del huse.

De jyske herreklostre havde i det væsentlige samlet sig i to store grupper, den ene langs Gudenåen og de til dens system hørende søer, den anden langs Limfjordens bredder, hvor 8 klostre havde lejet sig.

Det var Valdemar den Store, Vitskøl skyldte sin tilværelse. Af taknemmelighed mod forsynet, der først havde frelst ham fra hans med-

AALBORG AMT

konges lumske overfald i Roskilde 1157 og få måneder efter givet ham sejren i hænde på Grathe Hede, besluttede han sig til denne fromme handling. Af sit fædrene gods skænkede han 1158 landsbyen »Vithscuele« med dens tilliggende til grundlæggelsen af et kloster for munke af cistercienserordenen, en orden, der sad inde med flere af landets mest kendte klostre, f. eks. Esrom og Sorø på Sjælland, Holme på Fyn, Øm og Vitskøl — eller, som munkene kaldte det, *Vitæ schola* — i Jylland. Klosteret, der bestyredes af en abbed, der under sig havde en prior og en subprior, nød, som stiftet af en konge, i høj grad kongehusets bevågenhed, fik meget gods og store privilegier. Nogen jordebog over dets tilliggende kendes ikke, men der er vidnesbyrd nok om, at det strakte sig vidt og bredt, langt ud over stiftets grænser. Vi ved således, at det har ejet 8 kirker, og at det i Himmersyssel har haft mindst 165 gårde og bol, 4 vandmøller og en del andre ejendomme, nord for Limfjorden — navnlig i Hals og Nørre Sundby sogne — 116 gårde og bol, 93 huse og 1 mølle samt noget gods i Salling og på Mors; endvidere havde det til 1320 part i Læsø. Selv om det ikke hørte til landets rigeste klostre, havde det altså en solid økonomisk basis.

Cistercienserne var en åndeligt interesseret og arbejdsom munkeorden, der dyrkede arkitektur og tonekunst og indlagde sig stor fortjeneste ved at være foregangsmænd på agerbrugets område. Deres avlsgårde blev mønsterbrug, hvorfra andre kunne hente nye impulser.

Da klosteret inddrog under kronen, fik munkene lov til at blive boende dér, men naturligvis skulle de respektere de forandringer, reformationen havde ført med sig. Den sidste abbed var nærmest at betragte som en klosterforstander, da han var en gift mand, der tillige var sognepræst. Først 1563 ophævedes klosteret endeligt, og en skole, der havde været knyttet til det fra gammel tid, nedlagdes. Klosteret blev så et kongeligt len, som pantsattes til Henrik Gyldenstjerne, og han havde det, indtil mageskiftet med Bjørn Andersen fandt sted ti år derefter.

Bjørn Andersen (Bjørn), der var en mand med lærde interesser, havde været landsdommer på Sjælland og var rigsråd. Han indehavde fra tid til anden mange len både i Danmark og Norge; sidst havde han Aarhusgaard og Jyllands største len Aalborghus, der lå ham sær-

Østfløjen set fra haven (fot. Niels Elswing).

lig bekvemt, da han ved sit store mageskifte var blevet knyttet til denne egn. Da han døde på Bjørnsholm 1583, tilfaldt denne hans søn Truid Bjørnsen, mens den yngre søn Jakob fik slægtens gamle gård Stenalt, og tre mindre anselige herregårde, Vaar, Gunderupgaard og Strandbygaard, kom til hans døtre og deres mænd. Ved denne tid lakkede det mod enden med den gamle Bjørnske slægt. De to nysnævnte brødre døde begge i deres yngre år uden at efterlade livsarvinger, Truid 1590 og Jakob seks år derefter som slægtens sidste mand. Men Truids død fik et efterspil. En månedstid efter, at han var blevet stedt til hvile i Bjørnsholms kirke, fødte hans enke fru Ermegaard Gyldenstjerne en søn, som straks døbttes med sin faders navn, men døde samme dag. Enken blev ved dette barns fødsel gårdens ejer, thi barnet havde arvet sin fader og hun barnet, men hendes afdøde mands søskende ville gøre gældende, at barnet havde været dødfødt og derfor været ude af stand til at tage arv. Det kom til rettergang, men resultatet blev, at fru Ermegaard beholdt arven, da hun 1592 med 12 riddersmænds ed havde rensat sig for sine svingerinders og svogres beskyldning for arvesvig.

Nogle år senere (1600) giftede fru Ermegaard sig med Gjord Kaas til Taarupgaard, hvorved hun snart igen blev part i en meget opsigtsvækkende og intim sag; hendes mand var hende utro og fik med sin afdøde fætters enke fru Birgitte Rosenkrantz et par børn, et forhold, som tiden betragtede som »kætteri« (blodskam). De dømmtes begge til at have livet forbrudt, og hun måtte straks bestige skaffotet. Han unddrog sig foreløbig straffen ved flugt, men da han mange år senere letsindigt vovede sig ind igen i landet, blev han grebet og henrettet (1616). Da var fru Ermegaard, hvis ægteskab med ham naturligvis var blevet ophævet, dog sikkert forlængst død. Hendes dødsår kendes ikke, men det synes at være ca. 1608, thi 1609 var hendes broder *Niels Christoffersen Gyldenstjerne* herre til Bjørnsholm, som han synes at have ejet sammen med sin ugifte søster jomfru *Sophie Gyldenstjerne*. De døde begge uden livsarvinger, han 1619, hun senere, uvist når, men allerede 1622 var gården solgt til deres søskendebørn, *Holger Bille* og *Jesper Friis* til Ørbæklunde (død 1643). Holger Bille solgte 1637 sin part til *Axel Nielsen Juul* til Kongstedlund, der således fra 1643 ejede den sammen med Jesper Friis' enke fru Elsebeth Ulfeldt.

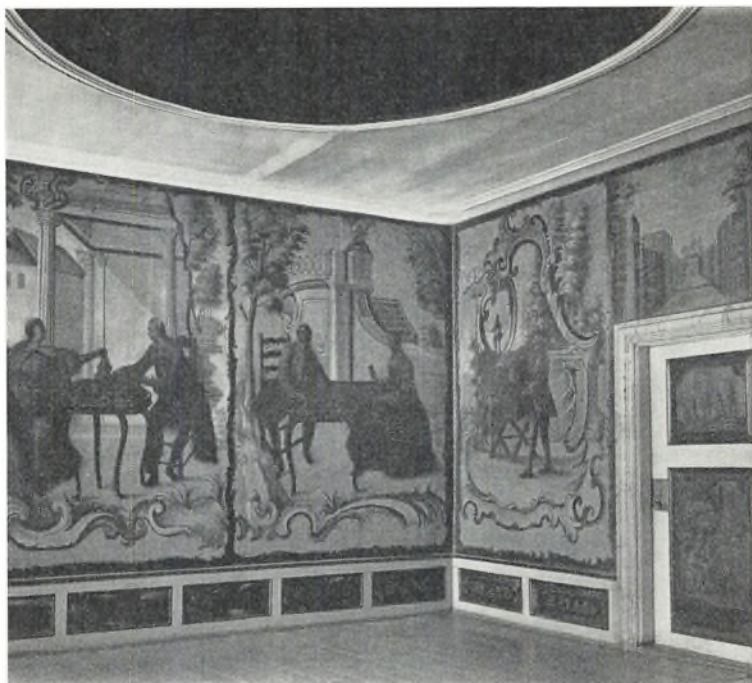
Det var urolige forhold, Bjørnsholm var kommet under siden fru Ermegaards død, og de varede ved til henimod århundredets slutning. I disse tider sank den berømte gamle klosterkirke ganske i grus. Udgravningen har vist, at den ikke med urette nød sit store ry, thi det var en såre anselig kirke, en korskirke med sideskibe både i langhuset og i korsarmene. Dens kor var fra begyndelsen efter cistercienser-reglerne med glatte ydervægge, men blev omgivet af en gang med ni små absider, hvilket gjorde Vitskølkirken til den prægtigste af alle cistercienserkirker, og den stod måske i så henseende end ikke tilbage for moderkirken Citeaux i Frankrig, men der var ikke tale om nogen slavisk efterligning. De ydre sokler og mange enkelt-heder var huggede i granit, men i øvrigt var kirken opført af munkesten. Den blev i øvrigt aldrig fuldført, hvilket viser sig i, at skibet kun har to fag, der er yngre og tarveligere i formen end koret.

Denne store kirke skulle fra den tid, da klostret blev inddraget, ligesom enhver anden landsbykirke vedligeholdes for de ringe midler, der tilflød den i form af kirketienden af Bjørnsholm sogn (6 tdr. rug

Fra kirkeruinernes koromgang (fot. Niels Elswing).

og 6 tdr. byg årlig). Det siger sig selv, at det langtfra kunne strække til. I Syvårskrigens tid skal den have mistet sit kobbertag, hvoraf der støbtes skyts. Så fik vind og vejr mere magt over den, og den kom hurtigt i forfald. 1573 lod lensmanden halvdelen af hovedkirken tække med tagsten, men resten var aldeles »taglam« eller tækket med halm! Skønt den ikke fulgte med klostret, da dette solgtes fra kronen, måtte dog Bjørnholms ejere være interesserede i, at kirken holdtes i forsvarlig stand, og 1589 tillod da kongen Truid Bjørnsen at oppebære kongetienden af tre sogne til dens istandsættelse, da »den er mærkelig stor«; efter hans død bevilgedes det samme hans enke, men hvad kunne vel det forslå? 1643 siges, at den »haver længe ligget slet øde«. I Axel Juuls tid måtte gudstjenesten holdes i gårdens fruerstue, men 1668 toges en ny kirke i brug; det var den nordlige fløj af gården, som Niels Juul med ringe bekostning havde fået flikket sammen til dette brug. Den tjente som sognekirke til 1916, da den blev afløst af en ny kirke i Overlade, hvortil det meste af inventaret blev overført.

Værelse i østfløjen med malede tapeter fra 1769 (Nationalmuseet).

Det gods, der lå til Bjørnsholm 1660, var kun en ringe del af det, der fulgte med klostret, da det 1573 kom til Bjørn Andersen; en hel del af det var ved skiftet efter ham kommet til hans døtre, og det er sandsynligt, at også de følgende urolige tider havde bragt nedgang. Axel Juul og fru Elsebeth Ulfeldt havde tilsammen kun ca. 60 gårde, hvoraf de fleste lå i Bjørnsholm sogn, men værre var det, at dette gods var i en yderst slet forfatning, hvilket rimeligvis skyldtes krigen. Om fru Elsebeths gods hedder det, at 33 tdr. htk. var »nogenledes ved magt«, 19 tdr. var »ganske øde«, og 120 tdr. var forarmede; »endog bønderne ere deri besiddende, så ere de dog så ganske usle og forarmede«, at de ikke formår at give skat eller lignende. Det samme kunne vistnok med rette siges om gårdens to ejere. Fru Elsebeth havde 1660 pantsat sin halvdel af gård og gods til Henrik Thott, som

senere overtog pantet og solgte det til *Niels Juul*, der var blevet ejer af den anden halvdel, da hans fader Axel Juul døde 1664. Niels Juul var dog kun nominal ejer, thi i virkeligheden ejede han intet. Hans gods var pantsat, hans kreditorer fik gentagne gange kgl. bevilling på at lade ham arrestere, og 1672 siges det, at han formedelst sin gæld skal være rømt af landet. Hvad der tilsidst blev af ham, vides ikke, men allerede 1668 havde hans svigerfader Axel Juul til Volstrup (Hjerm sogn) ladet sig indføre i hans hovedgård Gunderupgaard med gods og 104 tdr. htk. af Bjørnsholms gods for en fordring på 11.135 rdl., og han, der døde 1671, eller hans enke, fru Elisabeth Friis, må senere også være blevet ejer af Bjørnsholm, som hun kort før sin død (1677) testamenterede til sin datter Ingeborg Juuls 10 børn med Tyge Below, men de erhvervede 1686 kgl. bevilling på at afhænde den, da den ikke var i stand til at udrede skatterne, »meget mindre den resterende fordring, som vi bemeldte gård og gods haver ladet sekvestrere for«; 1689 skødede de så gården, der havde 318 tdr. ld. under plov og en årlig høavl på 136 læs, til *Anders Mortensen Kjærulf*, hvorved den hjemsøgte gård endelig kom ind i tryggere forhold. Det var på høje tid, hvis ikke det hele skulle styrte sammen; den gamle kirke var jo alt forlængst sunket i grus, og godset var så splittet, at der 1680 i Bjørnsholm sogn var 11 lodsejere; af sognets ca. 400 tdr. htk. bønderjorder fulgte kun lidt over 100 med hovedgården; Livø Ladegaard, der efter landgildematriklen var 45 tdr. htk. — mærkelig nok lige så højt takseret som Bjørnsholm selv — var kommet til et par kreditorer, som opsagde dens frihed, og sognets konge- og kirketierende, som i Gyldenstiernes tid havde været fæstet til gårdens ejere, var af kronen blevet solgt til fremmede personer. Under mere formående ejere ville sligt aldrig være sket; de ville selv i hvert fald have erhvervet kirketierenden for at få ende på det absurde forhold, at fremmede ejede kirken eller med andre ord borgegårdens ene længe. Endelig blev 1688 klostrets gamle birk — Aal birk — nedlagt.

For Anders Kjærulf var der da nok at tage fat på; han, der var søn af en herredsfoged i Kær herred og havde været forpagter af flere herregårde, forøgede i høj grad gårdens tilliggende gods og erhvervede efterhånden en hel del tiender. På gårdens jorder oprettede han afbyggergården Lundgaard, ligesom der tidligere — i hvert fald

*Kontor
i østfløjen med
malede
rokokotapeter
(fot. Niels
Elswing).*

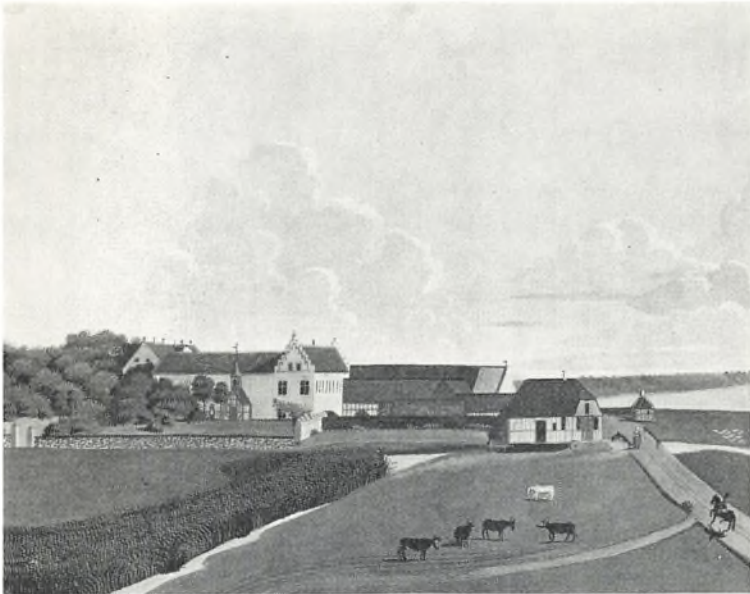
før 1660 — var opstået den mere fjerntliggende gård Padkær, der var meget ubetydelig i sin begyndelse, men senere blev en ret anseelig ejendom. I øvrigt kom han i besiddelse af fem andre herregårde. Det kunne da med rette efter hans død siges om ham, at han havde »skrabt meget gods og midler sammen«, men — tilføjes der — »dog ikke alt retvis, thi han var en hård mand at have med at bestille«. Bjørnsholm drev han selv, naturligvis ved hoveri, hvorfor hans hele stab af tjenestefolk på den store gård 1710 kun var en ladefoged, 2 mand til stutternets opvartning, 2 røgttere og 2 piger, hvis samlede halvårsløn var 22 rdl. Studeopdrætter var han i stor stil; 1718 havde han på Bjørnsholm og to andre af sine gårde opstaldet 360 stude. Skønt han sikkert ikke i nogen henseende var en »fin« mand, opnåede han dog 1724 sammen med sin broder Laurids på Wiffertsholm at blive adlet. Han døde på Sødal 1735, men havde alt forhen (1728) i anledning af, at han indgik nyt ægteskab, holdt skifte med sin eneste levende søn, regimentskvartermester Søren Kjørulf, der ved denne lejlighed fik

udlagt Bjørnsholm, Ørndrup på Mors og Halkær, der tilsammen skal have haft en værdi af 60.000 rdl. ; han boede på den sidstnævnte og døde dér allerede to år efter som »en elsket ven i livet, en begrædet ven i døden« — skriver præsten i Ellitshøj, der var en »stor studehandler«, hvilket muligvis er forklaringen på venskabet. Det var lykkedes Kjærulf på den korte tid at sætte alt over styr, og hans enke pantsatte 1731 Bjørnsholm gods til sin morbroder, *Peder Thøgersen Lassen* til Rødslet (død 1737), der samme år adledes under navnet *Lasson*, og som det følgende år blev dens ejer. Ved skiftet efter ham udlagdes den sammen med Sønder Vosborg til hans søn *Mathias Lasson*. Til gården, som efter Christian V's matrikel var godt 52 tdr. htk., alt ager og eng, hørte da 56 tdr. htk. tiender og 380 tdr. gods.

Mathias Lasson, der senere blev ejer af flere betydelige herregårde, forøgede yderligere Bjørnsholms tilliggende gods med henved 100 tdr. htk. og tilkøbte flere tiender, så at disses hartkorn steg til 103 tdr., og gårdens ejer endelig også blev ejer af den kirke, hvormed den var sammenbygget ; men hans navn er dog særlig knyttet til bygningen, da han opførte eller i hvert fald helt ombyggede gårdens østlige fløj, tildels på de gamle fundamenter og med anvendelse af de middelalderlige mure, i to etager. Den indeholdt herskabslejligheden og var moderne indrettet med flere »betrukne« værelser med loftsmalerier, malede tapeter og fint snedkerarbejde, således som det endnu er at se på gården. Den nordlige fløj var, som tidligere nævnt, den af Niels Juul indrettede kirke, og den vestlige, der stammede fra den yngre middelalder, hvoraf den også helt igennem er præget — den bærer f. eks. mærker af den forsvundne munkegang — brugtes til forskelligt ; på gavlen står 1646 og Elsebeth Ulfeldts initialer. Ved en sydlig fløj, der forlængst er forsvundet, vist nedrevet i begyndelsen af forrige århundrede, stod muligvis et ligeledes af Mathias Lasson opført højt tårn, af hvilket der intet spor er tilbage. At han også har bygget på den 1931 nedbrændte ladegård, der var af egebindingsværk, er sandsynligt, da der på den stod årstallet 1754 og bogstaverne M. L. B. R. ; han var nemlig gift med Birgitte Catrine Rosenkrantz. De døde omtrent samtidigt 1756, og ved skiftet efter dem udlagdes gård og gods (1759) for 50.010 rdl. til sønnen Peder Lasson, der ejede den i et halvt århundrede til sin død 1808.

Han synes at have været en lidet virksom mand, der så vidt muligt lod alt blive ved det gamle, men gårdens efter jyske forhold anselige have, der af borgegården får ly mod vestenvinden, skal være hans værk. Det fejler ikke, at der fra gammel tid — alt fra klostertiden — har været en urtegård, men først i Niels Juuls tid får vi en smule at vide om den, idet overleveringen vil vide, at præsten i Strandby kappedes med ham i at forskønne sin have og udtænke de smukkeste anlæg, og i Mathias Lassons tid omtales ofte både en køkkenhave og »en smuk og fuldkommen lyst- og frugthave«. Sønnen har altså haft noget at bygge videre på. Over ham og hans hustru af slægten Rosenørn findes på kirkegården, der ligger nord for kirken, et obeliskformet gravminde. Da de ikke efterlod børn, stillede gården 1809 til auktion og købtes med sine to afbyggergårde, tienderne og godset for 206.100 rdl. af den energiske og dygtige kaptajn *Johan Caspar de Mylius*, der efterhånden blev ejer af mange herregårde både på øerne (f. eks. Lystrup og Rønningesøgaard) og i Jylland. Mylius boede i det mindste en tid lang på Bjørnsholm og efterlod sig her ligesom andensheds, hvor han virkede, varige spor. De tre gårde, der alt i lang tid havde bestået på Vitskøl Klosters forrige jorder, fik han skilt ud fra hinanden, således at hver for sig fik tildelt sit bestemte hartkorn, sine tiender og sit gods; på Livø, der forlængst igen var kommet tilbage til Bjørnsholms ejer, fik han genoprettet den for mere end 100 år siden nedlagte ladegård, begge Bjørnsholms møller opbyggede han af nyt, og det var sikkert også ham, der indførte en forbedret drift af gårdens jorder, nemlig kobbeldrift med ren brak, rigelig hvile og dyrkning af kartofler m. m., og ham, der gik over til mejeridrift i forbindelse med studehold. En omhyggelig udskiftning af godset fandt også sted, hvilket ikke løb af uden rivninger med bønderne. Men tiderne blev stadig vanskeligere, og trods al dygtighed led han store tab og måtte give slip på adskillige af sine gårde, hvori der indestod betydelige lån fra *den kgl. kasse*. 1828 måtte han til denne ikke blot afstå Bjørnsholm, Lundgaard og Padkær med alt tilliggende — 648 tdr. htk. — for 109.356 rbd. sølv, men også den store ejendom Aagaard i Vester Han herred, der var langt over 500 tdr. htk.

Det lykkedes staten allerede 1842 at få afhændet den sidstnævnte på rimelige vilkår; men de andre måtte den længe trækkes med; i

Bjørnsholm set fra nord. Gouache af R. H. Kruse (Nationalmuseet.)

begyndelsen drev den dem med stort tab, men forholdene bedredes snart på grund af de gode konjunkturer, og allerede 1836 gav de et årligt overskud på 5.200 rbdl. og forrentede således 130.000 rbdl.; godsinspektør Bindsbøll mente dog, at de samlede ejendomme var 180 - 200.000 rbdl. værd og frarådede deres salg, fordi priserne stadig var opadgående; salg blev der da heller ikke noget af, skønt det flere gange var på tale.

I næsten al den tid, staten ejede disse gårde, var J. Wulff godsforvalter for den samlede ejendom og A. C. Nyholm forpagter på Bjørnsholm; oprindelig svarede han en afgift på 1.600 rbdl. årlig; efter 10 års forløb forhøjedes afgiften til 2.000 og senere måske til mere. Han var en dygtig landmand, der opdyrkede betydelige hede-strækninger og merglede meget på gårdens jorder. Lundgaard og Padkær var en tid lang forpagtede under ét for en årlig afgift af 160 tdr. sæd af hver af de tre vigtigste kornsorter. Livøgaard blev 1836 bortforpagtet på 50 år; 1850 forandredes det til arvefæste, og da øens

*Kælder-
hvælvning i
vestfløjen
anvendt som
klublokale
for ungdoms-
hjemmets
beboere
(*for. Niels
Elswing*).*

ejer 1874 købte fæstet af Bjørnsholms daværende ejer, blev den helt fri ejendom. Ved den nye matrikel forøgedes Bjørnsholms hartkorn — de to afbyggergårde indbefattet — fra $52\frac{1}{3}$ til 78 tdr., et vidnesbyrd om den betydelige fremgang, der havde fundet sted.

Mod slutningen af 1850'erne bortsolgte det meste gods, og 1859 købte P. A. Bie på auktion Lundgaard for 35.000 rbdl.; den var da på over 25 tdr. htk. og havde et areal på 420 tdr. ld., hvoraf ca. 225 ager, 90 eng, resten kær, mose og hede. Han købte også skoven Lundden, som i statens eje var blevet betydeligt udvidet og forbedret, så at den nu var på 150 tdr. ld. med god opvækst af bøg og eg. Endelig stilledes 1867 de tilbageværende ejendomme til auktion, og da købtes Padkær (godt 8 tdr. htk., 632 tdr. ld., hvoraf dog hened 400 var hede) af H. S. Bie; på Bjørnsholm bød den i sin tid kendte ritmester

Allan Dahl ; men den solgtes først til ham, da han senere forhøjede sit bud (til 135.400 rbdl.). Trods alle omskiftelser var Bjørnsholm endnu en ret stor gård, omtrent 43 tdr. htk. Dens samlede areal var 1.050 tdr. ld., hvoraf vel en ret betydelig strækning var hede (over 200 tdr. ld.) og sandjorder ; men dens ager var dog på over 500, dens eng på ca. 150 tdr. I nyere tid er en del af heden blevet beplantet.

Allerede 1873 solgte Dahl gården til kaptajn i flåden H. L. Thalbitzer, efter hvis død 1887 hans enke Ida Marie, f. Hansen, ejede den til 1908, da den købtes af cand. phil. A. T. Loehr, senere ejer af Karensminde ved Malling, der besad den en halv snes år og frasolgte et par hundrede tdr. ld. ager og eng, hvorved gårdens hartkorn sank ned til 28 tdr. Derefter har den tilhørt skibsreder Steen Giebelhausen, generalkonsul C. M. Pay, herredsfuldmægtig A. Hansen i Løgstør og et konsortium, der foretog en ny udstykning, bl. a. til 10 statshusmandsbrug. Ved mageskifte 1920 afhændedes resten af Bjørnsholm til gårdejer *J. Eriksen* i Ranum, efter hvem den i 1930 overtoges af sønnen *Robert Eriksen*. I 1931 brændte avlsgården, og en ny opførtes i 1932 nord for Bjørnsholm Å. Hovedbygningen er fredet i klasse A ; men i 1934 meddelte ejeren, at han så sig nødsaget til at nedrive bygningerne, da deres vedligeholdelse var ham for kostbar ; der var da ingen anden udvej for deres bevarelse, end at *staten* købte det gamle bygningsanlæg, og dette skete i samme år ; 1942 blev også avlsgården, som stadig hedder Bjørnsholm, erhvervet. Nu er der indrettet ungdomshjem i den gamle hovedbygning, som atter efter henved 375 års forløb bærer sit gamle navn: *Vitskøl Kloster*, og som under et dygtigt forstanderpars ledelse er blevet et mønsteranlæg. En smuk og interessant nyindretning er klosterhaven med dens mange sjældne planter ; gårdens tilliggende er nu 345 tdr. ld., deraf 165 tdr. ld. skov.

1958 begyndte Nationalmuseet med virksom assistance fra stedets elever en omfattende istandsættelse af kirkeruinen. Ved en systematisk eftersøgning på landejendommene i vid omkreds blev en mængde granitkvadre fra bygningen bragt til veje og genanvendt. Særlig interessant er en 280 cm høj, profileret søjle, hvis ene halvdel fandtes på Børglum Kloster i Vendsyssel og som er genopstillet i koromgangen. Samtidigt er middelalderlige rum i klostrets vestfløj gjort i stand og kirkefløjen og det tilstødende gamle sakristi bragt i orden. Arkitekt

AALBORG AMT

C. M. Smidt, der i 1920'erne ledede Nationalmuseets udgravning, skriver: »Den beskedne Ruin er den sidste Rest af en Kirkebygning, der tilhørende Cisterciensernes store Slægt og præget af dennes Traditioner har fulgt Udviklingen i alle dens Facer indenfor Ordenens Kirkebygninger. Ikke mindst indenfor selve det berømte ældste Moderkloster i Citeaux.

Men samtidig med, at den blandt Nordens Cistercienserkirker var et af de mest lysende Eksempler paa, hvorledes man i Valdemars-tiden fulgte med i de store europæiske Kulturbevægelser, stod denne Limfjordskirke ved sin fantasifulde Egenartethed og sit mærkeligt personlige Præg uden Sidestykke blandt Europas middelalderlige Cistercienserkirker«.

S. NYGARD

EJERE

- 1158 Cistercienserordenen
1536 Kronen
1573 Bjørn Andersen Bjørn
1609 Sophie og Niels Gyldenstjerne
1622 Holger Bille og Jesper Friis
1637 Axel Nielsen Juul (parthaver)
ca. 1665 Niels Juul (eneejer)
Axel Juul
1689 Andersen Mortensen Kjærulf
1732 P. Thøgersen Lasson
1737 M. Lasson
1809 J. C. de Mylius
1828 Staten
1868 - 1920 Forskellige ejere
1920 J. Eriksen
1930 R. Eriksen
1934 Staten (hovedbygningen)
1942 Staten (avlsgården)

BYGNINGER

- Kaldt Vitæ scola og firfløjet klosteranlæg opført
Kaldt Bjørnsholm
1643 - 46 Vestfløjen ombygget
1668 Kirke indrettet i nordfløjen
1754 Ladegården opført
1769 Østfløjen ombygget
1932 Nuværende avlsgård opført efter brand i 1931
1934 Kaldt Vitskøl Kloster og indrettet til ungdomshjem
1958 Klosterruinerne restaureret ved C. G. Schultz

*Vitskøl Kloster, den 280 cm høje granitsojle i den østre koromgang i kirke-
ruinen (fot. Aa. Roussell).*

Hovedbygningen set fra haven (fot. Niels Elswing).

Mølgaard

Havbro sogn, Års herred, Aalborg amt

Mølgaard omtales første gang i et tingsvidne af 7. maj 1406, da otte gode mænd bevidner, at »Møllegardh« i Års herred med rette tilhører *Erik Iversen*. Denne Erik Iversen hørte til den adelige slægt *Lykke*, der førte et hjul som våbenmærke.

Derefter tier kilderne til henimod slutningen af det 16. århundrede, da gården ejedes af den kendte, velhavende rigsråd *Jakob Seefeld* til Visborggaard. Han mageskiftede 1581 Mølgaard til *Laurits Munk* af Nysum, der døde ca. 1601, hvorefter gården deltes mellem hans forskellige arvinger, men samledes igen af hans sønner, Niels og Søren Munk, som 1618 afkøbte deres moder, Karen Sørensdatte Munk, og hendes anden mand, Ernst v. Diede, den dem tilhørende halvpart af gården. Søren Munk, der vistnok blev eneejer, blev boende på Mølgaard til sin død 1666. Få dage efter nedbrændte hovedbygningen.

Ved indkørselen til Mølgaard lå tidligere en stor sten, om hvilken der herskede den tro, at gården ville brænde, hvis stenen flyttedes. På trods af denne folketro blev stenen ikke desto mindre brugt til gravsten over den senere ejer, Chr. Schou Kiøldsen. På stenens bagside er indhugget med store, kraftige bogstaver og tal: S. M. L. 1657.

Sønnen Christen Sørensen Munk solgte allerede året efter gården til Claus Harbou til Slemstrup i Års sogn, der imidlertid kort tid efter overtagelsen måtte udlægge den for en gæld på 1.400 rdl. til sin svoger, *Anders Schiøning*, der foruden Mølgaard også ejede Havbrogaard. Han var (2. gang) gift med Else Pors, datter af Jørgen Pors til Fredbjerggaard i Farsø sogn. Alterkalken i Havbro kirke bærer Anders Schiønings spejlmonogram og årstallet for hans død 1693.

Skønt Else Pors var mellem 60 og 70, da hendes mand døde, giftede hun sig igen, og denne gang med en ganske ung mand, den nogle og tyveårige *Christian Daniel von Stoltzig*. Han var søn af præsten i nabosognet Vester Hornum, Knud Christensen Falsterbo, men havde antaget sin tyskfødte moders efternavn. Ægteskabet med Else Pors varede kun kort, idet hun allerede døde 1699. Endnu samme år traf von Stoltzig forberedelser til et nyt ægteskab. Den udkårne var en velhavende enke i Mariager, Sibylle Elisabeth Leschle. Forberedelserne til giftermålet var så vidt fremskredne, at et kongebrev var udstedt, da bruden pludselig fik skrupler og søgte at unddrage sig det påtænkte ægteskab ved at foranledige en anden mand til at løse kongebrev til ægteskab med hende. Stoltzig var dog ikke til sinds at finde sig godvillig i at blive vraget og lod sin vægelsindede brud tilligemed hendes ejendele med magt »udledsage« af Mariager under eskorte af hendes broder, løjtnant Leschle. Ankomsten til Mølgaard blev hun straks givet i ægteskab med von Stoltzig, dog ikke af sognepræsten, hr. Laurits i Års, der trods von Stoltzigs trusler nægtede at fungere, men af den mindre ømfindtlige hr. Christoffer i Gislum. Den noget usædvanlige og voldsomme måde at skaffe sig en kone på affødte en række retssager, der kostede von Stoltzig ikke så få penge.

Uagtet begge ægteskaber havde bragt von Stoltzig betydelige midler, endte han dog med at komme i pengevanskeligheder, så at han blev nødt til først at pantsætte og dernæst 1717 at sælge Mølgaard til *Anders Kjørulf* til Bjørnsholm. Den mindre gård, Bandsholm i Hav-

Avlsgården (fot. Niels Elswing).

bro, som han også ejede, solgte han til provst Høyer i Skivum, og selv flyttede han ind i et hus i Havbro, hvor han levede ret ubemærket til sin død 1741.

Den nye ejer, Anders Kjærulf, boede ikke på Mølgaard, men lod den bestyre af en forpagter. Han var søn af herredsfogden Morten Kjærulf i Kær herred. Kjærulf ejede ialt følgende godser: Bjørnsholm, Halkær, Sødal, Ørndrup, Mølgaard, Havbrogård og øen Fur. Han havde to sønner, der imidlertid begge døde før faderen, og derfor arvede ved hans død 1735 hans sønndatter, Andrea Kirstine Kjærulf, Mølgaard, som hun ved giftermål bragte til konferensråd *Henrik Hielmstjerne*, der 1749 solgte den til oberstløjtnant *Wulff Caspar von Lüttichau* til Lerkenfeldt. I 26 år hørte Mølgaard nu sammen med Lerkenfeldt, men efter Lüttichaus enkes død skødedes den 1775 til svigersønnen, daværende løjtnant, senere generalmajor *Frederik Rubbeck Christian von Bülow*, der forøgede Mølgaards bøndergods fra 221 tdr. htk. til 305 tdr. 1795 solgte Bülow Mølgaard og Havbrogård til *Hans Juul Glud*, der senere ejede Dragsgaard i Hellum herred. Af ham solgtes Mølgaard igen 1802 til *Peder Kiildsen*, der var den ene

AALBORG AMT

af de tre kendte brødre, som 1793 købte Lerkenfeldt og derved lagde grunden til den vidtforrenede himmerlandske godsejerslægt Kieldsen.

Peder Kieldsen efterfulgtes af sin søn og sønnesøn. Sidstnævnte solgte 1907 gården med 690 tdr. ld. til Udstykningsforeningen for Aalborg Amt for 163.000 kr. Hovedparcellen med 115 tdr. ld. købtes af *Niels Jensen* og ejes siden 1952 af *Troels Jensen*.

Som ovenfor anført nedbrændte Mølgaards hovedbygning i 1666. Hvorledes den har set ud, vides ikke, og heller ikke om dens afløser er overleveret noget, udover at Pontoppidans Danske Atlas betegner bygningen som »meget ringe«. Henimod slutningen af 18. århundrede opførtes en ny hovedbygning, der delvis står endnu. Den var bygget dels af egebindingsværk, dels af grundmur i én etage med to mindre sidefløje. Efter udstykningen blev de to sidefløje nedbrudt, og hovedbygningen præsenterer sig nu som et almindeligt stuehus, hvidkalket med sortoptrukket bindingsværk og tegltag. En gennemgående frontispice, der også er af bindingsværk, er en senere tilføjelse. Syd for hovedbygningen ligger en stor, gammel have på skrånningen ned mod ådalen. Avlsbygningerne er opført af grundmur i 1870, efter at de tidligere bygninger var nedbrændt ved lynnedslag. De danner sammen med hovedbygningen en stor, firkantet gårdsplads.

S. VESTERGAARD NIELSEN

EJERE

1406 Erik Iversen Lykke
Ubekendte ejere
ca. 1575 Jakob Seefeld
1581 Laurits Munk

1667 Anders Schiøning
ca. 1695 Chr. Daniel v. Stoltzig
1717 A. Kjærulf
ca. 1735 H. Hielmstjerne
1749 W. C. v. Lüttichau
1775 Fr. R. Chr. v. Bülow
1795 H. Juul Glud

1802 P. Kieldsen

1907 N. Jensen
1952 T. Jensen

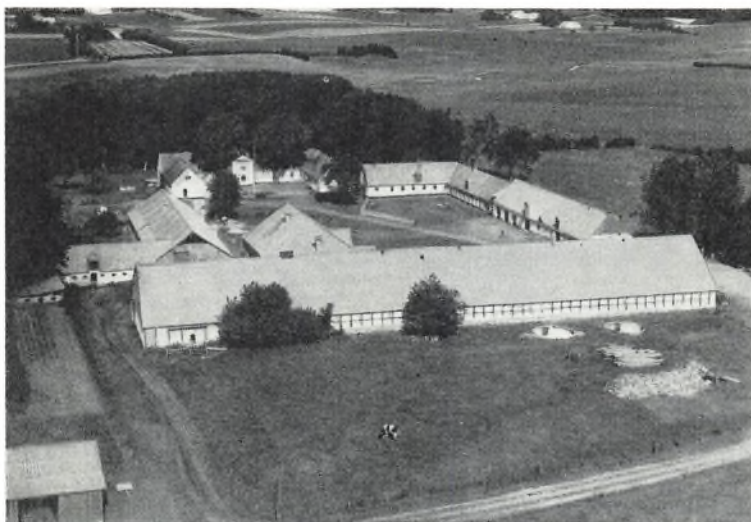
BYGNINGER

1666 Hovedbygningen nedbrændt

1700-tallets slutning Trefløjet hovedbygning opført i bindingsværk

1870 Ladegården nedbrændt og genopført

1907 Sidefløjene nedrevet

Hvanstrup set fra syd.

Hvanstrup

Farsø sogn, Gislum herred, Aalborg amt

Ifølge Pontoppidans Danske Atlas 1768 skal Hvanstrup være opstået ved sammenlægning af fire bøndergårde. I et gammelt pergamentsbrev fra 30. marts 1345 ses *Peder Lauridsen* af slægten *Panter* at vedgå at have pantsat til *Gunde Jacobsen* (af slægten *Splittaf*) af sit og sine brøders gods to gårde i »Hwanstorp« i Gislum herred, Farsø sogn.

Gunde Jacobsen pantsatte igen gårdene (1371) til en mand ved navn *Peder Nielsen*, men må have indfriet pantet, thi 1408 overdrog hans arvinger, *Jep Nielsen* og dennes brødre, brevene på de to gårde til dronning *Margrethe*. Derefter er der et tomrum i gårdhistorien til 1467, inden for hvilket sammenlægningen til én gård må være sket, thi i det nævnte år skødede *Mikkell Lauridsen* (af slægten *Saltensee*) til *Strandbygaard* i *Strandby sogn* og hans hustru *Karen Thomasdat-*

Hovedbygningen set fra indkørselen (fot. Niels Elswing).

ter gården til broder Anders Bork, prior i *helligåndsklosteret i Aalborg*, for en daglig messe for Skt. Olavs alter.

I næsten 200 år hørte gården under helligåndsklosteret, og i dette tidsrum flyder kilderne til dens historie kun sparsomt. Der nævnes et par mænd i tilknytning til gården, Erik Pallesen 1494, Niels Elbek 1543, Jens Nielsen 1587, der alle tre må formodes at have haft gården i forlening fra helligåndsklosteret. Det samme gælder muligvis også den nævnte Jens Nielsens enke, Bendit Jensdatter Fredberg, idet »Hustru Bendit i Hvanstrup« nævnes 1620 i anledning af en bortløben soldat. Hun var en datter af Jens Fredberg til Fredbjerggaard i Farsø sogn, der faldt 1566 under Gotland. Endvidere nævnes det, at Niels Lauridsen, præst i helligåndsklosteret, 1488 får et sandemændstog på Hvanstrup ejendom, og at der 1507 udgives et 12 mands sognevindne af Farsø kirke i anledning af en strid om nogle kærstrækninger, som mændene i det nærliggende Gøttrup havde tilegnet sig på Hvanstrups ejendom.

Udover dette foreligger der ikke noget om gården før 1643, da Christian IV på helligåndsklosterets vegne for en del spredt gods

mageskiftede Hvanstrup til *Valdemar Lykke* til Grinderslev Kloster. Valdemar Lykke boede dog ikke selv på Hvanstrup, men overlod den til sin fader Iver Lykke til bolig, så længe han levede. Efter faderens død solgte han 1653 gården til sin søster Helvig Lykke. Hun var gift med *Christen Sørensen Munk*, der temmelig sikkert var søn af Søren Munk til Mølgaard i Havbro sogn. Christen Munk kom imidlertid i økonomiske vanskeligheder og måtte pantsætte Hvanstrup for 450 rdl. Da han ikke kunne indfri pantet, måtte han finde sig i at se gården overgå til forpagteren *Christen Mikkelsen*, der havde samlet fordringerne på ham og gjorde indførsel i gården 1683. Christen Munk skrev sig efter den tid til Støttrup, en mindre gård i nærheden, som på forskellige tidspunkter hørte sammen med Hvanstrup.

Christen Mikkelsen døde 1703 og efterlod gården til sin søn, Jens Christensen. Han døde allerede 1716, og hans enke, Helle Dorthea Mortensdatter Schnell, solgte 1717 gården til forvalteren *Anders Thembsen*, der 1719 igen solgte den til *Mogens Brøndum*, en provstesøn fra Salling. Han døde 1731, hvorefter gården overgik til hans broder, Mads Brøndum, der 1735 solgte den til *Christen Nielsen Meiling*. Christen Meiling var født 1710 i Mejling, Åsted sogn i Vendsyssel. Han var forpagter på en række himmerlandske gårde og samlede sig en betydelig formue. Da hans ægteskab med præstedatteren Sophie Andersdatter Thoustrup var barnløst, skænkede ægtefællerne ved testamente af 1743 en femtedel af deres efterladte formue til »den danske skoles fattige børn« i det sogn, hvor den længstlevende døde. Legatet, der i sin tid var Himmerlands største, tilfaldt Års sogn, da begge ægtefæller døde samme nat 1760 i Års by.

Medens Mads Brøndum og Christen Meiling var ejere af Hvanstrup, levede der på gårdens gods i Støttrup i Farsø sogn nogle mennesker, hvis navne er varigt knyttet til Danmarks kirkehistorie. Det var brødrene Morten, Niels og Anders Støttrup, sønner af bødkeren Jens Olsen, der var fæster under Hvanstrup. De to første af brødrene var teologiske studenter, den tredje guldsmed. De var blevet dybt grebne af pietismen og forfægtede inderligt og urokkeligt dens tanker, hvor lejlighed dertil gaves. De måtte i den anledning udstå megen forfølgelse og hårdhændet behandling fra både gejstlig og verdslig øvrigheds side og blev til sidst landsforviste. De to nævnte ejere af Hvanstrup

viste ingen forståelse af deres åndelige indstilling og deltog begge efter evne i forfølgelsen.

Efter at Christen Meiling 1742 havde solgt gården til *Mathias Lassen* til Bjørnsholm, gik den i de følgende år fra hånd til hånd i hurtig rækkefølge. Lassen solgte den 1756 til Jacob Joh. Colding, en mand, der handlede meget med jordegods i omegnen. Han solgte den igen 1758 til majorinde A. C. Statländer, efter hvis død 1760 den en kort tid ejedes af en mand ved navn Andreas Fugl, hvorefter den ved auktion 1762 blev købt af forpagteren Christen Bierup, der igen solgte den 1768 til major Hans Vilh. Kaalund. Major Kaalund var gift med Anne Elisabeth Lüttichau, en datter af general Lüttichau til Lerkenfeldt. Efter Kaalunds død 1777 blev enken ved at bebo gården indtil 1781, da hun solgte den til kancelliasessor Nic. Math. Høst, der straks overdrog den til sin svigermoder, Maren Andersdatter Quistgaard, der sad enke efter Peder Damgaard. Hun overdrog 1783 gården til sin brodersøn, kammerråd *Jens Nielsen Quistgaard*. Om ham fortælles der, at han af biskop Tetens i Viborg fik tilladelse til at nedrive det brøstfældige tårn på Vester Hornum kirke mod at sætte et spir på kirken. Da biskoppen ved et senere kirkesyn bebrejdede ham, at dette ikke var sket, skal han have svaret: »Deres højærværdighed, mine ord er sgu' ikke altid en trosartikel«.

Quistgaard, der døde 1809, skødede 1807 gården til sin svigersøn, kaptajn i infanteriet Balthasar von Jelstrup, søn af konsistorialråd Jelstrup til Dragsgaard i Bælum sogn. Kaptajn Jelstrup skal have været en lidenskabelig jæger, der til hest foretog lange jagtture rundt i hele omegnen. Så ivrigt gik han op i denne passion — siger overleveringen — at han ligesom kong Volmer ikke kan finde ro i graven, men stadig fortsætter sine udflugter, når mørket har sænket sig over hans gamle jagtmarker.

Jelstrup døde 1810 i en alder af 40 år, og derefter solgte hans enke Johanne Marie Quistgaard 1827 gården til Kommissionen for Aalborg Fattigvæsen, der igen solgte den ved auktion 1829 til et par professionelle ejendomshandlere, Anders Steenild fra Rugtved i Vendsyssel og Christen Andersen fra Gedsted Nørgaard, af hvem forvalter på Korsøgaard, *Johan Chr. Spliid* købte den samme år.

Johan Chr. Spliid, der var født 1794 i Grinderslev, hvor hans fader

Hovedbygningen set fra haven (fot. Niels Elswing).

Otto Sommer Spliid var sognepræst, var af gammel præsteslægt og var den første, der brød med slægtstraditionen og blev landmand. Han var gift med Severine Richter fra Ørslev Kloster. Han omtales som en dygtig landmand, der bragte den forsømte gård så godt på fode, at han efter omtrent 20 års besiddelse kunne forlade den med en gevinst på ca. 40.000 rbdl. Han blev 1836 valgt som deputeret til den første jyske stænderforsamling, men deltog kun i det første års møder, under hvilke han indbragte et forslag om oprettelsen af uldmarkeder. Da han aldrig havde fundet sig rigtig hjemme på Hvanstrup, solgte han den i 1847 og købte Gammel Skivehus, hvor han døde 1871.

Den nye ejer var *Jacob Scavenius Eilersen*, tidligere forpagter på Lykkesholm og gift med Henriette Cornelia Ingerslev. Da han hverken havde lyst eller evne til at drive gården, solgte han den i 1861 til A. G. P. Wetche, der i 10 år havde haft den i forpagtning. I købesummen var indbefattet en årlig livrente på 700 rbdl., der kom til at hvile som en langvarig hæftelse på gården, idet Eilersen først døde 1874.

Med den nye ejer kom Hvanstrup ind i rolige ejerforhold. *Andreas Gottlob Ployart Wetche* var født 1820. Hans forældre var kammer-

Dagligstue med portrætter af kontreadmiral Conrad de Ployart († 1744) og hustru Frederikke Louise v. Ochsen († 1764) (fot. Niels Elswing).

råd, toldkasserer Wetche i Haderslev og hustru Amalie Wiimh. Før han kom til Hvanstrup, havde han været forpagter på Marselisborg. Han var gift med Betty Hansen fra Hornumbro mølle. Han var dekoreret med dannebrogssordenens ridderkors. Før sin død (1904) overdrog han 1891 gården til sin søn, løjtnant i artilleriet *Peter Andreas Wetche*, der var født 1859 i Hornumbro mølle og gift med Agnes Eleonora Ringman. Deres søn, den nuværende ejer, løjtnant *Gustav Ployart Wetche*, overtog gården 1930. Han er født 1897 og gift med Ellen Strange Hansen, født i Herning.

Hvanstrup har aldrig i sig selv været nogen særlig stor gård. Ved den første matrikel (1664) ansattes den til 24 tdr. htk., men fra 1717 og nedefter i tiden anføres den altid med 16½ tdr. Ved matriklen 1844 forhøjedes dette tal til 19 tdr. Til at begynde med synes den ikke at have haft noget bøndergods, men i tidens løb erhvervede den sig efterhånden mere og mere. 1717 angives bøndergodset til 60 tdr. htk., men dette tal stiger i de følgende år gradvis til 127 tdr. i 1768. Dertil kommer så tiendehartkornet af kirkerne i Vester Hornum og Ulstrup,

der også hørte under gården. I 1810 var bøndergodset skrumpet ind til 21 tdr., og 1827 var også denne rest bortsolgt, medens de to kirker endnu stadig hørte under godset.

I året 1929 fraskiltes ca. 170 tdr. ld. af gårdens areal, og der oprettedes en selvstændig gård deraf, Sparregaard, som 1930 overtoges af en broder til Hvanstrups nuværende ejer løjtnant E. G. P. Wetche, der solgte gården 1946.

Den tilbageværende hovedparcel har nu godt 15 tdr. htk. Dens samlede areal er 382 tdr. ld., deraf 220 agerjord, 100 eng, 25 skov, ca. 30 græsning og 7 have m. m. Ejendomsskylden andrager 535.000 kr.

Gårdens jorder består af ret muldrig sandmuld på lys klægbund. Jorden er i god kultur og gødningskraft, drænet, hvor det har været påkrævet, og merglet første gang i årene omkring 1840 - 50. Engen er lavmose med sort tørvejord og er veldrænet og kultiveret. Skoven er hovedsagelig granplantage.

Medens vægten i 18. århundrede og helt ned til midten af 19. blev lagt på studeopdræt, er gården nu forlængst gået over til mejeridrift. Der holdes normalt 75 malkekøer og et lignende antal ungkreaturer. I forrige århundrede havde gården sit eget mejeri.

Om gårdens bygninger i ældre tid vides der intet. Den nuværende hovedbygningens midtfløj, en enetages bygning med toetages frontispice til begge sider og tegtag, er opført med optrukken og hvidkalket grundmur af Spliid ca. 1840. De to dermed sammenbyggede sidefløje er opført henholdsvis 1885 og 1908. Den østlige bruges til økonomilejlighed, den vestlige indeholder beboelsesrum. På hovedfløjens frontispice er mod gården tilbygget en nyere karnap. Nord for hovedbygningen, ud mod kæret, findes en stor, gammel, smukt anlagt have.

Avlsbygningerne ligger syd for hovedbygningen og danner sammen med den en firkantet gårdsplads af stor udstrækning. Med undtagelse af den nordlige del af vestlængen, der udgør den nu ikke længere brugte mejeribygning og er opført 1847, er alle udbygningerne af nyere dato. Kostalden, der var opført 1877, er fornyet 1950, laden er fra 1883. I 1961 er en gammel ungkvægstald ombygget ved bygmester A. P. Ebbesø. Den gamle, nedbrudte lade bar årstallet 1783 og må altså være opført af Quistgaard. Den østlige længe, der rummer hestestald m. m., er opført i 1886 og udvidet 1902.

AALBORG AMT

Udover et par slægtsmalerier findes der på Hvanstrup ingen fortidsminder af historisk eller kunstnerisk interesse. De to malerier forestiller kontreadmiral Conrad de Ployart (1691 - 1744) og hans hustru Frederikke Louise von Ochsen (1702 - 64), med hvem den nuværende ejer er beslægtet.

Et egentligt godsarkiv findes ikke, men der opbevares på gården nogle til dels meget gamle dokumenter, hovedsagelig skøder og domskrifter angående jordstridigheder.

S. VESTERGAARD NIELSEN

EJERE

ca. 1345 Peder Lauridsen Panter
1408 Dronning Margrethe
 Ukendte ejere
 Mikkel Lauridsen (Saltensee)
1467 Helligåndsklosteret i Aalborg
1643 Valdemar Lykke
1653 Christen Sørensen Munk
1683 Christen Mikkelsen
1717 A. Thembsen
1719 M. Brøndum
1735 Chr. Nielsen Meiling
1742 M. Lasson
1756 - 83 Forskellige ejere
1783 J. Nielsen Quistgaard
1807 - 29 Forskellige ejere
1829 Joh. Chr. Spliid
1847 J. Scavenius Eilersen
1861 A. P. G. Wetche

1891 P. A. Wetche

1930 G. P. Wetche

BYGNINGER

1783 Lade opført

ca. 1840 Hovedbygningen opført
1847 Avlsgårdens vestlænge opført
1877 - 1902 Avlsgårdsbygningerne
 opført
1885 Sidefløj til hovedbygningen
 opført

1908 Den anden sidefløj opført

1950 - 61 Avlsbygningerne ombygget
ved A. P. Ebbesø

Hovedbygningen set fra indkørselen (fot. Niels Elswing).

Lynderupgaard

Lynderup sogn, Rinds herred, Viborg amt

Lynderupgaard var, fortæller Christen Sørensen Thestrup i sin Rinds Herreds Krønike, »i de katolske tider biskoppen af Viborg tilhørende, som havde samme som et lyststed for dens angene situation, da den er beliggende ved fjorden, eng og skov (som nu er ganske op-huggen) og en dejlig stor frugthave samt uforligneligt dejligt springvand både i borgegården og ladegården, hvis lige af springvand næppe er at se undtagen i Flensborg. Hertil var i de katolske tider ikke så meget avling eller ejendom som nu, men alene enghaven, hvorudi kunne avles 200 læs hør«.

Den historisk interesserede herredsfoged har ret i, at Lynderupgaard var *Viborgbispens* ejendom. Jep Kirt bekendte 1404, at bispem havde undt og forlenet ham Lynderup og forpligtet sig til en daglig messe for Guds legems alter i domkirken, fordi Jep Kirt havde skæn-

Borggården set fra porten (fot. Niels Elswing).

ket til bispedømmet Næs hovedgård (Kirtslægtens gamle stamgård, det nuværende Lindenberg). At Lynderup allerede før hans tid har været bispegods, synes også at stadfæstes derved, at Valdemar Atterdag 1362 har udstedt et »tilladelsesbrev på en gård til Lynderup til evig tid«, et dokument, hvoraf der desværre ikke kendes mere end de her nævnte ord i stiftets gamle brevregistrant.

Thestrup har ret i at prise gårdens herlige beliggenhed. Fra gården ser man vidt ud over fjorden, og på bakken lige over gården knejser Lynderup gamle kirke. Men at bispemanden just skulle have lagt sin gård her på grund af de naturskønne omgivelser, er dog næppe troligt, og rent bortset fra studeavlen havde prælaterne en anden, vigtig økonomisk interesse i denne egn, nemlig fiskeri.

»Kannikfiskeriet« i Limfjorden og dens åer, hvis ælde og oprindelse er ukendt, værnedes både ved jordbesiddelser, privilegier og

processer. Vorde sønden for Hjarbæk Vig var et birk under domkapitlet; i Skals ejede det så mange gårde, at de kunne udgøre grundstammen i et præbende, og Lynderupgaard med dens milelange kystlinie dannede et betydningsfuldt led i denne ring omkring fiskevandene. Da Christiern I 1456 konfirmerede kapitlets birkerettigheder, nævnedes det fri fiskeri i Langvejle Å, og 1472 forbød han sine menige undersåtter at bruge ruser, garn eller vod i Limfjorden til kapitlets skade, efter at alle stænder året forud på Viborg snapsting var enedes om rusefiskeriet. Derefter følger slag i slag sognevidner, tingsvidner og domme om fiskeriet i Hjarbæk Vig og de tilstrømmende åer. Det er umuligt her at skildre disse indviklede retstrætter, og det må være nok at fremhæve, at kapitlet med held forsvarede fiskens frie gang mellem Lynderupland og Vordeland til Vosgaarde, som synes at have været dets vigtigste fiskegård, og at bispen havde ladet grave et nyt bækkeleje, »udskåret med hånd«, i nabosognet Låstrup, således at han her kunne lægge sin fiskegård foran den verdslige modparts. Retstræterne sluttede ikke med reformationen; de blomstrede frodigt videre også efter 1536; 1552 toges der tingsvidner om gårdens endelsfiskeri til midtstrøms fra Lynderupland; 1559 faldt der en landstingsdom angående fjordfiskeriet, og fra de samme år findes der i det righoldige godsarkiv en længere retssag om ferskvandsfiskeriet. Men da var godset selv kommet på verdslige hænder.

Efter en troværdig tradition blev Lynderupgaard 1534 brændt af skipper Clements bønder, og ved reformationens indførelse konfiskeredes den som bispegods; den kom til at ligge under *kronens* lensmand på bispeslottet Hald. Men denne ordning varede kun nogle få år, og da lensmanden Christoffer Rosenkrantz 1544 forlod Hald, fik han samtidigt købebrev på Lynderup for 9.158 mark. Det endelige pergamentsskøde, der først udfærdigedes 1553, omfattede, foruden hovedgården, Lynderup by (10 gårde og 3 bol), 7 gårde i Rind by samt enkeltgårde i Nørreris og Astrup og noget gods uden for sognet. Hvad fiskeriet angik, tog kongen det forbehold, at den nye ejer ikke måtte fiske i Låstrup Å eller på de steder i Limfjorden, hvor kongens farfader havde givet Viborg stift fiskeretten, men at han ellers måtte lade sine tjenere drive fjordfiskeri, uden at formene andre at fiske.

Christoffer Rosenkrantz hørte til den Rosenkrantzlinie, som sad på

den gamle slægtsgård Hevringholm, og især i sine yngre dage kaldtes han efter denne linies skik ikke Rosenkrantz, men Stygge. Han tjente før reformationen som køgemester hos sin slægtning, vendelbobispen Stygge Krumpen, men da han under Grevefejden kom i kongeligt fangenskab, banede han hurtigt vejen for en forståelse med Christian III. 1537 - 39 beklædte han den vigtige post som høvedsmand på Gulland, 1548 deltog han i prinsesse Annas store brudetog til Sachsen, og foruden Hald belønnedes han en årrække med Sæbygaards len i Vendsyssel. Men efter århundredets midte synes han at have trukket sig tilbage fra de offentlige hverv. 1554 afstod han sin arvepart i Hevringholm til sin yngste broder. Alt tyder på, at han har villet samle sin virksomhed på det ny erhvervede gods Lynderup, og det er sikkert ham, der har skabt den endnu bevarede hovedbygning. En gammel notits (i Nationalmuseets arkiv) meddeler, at der på et nu forsvundet hammertræ over en gårddør har stået:

A. DI. MDLVI. LOD IEG KRISTOFER
ROSENKRANS BIGE TETTE HVS

og hermed stemmer, hvad der i dag kan læses ud af selve bygningen.

På det rummelige, firkantede voldsted, der lader rigelig plads åben både foran og bag husene, ligger gården med front mod nord. Meget er ændret ved senere ombygninger både i hovedfløjen og i de to sidefløje. Nordlængen har mistet sine oprindelige, stejle taggavle, og i hele facaden er der i 18. århundrede indsat større vinduer, som har krævet ændringer af fyldetømmeret, men som for resten virker smukt og malerisk sammen med det mørke træværk og de hvidkalkede tavler. Visse karakteristiske ejendommeligheder ved de oprindelige konstruktioner er dog endnu meget iøjnefaldende, især de krydsstillede skråstivere, som findes i alle de intakte fag, og de glatte knægte, der hverken i øvre eller i nedre stokværk har den mindste dekoration. Allerede disse hovedtræk leder tanken hen på Aalborg Slot og by, fra hvis bindingsværksbygninger man kender både Andreaskorsene og prydløse knægte; det er ikke usandsynligt, at Christoffer Rosenkrantz' tømmermester har været bosat i den store Limfjordsby. Ved nøjere eftersyn kan man også opdage, at de øvre stolper oprindeligt har haft forlængelser, som har gået ned over stuebjælkernes hoveder

Lynderupgaard, set fra nord (fot. Niels Elswing).

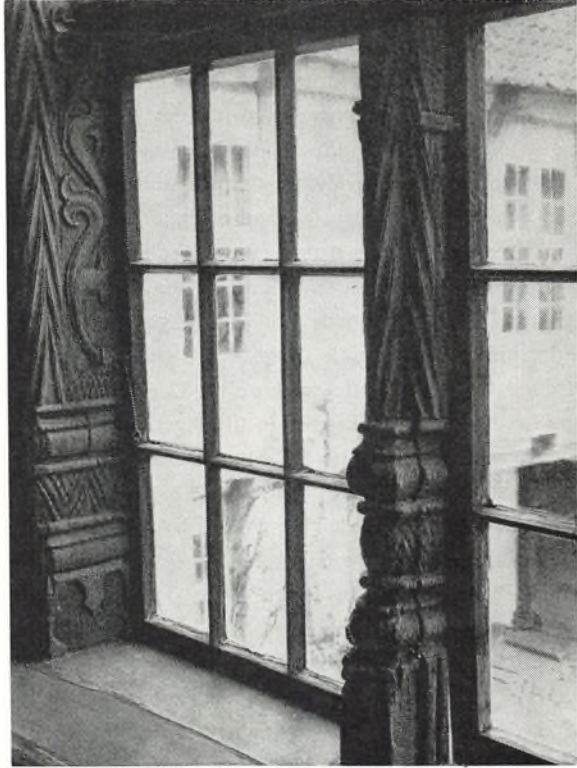
Østre og nordre fløj (fot. Niels Elswing).

og værnet dem mod vind og vejr, og at gavlens udkragninger har været byggede på den gammeldags, besværlige måde, med »forlorne« bjælkehoveder, som i al deres upraktiskhed viser, at datidens mennesker har haft åbent blik for de fremspringende stokværks skønhedsvirkning. Endvidere kan det påvises, at den nu ændrede indkørselsport sidder på sin oprindelige plads, og at der omkring og over den har været en særegen udbygning; de fem stuebjælker nærmest over porten er afsavede; i stuestolperne er der spor efter tømmer, som sprang frem foran den nuværende facade, og i det øvre stokværk skimtes rester af en dør. Uden at drøfte alle de vanskelige problemer, som denne forlængst forsvundne portudbygning stiller os, skal det her kun antydes, at den må være i slægt med de grundmurede portbygninger på Gisselfeld og Tirsbæk.

Trods materialet og den vidt forskellige virkning har Lynderupgaard da også i planlægget slægtskab med de nævnte gårde. Kommer man gennem porten ind på den hyggelige gårdsplads, hvor vinen dækker hovedfløjens knægtbyggede gårdside, har man på højre hånd

en vestfløj, som er sammensat af tre højst uensartede dele. Nærmest portfløjen er der et moderne grundmuret stykke, og den modsatte ende er af bindingsværk fra tiden ca. 1700, med stokværksudkræning uden knægte og med rige mønstertavl af små sten, men mellem disse to afsnit står som midtparti et gammelt, grundmuret hus med svære kampestensmure. Forståeligt nok har det sat fantasien i bevægelse, og man har, i analogi med Voergaard, gættet på, at det skulle være en rest fra Viborg-bispernes tid. Det er muligt, men stenhuset flugter ganske med gårdens renæssancebygninger, og intet i dets enkeltheder beviser, at det er ældre end disse. De delvis nedrevne gavle kan intet oplyse, og de små vinduer og dørene, en stuedør til gården og en salsdør til graven er vel ligesom den enkle, retkantede gesims af munkesten, men rundbuede og uden smige eller profiler, og selv om rundbuen blev almindelig i nørrejysk arkitektur allerede ved år 1500, tør det ikke nægtes, at også denne bygning er rejst af gårdens første adelige ejer, og at han på sin bindingsværksgård har villet have en stenstue. At det har været bestemt til beboelse, fremgår sikkert af den nævnte salsdør, som må have ført ud til en nu forsvundet »hemmelighed«. Den dag i dag grupperer den egentlige beboelse sig om gårdens nordvestre hjørne, og østfløjen, til venstre for porten, tjener kun som udhus. Den er ligesom hovedfløjen af bindingsværk, knægtbygget til begge sider, med glatte aalborgensiske knægte, men afvigende i andre detaljer. Fyldetømmeret har almindelig skråstiverform, bjælkehovederne er prydede med en rundstav, og mellem dem er overgangsfoden og de på portfløjen manglende fyldholter profilerede. Efter alle disse småting at dømme er denne sidelænge lidt yngre end hovedfløjen, hvis bagside da også er knægtbygget bag østfløjen. Af en beliggenhedsplan fra ca. 1800 synes at fremgå, at der da har eksisteret en smal, måske todelt sydfløj, som ikke var sammenbygget med sidefløjenes gavle. Om denne sydfløj vides i øvrigt intet.

Af bygningernes oprindelige farvevirkning får man et indtryk, når man kommer over på østfløjens yderside. Dækket af træer er den aldrig blevet overkalket, og mellem tømmeret står her de mønstremurede munkestenstavl med »brændte« fuger. Og om det indre udstyr vidner den mærkelige vindueskarm, der sidder i den nye del af vestfløjen, med fornøjeligt snitværk i halvt gotiske, halvt renæssancemæs-

*Vindue i
vestfløjens
2. stokværk
(fot. Bror
Bernild).*

sige stilformer, den ældste udskårne karm, som findes på nogen dansk herregård. Rester af lignende karme, der nu opbevares på Nationalmuseet, viser, at dekorationsmotiverne har været varierede, idet der også har været karme med foldeværksfelter. I det hele indeholder Lynderupgaard ikke få oplysninger om renæssancetidens rumdekoration; en enkelt dørføj stammer fra det 16. århundrede, og på loftsbjælker spores rester af malede ornamentter.

Lynderups bygherre har vel tænkt at skulle ende sine dage i ro på ejendommen, men Syvårskrigen kaldte ham igen ud, og da han tjente på Peder Skrams flåde, blev han i slaget ved Bornholm 7. juli 1565 skudt gennem låret og døde af sit sår.

Christoffer havde ikke indladt sig i ægteskab, og Lynderup gik da

VIBORG AMT

i arv til hans ældste broder Stygge Stygge eller Rosenkrantz til Hevringholm, som overlevede alle sine fire brødre, og som døde 1571 på Lynderupgaard. Hans enke, Marine Lauridsdatter Knob, beko-stede den smukke gravsten med portræfigurer fra 1577 i sognekirken og synes i det hele, som så mange af datidens adelskvinder, at have været en virksom og dygtig dame. Allerede året efter ægtemandens død opnåede hun for sig, sine arvinger og deres tjenere ret til frit fiskeri for deres egen grund i Limfjorden, indtil kongen fik nærmere oplysninger eller blev anderledes sindet, og med det foreløbige kongeløfte i hænde værnede hun både kongens og sin egen ret ved at lade sine folk tage både og garn fra andre fiskere, der mod kongens strenge forbud fiskede med pulsvod. Formodentlig som tak herfor stadfæstedes 1573 fiskeriretten til evig tid, og til dette sejrige indhug i kannikefiskeriet kunne fru Marine samtidigt føje en kongelig ordre om af brevkisten i Viborg domkirkes sakristi at få udleveret de gamle breve vedrørende gården og godset, hvorpå der nu var trætte.

Formodentlig sigtes der med det sidste til en arvestrid, hvori fru Marine også må have sejret. Efter hendes død 1581 arvedes både Hevringholm, Lynderup og to skånske gårde af hendes eneste barn, datteren Kirstine, som 1582 ægtede *Niels Skram* til Urup, og som 1597 blev begravet i Lynderup kirke efter at være kommet ulykkeligt af dage i Viborg ved at styrte ned fra et loft. Niels Skram byggede på egen bekostning den første bro over Lille Vejle Å uden for Lynderup. Også i dette ægteskab var der kun en eneste datter, Elsebe Skram, gift med *Eske Bille* til Svanholm. Men hun var en ødsel dame, som i sit enkesæde forødede sit rige arvegods, og Lynderupgaard solgte hun 1607 til sin stedmoder Agate Seefelds anden ægtefælle, *Verner Parsberg* til Sandbygaard.

Skødet, som fik kgl. stadfæstelse 1610, viser, at de adelige ejere siden 1553 har øget det tilliggende bøndergods og anlagt en gårdmølle, og det synes at stadfæste Thestrups beretning om, at Christoffer Rosenkrantz har nedlagt Sønderiis og Niels Skram Astrupgaarden til fordel for hovedgården, medens Verner Parsberg senere nedbrød to gårde i Lynderup by. I øvrigt har de alle værnet fiskeriretten; en landstingsdom af 1620 fastslog, at fiskeriet til midtstrømmen, fra Bolbæk til Starild mølle, tilhørte gården uden ringeste fæl-

Hovedbygningen set fra syd (fot. Niels Elswing).

lesskab med andre, og det samme blev atter fastslået 1651, da Verners søn Niels Parsberg havde overtaget gården efter faderens død 1646.

Efter svenskekrigene solgte Niels Parsbergs arvinger 1662 Lynderup til *Eggert Abildgaard*, som blev den sidste ejer af den gamle adel. Efter traditionen ruineredes han ved sin hustru, Dorte Lykkes, ødselhed, men krigens ødelæggelse har vel ikke skadet ham mindre, og efter 1660 måtte han først sælge Estrup, siden Skodborg og endelig Lynderupgaard. 1666 stævnedes højesteretsassessor, licentiat Peder Lassen i København ham for »en anselig summa« på 6.440 rdl., hvoraf han, efter at have tilbagebetalt de 2.000, nu ikke kunne udrede den 6 pct. rente, og hvorfor han havde sat selve hovedgården i pant (60½ tdr. htk.); i stævningen klagedes der over, at Abildgaard både før og efter lånets stiftelse 1663 havde ladet gårdens endelsskov forhugge med anden mere skade (efter senere tradition havde den strakt sig fra hovedgården helt op til Nørreris), og at bøndergodset delvis var pantsat til andre.

Sagen endte med, at panthaveren 1667 gjorde udlæg i ejendommen,

VIBORG AMT

og medens Eggert Abildgaard, der først døde 1705 som den sidste mand af sin æt, måtte spise nådsensbrød hos sine slægtninge på Halkjær, blev en borgerslægt ejer af Lynderupgaard. Allerede i selve ud-pantningens år transporterede Peder Lassen ejendommen til *Claus Christensen (Reenberg)*, kaldet Skriver, en herredsfogedsøn fra Hammerum herred, der fra skriver på Hald var blevet handelsmand og siden borgmester i Viborg. Den nye ejer samlede atter en stor del af det splittede bøndergods under gården, som i Christian V's matrikel ansattes til 230 tdr. htk.

Skønt borgmesteren med sin hustru Mette, en provstedatter fra Viborg, havde ikke mindre end 16 børn, holdt han dog alle sine 7 sønner til studeringerne, og under navnet Reenberg er flere af dem kendte som præster eller embedsmænd, især landsdommeren og poeten Tøger Reenberg til Ristrup og stiftsprovsten Morten. Efter at Claus Christensen var død 1671 og hans hustru seks år efter, gik Lynderupgaard i arv til magister Jens Clausen Reenberg, der også var en lærd mand og i 18 år »med al berømmelig flid og vindskibehighed« forestod rektoratet i Viborg latinskole, omend en del af æren for skolens blomstring vel nok må tilskrives hans konrektor. Det mente i alt fald den unge, myndige biskop Deichmann, og da den aldrende rektor ikke kunne enes med sin discipels discipel, tog han sin afsked 1705 og flyttede ud på sin gård, hvis tilliggende han havde øget med Lynderup og flere andre kirkers tiende, uden dog helt at opgive sin pædagogiske virksomhed; endnu i sin høje alderdom havde han privatelever derude og informerede mange fornemme folks børn; han døde først 1733, 80 år gammel.

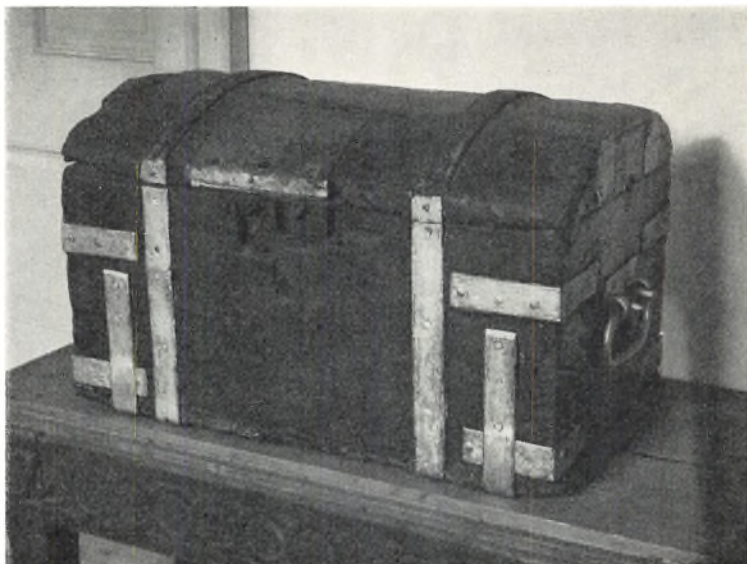
De nærmest følgende ejere har mindre interesse. Mag. Reenbergs tre døtre med Anna Slange og deres ægtefæller afhændede 1735 Lynderupgaard (38, 68 og 249 tdr. htk.) for 20.000 rdl. til Niels Poulsen til Gunderupgaard, der 1744 afstod den til sin svigersøn Johannes Fr. Juulson, hospitalsforstander i Aalborg. Datteren Maria Catharina Poulsen sad senere som enke på gården, og efter ægteparrets eneste barn, Magdalena Catharina Juulson, der døde 1760, gik den over til hendes brudgom, justitsråd H. H. de Lichtenberg til Bidstrup. Et af ham opsat marmormonument i sognekirken minder endnu om den Juulsonske slægt. Men kun tre år efter tabet af sin brud solgte etats-

Hovedbygningen set fra nordvest (fot. Niels Elswing).

råden gården til Malte Christian Friis, som 1777 for 36.000 rdl. akkorderede den til sin svigersøn Ole Christian Secher fra Århus (død 1779). Enken Mette Marie Friis bragte den til sin anden mand Mogens Lottrup, der døde 1803, uden at have nået i højere grad at udnytte en 1799 givet bevilling til at sælge bøndergodset uden tab af hovedgårdens frihed, og efter hendes død 1821 ejedes ejendommen af et konsortium, bestående af grosserer Jens Lund i København samt prokurator Holm og postmester Brendstrup i Hobro, indtil dens fire fjerdeparter i årene 1828 - 32 erhvervedes af den udbredte jyske bondeslægt Kiølsden fra Gundestrup.

Ved dygtighed, flid og sammenhold havde tre yngre gårdmandsønner svunget sig op til herremænd på Lerkenfeldt, Volstrup og Mølgaard, og selv om det var de gunstige konjunkturer sidst i 18. århundrede, der havde hjulpet dem frem, forstod de også at komme gennem de vanskelige tider efter statsbankerotten. De fik nemlig ikke herremandsnykker, men vedblev at være bønder af den hårdføre, seje, gammeldags skole. Peder Kiølsden på Mølgaard lod sine drenge vogte kreaturer og opdrog dem i alle henseender strengt, men lod dem

Pengekiste fra studehandelens tid (fot. Bror Bernild).

heller ikke forsømme skolelærdommen, der af hensyn til studehandelen på hertugdømmerne også omfattede tysk. Den ældste af hans sønner, *Kield Kjeldsen*, der som lille purk var blevet purret ud en sommermorgen kl. 3 for at drive kreaturet til en fold en halv mils vej fra gården, voksede op til at blive en stout og stærk karl, med usædvanlig evne til at vurdere husdyr. Som forvalter på Havnø fik han ganske vist ingen anden løn end de strømper, han sled, men inden han var blevet fuldmyndig, havde han ved sit handelstalant samlet sig 4.000 rdl., og i 30-års alderen kunne han sammen med sin yngre broder *Jens* købe Lynderupgaard (hovedgårdstakst 42 tdr. 2 skp., bøndergods 228 tdr.) for ialt 40.000 rbd. sølv. Først da det ved købet af den sidste fjerdepart kneb at komme overens med sælgeren, og der var en lille difference, afgjorde deres fætter Mathias fra Lerkenfeldt sagen: »Vil Kield og Jens ikke betale de 500 rdl., så vil jeg. Handelen er afsluttet!« Mathias var gift med Mette Faurschou, der fulgt af sine 11 børn begyndte at stave Kjeldsen med j, mens slægten på Lynderupgaard fastholdt i'et.

Gang i nordfløjens 2. stokværk (fot. Bror Bernild).

De to brødre ejede så en halv snes år gården i fællesskab. »Den store husbond«, Kield, stod for gårdens jordbrug, medens »den lille husbond«, Jens, ledede kreaturhandelen. Der blev taget fat på jordens mergling; mergelvognene blev trukket af stude, hvis klove blev beslået med otte sko, for at de kunne arbejde i frostvejr. Kærjorderne blev udgrøftede og lagt under plov, og til gengæld for en før brødrenes tid foretaget nedlæggelse af en fæstegård gennemførte de at beplante 8 tdr. ld. med skov, skønt det var småt bevendt med penge dertil. Men fremad gik det; der kunne nu holdes henved 200 fækreaturer, overvejende holstenskstude, der halvfededes. Da Jens var død 1840 af tyfus, blev Kield Kieldsen, der 1831 havde ægtet sin kusine Anna Margrete fra Lerkenfeldt, ifølge sin broders mundtlige testamente eneejer (mod at give afkald på arv efter faderen). Han skildres som en streng og retfærdig, men hjælpsom og afholdt husbond, hvis folk jævnlig blev i tjenesten en menneskealder, og som afløste hoveriet på meget lempelige vilkår; 34 hoverigørende gårde betalte 1852 hver kun 39 rbdl. 3 skill. Også salget af fæstegodset blev begyndt til billige pri-

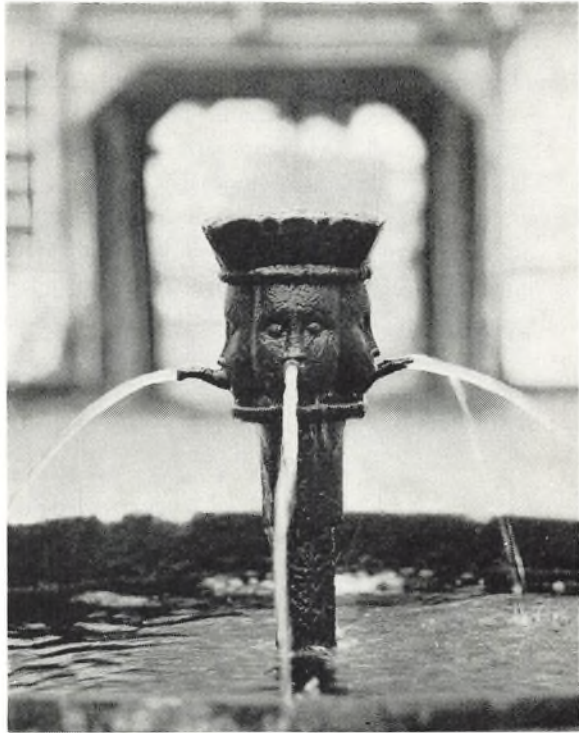
VIBORG AMT

ser, men da bønderne efter deres rigsdagsmands råd ventede med at slå til, steg prisen til fordel for godsejeren, fra 500 rbdl. til det dobbelte eller mere pr. td. htk. Med jernflid bødede han på sine tarvelige skolekundskaber, og på sine ældre dage stod han som overhoved for Kielsen-slægten. Selv om han en del år var sognerådsformand, og selv om han kunne tale i store forsamlinger, hindrede en tidligt udviklet tunghørighed ham i at deltage i det offentlige liv. Syg og nedbøjet af de ulykkelige krigsefterretninger døde han 22. juni 1864.

Ægteparrets ældste søn Mikkel Kielsen, der havde måttet opgive sit medicinske studium på grund af en øjensygdom, overtog gården i 1867, men døde allerede 1871, og da den næstældste broder Peder havde bosat sig på Nørrerisgaarden under Lynderup (nedlagt 1787, genopbygget 1867 - 68), medens en tredje broder Kristen Dinesen Kielsen ugift boede på Aastrupgaarden, overtoges hovedejendommen 1872 af den yngste broder Jens Kielsen, som 1867 havde ægtet Karen Wandborg fra Trinderup, hvor han havde tjent som forpagter. Han fastholdt de gode traditioner fra faderens tid, tilplantede ca. 100 tdr. ld. og førte engkulturen videre. Og traditionerne bevarede af hans søn, Kield Kielsen, gift med en slægtning, Martha Kjelsen fra Havnø; 1908 købte han ejendommen af sin fader. 1922 blev der anlagt en ca. 1.600 m lang kanal med dige ud mod Limfjorden for at værne engene mod saltvandet.

1947 købte sønnen Jens Kielsen, der i forvejen ejede Trend Storskov med et areal på 684 tdr. ld., Lynderupgaard. Han var i 1928 blevet gift med Ellis Høygaard-Nielsen, Nibe apotek; hendes moder er barnebarn fra Lynderupgaard. Det samlede areal til Lynderupgaard er 376 tdr. ld. ager, 220 tdr. ld. eng, 100 tdr. ld. skov og 16 tdr. ld. park m. m.

Som et tillæg til hovedbedriften har gården gennem de vekslende tider bevaret sine gamle fiskerirettigheder. Atter og atter er der ført processer om dem, i 1740'erne, i 1790'erne, da en højesteretskendelse gav Mogens Lottrup ret over for hans hovbønder, som bl. a. havde drevet ulovligt fiskeri i Lille Vejle Å, i 1883, da en ny højesteretsdom stadfæstede gårdens ret til åfiskeriet, og endelig, efter at ørredgårdene i begyndelsen af dette århundrede er blevet afløst for en sum af 6.000 kr., i 1921 en ny proces om fjordfiskeriet, hvori en

Brønden i borggården (fot. Niels Elswing).

landsretsdom atter anerkendte gårdens gammelhjemlede ret til fiskeri i Hjarbæk Vig, dens »endels fiskevande til midtstrøms i Limfjorden fra Bolbæk ved Låstrup Å's udløb ved Blåbusk og til Sundstrup skel sønden for Virksund«, som det kaldes i udtryk, der genfindes i dokumenterne fra reformationstiden. Ved en højesteretsdom 1932 blev fiskerirettighederne i fjorden og åen yderligere befæstet.

Foruden fiskeriet er også en anden af gårdens herligheder bevaret, nemlig det kildevand, som Thestrup priser så højt. Midt i den maleriske borgegård står der på den gamle, knudrede brolægning et stort trækær, der tjener som springvandskumme. En træstolpe midt i karret krones af et malmhoved med fire ansigter, og fra ansigternes fire mundtude vælder det friske vand i overflod. Selve springvandshovedet, der har fint ciselerede detaljer, er et arbejde fra renæssancetiden,

VIBORG AMT

og i al sin enkelhed er Lynderupgaard's lille springbrønd (hvoraf en kopi kan ses i »Den gamle By« i Århus) utvivlsomt Danmarks ældste bevarede vandkunst, endnu lidt ældre end Christian IV's Caritas-springvand på Københavns Gammeltorv.

Mærkeligt længe lå Lynderupgaard så godt som upåagtet på sit næs ved Hjarbæk fjorden. Som studegård har den lige fra de katolske bispers tid været værdifuld, og særlig dens fiskerirettigheder har lige til vore dage været værd at bryde en lanse for. Men Christoffer Rosenkrantz' dejlige bindingsværksbygning er først i dette århundrede opdaget af bygningsforskningen og kunstnerne. Først efter at familien Kielsen i hundrede år havde siddet i fred på gården, er den blevet landskendt som Nørrejyllands ældste og smukkeste herregård bygget af bindingsværk.

CHR. AXEL JENSEN

EJERE

Viborg bispestol

1536 Kronen

1544 Christoffer Rosenkrantz

1582 Niels Skram

1601 Eske Bille

1607 Verner Parsberg

1662 Eggert Abildgaard

1667 Claus Christensen (Reenberg)

1733 - 1828 Forskellige ejere

1828 J. og K. Kielsen

1947 J. Kielsen

BYGNINGER

1534 Gården afbrændt

1556 Hovedbygningen opført i tre bindingsværkslænger

ca. 1700 Vestlængens sydende opført

Hovedbygningen set fra øst (fot. Niels Elswing).

Nøragergaard

Durup sogn, Gislum herred, Aalborg amt

Gislum herred er et fattigt herred. Dets fattigdom spores også i herredets herregårde ; de er ikke mange i tal og overvejende små. Heller ikke Nøragergaard har gjort sig særligt bemærket i Danmarks historie. Denne herregård har ikke altid ligget dér, hvor den nu ligger. Tidligere fandtes 300 m nordligere et firkantet voldsted med spor af tilgroede grave udenomkring. Ved anlægget af landevejen Hobro-Løgstør i den nyeste tid førtes vejen henover det gamle voldsted, der derved molesteredes; men her har altså det ældste Nøragergaard ligget. Flytningen af herregården har vist fundet sted i forbindelse med opførelsen af det Nøragergaard, hvis mure endnu står.

Nøragergaards historie i middelalderen kendes ikke, udover at man ved, at gården hørte til *Viborg bispestols* gods ; den har næppe heller

været andet end en stor bondegård. Ved reformationen tilfaldt Viborg-bispens gods *kronen*, og Nøragergaard kom med meget andet gods ind blandt krongodset. Den kom dog ikke til for længere tid at være i kronens eje. 1542 gav kong Christian III Jakob Jude, underfoged på Hald Slot, livsbrev på Nøragergaard med ret til at bruge Nørager mølle mod at give den sædvanlige skyld og landgilde af den. Længe beholdt Jakob Jude nu ikke gården; han har nok fået den som en pension for vel udført tjeneste og har været oppe i årene; han er derfor snart efter død. 1547 giver kronen i hvert fald forleningsbrev på Nøragergaard og Nørager mølle samt 16 bøndergårde i Durup sogn til landsdommer Jens Mogensen Harbou; han døde dog allerede 1549. I dette år fik Thomes Svendsen (Orning?) livsfæste på Nøragergaard med møllen; samme år bortforleendes gården med andet bøndergods til den afdøde landsdommers enke Kirstine Juel. Det fremgår tydeligt, at gården da beboedes af den ovennævnte Thomes Svendsen, der ydede landgilde af den.

Forleningen til Jens Mogensens enke blev imidlertid heller ikke af lang varighed. Sidst på året 1551 skødede kronen Nøragergaard, Nørager møllested, 7 gårde i Vester Nørager, 2 gårde i Durup by, 1 gård i Lille Durup, 2 gårde i Øster Nørager og 2 gårde i Ømark til *Hans Stygge* til Holbækgaard. Slægten Stygge var vel ikke nogen fornem adelsslægt; men Hans Stygge havde dog formået at gøre sig gældende i kongens tjeneste; han havde været lensmand på Silkeborg og Skanderborg og var allerede 1537 blevet forlenet med Tvillum Kloster; 1540 fik han Holbækgaard i forlening, nogle år senere (1544) købte han denne ejendom. 1548 - 59 sad han som lensmand på Dronningborg ved Randers. I 1568 døde han, tæt op mod de 70, og blev begravet i Holbæk kirke. Med sin frue Christence Svendsdatter, der var af slægten Væbner, havde han to sønner Mourids og Niels.

Mourids Stygge fik efter faderen Holbækgaard, medens Niels Stygge fik Nøragergaard; han skrev sig desuden til Søgaard (Hing herred). Niels Stygge synes at have gjort krigstjeneste til søs, endnu 1583 tjente han som skibshøvedsmand. Mens hans fader næppe har boet på Nøragergaard til stadighed, så vides Niels Stygge 1568 at have taget bolig på Nøragergaard. Her har han nok boet med sin første hustru Sophie Sandberg, og her stod i hvert fald brylluppet

Hovedbygningen set fra sydvest (fot. Niels Elswing).

med hans anden hustru Else Munk 1581. Niels Stygge anvendtes ikke i synderlig grad i statens civile administration; han var dog i nogle år forlenet med Romsdalens len i Norge. Hans finanser var ikke gode. Da han døde 1606, fragik enken arv og gæld efter ham; men på dette tidspunkt var Nøragergaard gået ud af familien Stygges eje. Niels Stygge har vist — måske allerede i slutningen af 1590'erne — solgt gården til sin broder Mourids, og denne solgte den 1604 til *Claus Maltesen Sehested*.

Claus Maltesen, der også ejede Højriis på Mors, var i årene 1595 - 1612 statholder på Øsel; det meste af denne tid har han således ikke kunnet være på sine herregårde, også hans hustru *Anne Nielsdatter Lykke* opholdt sig på Øsel; flere af børnene er født derovre på Arensborg, deriblandt det mest bekendte, den senere statholder i Norge Hannibal Sehested. Da Claus Maltesen endnu var i sin bedste alder, først i halvtredserne, døde han; det var i året 1612. Enken sad tilbage med 11 børn, hvoraf det ældste var 18 år. Hun var imidlertid, som så mange andre adelige enker, en dygtig administrator. Hendes godser ansloges 1625 til 1.024 tdr. htk., 1638 til 1.038 tdr.; så hun har

foruden at opdrage børneflokkene, hvad der jo ikke var ganske billigt, forstået at øge sine ejendomme. 1616 havde hun købt Rørbæk, en anden lille herregård i Gislum herred, og desuden ejede hun jo Højriis. Af de tre herregårde synes hun at have haft størst interesse for Nøragergaard; det var hende, der lod opføre nye bygninger på denne gård og lod den flytte til sin nuværende plads. Det vides ikke med sikkerhed, hvornår denne bygning er opført; men det er dog vist sket i de første år af Anne Lykkes enkestand. Det nye voldsted kom til at omfatte både borg- og ladegård, og der var god plads til bygningerne på det. Sydligst lå ladegården, og adgangen til borggården var herigennem. Den daværende hovedbygning i to etager med trappetårn midt på og to hjørnetårne blev nedrevet 1822; den nuværende hovedbygning var oprindelig en sidefløj, der er ombygget i 1700-årene; de gamle, hvælvede forråds-kældre fra Anne Lykkes dage er bevaret under den.

Hannibal Sehested tilbragte en del af sin barndom på Nøragergaard og arvede siden en part deri; om hans tilknytning hertil vidner det også, at han skrev sig til Nøragergaard, selv efter at han i 1640 var blevet optaget i rigsrådet og havde solgt broderen Mogens sin part i den.

Mogens Sehested ejede Nøragergaard til sin død 1657; hans døtre Sophie og Margrethe Sehested arvede gården, der efter deres død en tid ejedes af deres broder Axel Sehested; han solgte den 1705 ud af Sehestedernes eje til Adam Ernst v. Pentz, fra hvem den 1713 kom til Niels Arctander. Efter hans død erhvervede en Sehested, major Iver Nicolaj Sehested, igen Nøragergaard; men en af hans kreditorer professor *Edvard Londemann (Rosencrone)* fik den 1730 ved tvangsauktion.

Edvard Londemann havde haft en mærkelig livsbane. Han var født 1680 på Island som søn af en sysselmand; men blev allerede som barn sat i skole i København. Han læste senere til præst og fik embede i Skelund i Himmerland. 1727 udnævntes han til professor i filosofi ved Københavns universitet, hvorfra han dog 1732 forflyttedes til et lektorat i Bergen, efterhånden med titel af biskop. I sine forskellige embeder samlede han sig en betydelig formue, han må have været et stykke af en gni'er. Formuen anlagde han i jordegods.

Avlsgården set fra hovedbygningen (fot. Niels Elswing).

I Norge erhvervede han sig godset Rosendal, som han fik ophøjet til et stamhus. Få dage før sin død i 1749 adledes han under navnet Rosencrone.

Hans søn Hans Christoffer Rosencrone overtog 1741 Nøragergaard; ved hans død 1774 overgik gården til halvbroderen *Marcus Gerhard Rosencrone*. Denne havde tilbragt en del af sin barndom på Nøragergaard og blev senere en anset diplomat. 1780 opnåede han at blive udenrigsminister; men ved det Guldbergske styres fald 1784 afskedigedes han og indtrådte ikke senere i statens tjeneste. 1783 var han med sin ægtefælle Agneta Maria af Hielmstierne blevet optaget i grevestanden. Han nåede således så højt i samfundet, som det var muligt; det, der har bevaret hans navn til nutiden, er dog først og fremmest, at han skænkede alle sine ejendomme til en stiftelse, Den grevelige Hielmstierne-Rosencroneske Stiftelse, der endnu virker for humane og kulturelle formål.

M. G. Rosencrone skilte sig af med Nøragergaard 1800. Hovedgårdsjorden udstykkedes 1807, og gården deltes i to ejendomme, der

AALBORG AMT

1807 og 1816 købtes af *J. Bisgaard*, der genforenede ejendommen. Sønsønnen solgte den 1875 til *Th. N. Hjorth* fra Tustrup, som 1888 solgte den til *H. A. Kjeldsen*; denne afhændede 1912 Nøragergaard til redaktør *S. S. Borresen*, der udstykkede den knap 600 tdr. ld. store avlsgård; dog beholdt *Kjeldsen* hovedbygningen og en del af jorden til sin død 1928, og den overtoges da af hans enke. Nøragergaard kom 1939 til svigersønnen *Erik Andreas Carl Kinch*. Arealet er nu 150 tdr. ld.

C. RISE HANSEN

EJERE

Viborg bispestol
1536 Kronen
1551 Hans Stygge
1604 Claus Maltesen Sehested
1612 Anne Lykke (Sehested)

1705 - 30 Forskellige ejere
1730 E. Londemann (Rosencrone)
1774 M. G. Rosencrone

1800 - 07 Forskellige ejere
1807 J. Bisgaard

1875 Th. N. Hjorth
1888 H. A. Kjeldsen
1939 E. A. C. Kinch

BYGNINGER

Voldsted

ca. 1614 Hovedbygningen i to stokværk og tre tårne samt sidefløje og ladegård opført på nyt voldsted

ca. 1780 Hovedfløjen ombygget

1822 Den toetages hovedbygning nedrevet, sidefløjen nu hovedbygning

Hovedbygningen set fra gårdspladsen (fot. Niels Elswing).

Korsøgaard

Simested sogn, Rinds herred, Viborg amt

Den første skriftlige meddelelse om Korsøgaard omhandler et ejerskifte på gården. Vi får at vide, at rigsråden *Morten Jensen Gyrstinge* omkring 1447 føjede denne gård til sine mange andre besiddelser. Morten Jensen Gyrstinge var født 1379 og må være død kort efter erhvervelsen af Korsøgaard. Han var en af sin tids kendteste mænd, en højt dannet mand, der blandt andet havde studeret i Prag. 1417 blev han rigsråd og kort tid derefter betroet den administrativt vigtige post som hovedsmand på Flensborghus, hvilket embede han beholdt, så længe byen var i dansk besiddelse. Grunden hertil var den overordentlige dygtighed, hvormed han røgtede sit hverv. Han stillede sig straks på borgernes side i deres rivninger med de holstenske grever og lagde herigennem grunden til et nært venskab med den stedlige befolkning, hvad der kom ham til gode, da krigen mellem de hol-

stenske grever og den danske konge igen blussede op. Hans hårdnakkede og tapre forsvar af Flensborghus i 1431 mod greverne hører til blandt de lyseste bedrifter i vor militærhistorie. Efter tabet af Flensborghus blev han lensmand på Koldinghus.

Morten Jensen Gyrstinge efterlod sig to sønner, Jens Mortensen Gyrstinge og rigsråden Oluf Mortensen Gyrstinge, der begge i forning en tid lang ejede Korsøgaard. Senere må den dog være gået over til eneeje for Oluf Mortensen, for denne kunne ved sin død efterlade gården til sin eneste datter Anne Olufsdatter Gyrstinge, der i 1500 blev gift med Peder Skram til Voldbjerg. Denne kom således i besiddelse af Korsøgaard.

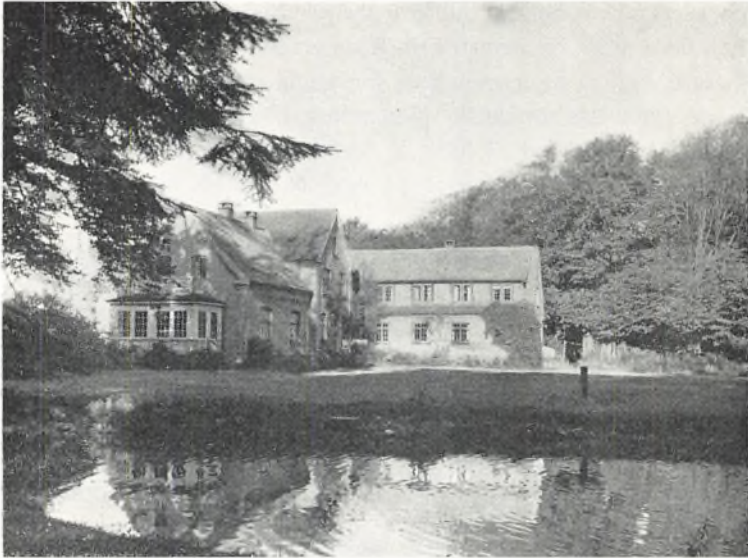
Peder Skram var af *Fasti*-slægten og havde taget navnet Skram efter sin morfar. Han levede endnu 1539, men må være død kort efter dette tidspunkt. Korsøgaard gik derefter over til hans søn Erik Skram, der 1529 var blevet gift med Maren Lauridsdatter Løvenbalk til Tjele, der igennem hende kom i hans besiddelse. Erik Skram døde 1568, og Korsøgaard gik derefter over til Laurids Skram, der desuden ejede Hastrup og Faarup. Han var født 1530 og blev 1557 gift med Maren Clausdatter Bille. I dette ægteskab fødtes kun døtre, og af disse blev kun to voksne. Ved hans død 1587 gik Korsøgaard over til hans yngste datter Maren Skram, der var gift med *Jakob Hardenberg* til Matstrup. Han døde 1602 uden at efterlade sig arvinger, og da Maren Skram derefter i 1624 afgik ved døden, tilfaldt Korsøgaard hendes søster Lisbet Skrams datterbørn. Lisbet Skram havde været gift med rigsråden Henrik Below, og deres eneste datter Dorothea Below havde ægtet Claus Daa til Ravnstrup, Holmegaard og Borreby. Det var således dette ægtepars to børn *Oluf* og *Lisbeth Daa*, der kom i besiddelse af Korsøgaard, men denne erhvervelse har de øjensynlig ikke omfattet med megen interesse, for allerede 1634 solgte de gården til Mogens Kaas.

Mogens Kaas er en kendt mand i Danmarks historie. Han var rigsråd og havde ikke ringe politisk indflydelse i disse sidste årtier af adelsvældens dage. Men ved siden af sin politiske virksomhed var han godssamler i den store stil, men hans fremgangsmåder og metoder var ikke altid lige uangribelige, og navnlig var han en hård herre over for sine undergivne bønder. Da han var lensmand på Nyborg,

klagede kronens bønder ofte over hans brutale fremfærd mod dem. Han døde 1656, og sønnen Erik Kaas arvede Lille Restrup og Korsøgaard. Lige så nøjeregnende og forstandig en administrator faderen havde været, lige så uduelig og uforstandig var sønnen i sin omgang med sit jordiske gods. I løbet af forbavsende kort tid lykkedes det ham at sætte sine gårde overstyr, og 1666 mistede han Korsøgaard ved indførsel.

Den ufyldstgjorte kreditor, der overtog gården, var en storkøbmand i Viborg *Christen Olufsen*, og med ham fik Korsøgaard sin første borgerlige ejer. Følgen heraf var, at gården mistede sine adelige privilegier og blev skatskyldig som andet borgerligt jordegods. Christen Olufsen bosatte sig på gården, men hans tilværelse som godsejer blev alt andet end lys, for, som det hedder i en gammel krønike, »det løb ud til armod, ti han havde ingen bønder dertil«. Meningen hermed var, at han ingen fæstebønder besad, ved hvis arbejdskraft gården kunne drives. Endnu på dette tidspunkt var storgodsdriften ikke rentabel uden den gratis arbejdskraft, som de hoveripligtige bønder repræsenterede. 1681 måtte Christen Olufsen give op og sælge Korsøgaard.

Køberen var kancelliråd *Peder Benzon* til Havnø. Han var af den kendte Aalborg-slægt, hvoraf flere linier netop på denne tid blev adlet. Han var født 1652 i Aalborg som søn af den kendte læge, dr. Niels Benzon til Vaar. Efter at være blevet student fra Herlufsholm, studerede han flere år i udlandet, således både i Leyden og Padua. Efter sin hjemkomst helligede han sig dog snart udelukkende administrationen af sine godser. 1679 blev han adlet; han døde pludseligt uden forudgående sygdom på Havnø i 1701. I hans tid blev Korsøgaard takseret i anledning af indretningen af den nye matrikel 1688, og vi får igennem denne vurdering et indblik i, hvordan gården på dette tidspunkt blev drevet. Korsøgaard var forpagtet ud til en mand ved navn Samuel Madsen. Dens areal udgjorde godt og vel 102 tdr. ld., hvoraf godt 76 tdr. betegnedes som skarp jord, mens 25 tdr. fik prædiketet ond jord. Dette jordtilliggende var inddelt i ialt 10 giøder eller indtægter, hvoraf 5 brugtes, mens de øvrige 5 lå hen i hvile. Foruden denne jord var man begyndt at opdyrke et hedeareal og havde herved indvundet godt 2 tdr. ld., men denne jord var af så ringe kva-

Hovedbygningen set fra syd (fot. Niels Elswing).

litet, at man helt undlod at vurdere den. Høavlen ansattes til 15 middel hø og 27 læs ond hø. Fædriften foregik på heden og i et stykke mosekær ved navn Ålekær. Fiskeri brugtes ikke, og der fandtes ikke andet brændsel end lyngslet, ligesom alt tømmer måtte hentes i skove 3 til 4 mile fra gården. Alt i alt blev gården sat til det meget beskedne 12 tdr. htk.

Efter Peder Benzons pludselige død 1701 overgik Korsøgaard til hans børn, hvoraf imidlertid endnu ingen på dette tidspunkt var myndige. Godset bestyredes derfor af deres onkel Niels Benzon til Vaar, og dette gjorde han med stor energi og dygtighed. I løbet af få år tilkøbte han 200 tdr. htk. bøndergods, således at Korsøgaard igen kunne få sine adelige sædegårdsprivilegier tilbage. Men ingen af Peder Benzons børn interesserede sig særlig for gården. Efterhånden synes den yngste søn Hans Benzon at være blevet eneejer, og som sådan solgte han 1721 Korsøgaard med tilhørende bøndergods til *Christoffer Rosenørn* til Hersumgaard, efter hvis død 1745 den tilfaldt hans søn oberstløjtnant Peder Rosenørn. Efter dennes død blev den

1775 købt på auktion for 22.500 rdl. af Conrad Jørgen Friis, efter hvis død 1778 den købtes af Lars Hellevad og H. A. Tegder.

1785 indsendte Lars Hellevad og H. A. Tegder en indberetning til rentekammeret om driften af Korsøgaard. Det fremgår af denne indberetning, at gården da havde et tilliggende på godt 13 tdr. htk., der alt bruges under gården ved hoveri af 28½ gård. Markerne er udskilt fra fællesskab med de omkringboende bønder, men er ikke indhegnede. Det allerede i 1688 omtalte lille kær Ålekær er nu blevet drænet ved hjælp af grøftegravning, og resultatet er blevet en brugelig eng, hvorpå der kan avles ca. 20 læs hø. Skov findes stadigvæk ikke i gårdens nærhed, men derimod er der bygget et lille teglværk. På bøndergodset boede ialt 49 gårdmænd og 11 husmænd, og disse gårde var beliggende i sognene Testrup, Simested, Hvilsom og Gislum. Enelodsejer var Korsøgaard i Byerne Skiedshale, Korsø, Båndrup, Hvilsom, Tollestrup og Kiellingtand. En udskiftning af fællesskabet for bøndergodsets vedkommende var endnu ikke påbegyndt, og ejerne gav til grund herfor, at en sådan udskiftning på denne egn ville blive alt for byrdefuld for bønderne, hvis jorder var af meget dårlig kvalitet.

1796 blev H. A. Tegder eneejer, og han begyndte derefter på bortsalget af bøndergodset, der efter hans død fortsattes af hans hustrus anden mand M. Galthen Kruuse. Enken Kirstine Schaarup blev siddende på gården til sin død 1837. 1811 blev Korsøgaard takseret til brandforsikring, og vi får ved denne lejlighed en beskrivelse af, hvorledes gårdens bygninger da så ud. Hele anlægget var trefløjet, med hovedhuset mod øst og 2 sidefløje i henholdsvis nord og syd. Hovedfløjen var 15 fag lang, 9½ alen dyb og var opført af egebindingsværk med murede tavl. De 6 fag var teglhængt, mens resten var tækket med strå. I denne fløj fandtes dagligstue, sovekammer, fadebur, pigekammer og køkken. Alle værelserne var forsynet med bræddegulve og loft. Den sydlige fløj var 7 fag lang, 11 alen dyb og var ligeledes egebindingsværk med murede tavl og stråtag. Fløjen anvendtes til storstue og 4 gæstekamre. Nordfløjen var 11 fag lang og 13 alen dyb, men denne fløj var i modsætning til de to andre opført af grundmur, dog som de øvrige ligeledes stråtækt. Den anvendtes til gæstekamre, bagerstue og bryggers og havde 2 kældre. Foruden selve hovedbygningen fandtes ladegården, der omfattede ialt 5 bygninger.

VIBORG AMT

Efter Kirstine Schaarups død 1837 blev Korsøgaard solgt til A. M. Lund, der boede her til sin død 1863. Efter i kort tid at have været i rigsgreve C. F. E. Rantzaus besiddelse kom den 1871 i *W. Fritzes* besiddelse; han opførte de store avlsbygninger af kampesten, men måtte 1887 afstå gården til Landmandsbanken. Der fulgte nu en urolig tid for gården med mange ejerskifter, indtil *Th. Smidt* i 1896 købte den. Den gamle hovedbygning fra 1700-tallet blev totalt ombygget i 1911. Han frasolgte 1915 235 tdr. ld., hvorpå en del mindre brug oprettedes. I 1931 solgte han Korsøgaard til den nuværende ejer proprietær *Chr. Greve*, der 1951 har udvidet hovedbygningen og 1960 ombygget avlsgården.

Gårdens areal er nu ca. 435 tdr. ld., deraf 135 tdr. skov, og ejendomsskylden udgør 1.180.000 kr.

SV. EGELUND

EJERE

1447 Morten Jensen Gyrstinge
1500 Peder Skram (Fasti)
1587 Jakob Hardenberg
1624 Oluf og Lisbeth Daa
1634 Mogens Kaas
1666 Christen Olufsen
1681 Peder Benzon
1721 Christoffer Rosenørn
1775 - 1871 Forskellige ejere

1871 *W. Fritze*
1887 - 96 Forskellige ejere
1896 *Th. Smidt*

1931 *Chr. Greve*

BYGNINGER

1811 Trefløjet bindingsværks-
hovedbygning
1870'erne Avlsgården opført

1911 Hovedbygningen ombygget

1951 Hovedbygningen udvidet
1960 Avlsgården ombygget

Hovedbygningen set fra indkørselen (fot. Niels Elswing).

Lille Restrup

Hvam sogn, Rinds herred, Viborg amt

Lille Restrups historie i ældre tid er dunkel og utydelig. Grunden hertil er ikke, at man ikke finder gården omtalt i de bevarede skriftlige kilder, tværtimod nævnes den adskillige gange, men på en så forvirrende måde, at ejerforholdene ikke med sikkerhed kan udredes. Usikkerheden skyldes vistnok ikke mindst det forhold, at der har ligget flere gårde af samme navn, eller rettere sagt: flere gårde i landsbyen Restrup, og vi er ikke i stand til at afgøre, hvilken af disse gårde kilderne angår. 1459 får en Niels Pedersen, der benævnes af Restrup, og var foged på Aagaard, et tingsvidne på Han herredsting. Denne Niels Pedersen nævnes senere både 1470 og 1484 og kaldes da væbner, hvilket er ensbetydende med, at han var af adelig stand. Han havde vistnok kun gården i pant af Albret Skeel til Hegnet, der købte en del gods i gårdens nærhed, for 1464 fik han bevilling på, at det af

Hovedbygningens nordøstre hjørne (fot. Niels Elswing).

ham købte gods skulle være under adelig frihed. Omkring 1476 skrives en Jens Nielsen Munk til Restrup, og der er grund til at antage, at han har været Niels Pedersens svigersøn.

Men disse er ikke de eneste personer, der i de gamle dokumenter er knyttet til Restrup. Allerede fra omkring midten af det 15. århundrede nævnes medlemmer af slægten Skadeland som besiddere af en gård af dette navn. Slægten Skadeland er af gammel jysk æt, og det første medlem, der bringer sit navn i forbindelse med Restrup, er Las Skadeland, første gang nævnt 1435 og sidste gang omtalt 1466. Dennes søn Niels Lauridsen Skadeland nævnes mærkværdigt nok på intet tidspunkt til Restrup, hvorimod sønnen Laurids Skadeland med fuld sikkerhed vides at have ejet gården. Hans hustru hed Marine Nielsdatter, og efter Laurids Skadelands død solgte hun 1508 sammen med sin søn Niels Skadeland Restrup til landsdommer *Niels Clementsen*, der 1511 af Albret Skeels børn også erhvervede dennes gård i Restrup. På dette tidspunkt dukker imidlertid endnu en mand op, som skriver sig til Restrup. Det er Jens Harbou, der 1507 til samme Niels Cle-

mentsen sælger en del jordegods beliggende i Rinds herred i Restrups umiddelbare nærhed. At Jens Harbou skriver sig til Restrup, kan måske forklares ved, at han var gift med en søster til den sidstnævnte Niels Skadeland.

Ved Niels Clementsens død 1518 beslaglagde kongen al hans jordegods, men 1520 tilbageleverede kronen godset til enken.

Gennem denne tilbagelevering kom Restrup atter i slægten Harbous besiddelse. Grunden hertil var, at en søn af den foromtalte Jens Harbou var gift med en datter af Niels Clementsen, Kirsten Nielsdatter Clementsen. Hendes arvepart efter faderen har således bestået af Lille Restrup, men *Christen Harbou* havde visse ærgrelser af dette gods. Sagen var den, at kronen ikke ville anerkende Lille Restrups skattefrihed og adelige privilegier, og Christen Harbou måtte, for at få disse rettigheder fastslået, føre en stor og bekostelig retssag. Men 1543 afsagdes den endelige dom, der helt faldt ud til Christen Harbous fordel. Denne levede endnu 1558, men han må være død kort tid efter, og gården gik derefter over til sønnen Jørgen Harbou. 1609 havde dennes søn Otte Harbou overtaget Lille Restrup, og hans søn Niels Harbou var den sidste mand af slægten, der sad på gården.

Imidlertid må en del af gården allerede før Niels Harbou trådte til på en eller anden måde være gået ud af familiens besiddelse. I hvert fald kunne Niels Harbou i 1624 købe en part i Restrup af sin svigermoder Else Krag. Hun havde været gift med Laurids Lunow til Holmegaard, og det må være efter ham, at hun har arvet anparten i Restrup, for også hans sønner havde del i gården.

Niels Harbou magtede kun at udkøbe svigermoderen, hvorimod svogrene stadig beholdt deres rettigheder. En af dem *Jesper Lunow* opkøbte efterhånden sine brødres anpart, og 1633 lykkedes det ham ligeledes at udkøbe svogeren Niels Harbou, således at han blev ene-ejer af Restrup. Denne samling af gården har vel oversteget hans økonomiske kræfter, for allerede 1634 måtte han pantsætte gården til Jens Juel. Han blev dog boende på gården indtil sin død 1637 og er begravet i Hvam kirke.

Lille Restrups skæbne i de nærmeste år herefter er noget dunkel. Den synes at være blevet overtaget af panthaveren, efter hvem den ad forskellige veje er havnet hos fru Hilleborg Bille, hvis mand Chri-

stoffer Pax i hvert fald solgte gården til *Mogens Kaas* i 1646. Denne, der også ejede den nærliggende hovedgård *Korsøgaard*, er lige kendt for såvel sin politiske virksomhed som for den dygtighed, hvormed han administrerede og forøgede sit private jordegods. Det samme kan desværre ikke siges om sønnen *Erik Kaas*, der efter faderens død overtog godsernes bestyrelse. Han formåede i løbet af kort tid at sætte hele sin arv til. Et stort antal kreditorer kastede sig over *Lille Restrup*, bøndergodset blev spredt for alle vinde, og endelig 1669 kom købmand *Jens Jørgensen Seerup* i besiddelse af hovedgården.

Men den rige Viborg-købmand kunne lige så lidt som sin ven *Christen Olufsen* på *Korsøgaard* klare driften af en større landbrugsejendom. En af grundene hertil var vel nok tabet af bøndergodset, således at hovedgården mistede den gratis arbejdskraft, som bøndernes hoveripligt repræsenterede. Før i tiden havde der været gjort hoveri af 120 plove, og 300 kørende bønder havde hørt til gården. Ikke engang bygningerne blev der råd til at opretholde. De blev solgt og nedbrudt, og efter *Jens Jørgensens* død i 1684 solgte arvingerne jordtilliggendet til forpagteren på *Løjstrup Peder Rasmussen*. Ved vurderingen til matriklen 1688 oplyses, at agerjorden da havde et areal på godt 125 tdr. ld.

1691 frasagde *Peder Rasmussen Lille Restrup* alle adelige sædegårdsprivilegier, hvorefter han samme år solgte gården til købmand *Jacob Ross* i *Fredericia*. I de følgende år vandrede *Restrup* fra hånd til hånd, indtil den endelig 1737 solgtes til købmand *Morten Kirkerterp* i *Viborg* og herredsfoged *Christen Sørensen Thestrup*, af hvilke den sidste kort tid derefter blev eneejer.

Den nye ejer *Christen Sørensen Thestrup* var en mand af ganske særligt tilsnit. Han var født 1685 på *Testrupgaard* i *Rinds herred* som søn af en selvejerbonde. Men allerede tidligt blev det bestemt, at han ikke skulle lade sig nøje med at være almindelig bonde. 1700 blev han skriversvend hos landstingshører *Lavrids Bering* i *Viborg*, og efter at have tjent her i nogle år gik han til søs. Han arbejdede sig hurtigt op, og mellem 1720 og 1730 ejede han selv skib. 1729 fik han et tilbud om at føre et skib til *Kina* for *Det ostindiske Kompagni*, men sagde nej til forslaget. Grunden hertil har vel nok været, at han nu besluttede sig til at nedsætte sig i sin hjemegn. 1730 blev han ud-

nævnt til herredsfoged i Rinds herred, og herefter forblev han på landjorden. Ved skibsfart, studehandel og forskellige forpagtninger havde han efterhånden erhvervet sig en ikke ubetydelig formue, som først satte ham i stand til at købe Lille Restrup og senere til at erhverve Wiffertsholm. Christen Sørensen Thestrup var en særegen personlighed, der ikke som så mange andre opkomlinge i denne tid udartede til en hårdhændet godssamler og bondeplager, men som stadig ved sin jævne levemåde bevarede forbindelsen med de sociale lag, hvorfra han stammede, uden dog at sætte sin autoritet over for sine undergivne bønder overstyr. Grunden hertil må sikkert søges i hans store kærlighed til hjemstavnen, der gav sig udtryk i en stærk historisk interesse. Endnu den dag i dag er hans Rinds Herreds Krønike en af de kendteste danske topografiske skildringer. For Lille Restrup kom han til at betyde meget. Han fik den stærkt forsømte gård i drift og opbyggede 1738 og 1748 både borggård og avlsgård.

Efter hans død 1761 ejedes Lille Restrup af hans enke Maren Lynderup, der 1764 afstod den til sønnen Christen Thestrup, der havde efterfulgt faderen som herredsfoged i Rinds herred. Han døde imidlertid allerede 1773 uden at efterlade sig livsarvinger, og moderen overtog da igen Lille Restrup. 1781 stillede den til auktion og købtes da af Christen Sørensen Thestrups anden søn, sø- og landkrigskommissær Søren Thestrup. I dennes indberetning fra 1785 om Restrups drift meddeles det, at gårdens hartkorn da var godt 16 tdr. Jorden var inddelt i 11 års indtægter, hvoraf 5 er i brug og 6 hvilere. Skov fandtes endnu ikke ved gården, men et stykke jord i nærheden af gården var indhegnet og ville blive beplantet med el, bøg og esp. Bøndergodset beboedes ialt af 76 bønder og 40 husmænd og havde et hartkorn på ialt 284 tdr.

Søren Thestrup afstod 1799 Lille Restrup til sin yngste søn Søren Thestrup, men denne døde allerede 1809 som ugift, og Restrup gik derfor over til hans broder Christian Michael Thestrup, der døde 1827. En del hurtige ejerskifter fulgte herefter, indtil gården 1837 overtoges af *C. N. Schmidt*. Fra begyndelsen af hans ejertid findes en brandtaksation af Restrups bygninger. Borggården bestod da af et trefløjet anlæg med hovedfløjen mod nord. Dette var 18 fag langt og 11 alen dybt og opført af grundmur med tegltag. Den østre fløj

VIBORG AMT

var 7 fag lang, 11½ dyb og bygget på samme måde. Vestfløjen var ligeledes grundmuret, men havde kun en længde af 3 fag. Hele komplekset var indrettet til beboelse. Ladegårdsanlægget bestod af 4 sammenbyggede længer. Den nuværende hovedbygning er opført 1870 og består ligesom den tidligere bygning af en hovedfløj og 2 sidefløje, den er opført af kamp og åbner sig mod syd mod den store rummelige ladegård, hvis bygninger for en stor del også havde kampestensmure. Gården dækkes især mod øst og vest af plantning og ligger smukt syd for Simsted Å.

Efter C. N. Schmidts død 1858 drev enken gården videre, indtil hun 1867 solgte den til *J. H. A. Kjeldsen*, der 1889 overdrog den til sønnen Mathias Kjeldsen. Efter hans død 1932 overgik Lille Restrup til hans søn, der 1948 solgte den til direktør *E. Winther*, hvis søn, premierløjtnant *K. A. Winther*, overtog den i 1961. Avlsgården brændte 1950 og er blevet genopført ved professor A. Wagner Smitt. Arealet er nu 200 tdr. ld.

SV. EGELUND

EJERE

1435 - 1508 Mange parthavere
1508 Niels Clementsen
1520 Christen Harbou
1633 Jesper Lunow
1634 - 46 Forskellige ejere
1646 Mogens Kaas
1669 Jens Jørgensen Seerup
1684 Peder Rasmussen
1691 - 1737 Forskellige ejere
1737 Chr. Sørensen Thestrup

1827 - 37 Forskellige ejere
1837 C. N. Schmidt

1867 J. H. A. Kjeldsen

1948 E. Winther

1961 K. A. Winther

BYGNINGER

Flere gårde (?)

1738 Hovedbygning opført
1748 Avlsgård opført

Trefløjet grundmuret hovedbygning og firlænget avlsgård

1870 Hovedbygningen opført

1950 Avlsgården genopført efter brand ved A. Wagner Smitt

Hovedbygningen set fra gården (fot. Niels Elswing) .

Lerkenfeldt

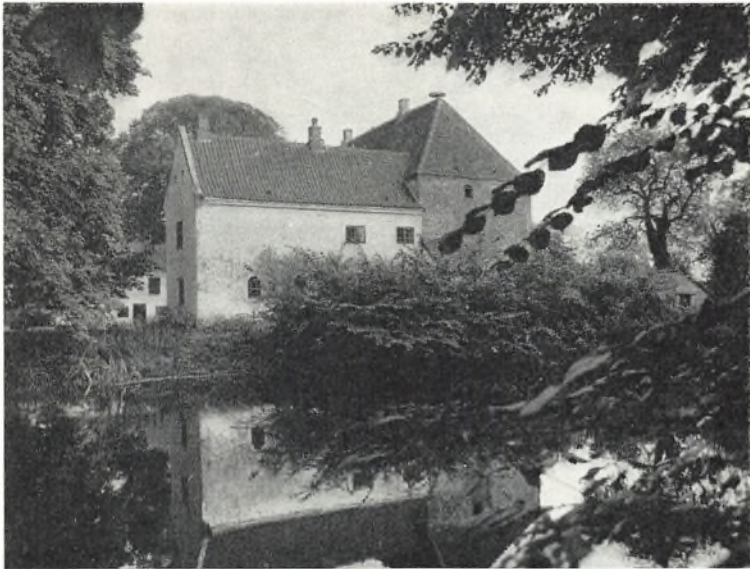
Vester Bølle sogn, Rinds herred, Viborg amt

Man har hørt om gamle herregårde, der gennem århundreder var i en og samme adelige slægts eje. Det er heller ikke ualmindeligt, at et herresæde i de sidste 2 - 300 år har været i borgerliges eje. Men det er sjældent, at en herregård i mere end halvandet århundrede er nedarvet inden for samme borgerlige familie, som det er tilfældet med Lerkenfeldt. Den 19. marts 1792 købte de tre brødre Kiølsden denne hovedgård med tilhørende komplet bøndergods, og den enes tipoldebørn er i dag ejere af gården.

Det er dog over halvtredie hundrede år, siden den første borgerlige ejede Lerkenfeldt og gav den navn efter sig selv. Før hed gården nemlig *Bonderup*, eller rettere en af de tre gårde, der i de ældste tider lå på den senere hovedgårds jorder. De andre kaldtes Kokholm og Overgaard. Alligevel kappes hovedbygningen på Lerkenfeldt i ælde med

de fleste andre danske herregårde, og takket være en righoldig samling af dokumenter, der til sen tid har været gemt på selve gården, ved man så nogenlunde besked med dens historie helt tilbage til det 15. århundrede, da den endnu ikke var centrum i et anseligt jordegods, men ejedes af lavadelsmænd, hvis herkomst og slægtsnavn man nu slet ikke kender. En Per Gødiksen solgte 1455 alle de rettigheder, hans hustru havde arvet i Bonderup efter hendes salig mand, til en Oluf eller Ulf Jensen, men den virkelige ejer var velbyrdig svend *Jens Haning*. Hans søn var Haning Jensen, hvis enke Inge Jepsdatter udparcellerede det lille gods. Først solgte hun 1496 Kokholm til sin broder, den ligeledes velbyrdige svend Oluf Jepsen, som 1498 videre overdrog den til en mand af mere bekendt æt, Erik Ottesen Rosenkrantz. Han havde allerede før købt Gedsted møllested og fiskeriet i Gedsted Å af fru Birgitte Poulsdatter på Refsnæs, ejendomme, der siden kom til at høre under Bonderup, lige til vore dage. Det må dog være blevet draget i tvivl, om fru Inge havde lov til at sælge Kokholm, for hun havde giftet sig igen efter Haning Jensens død, med en ufri, bonden Christiern Ørn, og derved forspildt sin ret til at besidde frit jordegods. Den kendte landsdommer *Niels Clementsen* til Avnsbjerg fik dog denne ret, da han havde købt Bonderup af ægtefællerne i året 1509, men ejendomsrettighederne var her som andre steder omtvistede. 1547 optræder Envold Jensen til Visborg med krav om en eng i Kokholms mark uden dog at få ret overfor Christen Friis til Aagaard, der åbenbart havde arvet Kokholm og møllen med sin hustru, en datterdatter af Erik Rosenkrantz, og så pludselig i 1554 er *Niels Lange (Munk)* til Kjærgaard ejer af både Bonderup, Overgaard og Kokholm, samt møllen, og mageskifter det alt sammen til *Mariager Kloster*. Lensmanden, der handlede på klostrets vegne, den bekendte Jørgen Lykke, har vel næppe tænkt sig, at han selv skulle blive ejer af godset, som det skete allerede det følgende år, da forstanderinderne i Mariager overdrog ham både gårdene og møllen, tilligemed andet gods i nabolaget, som gave, fordi han havde genopbygget klosteret efter en brand; 1561 stadfæstede kongen gavebrevet.

Jørgen Lykke (død 1583), der i sin ungdom skrev sig til Hverringes og regnedes blandt den fynske adel, blev efterhånden ganske godt akklimatiseret i Jylland, hvor han forstod at samle sig et meget an-

Lerkenfeldt set fra vest (fot. Niels Elswing).

seligt jordegods. Hans låsebrev fra 1577 giver en oversigt over disse, deriblandt hovedgården Bonderupgaard — de to andre gårde er forsvundet — med tilliggende bøndergods, næsten 50 gårde, navnlig begge byerne Svingelbjerg og Vester Bølle. Han havde erhvervet sig adskillige fæstegårde ved et mageskifte med kronen. Låsebrevet lyder yderligere på tre andre hovedgårde med deres gods, Ovegaard i Ove sogn, Haslegaard i Als sogn, og først og fremmest Overgaard i Udbyneder sogn, hovedsædet og den gård Jørgen Lykke skrev sig til. Men den dag i dag er der tydelige tegn på, at han også omfattede Bonderup med ikke ringe interesse. Han har opført hovedbygningen, som stadig findes. Sagnet vil vide, at han hentede stenene fra den nedbrudte Svingelbjerg kirke, og der er måske noget om det. Selv om han fik tilladelse til nedbrydelsen for at bruge materialerne til udbedring af kirken i Vester Bølle, så sidder der endnu adskillige formhugne kvadre i bygningen på Lerkenfeldt, og de stammer efter alt at dømme fra en romansk kirkebygning. Sagnet har da måske også i hovedtrækkene ret, når det fortæller om Jørgen Lykke og præsten hr. Mads i Ullis,

Greve Christian Lerche († 1757) til Lerchenborg og Lerkenfeldt. Malet 1743 af Pilo (Frederiksborg).

der havde haft Svingelbjerg til anneks og selvfølgelig led tab i indtægter, da sognet blev lagt under Vester Bølle. Derfor skældte han i sine prækener på Jørgen Lykke og kaldte ham Guds huses forstyrrer, en tyran og meget andet, hvilket fik herremanden til at anlægge sag, så præsten måtte forpligte sig til ikke fremtidig at føre sådan tale. »Hvilket han imidlertid ikke holdt, hvorfor Jørgen Lykke påførte ham ny proces og lod ham dømme fra hans hoved, hvilken dom og på hannem blev exekveret, og blev han halshugget midt imellem begge sine kirker på vejen i heden mellem Ullis og Fovlum, hvor stedet endnu kendes på denne dag 1738«, slutter fortælleren, Christen Sørensen Thestrup, den første der i sin kendte Rinds Herreds Krønike har fortalt det siden så berømte sagn, som Steen Blicher har behandlet i en novelle. Hvordan det i virkeligheden forholder sig med dette påståede justitsmord lader sig næppe afgøre, alle autentiske dokumenter mangler, men sagnet blev Jørgen Lykkes eftermæle på egnen. Thestrup mente, at når det siden gik hans efterkommere ilde, var det Guds retfærdige straf.

Kun en af Jørgen Lykkes sønner, Henrik Lykke, nåede en mere fremskreden alder, så han kunne arve faderen og blive en hovedrig mand. Han ejede Bonderup i fællesskab med søsteren Ide Lykke, der var gift med Valdemar Parsberg, og efter hendes død 1618 arvede deres døtre hver en trediedel af godset. Den ene svigersøn *Claus Daa* (1579 - 1641), gift med Ingeborg Parsberg, der var født på Bonderup, udkøbte først svogeren Hans Skram og erhvervede den sidste trediedel fra Verner Parsberg, hvem den tredje svoger Iver Lykke til Eskjær havde pantsat sine rettigheder. Claus Daa spillede en rolle i Christian IV's tid og blev admiral, trods det han ofte indtog en vis modstilling overfor kongen, der for den sags skyld heller ikke var tilfreds med hans flådeledelse. Hans søn, den sørgelig berømte *Valdemar Daa* (1616 - 91), arvede Bonderup. Det var ham, »som formedelst alkymisteri, som han brugte i den tanke at ville finde lapis philosophorum (de vises sten), blev ødelagt, så at både Lerkenfeldt og Borreby i Sjælland ginge bort i gæld«. I ét og samme år 1681 mistede han begge sine hovedgårde. På sin fod vandrede han bort fra Borreby, skønt Ove Ramel, der havde gjort udlæg i gården, tilbød ham frit ophold for livstid som broder og ven, og efter at have boet nogen tid i et

VIBORG AMT

Lerkenfeldt 1865, set fra sydvest. Akvarel på Lerkenfeldt af Christian Gullev.

bondehus næved Skelskør tog han til Jylland. 1677 måtte han gå fra Bonderup. Men her havde landsdommer *Peder Madsen Lerche* (1642 - 99) endelig nået det mål, han gennem flere år havde stilet henimod, at blive herre på Bonderupgaard. Han havde opkøbt talrige fordringer på den i bundløs gæld nedsunkne guldmager og erhvervede til sidst selve hovedgården fra jægermester *Wolf Blome*, til hvem den var blevet udlagt i 1677. Den var da i en yderst sørgelig forfatning. På ladegården var alle huse »neder undtagen nogle gamle stykker stolper står endnu af portstalden, mens pladserne hvor de haver standet er ganske øde og ligger under fæfod«. Også bygningerne på borggården var fast øde og ruineret, så hele herligheden kunne alt i alt ikke takseres højere end til 250 rdl. Den ny ejer var borgerlig født, søn af provsten i Nyborg, men havde 1679 opnået brev på at føre adeligt våben og mærke. Velhavende som han var, lykkedes det ham at samle det spredte gods igen, og han tog det ikke så nøje med de anvendte midler. »Han samlede der en hel del gods til igen *per fas et nefas* og var han bekendt for en voldsmand i hans tid«, siger Thestrup. Lerche lå da også ideligt i processer bl. a. med præsten i Ullis, som han jo ikke var i stand til at behandle, som Jørgen Lykke havde behandlet forgængereren på stedet. Tværtimod havde magister Stistrup den tilfredsstillelse at kunne forfatte et giftigt nidvers over sin døde-

lige fjende, da han blev ført til begravelsen i Viborg domkirke, mens konen, der var død nogle år før, pænt måtte nøjes med sin grav i Vester Bølle kirke:

Den største Snaus i Verden var,
han lægges nu i Kiste,
Ej større Gnier Jorden bar,
som Gud og Hvermand vidste,
Han gjorde aldrig noget godt,
den uomskaarne Jøde,
thi har han nu den evig Spot,
saa Gudskelov, han døde

— — —

Thi denne levde som et Bæst,
og som et Bæst, han døde,
en Landeplage, Enkers Pest,
et Snaus, et Drog, en Jøde.

Bonderup bærer ikke desto mindre stadig det navn, *Lerkenfeldt*, som landsdommeren fik tilladelse til at kalde den straks efter sin overtagelse. Mere vigtigt var det, at han 1684 opnåede birkeret på godset mod at betale 1.000 rdl., og samme år købte han fem kirker af kongen. Birket bestod til 1813, endelig fik han, der var barnløs, i 1695 Lerkenfeldt gods gjort til et stamhus, som han testamenterede til sin fætter gehejmeråd Vincens Lerche.

Der lå på det tidspunkt godt og vel 300 tdr. htk. bøndergods til gården. Ikke slet så stort, ca. 220 tdr., havde dens hartkorn været i 1683, men i 1661 havde Valdemar Daas jordebog lydt på ikke mindre end 700 tdr. htk., deraf ganske vist en del i Salling, foruden selve hovedgården takseret til 69 tdr., og den underliggende ladegård Hessel, sat for 20. Bønderne i Svingelbjerg by var da ugedagstjenere til hovedgården. Godset blev siden atter forøget, 1708 lå der omtrent 400 tdr. htk. til Lerkenfeldt, foruden omtrent 50 tdr. kirkehartkorn.

Vincens Lerche (1666 - 1742) trængte egentlig ikke til denne gave. Han besad selv adskillige store godser, Rygaard på Fyn, Frydendal på Sjælland, og baroniet Rosendal i Norge, og kom efterhånden i besiddelse af en overflødighed af embeder og titler. Han var kgl. overceremonimester, assessor i højesteret, direktør for fattigvæsenet og

Hovedbygningen set fra sydvest (fot. Niels Elswing).

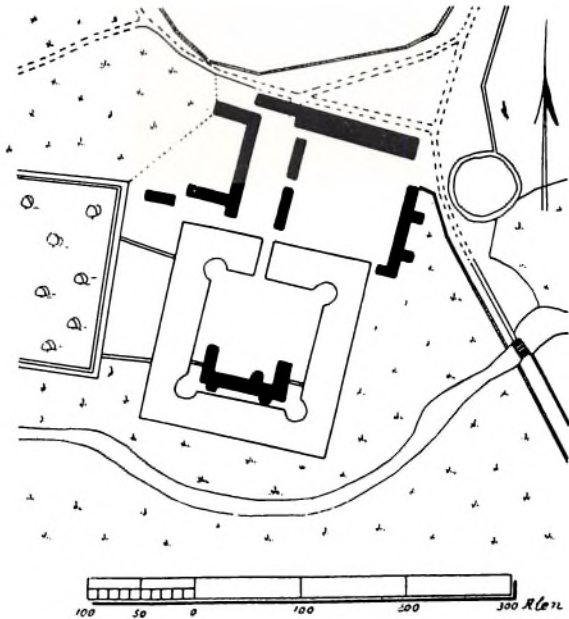
tilsynsførende med de kgl. bygninger, hvid og blå ridder, samt gehejmeråd. Han var fortrinsvis bosat i hovedstaden og allerede 1735 overdrog han sine jyske godser til sønnen Christian Lerche, der i 1742 blev ejer af næsten hele det daværende Kalundborg amt, et gods, som alene grevskabet Frijsenborg overgik i udstrækning. Grevetitlen fik han da også, skønt han betakkede sig for at oprette et lensgrevskab. Da han ingen livsarvinger havde, ville det jo efter hans død være hjemfaldet til staten. I stedet for fik han sit sjællandske gods gjort til et stamhus, Lerchenborg, og erholdt samtidig tilladelse til at ombytte stamhuset Lerkenfeldt med en fideikommiskapital. Han solgte derfor i 1743 godset med ialt henvend 650 tdr. htk. til general *Wulf Caspar von Lüttichau* (1704 - 65), og efter at hans enke Lucia Magdalene Ohsen var død i 1775 — de hviler begge i to marmorsarkofager i Vester Bølle kirke — købtes det på auktion med ca. 100 tdr. mindre for 63.000 rdl. af sønnerne Christian Cæsar og Joachim Lüttichau, af hvilke den førstnævnte i 1779 blev eneejer, efter at have udkøbt den 1777 døde broders arvinger.

LERKENFELDT

Christian Cæsar Lüttichau (1745 - 97) var officer i kavaleriet og havde taget sin afsked med majors rang. Både majoren og generalen blev længe husket i egnen ved Lerkenfeldt, ikke netop for det gode.

Gud ved, hvor din arme Sjæl blev af,
til Himlen kom den ikke,

lød det i en vise efter generalens død, og folketroen lod ham da heller ikke finde fred i sin grav. Han gik igen på Lerkenfeldt. Takket være Evald Tang Kristensen, som besøgte gården i 1880'erne, er en del af de gamle historier bevaret for eftertiden. »I majorens tid var det så møj dæwwels her«, hed det, men man vidste også at berette om generalen, der brugte ridepiskan eller tyremien mod en pige, som ikke ville gifte sig efter hans ønske, »og hun var endda tynde klædt«. Særligt huskede man dog en uforfærdet bonde, der havde sat Lüttichau på plads. Da han kom op på gården og stedtes for sin strenge herre,

*Beliggenhedsplan
1803, der viser
den gamle
avlgård og
borgholmen
med runddele på
hjørnerne.*

Vestfløjen set fra gårdspladsen (fot. H. H. Engqvist).

gik han rask over gulvet hen til vinduet. »Hvad ser du efter, din hund?« »To a ser efter, hvor langt der er til jorden, for her skal en af os ud!« Så turde generalen ikke røre ham. Det skulle også være den samme mand, der sidste gang red træhesten på Lerkenfeldt. De fik ham op, og der blev bundet sten ved fødderne af ham. Så sad han lidt, inden han sagde: skam slå den krikke, den kan aldrig gå af stedet. A har aldrig været på så ringe en krikke i mine dage. Og så slog han hovedet af den med sin knyttede næve og hjalp sig selv ned, hvorpå han fik en stor stav og slog bæstet midt over, og siden kom der ingen ny igen. »A har hørt sige, at den endnu for få år siden skal have ligget mellem noget andet skrummelværk oppe på loftet på Lerkenfeldt, det vil da sige stumperne af den«, sluttede fortælleren. Pålideligheden af disse historier støttes af samtidige udsagn. Thestrup, der havde været birkedommer på godset i Lerchernes tid, frasagde sig omgående bestillingen, da Lüttichau købte Lerkenfeldt, »formedelst hans onde omgang med sine bønder og den uretfærdige omgang, han forlangte over dem ved dette birketing«.

Parti fra den gamle avlsgård.

Det fortælles også, hvordan majoren tilsidst kom af med godset mod sin vilje. Der kom to prangere, sønner af en selvejerbonde i Gundestrup, og ville købe stude. Der blev drukket lidkøb, og da majoren var blevet fuld, siger han: »Nu har I købt mine stude — I kan købe hele gården også«, og det sagde han flere gange. »Ja, det kunne nok være, vi også kunne have lyst til det,« siger så den ene af brødrene, Mikkell, »hvor meget skal den koste?« 70.000 daler forlangte han for hele herligheden, han troede jo ikke, de kunne købe. »A tænkte kronedød på, at han skulle ikke sådan sidde og holde os for trekant«, sagde Mikkell, når han siden fortalte historien. Og så slog de til. Lüttichau tilbød dem alle studene, de havde handlet om, for at handelen skulle gå om igen, men forgæves, siger man. Og det er i hvert fald en kendsgerning, at de tre brødre *Mikkell, Jens* og *Peder Kiølsen* købte gård og gods for 73.000 rdl. i året 1792.

Jens Kiølsen var kun medejer til 1795. Peder og Mikkell Kiølsen (1756 · 1819) ejede Lerkenfeldt i fællig, til Mikkell døde, men kun han boede der, og hans enke, Ane Dorthea Skow, blev enejer efter hans

død. Folk mente ellers, den var omgivet af mystik, for det blev sagt, at han havde været ligeså hård ved sine bønder som Lüttichau'erne og endda kun var sluppet for at lide døden — han skulle »kysse den blå jomfru«, en mystisk henrettelsesmaskine, der kun har eksisteret i folkets fantasi — ved at lyve sig død. Da hans begravelse blev holdt, var der blot sten i kisten. Siden holdt han sig skjult på gården, selvom det ikke så sjældent skete, at folkene så ham. Det måtte jo bare ikke hedde sig, og konen skrev sig som enke. Sligt er selvfølgelig opdigt, og tilmed et vandresagn, der på Lerkenfeldt foruden til Mikkel Kielsen også knyttedes til generalen, ja til Jørgen Lykke. Mathias Kielsen (1802 - 80), Mikkels søn, skal dog engang have sagt: der er pinede blevet begået ondt nok her af vore forfædre, lad os ikke ligne dem i det! Han drev godset for moderen, til han selv blev ejer i 1831. I 1840'erne fik han hoveriet afløst, og fra 1844 afhændede han bøndergodset til fæsterne, på de gunstigste betingelser, nemlig næppe 200 rdl. pr. td. htk., en selv i de tider lav pris. Han var landvæsenskommissær, men afslog kammerrådstitlen, da den blev ham tilbudt. Af hans 10 børn med Mette Faurschou arvede den næstyoungste Olaf Hilmar Kjeldsen (1850 - 1930) Lerkenfeldt efter moderens død. Han havde været bestyrer i hendes levetid, og efter hans død overgik gården til Mathias Kjeldsen (1879 - 1955), der havde været forpagter siden 1923. Lerkenfeldt ejes nu i fællesskab af *Eva Mette Johanne Kjeldsen* f. Kjeldsen gift med flyverløjtnant *Hans Olaf Agerup Kjeldsen*.

Lerkenfeldt er nu på 599 tdr. ld., hvoraf 277 ager, 134 eng, 100 skov, 57 hede, 12 dambrug, resten have, gårdsplads og veje. Avlsbygningerne er ny, efter at de gamle, tildels anselige bindingsværkshuse, måske opført efter en brand i 1689, nedbrændte i 1933. Ny sostald er opført 1964 ved arkitekt Ejler Enggaard.

Hovedbygningen er derimod stadig den første, der har stået på gården, fra Jørgen Lykkes tid. Thestrup vil vide, at der desforuden har været et ikke mindre end 7 lofter højt porthus på voldstedet. Det skulle også være bygget af Jørgen Lykke, til minde om at hans frue opholdt sig syv år på Hessel, mens han var i udlandet, altså en etage for hvert år. »Samme hus var underlig inventeret og blev igen de fire lofter afbrudte af Valdemar Daa«. I denne bygning skal omegnens

Riddersalen (fot. Niels Elswing).

folk have bragt deres ejendele i sikkerhed under svenskekrigene, dengang Valdemar Daa undrendte i én sko og én støvle, som man fortalte. Mærkeligt er også det stensatte voldsted — stenene skal stamme fra Svingelbjerg kirke, siger Thestrup — af rektangulær form, dog bredere i syd, hvor hovedbygningen ligger; på hjørnerne er runde fremspring, hvor der har stået tårne, såkaldte runddeler, forbundet med solide spærremure. Selve hovedbygningen er ikke mindre interessant, af egebindingsværk, med stolper gennem begge stokværk, der overalt senere er blevet skalmuret. Den påfaldende smalle og lange fløj, der måler ca. 7×51 m, står på høj, grundmuret, tøndehvælvet kælder, hvor man vel skal søge de arrester, gamle folk talte om. Over kælderen er der to stokværk, det øverste dog nærmest en halvtag. Der er to korte sidefløje til gårdsiden og to mindre karnapagtige udbygninger mod haven, hvoraf den mindre, vestre, helt igennem er af grundmur, mens den østre ligesom hovedfløjen er af skalmuret bindingsværk. Karnapperne har mistet deres øverste stokværk og må opfattes som rester af tårne. Til gården er et rundt trappetårn. Tilmu-

*Køkkengangen
i nordvestre
ende af
hovedbygningen
(fot. Nationalmuseet).*

rede døråbninger i dette og den østlige sidefløj synes at antyde, at der har løbet en svalegang mellem dem. Vestfløjen kaldtes forhen kirken, fordi den skulle være bygget af sten fra Svingelbjerg kirke, og fløjens nordre ende, der er ældst, synes virkelig at være opført som kapel med gavle i øst og vest. Senere har den fået gavli i nord og er blevet forbundet med hovedfløjen ved en mellembygning. Østfløjen er bemærkelsesværdig, fordi den er bygget op ad den svære ringmur, der omgav anlægget, og som kun er bevaret her — fund af formsten med kalkdekorationer i gult, rødt og sort viser, at den har været rigt udsmykket. I andet stokværk af østfløjen er riddersalen med en rokokokamin i nordgavlen, der bærer general Lüttichaus og frues navnetræk. Generalens brudeseng fandtes endnu i 1930 i et kammer, hvor

LERKENFELDT

man har sagt, det spøjte. Tang Kristensen, som sov der nogle nætter, siger ærligt, at han befandt sig ikke vel ved det. Forståeligt nok kendes der et sagn om en indemuret jomfru på Lerkenfeldt, og man har vitterligt fundet et kvindeligt skelet i et stykke rund mur i et hjørne af tårnkælderen.

Hele anlægget synes opført så nogenlunde samtidigt, midterfløjen måske dog før tilbygningerne mod nord, velsagtens snart efter Jørgen Lykkes overtagelse af gården 1555. Lerkenfeldt bærer endnu middelalderens præg, men nævnes som en af vore få sengotiske herregårde med et af de under renæssancen så yndede trappetårne, og skønt det hele nu er stærkt ændret og fæstningsværkerne og den rige udsmykning forsvundet, fremtræder Jørgen Lykkes gamle borg stadig som et af vore mest maleriske og stemningsfulde bygningsanlæg fra adelens storhedstid i det 16. århundrede.

MOGENS LEBECH

EJERE

- 1455 Jens Haning
 1509 Niels Clementsen
 Niels Lange (Munk)
 1554 Mariager Kloster
 1555 Jørgen Lykke
- 1618 - 23 Tre parthavere
 1623 Claus Daa (eneejer)
 1677 Wolf Blome
 1681 Peder Madsen Lerche
- 1743 W. C. v. Lüttichau
 1792 M., J. og P. Kjeldsen
 1930 M. Kjeldsen
- 1953 Eva Mette Johanne Kjeldsen
 og H. O. A. Kjeldsen

BYGNINGER

Kaldt Bonderup

Voldsted anlagt med ringmure og runddele, hovedbygning opført i to stokværk af bindingsværk over grundmuret kælder, sidefløje og tårne af grundmur

1689 Kaldt Lerkenfeldt, ladegården brændt (?)

1933 Ladegården brændt og genopført

1964 Sostald opført v. E. Enggaard

PRESSEN SKREV OM

Danske Slotte og Herregårde

»et stort stykke Danmarkshistorie«

BERLINGSKE TIDENDE

Både i tekst og i den tekniske udførelse er dette værk kvalitetsarbejde.

FYENS STITSTIDENDE

Alfred G. Hassings Forlag har tydeligt set rigtigt, da det besluttede sig til at sende denne ny udgave i handlen . . . mange her i bilismens tidsalder har fået øjnene op for de landskabelige og kulturhistoriske perler som vore slotte og herregårde er.

JYDSKE TIDENDE

Et af de smukkeste bogværker, der i øjeblikket udgives herhjemme er serien »Danske Slotte og Herregårde« . . .

VESTKYSTEN

. . . et emne som vore danske slotte og herregårde har altid haft en betydelig interesse. Det kan ikke undre. Disse slotte og herregårde i de dejlige parker hører med til dansk rigdom, til den kulturarv, der er dansk nationalejendom . . . »Danske Slotte og Herregårde« er egnet til at blive folkeeje.

VOR TID

HASSING